

unicef
her çocuk için

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

EĞİTİCİ EL KİTABI | 2

ÇOCUK DOSTU AFET MÜDAHALESİ MODÜLLERİ

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

EĞİTİCİ EL KİTABI | 2

ÇOCUK DOSTU AFET MÜDAHALESİ MODÜLLERİ

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
KOORDİNATÖR

Prof. Dr. Cihad DEMİRLİ
H. Nur KIRAZ AKKAŞ

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı
Eğitim Araştırmaları Daire Başkanı

EDİTÖRLER

BAŞ EDİTÖR
EDİTÖRLER

Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR
Prof. Dr. Neslihan G. KARAMAN
Doç. Dr. Erdem HAREKET
Dr. Ayşe Şule YÜKSEL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
Gazi Üniversitesi
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

YAZARLAR

EĞİTİM REHBERİ
YETİŞKİN EĞİTİMİ
GİRİŞ MODÜLÜ
MODÜL 1
MODÜL 2

Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR
Doç. Dr. G. Şule TEPETAŞ CENGİZ
Doç. Dr. Kâmil KURTUL
Prof. Dr. Betül ULUKOL
Prof. Dr. Kasım KARATAŞ
Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR
Doç. Dr. Kâmil KURTUL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
UNICEF Türkiye
Ankara Üniversitesi
Hacettepe Üniversitesi
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
UNICEF Türkiye

MODÜL 3
MODÜL 4
MODÜL 5
MODÜL 6
MODÜL 7
MODÜL 8
MODÜL 9

Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR
Doç. Dr. Mehmet Baki BİLİK
Dr. Ayşe Şule YÜKSEL
Prof. Dr. Cem Ali GİZİR
Doç. Dr. Nesime CAN ANGİN
Prof. Dr. Neslihan G. KARAMAN
Doç. Dr. Erdem HAREKET

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Mersin Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
Gazi Üniversitesi

MODÜL REVİZYONLARI

PROJE EKİBİ

PROJE KOORD.
PROJE KOORD. YRD.
İÇERİK UZMANI
İÇERİK UZMANI
İDARİ İŞLER SORL.
İDARİ PERSONEL

Dr. Ayşe Şule YÜKSEL
Dr. Zeynep GÜLER
Ümran DEMİRÖZ
Esra GÜMÜŞ
Fatma PEKMEZCİ CAN
Sena AYDIN

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

DİL VE TASARIM

DİL UZMANI
GRAFİK/ TASARIM

Esra GÜMÜŞ
Neslihan BAL

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

KATKIDA BULUNANLAR

EĞİTİM SORUMLUSU
REHBER ÖĞRT.

Dr. Bircan ALTUNKESER
Emine ÜN ATLAY

UNICEF Türkiye
Millî Eğitim Bakanlığı

ISBN: 978-975-11-9382-7

ANKARA-2025

Bu yayın Millî Eğitim Bakanlığı tarafından UNICEF'in teknik ve finansal desteği ile Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi kapsamında hazırlanmıştır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yayında beyan edilen görüşler, bilimsel içerik ve değerlendirmeler bölüm yazarlarının kendi sorumluluğundadır ve hiçbir şekilde Millî Eğitim Bakanlığı ve UNICEF'in görüş ve politikalarını yansıtmamaktadır.

ÖN SÖZ

Afetler ve acil durumlar, toplumu bir bütün olarak etkileyen ancak en çok da çocukları kırılgan hâle getiren olağanüstü durumlardır. Bu tür krizlerde çocukların haklarının ihlal edilme riski artmakta; eğitim, sağlık, korunma ve katılım gibi temel haklara erişimleri kesintiye uğramaktadır. Bu nedenle çocukların afet ve acil durumlara karşı korunması yalnızca insani bir sorumluluk değil aynı zamanda ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde bir yükümlülüktür. Nitekim Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde esas alınan erdem-değer-eylem anlayışı doğrultusunda; merhamet, yardımlaşma, dayanışma, adalet ve sorumluluk gibi değerlerimiz, çocukların korunmasına yönelik sorumluluğumuzun ahlaki ve manevi zeminini oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı, çocuk haklarına duyarlı, kriz durumlarında çocukların ihtiyaçlarını ön planda tutan ve onları merkeze alan bir eğitim sistemini güçlendirmeyi temel önceliklerinden biri olarak görmektedir. Bu doğrultuda, UNICEF iş birliğiyle yürütülen "Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi" kapsamında hazırlanan eğitici el kitabı, afet ve acil durum süreçlerinde çocuk haklarını odağa alan bir yaklaşımın geliştirilmesini hedeflemektedir. Projenin temel amaçlarından biri; öğretmenler ile eğitim paydaşlarının bilgi, tutum ve becerilerini güçlendirerek afet ve acil durum süreçlerinde çocukların korunmasını, güçlenmesini ve hak temelli bir eğitim ortamının oluşturulmasını desteklemektir.

"Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi" kapsamında üç cilt olarak hazırlanan el kitabı seti sahada görev yapan eğitimciler için yol gösterici bir kaynak olarak tasarlanmıştır. Eğitim modülleri; çocuk hakları temelli bir yaklaşımla afet ve acil durum süreçlerinde çocukların korunması, risklerin önceden belirlenmesi, etik ilkeler, çocuk katılımı, psikolojik destek mekanizmaları ve öğretmenlerin iyi oluşu gibi pek çok kritik konuyu kapsamlı biçimde ele almaktadır. Bu modüller yalnızca bilgi sunmakla kalmayıp öğretmenlerin mesleki uygulamalarını gözden geçirmelerine ve afetlere hazırlık ile müdahale süreçlerinde çocuk haklarını gözetken bir tutum geliştirmelerine destek olmayı amaçlamaktadır. Zira öğretmen, bilgiyi aktaran bir kişi olmanın çok ötesinde; hikmet, feraset ve merhametle kuşatılmış bir rehberdir.

Bu önemli çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen herkesi, bir çocuğun tebessümünde karşılığını bulan gayretin paydaşı olarak görüyorum; bu vesileyle değerli akademisyenlere, saha uzmanlarına, proje ekibine ve UNICEF Türkiye'ye gönülden teşekkür ediyorum. Eğitici eğitimlerinde kullanılacak bu kaynak kitabın, yalnızca afet dönemlerinde değil çocuk haklarının her koşulda korunmasına ve çocukların sesi olabilen bir eğitim kültürünün güçlenmesine hizmet edeceğine yürekten inanıyorum.

Çocukların haklarının eksiksiz tanındığı, saygı gördüğü ve korunduğu bir eğitim sistemi hepimizin ortak sorumluluğudur.

Prof. Dr. Cihad DEMİRLİ

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı

"Afet ya da acil bir durum olduğunda bazen haklarımız unutuluyor oysa bizim barınma, beslenme, eğitim, sağlık ve güvende olma hakkımız her durumda korunmalı. Afetlerden en çok biz çocuklar etkileniyoruz ve ihtiyaçlarımızın görölmesini, sesimizin duyulmasını istiyoruz. Özel gereksinimi olan arkadaşlarımız ve bizler, hepimiz eşit davranılmayı hak ediyoruz; kimseye farklı davranılmamalı. Ailemizle birlikte güvende olmayı istiyoruz. Oyun oynayabileceğimiz, dinlenebileceğimiz, kendimizi rahatça ifade edebileceğimiz güvenli alanların oluşturulması bizim için çok önemli. Haklarımızı bilen ve bizi her durumda destekleyen öğretmenlerimiz sayesinde kendimizi daha güçlü ve güvende hissederiz."

*Çocuk Görüşü**

**Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi
Çocuk Katılımı Etkinliği (8 Mayıs 2025)*

İÇİNDEKİLER

4 DİZİNLER

5 KISALTMALAR

7 EĞİTİM REHBERİ

65 MODÜL | 4

*AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI
TEMELLİ RİSK YÖNETİMİ VE İHTİYAÇ TESPİTİ*

119 MODÜL | 5

*AFET VE ACİL DURUMLARDA ETİK KURALLAR VE MEDYADA
ÇOCUKLARIN KORUNMASI*

161 MODÜL | 6

*AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK KATILIMI VE ÇOCUK
DOSTU MEKÂNLAR*

234 SÖZLÜK

DİZİNLER

TABLolar

Tablo 1 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Modülleri Amaç ve Kapsamı ..	17
Tablo 2 Eğitim Modüllerinin Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Maddeleri ile ilişkilendirilmesi.....	19
Tablo 3 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Programı.....	21
Tablo 4 Eğitimciler İçin Kontrol Çizelgesi.....	37
Tablo 5 Zor Katılımcı Profilleri	57
Tablo 4.1 0-2 Yaş Dönemi Çocukların Gelişim Özellikleri.....	87
Tablo 4.2 3-6 Yaş Dönemi Çocukların Gelişim Özellikleri.....	88
Tablo 4.3 7-11 Yaş Dönemi Çocukların Gelişim Özellikleri	88
Tablo 4.4 12-18 Yaş Dönemi Çocukların Gelişim Özellikleri	89
Tablo 4.5 Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Kırılganlık Alanları	91
Tablo 4.6 Afet ve Acil Durumlarda Davranış Şekilleri	99
Tablo 4.7 Çocuk Koruma Alanında Oluşabilecek Riskler, Olası Risk Türleri ve Risk Azaltma Stratejileri	102
Tablo 4.8 Çocukların Afet ve Acil Durumlardaki İhtiyaçları.....	108
Tablo 5.1 Modül 5'in Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Maddeleri ile ilişkilendirilmesi.....	140
Tablo 5.2 Davranış Kuralları	148
Tablo 6.1 Afet Yönetimi Döngüsü ve Çocuk Katılımı.....	198

ŞEKİLLER

Şekil 4.1 Zarar Görebilirlik Sarmalı	90
Şekil 4.2 Kapsamlı Okul Güvenliği Şeması	93
Şekil 4.3 Temel Acil Durum Prosedürleri	94
Şekil 4.4 Okul Afet ve Acil Durum Yönetimi Yapılanması Örneği	95
Şekil 4.5 Çök, Kapan, Tutun	100
Şekil 4.6 Afet ve Acil Durumlarda İhtiyaç Tespit Süreci	106
Şekil 6.1 Çocuk Katılım Modeli	192
Şekil 6.2 Çocuk Dostu Mekânların İlkeleri.....	213

GÖRSELLER

Görsel 1 Modül Planı Kapağı Örneği.....	26
Görsel 2 Modül Planı Çocuk Görüşü Örneği.....	27
Görsel 3 Modül Planı İzlencesi Örneği	29
Görsel 4 Modül Akışı Örneği	30
Görsel 5 Modül İçeriği Kapağı Örneği	31
Görsel 6 Modül İçeriği Çocuk Görüşü Örneği	32
Görsel 7 Modül İçeriği İzlencesi Örneği.....	33
Görsel 8 Modül Notları Örneği	34

KISALTMALAR

AADYM: Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

ARA: Afet Risk Azaltma

ASDEP: Aile Sosyal Destek Programı

ASHB: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

bk.: Bakınız

BM: Birleşmiş Milletler

BMÇHS: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

ÇDM: Çocuk Dostu Mekânlar

dk.: Dakika

ÇİM : Çocuk İzlem Merkezi

ÇOKİM: Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme

ÇSGB: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

KBRN: Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik, Nükleer

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

OSB: Otizm Spektrum Bozukluğu

ÖRGM: Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü

ÖYGM: Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü

PİY: Psikolojik İlk Yardım

SB: Sağlık Bakanlığı

SED: Sosyal ve Ekonomik Destek

SHM: Sosyal Hizmet Merkezi

STK: Sivil Toplum Kuruluşları

TAMP: Türkiye Ulusal Afet Müdahale Planı

TGC: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations Children's Fund)

WHO: Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)

YY: Yerel Yönetimler

unicef
her çocuk için

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

EĞİTİM REHBERİ

unicef
her çocuk için

EĞİTİM REHBERİ

İÇİNDEKİLER

EĞİTİM REHBERİ

BÖLÜM 1

Eğitim Hakkında

- 1.1. Eğitimin Amacı ve Gerekçesi
- 1.2. Yasal Dayanak ve Politika Çerçevesi
- 1.3. Hedef Kitle ve Katılımcı Profili
- 1.4. Eğitimin Süresi ve Ortamı
- 1.5. Eğitimde Kullanılacak Materyal ve Araçlar
- 1.6. Eğitimin Kapsamı
- 1.7. Eğitim Modüllerinin Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Maddeleriyle İlişkilendirilmesi
- 1.8. Eğitim Programı

BÖLÜM 2

Eğitici El Kitabı: Amacı, Kapsamı, Kullanım Rehberi

- 2.1. Eğitici El Kitabının Amacı
- 2.2. Eğiticilerin Rol ve Sorumlulukları
- 2.3. Eğiticilerin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar
- 2.4. Eğitici El Kitabı Kullanım Rehberi
 - 2.4.1. Modül Planları
 - 2.4.2. Modül İçerikleri
 - 2.4.3. Sunumlar
 - 2.4.4. Katılımcı El Kitabı
- 2.5. Eğiticiler İçin Kontrol Çizelgesi

BÖLÜM 3

YETİŞKİN EĞİTİMİ

- 3.1. Yetişkin Eğitiminin Temel Dayanakları: Eğitici İçin Bir Pusula**
- 3.2. Yetişkin Öğrenenlerin Dünyası: Farklılıkları Kucaklayan Kapsayıcı Bir Yaklaşım**
- 3.3. Katılımcıların Muhtemel Endişeleri ve Bunlara Yönelik Stratejiler**
- 3.4. Yetişkinler Nasıl Öğrenir?**
- 3.5. Yetişkinler İçin Öğretim Yöntemleri**
- 3.6. Yetişkin Eğitiminde Eğitcinin Rolü**
 - 3.6.1. Yetişkin Öğretmenlerinde Bulunması Gereken Özellikler**
 - 3.6.2. İletişim ve Rehberlik Becerileri**
 - 3.6.3. Öğrenme Ortamının Yönetimi**
 - 3.6.4. Etik Sorumluluklar**
 - 3.6.5. Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Yolları**

NOT

EĞİTİM REHBERİ

BÖLÜM | 1

EĞİTİM HAKKINDA

1.1. Eğitimin Amacı ve Gerekçesi

Afet ve acil durumlar, çocuklar için yalnızca fiziksel değil duygusal, sosyal ve eğitsel açıdan da ciddi riskler barındırır. Bu dönemlerde çocuklar; korunma, eğitim, sağlık, barınma ve katılım gibi temel haklara erişimde güçlük yaşayabilir. Özellikle kırılgan gruplarda yer alan çocuklar; ihmal, istismar, ayrımcılık veya haklarının göz ardı edilmesi gibi durumlara maruz kalma riski taşır. Bu nedenle, afet ve acil durum süreçlerinde çocuk haklarını bilmek ve uygulamak yalnızca insani bir sorumluluk değil aynı zamanda hukuki ve etik bir yükümlülüktür. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) ve ulusal mevzuat, devletlere ve eğitimcilere bu konuda açık sorumluluklar yüklemektedir. Afet dönemlerinde çocukların ihtiyaçları, tepkileri ve desteklenme biçimleri yetişkinlerden farklı olduğundan öğretmenlerin ve eğitim çalışanlarının özel bilgi, beceri ve duyarlılıklara sahip olmaları gereklidir.

Söz konusu gereklilik çerçevesinde geliştirilerek Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu; United Nations Children's Fund) iş birliğinde yürütülen *"Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi"*, afetlerden etkilenen çocukların hak kayıplarının önlenmesini; çocukların korunmasına yönelik farkındalık, bilgi ve becerilerin güçlendirilmesini hedeflemektedir. Bu kapsamda düzenlenen eğitimler aracılığıyla katılımcıların, çocuk hakları temelli afet yönetimi anlayışını benimsemeleri, öğretmenlere yönelik eğitimleri planlayıp uygulayabilmeleri ve çocukların afet öncesinde, sırasında ve sonrasındaki

ihtiyaçlarına bütüncül bir yaklaşımla yanıt verebilmeleri amaçlanmaktadır.

Bu eğitim, afet yönetiminin tüm aşamalarında (hazırlık, müdahale, iyileştirme) çocukların korunması, katılımı ve haklarının güçlendirilmesi için gerekli bilgi, beceri ve tutumların kazandırılmasını hedeflerken aynı zamanda MEB'in afet politikaları ve uygulamalarında çocuk hakları temelli bir yaklaşımın yerleşmesine katkı sunmaktadır.

1.2. Yasal Dayanak ve Politika Çerçevesi

Afet ve acil durumlarda çocuk haklarının korunmasına ilişkin en temel uluslararası yasal dayanak, Türkiye'nin 1995 yılında taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS)'dir. BMÇHS; devletlere ve kamu kurumlarına, çocukların yaşam, gelişim, korunma ve katılım haklarını her koşulda güvence altına alma yükümlülüğü getirmektedir.

Ulusal düzeyde, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, çocuklar için koruyucu ve önleyici çalışmaların yürütülmesini öngörerek afet ve acil durum süreçlerinde çocukların korunmasına temel oluşturmaktadır. Afet yönetimiyle doğrudan ilişkili yasal çerçeveyi ise aşağıdaki mevzuat ve politika belgeleri oluşturmaktadır:

- 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun
- 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu
- 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirler ile Yapılacak Yardımlara Dair Kanun

- Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi No: 4 (18 Temmuz 2018 tarihli, 30479 sayılı Resmî Gazete)
- 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ve İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik
- Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği (18 Aralık 2013 tarihli Resmî Gazete)
- Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)
- Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2023)
- Millî Eğitim Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Genelgesi (19.03.2021)
- Millî Eğitim Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi Yönergesi
- Sivil Savunma ile İlgili Şahsi Mükellefiyet, Tahliye ve Seyrekleştirme, Planlama ve Diğer Hizmetler Tüzüğü
- Sivil Savunma ile İlgili Teşkil ve Tedbirler Tüzüğü
- Daire ve Müesseseler İçin Sivil Savunma İşleri Kılavuzu

Bu düzenlemeler, MEB'in afet yönetimi süreçlerinde çocukların korunması, güvenliği ve eğitime erişiminin sürekliliği konularında yasal sorumluluklarını belirlemekte; aynı zamanda çocuk hakları temelli bir afet yönetimi anlayışının kurumsallaşmasına yön vermektedir.

Ulusal mevzuatın yanı sıra uluslararası düzeyde hazırlanan politika belgeleri ve raporlar da alandaki çalışmalar için yol gösterici niteliktedir. Bu belgeler, afet yönetimi süreçlerinde çocukların korunması, katılımı ve iyi olma hâlinin sağlanmasına

yönelik standartları tanımlamakta; devletlerin sorumluluklarını ve iyi uygulama örneklerini ortaya koymaktadır.

Başlıca uluslararası referans belgeleri şunlardır:

- UNICEF Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı (2007)
- Sphere El Kitabı: İnsani Yardımda İnsani Şart, Koruma İlke-leri ve Asgari Standartlar (Sphere Handbook: Humanitarian Charter and Minimum Standards in Humanitarian Response, 2011)
- Eğitimde Asgari Standartlar: Hazırlık, Müdahale ve İyileşme (Inter-Agency Network for Education in Emergencies (INEE, Acil Durumlarda Eğitim İçin Kurumlararası Ağ) (2010)
- Sendai Afet Risklerinin Azaltılması Çerçevesi 2015-2030 (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030)
- Birleşmiş Milletler Afet Risklerini Azaltma Ofisi-Eyleme Dönüştürme: Afet Risklerinin Azaltılmasında Çocukların ve Gençlerin Katılımı (United Nations Office for Disaster Risk Reduction – Words into Action: Engaging Children and Youth in Disaster Risk Reduction, 2020)
- Çocuk Koruma Asgari Standartları (Child Protection Minimum Standards, 2019)
- UNICEF Acil Durumlarda Çocuklara Yönelik Temel Görevler (2014)
- UNICEF Çocuklar İçin İnsani Yardımda Temel Taahhütler (Core Commitments For Children in Humanitarian Action, 2022)

- Eğitim Sektöründe Afet Risklerinin Azaltılması ve Toplumsal Dayanıklılık İçin Küresel İttifak-Kapsayıcı Okul Güvenliği Çerçevesi (Global Alliance for Disaster Risk Reduction and Resilience in the Education Sector-Comprehensive School Safety Framework, 2022)
- UNICEF Kapsayıcı Okul Güvenliği Çerçevesi: Eğitim Sektöründe Çocuk Hakları ve Toplumsal Dayanıklılık 2022-2030 (Comprehensive School Safety Framework 2022-2030 for Child Rights and Resilience in the Education Sector, 2024)
- Avrupa Birliği Çocuk Hakları Stratejisi (EU Strategy on the Rights of the Child, 2021)
- Avrupa Birliği Çocuk Hakları için Eylem Planı (EU Plan for the Rights of the Child, 2021)

Bu belgeler; afet ve acil durumlarda çocuk haklarının korunması, psikososyal destek, eğitimde sürekliliğin sağlanması, çocuk dostu alanların oluşturulması ve çocuk katılımının güçlendirilmesi gibi alanlarda uluslararası standartlar sunarak afet ve acil durumlarda çocukların ve haklarının korunmasına ilişkin politika ve uygulamalara yön vermektedir (Modüllere özgü ulusal ve uluslararası bazı temel belgeler ilgili modüllerin içeriklerinde sunulmuş ve detaylandırılmıştır.).

1.3. Hedef Kitle ve Katılımcı Profili

Bu eğitim programı, afet ve acil durumlarda çocukların korunması ve eğitime erişimin sürekliliği başta olmak üzere çocuk haklarının gözetilmesi konusunda MEB bünyesinde görev yapan farklı düzeydeki

personelin bilgi, farkındalık ve uygulama becerilerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Eğitim; politika geliştirme, planlama, uygulama ve izleme süreçlerinde rol alan grupları da kapsamaktadır. Hedef kitlesi ve katılımcı profili aşağıda açıklanmaktadır.

- *Öğretmenler:* Afet öncesi hazırlık, afete müdahale ve iyileştirme süreçlerinde çocuklarla doğrudan çalışan, çocukların haklarını gözetken uygulamaları hayata geçiren ve eğitimde en geniş katılımcı grubunu oluşturan birincil hedef kitledir.
- *Okul Yöneticileri:* Okul afet planlarının hazırlanması, güvenli okul ortamlarının sağlanması ve öğretmenlerin bu süreçte desteklenmelerinden sorumlu liderlerdir.
- *MEB AKUB Personeli:* Afet alanında doğrudan görev yapan, çocukların korunması ve güvenliği için sahada uygulama ve koordinasyon görevleri üstlenen ekip üyeleridir.
- *MEB Merkez Teşkilatı Personeli:* Afet yönetimi ve çocuk hakları alanında politika, strateji ve mevzuat geliştirme süreçlerinde rol alan karar vericilerdir.
- *Öğretim Programı ve Ders Kitabı Yazarları:* Afet bilinci, çocuk koruma ve hak temelli yaklaşımı öğretim materyallerine entegre eden uzmanlardır.
- *Öğretim Programı ve Kitap İnceleme Uzmanları:* Eğitim materyallerinin içeriklerini çocuk hakları temelli bir bakış açısıyla değerlendiren uzmanlardır.

1.4. Eğitimin Süresi ve Ortamı

Eğitim programı üç gün sürmekte olup her gün belirli modüllerin işlenmesine ayrılmıştır. Modüllerin önerilen sırayla uygulanması, öğrenme sürecinin planlı ve bütüncül biçimde ilerlemesine katkı sağlar. Ayrıntılı akış ve zaman planı “Eğitim Programı” bölümünde sunulmaktadır.

Modül süreleri, içerik yoğunluğu ve uygulama türüne göre 60, 90 veya 120 dakika olarak planlanmıştır. Eğitici, katılımcıların dikkat sürelerini gözetenek yaklaşık 45 dakikalık oturumların ardından 10 dakikalık kısa aralar verebilirler.

Katılımı, deneyim aktarımını ve duygusal paylaşımları artırabilmek için eğitimlerin 30-35 kişilik gruplarla gerçekleştirilmesi önerilir. Tavsiye edilen kişi sayısının aşılması etkileşimli öğrenme yöntemlerinin (örneğin grup çalışmaları, tartışmalar, rol yapma ve soru-cevap etkinlikleri) etkin biçimde uygulanmasını kolaylaştırır.

Eğitimler, etkileşimli öğrenmeyi destekleyecek biçimde düzenlenmiş sınıf veya toplantı ortamlarında gerçekleştirilir. Grup çalışmaları, tartışmalar ve uygulamalı etkinlikler için U düzeni yerleşim biçimi tavsiye edilir, bu düzenin mümkün olmadığı durumlarda küçük grup masaları veya yarı dairesel oturma biçimleri tercih edilebilir. Eğitim ortamının katılımcıların aktif katılımını ve deneyim paylaşımını kolaylaştıracak şekilde hazırlanması önerilir.

1.5. Eğitimde Kullanılacak Materyal ve Araçlar

Modüllerde kullanılacak tüm materyaller, ilgili modül planlarında ayrıntılı

olarak belirtilmiştir. Ancak eğitimcilerin hazırlık sürecinde kolaylık sağlaması amacıyla genel olarak aşağıdaki materyallerin temin edilmesi önerilir:

- Ayaklı yazı tahtası/beyaz tahta
- Tahta kalemli
- A4 kâğıtlar
- Flipchart kâğıtları
- El notlarının çıktıları
- Renkli kalemler
- Yapışkanlı not kâğıtları (post-it)
- İp
- Gözleri bağlamak için fular

Eğitici, kullanılacak materyalleri eğitim öncesinde kontrol etmeli ve her modülün gerektirdiği özel materyalleri modül planlarında belirtilen şekilde hazırlamalıdır. Bu araç ve materyallerin hazır bulundurulması, eğitim akışını düzenli ilerlemesini ve etkinliklerin verimli şekilde yürütülmesini destekler.

1.6. Eğitimin Kapsamı

Bu eğitim programı; afet ve acil durumlarda çocuk haklarının korunması, çocuk koruma, etik ilkeler, psikososyal destek ve çocuk katılımı konularında bütüncül bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir. Eğitim; çocuk hakları temelli afet yönetimi anlayışının yerleşmesini, öğretmenlerin ve diğer katılımcıların bilgi, farkındalık ve uygulama becerilerini geliştirmeyi amaçlayan on modülden oluşmaktadır.

Modüller; katılımcıların temel kavramları öğrenmelerini, afet yönetimi süreçlerindeki rollerini tanımlamalarını, çocukların korunması ile güçlendirilmesine yönelik bilgi, tutum ve becerilerini geliştirmelerini destekleyecek şekilde yapılandırılmıştır.

Her modül, belirli bir öğrenme amacına hizmet etmekte; tüm modüller birlikte ele alındığında afet ve acil durumlarda çocuk haklarının korunmasına ilişkin kapsamlı bir öğrenme süreci sunmaktadır (bk. Tablo 1).

NOT

Tablo 1*Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Modülleri Amaç ve Kapsamı*

Modülün Teması	Modül Başlığı	Modülün Amacı ve Kapsamı
Hak Temelli ve Sistem Odaklı Modüller	Giriş Modülü	Bu modül ile katılımcıların çocuk koruma kavramına ilişkin temel bilgi, duyarlılık, empati ve farkındalık kazanmaları amaçlanmaktadır. Toplumda bireylerin ve kurumların çocuk koruma konusundaki ortak sorumluluklarının, çocukların yetişkinlerden farklı ve özel ihtiyaçlara sahip bireyler olduğunun, çocuklara özgü hakların önem ve kapsamının anlaşılması hedeflenmektedir. Ayrıca çocukların maruz kalabileceği ihmal ve istismar türleri ile karşılaşabilecekleri risk ve tehditler de modül kapsamında ele alınmaktadır.
	Modül 1	Bu modül ile çocukluk kavramının ve çocuk haklarının tarihsel gelişiminin, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (BMÇHS) kapsamının, hak temelli yaklaşımın ilkelerinin ve çocuk koruma alanındaki temel kavramların tartışılarak katılımcıların bu konulardaki bilgi altyapılarının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.
	Modül 2	Bu modül ile afet ve acil durumlarda çocuk korumaya ilişkin hak temelli yaklaşımın gözden geçirilmesi, temel kavramların tartışılması ve çocukların karşılaşabilecekleri risklerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca dezavantajlı konumdaki çocukların tanımlanması, afet öncesinde, sırasında ve sonrasında korunmalarına yönelik yapılması gerekenlerin belirlenmesi ve katılımcılarla birlikte çözüm önerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.
	Modül 3	Bu modül ile katılımcıların Türkiye Ulusal Afet Müdahale Planı'nın (TAMP) yapısı ile bu planın tamamlayıcısı olan ulusal ve uluslararası kriz müdahale bileşenlerini tanımları, MEB personelinin afet ve acil durumlarda üstleneceği rol ve sorumluluklara ilişkin temel bilgi ve farkındalık kazanmaları amaçlanmaktadır.

Çocuk Dostu Afet Müdahalesi Modülleri	Modül 4 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları Temelli Risk Yönetimi ve İhtiyaç Tespiti	Bu modül ile afet ve acil durumlarda çocukların karşılaşabilecekleri risklerin ve zarar görabilirliklerinin değerlendirilmesi, yaşları ve özel gereksinimleri doğrultusunda ihtiyaçlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu risklerin azaltılmasına yönelik uygulanabilecek faaliyetler ile okul ortamında afet ve acil durumlara ilişkin risklerin nasıl yönetileceğine dair bilgiler bir arada sunulmaktadır.
	Modül 5 Afet ve Acil Durumlarda Etik Kurallar ve Medyada Çocukların Korunması	Bu modül ile katılımcıların afet ve acil durumlarda çocukların zarar görmemeleri için etik ilkelere uygun davranmalarının önemini kavramaları hedeflenmektedir. Ayrıca ulusal ve uluslararası kuruluşlarca geliştirilmiş etik standartların tanınması, dijital ortamlar ve medyada çocukların korunmasına yönelik duyarlılığın artırılması amaçlanmaktadır.
	Modül 6 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı ve Çocuk Dostu Mekânlar	Bu modül ile afet ve acil durumlarda çocukların karar alma süreçlerine katılımının güçlendirilmesi ve güvenli, kapsayıcı, destekleyici ortamlar oluşturulması amaçlanmaktadır. Katılımcıların, çocuk dostu mekânların (ÇDM) planlanması, uygulanması ve geliştirilmesine ilişkin bilgi ve farkındalıklarının artırılması hedeflenmektedir.
Psikososyal Destek Modülleri	Modül 7 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik Travma, Yas ve Çocuklar	Bu modül ile afet ve acil durumlar sonrasında çocukların uyum ve toparlanmalarını kolaylaştırmak amacıyla psikolojik travma ve yas odaklı destek çalışmalarında çocuk hakları temelli yaklaşımların uygulanması hedeflenmektedir. Katılımcıların, çocuklarla etkileşimlerinde dikkate alabilecekleri temel ilkeler ve destekleyici iletişim yöntemleri konusunda farkındalık kazanmaları amaçlanmaktadır.
	Modül 8 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik İlk Yardım	Bu modül ile katılımcıların afet ve acil durumlarda çocuk haklarını gözeterek psikolojik ilk yardım uygulayabilmeleri amaçlanmaktadır. Katılımcıların “İzle-Dinle-Bağ Kur” modeli doğrultusunda çocuklara uygun destek sunabilme becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.
	Modül 9 Afet ve Acil Durumlarda Öğretmenin İyi Oluşu	Bu modül ile afet ve acil durumlarda eğitimcilerin maruz kalabileceği stres kaynaklarını, belirtilerini ve stresle baş etme mekanizmalarını tanımaları amaçlanmaktadır. Katılımcıların stres yönetimine ilişkin bireysel farkındalık geliştirmeleri ve çocuk hakları temelli bir perspektifle afet süreçlerinde stres, kaygı ve travmanın yönetimine dair bakış açısı edinmeleri hedeflenmektedir.

1.7. Eğitim Modüllerinin Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) Maddeleriyle İlişkilendirilmesi

Tablo 2, “Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi” kapsamında geliştirilen eğitim modüllerinin BMÇHS maddeleriyle ilişkisini göstermekte olup her modül; sözleşmenin yaşam, gelişim,

korunma ve katılım haklarını güçlendirmeye yönelik belirli maddelerle ilişkilendirilmiştir. Bu tablo, eğitimcilerin her modülün çocuk haklarının hangi boyutlarını desteklediğini hızlı bir biçimde hatırlanmasını sağlamak ve eğitim sürecinde hak temelli vurguların görünürlüğünü artırmak amacıyla hazırlanmıştır.

Tablo 2

Eğitim Modülleri ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Maddeleri ile İlişkilendirilmesi

Modül	İlgili BMÇHS Maddeleri
Giriş Modülü Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Çocuk Korumaya Giriş	2, 3, 12, 19, 20, 24, 28, 29, 30, 32, 34, 39
Modül 1 Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar	Tüm maddeler
Modül 2 Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Korunması ve Dezavantajlı Çocuklar	2, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 17, 19, 20, 23, 24, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 39
Modül 3 Afet ve Acil Durum Yönetimi ve Türkiye Afet Müdahale Sistemi	2, 3, 4, 6, 12, 19, 20, 24, 28, 29, 30, 32, 34, 39
Modül 4 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları Temelli Risk Yönetimi ve İhtiyaç Tespiti	2, 3, 6, 9, 12, 19, 23, 24, 27, 28
Modül 5 Afet ve Acil Durumlarda Etik Kurallar ve Medyada Çocukların Korunması	2, 3, 5, 13, 17, 20, 29, 30
Modül 6 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı ve Çocuk Dostu Mekânlar	6, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 20, 22, 24, 27, 28, 29, 31
Modül 7 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik Travma, Yas ve Çocuklar	6, 12, 19, 24, 28, 29, 39
Modül 8 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik İlk Yardım	3, 6, 12, 19, 27, 23, 24, 25, 32, 33
Modül 9 Afet ve Acil Durumlarda Öğretmenin İyi Oluşu	3, 6, 19, 28, 29, 39

1.8. Eğitim Programı:

Bu bölümde, Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları Eğitimi için önerilen standart üç günlük eğitim programı sunulmaktadır. Program, giriş modülü dâhil olmak üzere toplam on modülü kapsamaktadır. Modüller, birbirini tamamlayacak şekilde yapılandırılmış olup öğrenme hedefleri arasındaki ilişki dikkate alınarak sıralanmıştır.

Eğitim, yüz yüze yürütülmek üzere tasarlanmıştır. Her modülün süresi sabittir ve modül sırası ile içerik bütünlüğü korunmalıdır. Eğitimciler, uygulama

koşullarına göre yalnızca ara sürelerinde küçük düzenlemeler yapabilirler. Programın standart yapısı, zaman yönetimini kolaylaştırmakta ve öğrenme sürecinde bütünlüğü sağlamaktadır.

Tablo 3'te yer alan "saat" sütunu, başlangıç saatine göre eğitici tarafından doldurulmalı ve eğitim öncesinde katılımcılara ilan edilmelidir. Bu uygulama, yerel koşullara uygun planlama yapılmasını sağlarken programın genel bütünlüğünü de korur.

NOT

Tablo 3*Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Programı*

Saat	Süre	1. Gün	2. Gün	3. Gün
120 dk.		Açılış ve Bilgilendirme (60 dk.)	Modül 4 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları Temelli Risk Yönetimi ve İhtiyaç Tespiti	Modül 7 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik Travma, Yas ve Çocuklar
		Giriş Modülü Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Çocuk Korumaya Giriş (60 dk.)		
15 dk.		Ara	Ara	Ara
90 dk.		Modül 1 Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar	Modül 5 Afet ve Acil Durumlarda Etik Kurallar ve Medyada Çocukların Korunması	Modül 8 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik İlk Yardım
		Öğle Arası	Öğle Arası	Öğle Arası
90 dk.		Modül 2 Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Korunması ve Dezavantajlı Çocuklar	Modül 6 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı ve Çocuk Dostu Mekânlar	Modül 9 Afet ve Acil Durumlarda Öğretmenin İyi Oluşu
15 dk.		Ara		Ara
90 dk.		Modül 3 Afet ve Acil Durum Yönetimi ve Türkiye Afet Müdahale Sistemi		Kapanış

EĞİTİM REHBERİ

BÖLÜM | 2

EĞİTİCİ EL KİTABI:

AMACI, KAPSAMI, KULLANIM REHBERİ

2.1. Eğitici El Kitabının Amacı

Eğitici el kitabı, “Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi”nin yaygınlaştırılmasında görev alacak eğitimcilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmıştır. El kitabı, eğitimcilerin, eğitim sürecini yetişkin eğitimi ilkeleri ve aktif öğretim yöntemleri doğrultusunda planlamalarına, yürütmelerine ve değerlendirmelerine destek olmak amacıyla hazırlanmıştır.

El kitabında, öğretmenlere yönelik eğitimleri yapılandırmak ve eğitimcileri bu süreçte desteklemek amacıyla;

- Yetişkin eğitimi ilkeleri doğrultusunda hazırlanmış pedagojik bilgiler,
- Etkinliklerin ve içeriklerin sunumuna ilişkin adım adım yönergeler,
- Afet ve acil durumlarda çocuk haklarını kapsayan modül içerikleri,
- Her modül için ayrıntılı olarak tasarlanmış modül planları yer almaktadır.

Bu yapı sayesinde eğitimciler, eğitimi etkili biçimde yürütebilecek bilgi, beceri ve tutumları kazanacaklardır.

Eğiticilerin, bu el kitabını eğitim öncesinde dikkatle incelemeleri ve modüllerin içeriği ile akışına aşina olmaları eğitimin planlı, verimli ve etkileşimli biçimde yürütülmesi açısından önemlidir.

2.2. Eğitimcilerin Rol ve Sorumlulukları

Eğitici, eğitimin etkili ve başarılı bir şekilde yürütülmesinde temel rol üstlenen kişilerdir. Bu eğitimde eğitimcinin görevi yalnızca bilgi aktarmak değil aynı zamanda katılımcıların öğrenme süreçlerini kolaylaştırmak, deneyim paylaşımını teşvik

etmek ve öğrenme ortamında güven, saygı ve iş birliğini desteklemektir.

Eğitici; yetişkin eğitimi ilkeleri doğrultusunda katılımcıların mevcut bilgi ve deneyimlerinden yararlanmalı, onları aktif öğrenmeye dâhil etmeli ve etkileşimli bir öğrenme ortamı oluşturmalıdır. Öğrenme sürecinde yönlendirici değil rehber ve kolaylaştırıcı bir tutum sergilemek esastır.

Eğitici, eğitimcilerin başlıca rol ve sorumlulukları şunlardır:

- *Hazırlık ve planlama yapmak:* Modül planlarını, içerikleri ve materyalleri önceden inceleyerek eğitim sürecine hazırlıklı olmak.
- *Katılımcı merkezli bir yaklaşım benimsemek:* Farklı öğrenme stillerini ve katılımcıların deneyimlerini dikkate almak, aktif katılımı teşvik etmek.
- *Çocuk hakları temelli bir bakış açısını korumak:* Eğitimin her aşamasında çocukların yüksek yararını, katılımını ve korunmasını merkeze almak.
- *Kapsayıcı ve güvenli bir öğrenme ortamı sağlamak:* Cinsiyet, yaş ve deneyim farklılıklarına saygı duymak; bu doğrultuda eşit söz hakkı ve katılım imkânı tanımak.
- *Etkin iletişim kurmak:* Katılımcıların görüşlerini dinlemek, açık uçlu sorularla düşünmeyi teşvik etmek, geri bildirimleri destekleyici biçimde sunmak.
- *Zaman yönetimi ve akışa bağlılık sağlamak:* Modül sürelerine ve etkinlik sıralarına dikkat etmek, gerektiğinde esneklik göstermek.

- Etik ve profesyonel tutum sergilemek: Tarafsız, saygılı, duyarlı ve örnek bir iletişim tarzı benimsemek.
- Değerlendirme ve yansıtma yapmak: Eğitim süreci sonunda katılımcılardan geri bildirim almak ve kendi uygulamasını gözden geçirerek sürekli gelişime açık olmak.

Bu roller, eğiticinin yalnızca bilgi aktaran bir kişi değil öğrenmeyi kolaylaştıran, katılımcıların düşünme süreçlerini harekete geçiren ve çocuk hakları temelli öğrenme kültürü oluşturan bir rehber olduğunu vurgular.

2.3. Eğiticilerin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

- Eğitimci el kitabı, verilecek eğitimin pedagojik düzeni ve içeriği bakımından yapılandırılmış ve standartlaştırılmış bir akışla hazırlanmıştır. Afet ve acil durumlarda çocuk haklarına ilişkin bilgilerin hedeflenen düzeyde kazandırılabilmesi için bu standart akış ve içerik yapısına uygun hareket edilmesi önemlidir.
- Eğitim, modüler bir yapıda hazırlanmış olsa da modüllerin sırası ve içeriğinin değiştirilmemesi önerilmektedir. Her modül, bir önceki modülün üzerine inşa edilen bir öğrenme süreci oluşturur.
- *Modül planları*, her oturumun içeriğini, etkinlik sırasını ve sunum adımlarını içeren ayrıntılı bir rehber niteliğindedir. Eğiticiler, bu akışları izleyerek modüllerle ilgili temel bilgileri, etkinlikleri ve tartışma bölümlerini sistematik biçimde aktarabilirler.
- *Modül notları* ise ilgili konu hakkında daha derin bir bilgi kaynağı sunar; eğiticinin konunun bağlamını, kavramsal çerçevesini ve uygulama mantığını daha iyi kavramasına yardımcı olur.
- Modüller hazırlanırken katılımcıların eğitime aktif biçimde katılmalarını sağlayacak grup etkinlikleri de tasarlanmıştır. Bu etkinlikler, modül içerikleriyle doğrudan ilişkili olup katılımcıların etkileşimini, odaklanmasını ve öğrenme düzeyini artırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle modül planlarında belirtilen etkinliklerin ilgili adımlara uygun şekilde ve özenle uygulanması önemlidir.
- Eğitim sürecinde eğiticiler, katılımcıların -özellikle öğretmenlerin- afet, acil durum veya mesleki deneyimlerini eğitime taşıyabileceklerini göz önünde bulundurmalıdır. Bu deneyimler, öğrenme ortamını zenginleştirir ve paylaşım odaklı bir öğrenme kültürünün oluşmasına katkı sağlar.
- Yetişkin eğitimi ilkeleri doğrultusunda, katılımcılar yalnızca bilgi alan kişiler olarak değil kendi bilgi ve deneyimleriyle öğrenme sürecine katkı sunan aktif katılımcılar olarak görülmelidir. Katılımcıların edindikleri bilgi ve becerileri, çocuklarla çalıştıkları her ortama uyarlayabilmeleri, çocuk hakları temelli müdahalelerin okul ve toplum düzeyinde yaygınlaştırılması açısından büyük önem taşımaktadır.

2.4. Eğitici El Kitabı Kullanım Rehberi

Bu bölüm, eğitimcilerin eğitim sürecinde kullanacakları tüm araçları (modül planları, modül içerikleri, sunumlar ve katılımcı el kitabı) etkin biçimde kullanmalarını desteklemek amacıyla hazırlanmıştır. Araçlar, eğitiminin eğitimleri planlamasına, yürütmesine ve değerlendirmesine rehberlik eden bütüncül bir yapı sunar. Her bir materyal, eğitimin belirlenen amaç, yöntem ve öğrenme çıktılarıyla doğrudan ilişkilidir ve birbiriyle uyum içinde kullanılmak üzere tasarlanmıştır.

Eğitici el kitabı, yalnızca bilgi aktarımını değil yetişkin eğitimi ilkeleri doğrultusunda aktif katılımı, etkileşimi ve yansıtmayı esas alır. Bu nedenle eğitimciler, her modülde el kitabındaki yönlendirmeleri takip etmeli; sunumları, etkinlik eklerini ve katılımcı el kitabını eş zamanlı kullanarak öğrenme sürecini desteklemelidir.

Bölümün alt başlıklarında materyallerin her birinin yapısı, amacı ve kullanım biçimi ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır.

2.4.1. Modül Planları

Bu bölüm, eğitimcilerin modül planlarını etkili biçimde kullanmalarını ve modülleri belirlenen amaç, yöntem ve akışa uygun şekilde uygulamalarını desteklemek amacıyla hazırlanmıştır. Toplamda on modül planı bulunmaktadır. Bunların ilki olan giriş modülü, uygulamalı bir etkinlikten oluşmakta; diğer dokuz modül ise eğitim içeriğini kapsamaktadır. Modül planı; modül planı kapağı, çocukların katılım görüşleri, modül izlencesi, modül akışı ve etkinlik ekleri (giriş modülü hariç) bölümlerinden oluşmaktadır. Aşağıda bu bölümler görsellerle tanıtılmıştır.

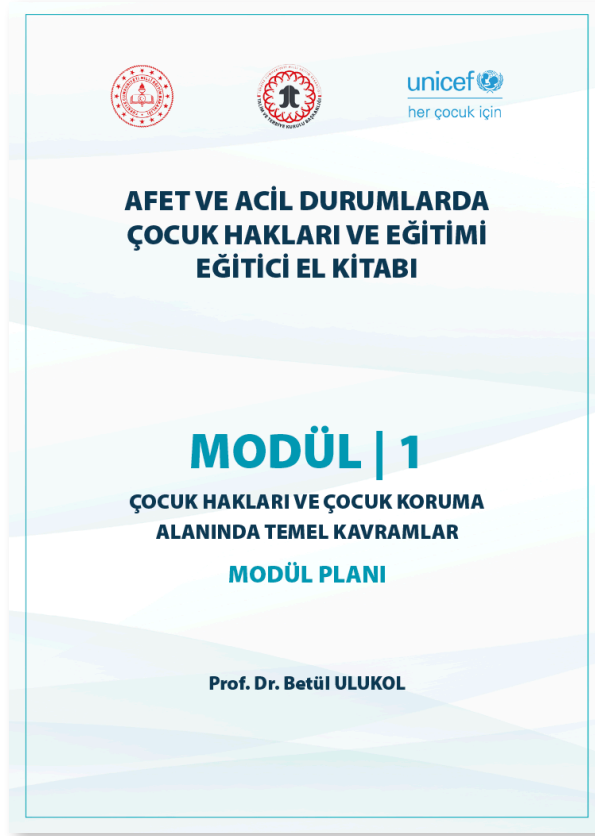
NOT

1. Modül Planı Kapağı

Modül planı kapağında modülün numarası, ismi ve modül yazarının adı yer almaktadır (bk. Görsel 1). Bu sayfa, eğiticinin hangi modül planı üzerinde çalıştığını kolayca belirlemesini ve belge düzeninde bütünlüğün korunmasını sağlar. Aşağıda örnek bir kapak sunulmaktadır:

Görsel 1

Modül Planı Kapağı Örneği

NOT

2. Çocuk Katılımı Görüşleri

Kapağın ardından, 8 Mayıs 2025'te gerçekleştirilen "Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi Çocuk Katılımı Etkinliği" kapsamında elde edilen çocuk görüşleri yer almaktadır. Bu etkinlik, BMÇHS'nin 12. maddesi uyarınca, çocukların kendilerini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı çerçevesinde düzenlenmiştir.

Proje kapsamında, çocuk katılımı hakkının hayata geçirilmesi ve hazırlanmakta olan eğitim programının içeriğine çocukların bakış açılarının dâhil edilmesi amacıyla UNICEF temsilcileri ile birlikte, ortaöğretim kademesinden seçilen

öğrencilerin katılımıyla MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığında bir günlük "Çocuk Katılımı Etkinliği" gerçekleştirilmiştir.

Etkinlik sonucunda çocukların afet, acil durumlar ve çocuk hakları konularındaki değerlendirmeleri, önerileri ve beklentileri derlenmiş ve bir rapor hazırlanmıştır. Bu bölümde, her bir modül planı ve içeriğinin başında söz konusu rapordan alınan çocuk görüşlerine yer verilmektedir (bk. Görsel 2). Böylece proje sürecinde çocukların sesinin duyurulması, katılım hakkının somut biçimde uygulanması ve eğitim içeriğinin çocukların perspektifinden zenginleştirilmesi amaçlanmıştır.

Görsel 2

Modül Planı Çocuk Görüşü Örneği

3. Modül Planı İzlenesi

Modül planı izlenesi, her modül planının genel yapısını, amacını ve uygulama bileşenlerini bir arada sunar (bk. Görsel 3). Eğitimciler için modülün özet haritası niteliğindedir. Bu bölümde:

- Modülün adı ve süresi,
- Öğrenme hedefleri,
- İçindekiler (modülün alt başlıkları),
- Öğretim yöntem ve teknikleri,
- Eğitim ortamı,
- Modül materyalleri,
- Etkinlik,
- El notları,
- Ek okuma listesi yer almaktadır.

Modül izlenesi, eğitimcilerin eğitim öncesinde hazırlık yapmalarını ve modülün bütününe bir bakışta görmelerini sağlar. Her bileşen, eğitimcinin eğitim sürecini planlamasına yardımcı olacak biçimde yapılandırılmıştır:

- *Öğrenme hedefleri:* Katılımcıların modül sonunda hangi bilgi, beceri ve tutumları kazanacağını açıklar.
- *İçindekiler:* Modülün alt başlıklarını, konu akışını ve her bölümde ele alınacak temel içerikleri gösterir. Eğitimcinin modülün yapısını ve ilerleyiş sırasını kolayca takip etmesini sağlar.
- *Öğretim yöntem ve teknikleri:* Uygulanacak öğretim stratejilerini ve öğrenme yollarını tanımlar.
- *Eğitim ortamı:* Etkileşimi destekleyen oturma biçimini ve gerekli fiziksel

koşulları belirtir. Bu başlık, yalnızca modülün genel eğitim ortamından farklı bir düzen önerdiği durumlarda (örneğin geniş bir alan gerektiren etkinlikleri içeren modüller) kullanılır.

- *Modül materyalleri:* Eğitim sırasında kullanılacak araç, görsel, sunum ve el notlarının listelendiği bölümdür.
- *Etkinlik:* Katılımcıların aktif öğrenme deneyimlerini destekleyen uygulama adımlarını içerir.
- *El notları:* Modülde kullanılacak bilgilendirme metinleri ve görsellerini içerir.
- *Ek okuma listesi:* Eğitimcinin modül konusunu daha derinlemesine inceleyebilmesi için ilgili kaynaklara yönlendirildiği bölümdür.

Görsel 3

Modül Planı İzlenesi Örneği

MODÜL 1

ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK KORUMA ALANINDA TEMEL KAVRAMLAR MODÜL PLANI

MODÜL İZLENESİ

- 1. Modül Adı:** Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar
- 2. Süresi:** 90 dk.
- 3. Öğrenme Hedefleri:**
 - Yasalar kapsamında çocuk kavramını tanımlar.
 - Çocuk haklarının tarihsel gelişim sürecini ve çocuk haklarının temel felsefesini açıklar.
 - Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin kapsamını bilir.
 - Afet ve acil durumlarda çocuk hakları temelli yaklaşımı açıklar.
 - Çocuk koruma kavramının bileşenlerini bilir.
 - Çocuk koruma süreçlerini sıralar.
 - Çocuk koruma alanında çalışma ilkelerini açıklar.
 - Çocukların korunması gereken durumları sıralar.
- 4. İçindekiler**
 1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı
 2. Çocuk Hakları
 - 2.1. Çocuk Haklarının Gelişimi
 - 2.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
 - 2.3. Çocuk Hakları Temelli Yaklaşım
 3. Çocukların Korunması
 - 3.1. Çocuk Koruma Süreçleri
 - 3.2. Çocuk Koruma Alanında Çalışmanın İlkeleri
 - 3.3. Çocukların Korunması Gereken Durumlar

MODÜL 1 | 51

AFET VE ACIL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

- 5. Öğretim Yöntem ve Teknikleri:** Sunum, soru-cevap, örnek olay, beyin fırtınası, grup etkinliği
- 6. Eğitim Ortamı:** U düzeni sınıflar
- 7. Modül Materyalleri:** A4 kâğıtlar, ayaklı yazı tahtası/beyaz tahta, tahta kalemi, el notları, yapışkanlı küçük not kâğıtları
- 8. Etkinlik:** "Haklar ve Roller"
- 9. El Notları:** "Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Özeti"
- 10. Ek Okuma Listesi:**
 - UNICEF Türkiye. (n.d.). Çocuk haklarına dair sözleşme. <https://www.unicef.org/turkiye/cocuk-haklarına-dair-sözleşme>
 - UNICEF. (2014, Nisan). *Acil durumlarda çocuklara yönelik temel görevler* [Broşür]. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/acil-durumlarda-%C3%A7ocuklara-y%C3%B6nelik-temel-g%C3%B6revler>
 - Ulukol, B., & Koçtürk, N. (Eds.). (2024). Çocuk ihmali ve istismarı: Temel bilgiler (2. basım). Nobel Akademik Yayıncılık.

52 | MODÜL PLANI

NOT

4. Modül Akışı

Modül akışı, modülün anlatımı sırasında ele alınacak konuları, gerçekleştirilecek etkinlikleri ve tüm öğrenme adımlarını ayrıntılı biçimde gösterir. Eğitimciler, eğitim sürecini adım adım planlama ve uygulama olanağı sağlar (bk. Görsel 4).

- Bu bölümde her modülün içeriği; kullanılacak yöntem ve teknikler, süre, materyal ve uygulama adımlarıyla birlikte aktarılmıştır.
- Modül akışı, eğitimin bütünlüğünü koruyacak biçimde (1) dikkat çekme/güdüleme, (2) geliştirme, (3) özet ve kapanış aşamalarını içerir. Her aşama, öğrenme hedefleriyle uyumlu olacak şekilde yapılandırılmıştır.
- Modül akışında yer alan konu anlatımları ve etkinlikler, PowerPoint (PPT) sunumlarıyla da desteklenmiştir. Bu sunumlar, eğitimciler modül anlatımı sırasında kolaylık sağlaması ve uygulamada tutarlılık oluşturması amacıyla hazırlanmıştır.
- Modül akışı, eğitimin farklı eğitimciler tarafından yürütülmesi durumunda da öğrenme deneyiminin eşit ve standart biçimde gerçekleşmesini sağlamak üzere ayrıntılı biçimde tasarlanmıştır.
- Her adım, modülün başlangıcından kapanışına kadar sıralı ve açıklamalı biçimde sunulmuştur.

Görsel 4

Modül Akışı Örneği

Modül Akışı	Konu Başlığı	Öğretim Yöntem ve Tekniği	Süre	Uygulama Adımları ve Eğitici İpuçları	Materyaller ve Eğitim Ortamı
DİKKAT ÇEKME/GÜDÜLEME	Giriş	Anlatım	5 dk.	Katılımcılar selamlanır ve "Çocuk Hakları ve Acil Durumlarda Çocuk Korumaya Giriş" modülünde ele alınanlar kısaca hatırlatılır.	
		Grup Etkinliği	15 dk.	- Katılımcılara çocuk hakları konusunda empati geliştirme ve farklı perspektiflerden düşünmeyi destekleyecek "Haklar ve Roller Etkinliği"nin yapılacağı belirtilir. - Haklar ve Roller Etkinliği'nin yönergeleri takip edilir ve uygulanır.	"Haklar ve Roller" etkinliğinde kullanılacak materyaller - Kalem ve kâğıt
		Tartışma: Soru-cevap	10 dk.	- Katılımcıların paylaşımlarının tamamlanmasının ardından grup genelinde söz konusu durumlar ve roller tartışılır, çocuk haklarının korunması ve desteklenmesi için neler yapılabileceği üzerinde durulur. - Modülün içeriği, amacı ve kapsamı sunulur (Slayt 2-3). - Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Özeti (el notu) işaret edilerek (Slayt 4) "Bu oturum, söz konusu maddeler dikkate alınarak ve sizlerle birlikte bu maddeleri incelemek üzere hazırlanmıştır." ifadesi aktarılır. Not: Katılımcıların maddeleri incelemeleri için birkaç dakika verilir.	El Notu: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Görseli Özeti

2.4.2. Modül İçerikleri

Modül içerikleri, eğiticilere her modülde yer alan konulara ilişkin ayrıntılı kuramsal bilgi ve uygulama örnekleri sunar. Bu bölüm, alan yazını temelli açıklamalar ile uygulamadan örneklerin bir araya getirildiği, modülün ana bilgisel çerçevesini oluşturan kısımdır.

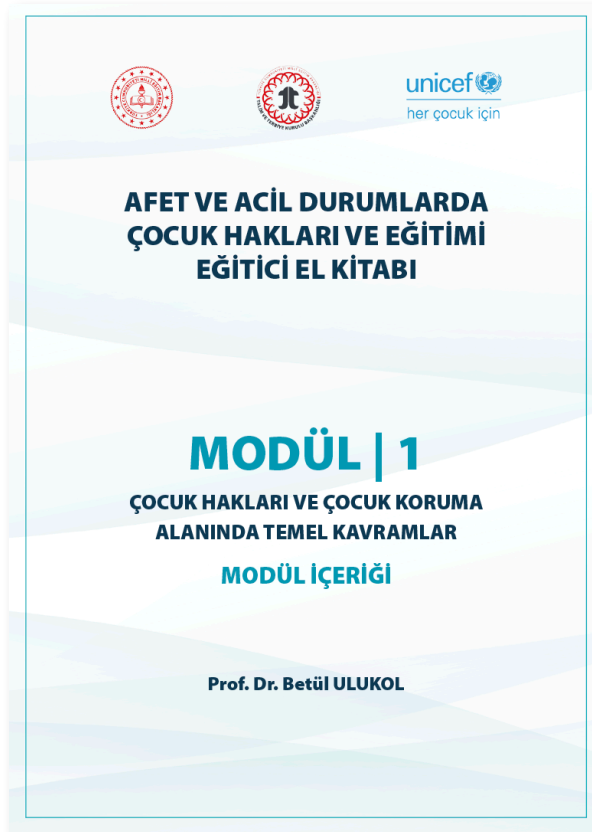
El kitabında yer alan giriş modülü, uygulamalı bir etkinlikten oluştuğu için bu modüle ilişkin ayrı bir içerik bulunmamaktadır. Dolayısıyla yalnızca dokuz modül için modül içeriği bulunmaktadır.

Modül içeriğinde;

- Konu başlıkları detaylı biçimde ele alınır ve ilgili kaynakçalar belirtilir.
- Örnek olaylar, vaka anlatımları ve uygulama örnekleri aracılığıyla teorik bilginin sahadaki karşılığı somutlaştırılır.

Görsel 5

Modül İçeriği Kapağı Örneği

- Eğiticilere rehberlik edecek bölümler, “Unutmayalım, Hatırlayalım, Birlikte Düşünelim, İpucu” gibi dikkat çekici başlıklarla vurgulanır. Bu bölümler, eğiticilerin içeriğin temel noktalarını hatırlamasını, tartışmayı yönlendirmesini ve katılımcıların düşünme süreçlerini derinleştirmesini amaçlar.
- Modül içeriği; modül içeriği kapağı, çocuk katılımı görüşleri, modül izlencesi, modül notları ve kaynakça alt bölümlerinden oluşmaktadır.

1. Modül İçeriği Kapağı

- Modül içeriği kapağında modülün numarası, ismi ve modül yazarının adı yer almaktadır (bk. Görsel 5). Bu sayfa, eğiticinin hangi modül içeriği üzerinde çalıştığını kolayca belirlemesini ve belge düzeninde bütünlüğün korunmasını sağlar. Aşağıda örnek bir kapak sunulmaktadır:

2. Çocuk Katılımı Görüşleri

Bu bölüm, modül planlarında olduğu gibi, 8 Mayıs 2025'te gerçekleştirilen "Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi Çocuk Katılımı Etkinliği" kapsamında elde edilen çocuk görüşlerini

içermektedir (bk. Görsel 6). Bu sayfalarda çocukların modüllerin içeriklerine ilişkin değerlendirmeleri paylaşılmakta; böylece her modülün, çocukların bakış açısı ve deneyimleriyle ilişkilendirilmesi amaçlanmaktadır.

Görsel 6

Modül İçeriği Çocuk Görüşü Örneği

NOT

3. Modül İçeriği İzlenesi

Modül içeriği izlenesi, modül içeriğinin genel yapısını özetleyen bir bölümdür. Bu kısımda modülün;

- Adı,
- Amacı,
- Öğrenme hedefleri,
- Özet,
- İçindekiler bölümü (modül içeriğine ait) yer almaktadır.

Modül içeriğinin "İçindekiler" bölümü, modül planındaki içindekiler bölümünden

Görsel 7

Modül İçeriği İzlenesi Örneği

MODÜL 1
ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK KORUMA
ALANINDA TEMEL KAVRAMLAR
MODÜL İÇERİĞİ

MODÜL İZLENESİ

Modül Adı: Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar

Modülün Amacı:
Bu modülle çocukluk kavramı ve çocuk haklarının tarihsel gelişimi, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin kapsamı, çocuklara hak temelli yaklaşımın ilkeleri ve çocuk koruma alanında yer alan temel kavramlar tartışılarak eğitim alt yapısının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Öğrenme Hedefleri:

- Yasalar kapsamında çocuk tanımını bilir.
- Çocuk haklarının tarihsel gelişim sürecini ve çocuk haklarının temel felsefesini açıklar.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin kapsamını bilir.
- Afet ve acil durumlarda çocuk hakları temelli yaklaşımı açıklar.
- Çocuk koruma kavramını bilir.
- Çocuk koruma süreçlerini sıralar.
- Çocuk koruma alanında çalışma ilkelerini açıklar.
- Çocukların korunması gereken durumları sıralar.

Özet:
Bu modüle çocukların hakları, afet ve acil durumlarda karşılaşılabilecekleri riskler ve bu risklerin en aza indirilmesi amacıyla çocukların korunmasına ilişkin yaklaşımlar konusunda temel kavramlara yer verilmiştir. İlk bölümde çocukluk dönemi yasalarda yer aldığı şekli ile tanımlanmıştır.

MODÜL | 1 31

AFET VE ACIL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ PROJESİ EĞİTİM SETİ

İkinci bölümde çocuk haklarının günümüze kadar nasıl bir gelişim gösterdiği tarihsel ve kavramsal bir bakış açısı ile tartışılmıştır. Ardından günümüzde çocuk hakları konusunda en kapsamlı ve en çok kabul gören yazılı metin olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme incelenmiş, çocuk hakları temelli yaklaşım tartışılmıştır. Üçüncü bölümde çocukların korunması başlığı altında yasal olarak çocuk korumanın temelleri ve çocuk koruma süreçleri incelenmiştir. Çocuk koruma alanında çalışmanın ilkeleri ve özellikle afet ve acil durumlarda risk altında olan çocukların korunması konusunda temel kavramlar işlenmiştir.

İçindekiler:

1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı
2. Çocuk Hakları
 - 2.1. Çocuk Haklarının Gelişimi
 - 2.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
 - 2.2.1. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Kapsamı
 - 2.3. Çocuk Hakları Temelli Yaklaşım
 - 2.4. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları Temelli Yaklaşım
3. Çocukların Korunması
 - 3.1. Çocuk Koruma Süreçleri
 - 3.2. Çocuk Koruma Alanında Çalışmanın İlkeleri
 - 3.3. Çocukların Korunması Gereken Durumlar
 - 3.3.1. Çocuk İhmali ve İstismarı

32 MODÜL İÇERİĞİ

4. Modül Notları

Modül notları, konu içeriklerinin ayrıntılı biçimde ve kaynakçalarla birlikte ele alındığı bölümdür (bk. Görsel 8). Bu bölüm, eğitimcilerin ilgili konularda derinlemesine bilgi edinmelerini ve modül planını uygularken ihtiyaç duyacakları teorik ve uygulamalı bilgilere hızlıca ulaşmalarını sağlar.

Eğitici, modül planlarını takip ederken ilgili kavram, yaklaşım veya örnek olayların dayandığı bilimsel ve pedagojik temellere bu bölümden erişebilirler.

Görsel 8

Modül Notları Örneği

NOT

2.4.3. Sunumlar

El kitabına eşlik eden sunum seti, eğitimcilerin modül planı ve akışlarını takip ederek eğitimleri standart ve etkili biçimde yürütmelerini desteklemek amacıyla hazırlanmıştır.

Her biri ayrı bir modüle ait olmak üzere dokuz PowerPoint sunumu oluşturulmuştur.

Giriş modülü, uygulamalı bir etkinlikten oluştuğu için bu modül için sunum materyali bulunmamaktadır.

- Sunumlar, modül planı ve modül akışıyla birebir uyumlu olacak şekilde yapılandırılmıştır.
- Her slayt, modül planında belirtilen adımlar, süreler ve içerik başlıklarıyla uyumlu olup eğitimcilerin konunun hangi bölümünde hangi slaytı kullanacaklarını açık biçimde göstermektedir. Bu yapı sayesinde eğitim süreci tüm eğitimciler arasında standartlaştırılmış, sistematik ve kolay takip edilebilir hâle getirilmiştir.
- Sunumlarda çocuk hakları, afet yönetimi, psikososyal destek, etik ilkeler ve çocuk katılımı gibi konulara ilişkin kavramsal içerikler, infografikler, tablolar, örnek olaylar ve videolar yer almaktadır.
- Görseller etik ilkelere uygun olarak seçilmiş olup çocukların yüzleri görünür biçimde kullanılmamıştır.
- Bazı modüllerde video bağlantılarına doğrudan slayt üzerinden erişim sağlanmaktadır.
- Tüm sunumlar, eğitimcilere dijital ortamda (bulut bağlantısı aracılığıyla) iletilecek olup yalnızca eğitimciler tarafından kullanılacaktır.
- Katılımcılar eğitim sırasında kendi katılımcı el kitapları üzerinden içeriği takip edeceklerdir.
- Eğitimcilerin, oturum öncesinde ilgili modülün sunumunu kontrol etmeleri ve videoların bağlantılarını önceden test etmeleri önerilmektedir.

2.4.4. Katılımcı El Kitabı

Katılımcı el kitabı; eğitime katılan öğretmenler, okul yöneticileri ve diğer personelin modüllerde ele alınan konuları aktif biçimde takip etmelerini, öğrendiklerini not etmelerini ve kendi uygulamalarıyla ilişkilendirmelerini kolaylaştırmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu el kitabı, eğitimcilerin kullandığı modül planlarıyla eş zamanlı ve uyumlu bir yapıya sahiptir. Her modül, eğitimcinin sunum ve yönlendirmeleriyle uyumlu olacak şekilde yapılandırılmıştır. Ancak eğitimcilerin el kitabından farklı olarak katılımcı el kitabında bilgi aktarımı yerine katılım ve yansıtma odaklı etkinliklere, öz değerlendirme alanlarına ve bireysel düşünme sorularına yer verilmiştir.

Katılımcı el kitabı, öğretmenlerin eğitim sürecinde kendi deneyimlerini, gözlemlerini ve farkındalıklarını kaydetmelerine olanak tanır. Ayrıca modüller arasında öğrenmenin sürekliliğini destekleyen kısa özetler, hatırlatma kutuları ve reflektif sorularla öğrenmenin derinleşmesine katkı sağlar.

Eğitim süresince her katılımcının kendi katılımcı el kitabını aktif biçimde kullanması beklenmektedir. Eğitimciler, katılımcıları modül süresince katılımcı el kitaplarında ilgili bölümleri doldurmaya yönlendirmeli, gerekli açıklamaları yapmalı

ve etkinlikler tamamlandıktan sonra tartışmaların yürütülmesine rehberlik etmelidir.

- Katılımcı el kitabı yalnızca eğitim süreci boyunca değil eğitim sonrasında da öğretmenlerin kendi kurumlarında yapacakları uygulamalarda bir rehber doküman olarak kullanılabilir. Böylece afet ve acil durumlarda çocuk haklarını koruma ve güçlendirme yaklaşımı, eğitimin ötesine taşınarak okul ortamlarında da sürdürülebilir hâle gelir.
- Katılımcı el kitabı dijital formatta temin edilecek ve her katılımcıya eğitim öncesinde erişim bağlantısı sağlanacaktır. Katılımcıların eğitim sırasında bu dokümana bilgisayar, tablet veya basılı kopya üzerinden erişimleri önerilmektedir.

2.5. Eğiticiler İçin Kontrol Çizelgesi

Eğiticiler, el kitabını rehber olarak yürütecekleri eğitime hazırlanırken Tablo 4'te yer alan kontrol çizelgesini incelemeli

ve belirtilen adımları uygulamalıdır. Bu çizelge, eğiticilerin eğitim öncesi hazırlıklarını tamamlamalarına, eğitim sırasında ortaya çıkabilecek aksaklıkları en aza indirmelerine ve öğrenme sürecini daha etkili biçimde yönetmelerine yardımcı olur. Ayrıca eğitim sonrasında geri bildirimlerin değerlendirilmesi, güçlü ve geliştirilmesi gereken yönlerin belirlenmesi ve bir sonraki eğitim için iyileştirme önerilerinin oluşturulması sürecini de destekler.

Kontrol çizelgesi (bk. Tablo 4), yalnızca yapılacak hazırlıkların listesini sunmakla kalmaz, aynı zamanda eğitimi destekleyecek temel beceriler ve hatırlatmalar açısından da bir bilgi notu niteliği taşır. Eğiticiler, eğitim öncesinde ve sonrasında çizelgeyi gözden geçirerek uygulama sürecinde tutarlılığı ve öğrenme hedeflerine ulaşmayı destekleyen bir öz değerlendirme aracı olarak kullanabilirler.

NOT

Tablo 4*Eğiticiler İçin Kontrol Çizelgesi*

EĞİTİME BAŞLAMADAN ÖNCE YAPILACAKLAR	Yapılması gerekenler	Evet	Hayır	Kısmen
	Katılımcılarla ilgili bilgi edinildi, özel gereksinimleri varsa gerekli düzenlemeler yapıldı.			
	Modüllerle ilgili detaylı bilgiye sahip olmak için modül içerikleri ve ekleri okundu.			
	Modül planı ve akışı gözden geçirildi, sunum ve grup etkinlikleri için kısa bir prova yapıldı.			
	Modüllerde kullanılacak materyaller (örneğin el notları, etkinlik ekleri, renkli kalemler) hazırlandı ve çıktıları alındı.			
	Sunumlar kontrol edilip bilgisayar ortamında yansıtılacak biçimde hazırlandı.			
	Katılımcı el kitabı ve eğitim programının dijital ortamda paylaşıldığı doğrulandı.			
	Grup etkinlikleri için uygun alan sağlandı. Katılımcıların grup etkinliklerini gerçekleştirebilecekleri boş alanlar ve koridor gibi ortamların varlığı kontrol edildi, eğer ortam uygun değilse etkinlik sırasında sıraların/sandalyelerin kenara çekilebileceği bir düzenleme yapıldı.			
	Katılımcıların eğiticiyi görebilme ve sesini duyabilme durumu kontrol edildi.			
	Modüllerde yer alan videoların izlenebilmesi için gerekli teknik düzenlemeler yapıldı.			
	Eğitim başlangıç, bitiş ve ara saatleri planlandı (örnek eğitim programında değişiklik yapılması ihtiyacının ortaya çıktığı durumlarda).			

EĞİTİM SIRASINDA YAPILACAKLAR	Katılımcılar selamlandı ve eğitim hakkında genel bilgilendirme yapıldı.		
	Katılımcılarla etkileşim kuruldu, öğrenme sürecine aktif katılımları desteklendi.		
	Kısa bir tanışma etkinliği yapılarak katılımcıların birbirini tanınması sağlandı.		
	Modül akışları planlanan şekilde takip edildi.		
	Grup etkinliklerinin amacı açıklandı, yönergelerin anlaşıldığından emin olundu.		
	Katılımcıların tamamının sürece dâhil edildiğinden emin olundu, herkese konuşma fırsatı tanındı.		
	Katılımcı görüşlerine saygı gösterildi, eleştirel veya yargılayıcı tutumlardan kaçınıldı.		
	Zaman etkin kullanıldı, oturumlar planlanan sürede tamamlandı.		
	Gerçek hikâyeler veya örnek olaylar paylaşılırken kişisel bilgilerin gizliliğine özen gösterildi.		
	Her modül sonunda temel mesajlar özetlendi ve bir sonraki modülün konusu açıklandı.		
EĞİTİM SONRASINDA YAPILACAKLAR	Katılımcılardan eğitimle ilgili geri bildirim alındı.		
	Eğitim sırasında kullanılan materyaller toplandı, çıktı ve formlar (gerekirse) geri dönüşüme atıldı.		
	Uygulama sürecinde yaşanan güçlü yönler ve geliştirilmesi gereken noktalar not edildi.		
	Eğitimin genel değerlendirmesi yapıldı ve raporlandı.		
	Bir sonraki eğitim için iyileştirme önerileri belirlendi.		

Eğitim Ortamında Davranış ve Etik İlkeler:

Eğitim sürecine başlamadan önce, tüm katılımcılar için anlamlı, güvenli ve destekleyici bir öğrenme ortamı sağlamak amacıyla aşağıdaki ilkelerin dikkate alınması önemlidir:

- Katılımcılar arasında karşılıklı saygı, anlayış ve destek temelli bir iletişim kurulmalıdır. Fikir paylaşımı sırasında yapıcı, kapsayıcı ve saygılı bir dil kullanılmalı; şiddet içeren, küçümseyici veya dışlayıcı ifadelerden kaçınılmalıdır.
- Her birey; kendi kişiliği, ihtiyaçları, ilgi alanları ve özel yaşamıyla değerli ve saygıya layık bir insandır. Eğitim

sürecinde herkesin hak sahibi bir birey olarak tanınması ve buna uygun davranılması esastır.

- Katılımcıların birbirini daha iyi anlayabilmesi için açık, sade ve anlaşılır bir dil tercih edilmelidir. Herkesin görüşlerini ifade etmesine fırsat tanınmalı ve farklı görüşlere saygı gösterilmelidir.
- Sosyal medya veya çevrim içi ortamlarda, diğer katılımcıların kişisel bilgileri veya fotoğrafları önceden onay alınmadan paylaşılmamalıdır. Dijital ortamda da saygılı, güvenli ve sorumlu bir iletişim sürdürülmelidir.

NOT

EĞİTİM REHBERİ

BÖLÜM | 3

YETİŞKİN EĞİTİMİ

Giriş

Yetişkin eğitimi, bireylerin yaşam boyu öğrenme döngüsü içerisinde ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve tutumları kazandırmayı hedefleyen; bu yönüyle çocuk ve gençlere yönelik örgün eğitimden yöntemsel ve felsefi olarak ayrılan bir alandır. Bu alanın temel amacı yalnızca akademik yetkinliklerin artırılmasıyla sınırlı değildir, aksine bireylerin gündelik yaşamlarını zenginleştiren pratik beceriler, iş yaşamında rekabet avantajı sağlayan profesyonel yetkinlikler ve toplumsal katılımı güçlendiren demokratik değerler kazandırmak yetişkin eğitiminin odak noktalarını oluşturur (UNESCO Institute for Lifelong Learning [UIL], 2022).

Yetişkin eğitiminin en temel işlevlerinden biri, bireylerin kişisel gelişim süreçlerini bütüncül bir yaklaşımla desteklemektir. Bu destek, bireylerin kendi öğrenme sorumluluklarını üstlenmelerini, içsel motivasyonla merak ettikleri alanlarda derinleşmelerini ve nihayetinde yaşam kalitelerini artırmalarını teşvik eder. Knowles vd.nin (2015) andragoji modeli, yetişkin öğrenenlerin doğasını problem merkezli ve en önemlisi mevcut yaşam deneyimleriyle bütünleşik bir süreç olarak tanımlar. Bu çerçevede yetişkin eğitimi, katılımcıların bireysel potansiyellerini gerçekleştirmeleri ve kişisel hedeflerine ulaşmaları için bir katalizör görevi görür.

Mesleki bağlamda ise yetişkin eğitimi, bireylerin dinamik iş gücü piyasasının sürekli değişen taleplerine adaptasyonunu ve mesleki yeterliklerinin sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlar. Örneğin Chia &

Bi'nin (2021) Singapur'daki *IN.LEARN 2020* girişimi üzerine yürüttükleri çalışma, yetişkin eğitiminin inovatif öğrenme yöntemleri ve dijital teknolojilerle entegre edilmesinin bireylerin mesleki becerilerini güncel tutmadaki kritik rolünü kanıtlar niteliktedir. Bu dijitalleşme eğilimi, özellikle COVID-19 pandemisi sonrası hızlanarak *mikro yeterlikler* (micro-credentials), *dijital rozetler* ve esnek çevrim içi platformların yaygınlaşmasıyla yaşam boyu öğrenmeyi her zamankinden daha erişilebilir ve kişiselleştirilmiş hâle getirmiştir. Benzer şekilde Jeffries (2023) tarafından yapılan araştırma, kurumsal düzeyde sunulan *Çeşitlilik, Eşitlik ve Kapsayıcılık* (Diversity, Equity, and Inclusion-DEI) eğitimlerinde yetişkin öğrenme ilkelerinin uygulanmasının çalışanların yerleşik tutum ve davranışlarını dönüştürmede ne denli etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Bireysel ve mesleki hedeflerin yanı sıra yetişkin eğitimi, bireylerin toplumsal uyumlarını ve sosyal sermayelerini güçlendirmeyi de amaçlar. Özellikle göç ve kültürel çeşitliliğin belirgin olduğu toplumlarda yetişkin eğitimi sosyal bütünleşme ve kültürler arası diyalog için vazgeçilmez bir araç hâline gelmektedir (Grotlüschen vd., 2024). Katılımcılar, bu eğitimler aracılığıyla farklı kültürel perspektifleri anlama, toplumsal yaşamda daha aktif roller üstlenme ve demokratik süreçlere bilinçli katılım gösterme fırsatı bulurlar. UNESCO'nun beşinci Küresel Yetişkin Öğrenme ve Eğitimi Raporu'nda (GRALE 5) (UIL, 2022) belirtildiği gibi yetişkin

eğitimi, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmada kritik bir işlev görmektedir; bilhassa toplumsal eşitsizliklerin azaltılması, yoksullukla mücadele ve sivil katılımın artırılması yönünde somut katkılar sunmaktadır. Bu nedenle yetişkin eğitimi yalnızca bireysel bir kazanım olmanın ötesinde, doğrudan toplumsal fayda üreten bir yatırımdır.

Yetişkin eğitimi aynı zamanda bireylerin demokratik süreçlere etkin katılımını ve hak temelli farkındalıklarını artırma misyonunu üstlenir. Çocuk eğitiminde yurttaşlık bilgisi genellikle teorik bir çerçevede aktarılırken yetişkin eğitiminde katılımcılar, aktif yurttaşlar olarak demokratik karar alma mekanizmalarına katılmaya ve eleştirel bir pozisyon almaya teşvik edilir. Brookfield'ın (2013) da altını çizdiği gibi yetişkin eğitiminin eleştirel düşünmeyi teşvik etme gücü, bireylerin mevcut güç yapılarını ve otoriteyi sorgulamalarına, toplumsal adalet ve eşitlik idealleri için aktif bir rol üstlenmelerine zemin hazırlar. Günümüzün dijital çağında bu eleştirel duruş, özellikle dezenformasyon ve bilgi kirliliğiyle mücadelede hayati bir önem kazanmıştır. Bu bağlamda yetişkin eğitimi, bireylere yalnızca bilgiye erişmeyi değil aynı zamanda karşılaştıkları bilginin güvenilirliğini sorgulama ve doğrulama yetkinliği olan *eleştirel dijital okuryazarlık* becerisini kazandırmayı da temel amaçları arasına almıştır. Bu yönüyle yetişkin eğitimi, demokratik toplumların sürdürülebilirliğinin ve gelişiminin temel dinamiklerinden birini teşkil eder.

Sonuç olarak yetişkin eğitiminin amaçları arasında yalnızca yeni bilgi ve beceriler kazandırmak değil aynı zamanda bireylerin

mevcut değeryargılarını ve dünya görüşlerini dönüştürmek de vardır. Mezirow'un (1991) öncülük ettiği dönüşümcü öğrenme kuramı, yetişkinlerin yeni deneyimler ve eleştirel diyaloglar aracılığıyla yerleşik varsayımlarını sorgulayıp daha kapsayıcı, ayırt edici ve bütünleştirici bakış açıları geliştirmeleri gerektiğini vurgular. Bu fikri daha da ileri taşıyan Baumgartner (2024), yetişkin öğrenmesinin çok boyutlu doğasına işaret ederek bu sürecin bireyleri yalnızca mesleki açıdan değil aynı zamanda bilişsel, duygusal, toplumsal ve kültürel düzeylerde de dönüştürme potansiyeli taşıdığını belirtmektedir. Özellikle 2020 sonrası dönemin getirdiği küresel belirsizlikler, bu çok boyutlu dönüşümün bir parçası olarak bireylerin *psikolojik sağlamlığını* ve *uyum yeteneğini* artırma hedefini de yetişkin eğitiminin merkezine taşımıştır. Yetişkin eğitiminin çokkatmanlı amaçlarının daha net kavranabilmesi için onu çocuk eğitiminden ayıran aşağıdaki temel prensiplerin göz önünde bulundurulması faydalı olacaktır.

Çocuk eğitimi geleceğe hazırlık niteliğindeyken yetişkin eğitimi mevcut ve acil sorunlara çözüm üretmeye odaklıdır.

Çocuklar öğrenme sürecinde büyük ölçüde öğretmenin rehberliğine ihtiyaç duyarken yetişkinler zengin yaşam deneyimlerini öğrenme için birincil kaynak olarak kullanır.

Çocuklarda motivasyon genellikle not, övgü gibi dışsal faktörlere dayanırken yetişkinlerde içsel merak, kariyer hedefleri ve yaşamdaki gereklilikler gibi içsel motivasyon unsurları baskındır.

Çocuk eğitimi büyük oranda zorunluluk esasına dayanırken yetişkin eğitimi gönüllülük, ihtiyaç ve bilinçli tercih temelinde gerçekleşir.

Çocuk eğitiminde standartlaştırılmış sınavlar ve sonuç odaklı ölçme yöntemleri yaygınken yetişkin eğitiminde süreç odaklı değerlendirme, performansa ve uygulamaya dayalı ölçütler tercih edilir.

3.1. Yetişkin Eğitiminin Temel Dayanakları: Eğitici İçin Bir Pusula

Yetişkin eğitimi alanına adım atan her profesyonel, elinde bir haritadan ziyade bir pusulaya ihtiyaç duyar. Bu pusula, yetişkin öğrenenlerin karmaşık ve çok katmanlı dünyasında yol gösteren temel ilkeler bütünüdür. Söz konusu ilkeler katı kurallar değildir, etkili ve dönüştürücü öğrenme deneyimleri tasarlanmasını sağlayan rehberlerdir. Bu pusulanın temel yönleri (yetişkin eğitiminin vazgeçilmez ilkeleri) ve ilkelerin pratikteki yansımaları aşağıda açıklanmaktadır.

1. Öğrenmeye Hazırbulunuşluk: "Doğru Anın" Önemi

Yetişkin eğitiminin belki de en temel hareket noktası, öğrenmenin zamanlamasıdır. Yetişkinlerin öğrenmeye en açık oldukları an, edinecekleri bilgi veya becerinin yaşamlarındaki bir ihtiyaca doğrudan yanıt verdiğini hissettikleri andır. Knowles vd.nin (2015) andragoji modelinin merkezine yerleştirdiği bu ilke, yetişkinin öğrenme motivasyonunun dışsal zorlamalardan değil hayatın doğal akışından doğduğunu savunur. Örneğin kariyerinde terfi fırsatı beliren bir çalışan için proje yönetimi eğitimi, soyut bir konudan

somut bir gerekliliğe dönüşür. Ancak St. Clair vd.nin (2024) isabetle belirttiği gibi, hazırbulunuşluk yalnızca bilişsel bir "ihtiyaç anı" değildir; aynı zamanda duygusal ve sosyal dinamiklerle de şekillenir. Bir iş kaybı, yeni bir ebeveynlik rolü veya bir sağlık sorunu gibi hayatın dönüm noktaları, bireyi yeni şeyler öğrenmeye iten en güçlü katalizörler olabilir. Bu noktada eğiticinin görevi, programın içeriğini sunmadan önce katılımcıların "neden burada olduklarını" anlamak, onların mevcut yaşam rolleri ve ihtiyaçları ile eğitim arasında anlamlı köprüler kurmaktır.

2. Deneyim: Yetişkinin En Değerli Ders Kitabı

Yetişkinler, eğitim ortamına boş bir levha olarak gelmezler; aksine yanlarında yılların birikimi olan zengin bir deneyim hazinesi getirirler. Baumgartner'a (2024) göre yetişkin eğitimi güçlü kılan, sürecin yeni bilginin mevcut deneyimlerle harmanlandığı ve yeniden şekillendiği dinamik bir alana dönüştürme potansiyelidir. Bu ilke, öğrenmeyi tek yönlü bir bilgi aktarımından çıkarıp çok boyutlu bir keşif sürecine dönüştürür. Pratikte bu, sınıfı bir laboratuvara çevirmek anlamına gelir. Örnek olay analizleri, grup tartışmaları, simülasyonlar ve deneyim paylaşım oturumları bu ilkeyi hayata geçiren en etkili araçlardır. Loeng'in (2020) "deneyimsel öğrenme döngüsü" olarak kavramsallaştırdığı söz konusu süreçte katılımcılar kendi deneyimlerinden yola çıkarak soyut kavramları somutlaştırır ve öğrenmelerini kalıcı hâle getirirler. Eğiticilerin rolü, bu değerli deneyim hazinesini ortaya çıkaracak güvenli ve teşvik edici bir ortamı oluşturmaktır.

3. Problem Odaklılık: Soyut Bilgiden Somut Çözüm

Bir yetişkin için öğrenme genellikle entelektüel bir merakın ötesinde, hayattaki gerçek bir sorunu çözme aracıdır. Bu nedenle öğrenme süreci, konu başlıkları etrafında değil problemler etrafında tasarlandığında çok daha anlamlı hâle gelir. Jeffries'in (2023) kurumsal eğitimler üzerine yaptığı çalışma, problem çözmeye dayalı senaryoların davranış değişikliği yaratmada teorik sunumlardan çok daha etkili olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım, öğrenilen bilginin "raf ömrünü" uzatır çünkü bilgi, doğrudan uygulama alanına bağlanır. Eğitici için bu yaklaşım, içeriği "muasebenin temel ilkeleri" gibi soyut başlıklar etrafında değil, "Şirketimizin nakit akışını nasıl iyileştirebiliriz?" gibi somut problem durumları üzerinden yapılandırmak anlamına gelir. Bu bağlamda vaka çalışmaları, rol oynama egzersizleri ve uygulamalı atölyeler, söz konusu ilkenin en etkili biçimde hayata geçirildiği yöntemler arasında yer alır (Clair & K  pplinger, 2021).

4. İçsel Motivasyon:   renme Ate ini Canlı Tutmak

Çocuklar genellikle notlar, övgüler veya cezalardan ka ınma gibi dışsal faktörlerle motive olurken yetişkinleri harekete geçiren g   büyük ölçüde içsel bir motivasyon olarak ortaya çıkar. Wlodkowski'nin (2008) klasikleşmiş modelinde belirttiği gibi, bir yetişkinin öğrenmeye ba lanması için dört koşul gereklidir: eğitimin sunduklarının değerli olduğuna inanmalı, süreçte kendini yeterli hissetmeli, ortamı güvenli bulmalı ve en önemlisi öğrendiklerinin hayatında anlamlı bir karşılığı olduğunu görmelidir. Jeffries'in (2023) DEI eğitimleriyle ilgili bulguları da ilkeyi desteklemekte; gönüllü katılım ve içsel adanmışlık, öğrenme çıktılarının kalitesini doğrudan artırmaktadır. Bu durumda eğiticilerin sorumluluğu yalnızca ilgi çekici içerik sunmak değil aynı zamanda katılımcıların öğrenme sürecinde anlam ve değer bulmalarını sağlayacak, başarı hissini tadacakları ve kendilerini güvende hissedecekleri bir atmosfer yaratmaktır.

NOT

3.2. Yetişkin Öğrenenlerin Dünyası: Farklılıkları Kucaklayan Kapsayıcı Bir Yaklaşım

Yetişkin eğitimi ilkelerini anlamak, denklemin yalnızca bir yarısını oluşturur. Diğer yarısı ise bu ilkelerin uygulanacağı öğrenen kitlesi olan yetişkinlerin kendisidir. Yetişkinlerden oluşan bir öğrenme grubu nadiren homojendir; çoğunlukla farklı yaşlardan, kültürlerden, eğitim seviyelerinden ve yaşam deneyimlerinden gelen bireylerin oluşturduğu zengin bir mozaiktir. Bu heterojenlik, bir zorluk değil doğru yönetildiğinde büyük bir zenginlik kaynağıdır. Ancak bu zenginliği ortaya çıkarmanın tek yolu, kapsayıcı bir yaklaşımı benimsemektir. UNESCO'nun GRALE 5 Raporu'nda (UIL, 2022) vurgulandığı gibi kapsayıcılık, yalnızca dezavantajlı grupların erişimini sağlamak değil her bir öğrenenin kendini değerli ve ait hissettiği bir öğrenme kültürünü inşa etmektir.

Yaş ve Gelişimsel Farklılıklar: Genç bir profesyonel ile emekliliğe hazırlanan bir bireyin öğrenme hızı, teknolojiyle ilişkisi ve motivasyon kaynakları doğal olarak farklıdır. Araştırmalar, ileri yaştaki yetişkinlerin öğrenme süreçlerinde daha fazla somut örneğe, tekrara ve deneyimlerini paylaşmaya ihtiyaç duyduklarını göstermektedir (St. Clair & K  pplinger, 2021). E  ticiler, program tasarımında bu farklılıkları gözeterek tek bir tempo veya yöntem dayatmak yerine esnek ve çeşitli öğrenme yolları sunmalıdır.

Sosyoekonomik ve Kültürel   e  itlilik: Bir öğrenenin eğitime ayırabileceği zaman, bütçe ve zihinsel enerji sosyoekonomik koşullarından doğrudan etkilenir. Düşük gelirli yetişkinler için programların maliyeti,

ulaşımı ve zamanlaması kritik engeller olabilir (UIL, 2022). Benzer şekilde, göçmen veya uluslararası koruma altındaki bir öğrenen için dil bariyeri ve kültürel uyum süreci, öğrenmenin önünde ek zorluklar yaratabilir. Kapsayıcı bir eğitici, bu yapısal engellerin farkında olmalı ve tüm katılımcıların eşit şekilde fayda sağlayabileceği koşulları yaratmaya çalışmalıdır (Jeffries, 2023).

    renme Stilleri ve Deneyimsel Farklılıklar: Her bireyin bilgiyi işleme biçimi farklıdır. Kimimiz okuyarak ve dinleyerek (işitsel/sözel) kimimiz görerek (görsel) kimimiz ise yaparak ve deneyimleyerek (kinestetik) daha iyi öğreniriz. Merriam ve Baumgartner (2020), yetişkinlerin öğrenme tercihlerinin ba  lama göre değişebileceğini savunur. Bu nedenle etkili bir yetişkin eğitimi programı, tek tip bir sunum yerine grup tartışmaları, bireysel okumalar, videolar, uygulamalı atölyeler gibi çeşitli yöntemleri bir arada kullanarak tüm öğrenme stillerine hitap etmelidir.

Motivasyon ve Katılım Farklılıkları: Yetişkinler kariyerlerinde ilerlemek, yeni hobiler edinmek ya da topluma daha fazla katkı sağlamak gibi çok çeşitli amaçlarla eğitimlere katılabilirler. Wlodkowski'nin (2008) motivasyon boyutları, bu çeşitliliği anlamaya yönelik güçlü bir   er  eve sunar. Bu nedenle eğiticinin temel görevi, her bir katılımcının kişisel "neden"ini fark etmek ve eğitimin içeriğini bu motivasyon kaynaklarıyla ilişkilendirmektir. Motivasyondaki farklılıklar dikkate alınmadığında ise en iyi tasarlanmış eğitim programı bile istenen etkiyi yaratamayabilir.

Sonuç olarak yetişkin eğitiminde kapsayıcılık bir iyi niyet beyanı veya pedagojik bir tercih değildir, yapısal bir gerekliliktir. Brookfield (2013) ve Cranton'ın (2016) vurguladığı üzere her öğrenenin kimliğini ve deneyimini bir zenginlik olarak kabul eden ve onları öğrenme sürecinin merkezine yerleştiren yaklaşım, yalnızca etik açıdan doğru değil aynı zamanda en etkili öğrenme ortamını da yaratır. Kapsayıcılık, belirli grupları "dâhil etmekten" ibaret değildir; tüm katılımcıların öğrenme deneyimini derinleştiren ve zenginleştiren bir anlayışı ifade eder. Bu nedenle kapsayıcılık, etkili bir yetişkin eğitiminin vazgeçilmez temelini oluşturur.

3.3. Katılımcıların Muhtemel Endişeleri ve Bunlara Yönelik Stratejiler

Yetişkinler, özellikle de kendi alanlarında yetkin profesyoneller olan öğretmenler, öğrenme ortamına bir dizi örtük endişe ile gelirler. Bu endişeleri öngörmek ve yönetmek eğitimin başarısı için kritik öneme sahiptir. Aşağıda, sıkça karşılaşılan endişeler ve eğiticinin bunlara yönelik geliştirebileceği stratejiler sıralanmıştır.

1. Hata Yapma ve Yetersiz Görünme Korkusu

Yetişkin katılımcıların en temel kaygılarından biri, grup önünde hata yapma ve meslektaşları tarafından olumsuz değerlendirilme korkusudur. Kendi alanında uzman olan bir öğretmenin, bilmediği bir konuda "acemi" gibi görünmekten çekinmesi doğaldır. Bu kaygı, katılımcıyı pasif bir dinleyici konumuna itebilir.

Eğiticinin Stratejisi: Eğitimin en başında psikolojik olarak güvenli bir alan inşa etmek esastır. "Burada yanlış cevaplar veya anlamsız

sorular yoktur, yalnızca öğrenme fırsatları vardır." gibi bir çerçeve çizmek bu kaygıyı hafifletir (Brookfield, 2013; Wlodkowski, 2008). Büyük grup tartışmaları yerine önce ikili paylaşımlara veya küçük grup paylaşımlarına yer vermek katılımcıların fikirlerini daha güvenli bir ortamda test etmelerine olanak tanır.

2. Eğitimin İhtiyaçlara Yanıt Vermeyeceği Düşüncesi

Katılımcılar, eğitimin kendi özgün sorunlarına ve mesleki gerçekliklerine hitap etmeyeceğinden endişe duyarlar. Farklı branşlardan veya okul kademelerinden gelen öğretmenlerin oluşturduğu heterojen bir grupta bu kaygı daha da artar. İçeriğin genele hitap etmesi, bireyin "Bu anlatılanlar benim sınıfıma uygun değil." şeklinde düşünerek süreçten kopmasına neden olabilir.

Eğiticinin Stratejisi: Eğitim öncesi yapılan ihtiyaç analizi bu endişeye verilecek en güçlü yanıttır (Knowles vd., 2015). Eğitim başında katılımcılardan beklentilerini almak ve bu beklentileri görünür bir yere (örneğin bir panoya) asmak, onların sesinin duyulduğunu gösterir. Eğitici, oturumlar sırasında düzenli olarak bu beklentilere atıfta bulunarak içeriğin katılımcıların ihtiyaçlarıyla ne kadar ilişkili olduğunu gösterebilir.

3. Zaman Kaybı ve Verimsizlik

Yoğun bir iş temposuna sahip olan öğretmenler için zaman son derece değerlidir. Eğitimin pratik bir fayda sağlamayacağı veya zamanlarının boşa harcanacağı endişesi, en yaygın motivasyon kırıcılarından biridir.

Eğitçinin Stratejisi: Her modülün ve etkinliğin amacı, başında net bir şekilde açıklanmalıdır. Bir etkinliğin, öğretmenlerin mesleki bir sorununa nasıl çözüm sağlayacağı veya bir yetkinliklerini nasıl geliştireceği açıkça vurgulandığında zaman kaybı algısı ortadan kalkar (Merriam & Baumgartner, 2020). "Bu 15 dakikalık grup çalışmasının sonunda, derslerinizde hemen kullanabileceğiniz bir kontrol listesi olacak." gibi somut çıktılara odaklanmak bu kaygıyı yönetmenin en etkili yoludur.

4. Dijital Araçlar ve Teknoloji Yetersizliği

Özellikle çevrim içi veya hibrit eğitimlerde teknoloji kullanımı başlı başına bir kaygı kaynağı olabilir. Platformda hata yapma, teknik sorunlar yaşama veya diğer katılımcılara göre yavaş kalma korkusu bireyin kendine olan güvenini sarsabilir.

Eğitçinin Stratejisi: Eğitçinin rolü, teknolojiyi bir engel değil bir kolaylaştırıcı olarak sunmaktır. Kullanılacak araçlar basit ve kullanıcı dostu olmalı, aşamalar hâlinde sunulmalı ve katılımcılara deneme yanılma yapabilecekleri bir alan tanınmalıdır. Teknik sorunlar için hızlı destek sunulması ve teknoloji kullanımının bir "zekâ" göstergesi olmadığının vurgulanması katılımcıları rahatlatır (UIL, 2022).

5. Deneyimlerin Göz Ardı Edilmesi

Yetişkinler, öğrenme ortamına yılların mesleki birikimiyle gelirler. Bu deneyimlerin görmezden gelinerek onlara pasif bir alıcı muamelesi yapılması, kendilerini değersiz hissetmelerine neden olur.

Eğitçinin Stratejisi: Eğitçinin en temel görevlerinden biri, gruptaki kolektif bilgeliği ortaya çıkarmaktır. "Bu konuda

farklı bir deneyimi olan var mı?" veya "Siz kendi okulunuzda bu sorunu nasıl aşıyorsunuz?" gibi sorular katılımcıları öğrenme sürecinin aktif birer öznesi hâline getirir (Baumgartner, 2024; Jeffries, 2023). Bu, öğrenmeyi zenginleştirir ve katılımcılara değer verildiğini hissettirir.

6. Teorinin Pratiğe Aktarılamaması

Öğretmenler için en büyük kaygılardan biri, eğitimde sunulan soyut bilgileri kendi sınıflarının somut gerçekliğine nasıl uyarlayacakları konusudur. Teori ve pratik arasındaki kopukluk, öğrenilenlerin kalıcılığını engelleyen en büyük bariyerdir.

Eğitçinin Stratejisi: Her teorik kavram, mutlaka gerçekçi ve uygulanabilir bir örnekle somutlaştırılmalıdır. Bir pedagojik yaklaşımdan bahsediliyorsa o yaklaşımın kullanıldığı bir ders planı örneği veya sınıf içi bir video kesiti sunulmalıdır. Katılımcıların kendi ders planları üzerinde küçük uyarlamalar yapmaları teori ile pratik arasında köprü kurmalarını sağlar (St. Clair vd., 2024).

7. Grup İçindeki Statü ve Görünürlük

Baskın karakterli veya daha deneyimli katılımcıların gölgesinde kalma korkusu özellikle çekingen bireyler için önemli bir kaygı türüdür. Herkesin eşit katılım gösteremediği bir ortam, öğrenme adaletini zedeler.

Eğitçinin Stratejisi: Katılımı yapılandırmak ve dengelemek eğitçinin sorumluluğundadır. Konuşma sırasını yönetmek, küçük grup çalışmalarında herkese söz hakkı vermek ve roller (yazıcı, sözcü, zaman tutucu vb.) dağıtmak, tüm katılımcıların katkıda bulunmasını teşvik

eder. Her katkının değerli olduğunun altının çizilmesi grup içindeki hiyerarşiyi azaltır (UIL, 2022).

8. Değişime Karşı Direnç ve Eski Alışkanlıkları Bırakma

Yeni bir yaklaşım veya beceri, çoğu zaman profesyonellerin yıllardır kullandığı ve rahat ettiği eski alışkanlıkları sorgulamalarını gerektirir. Bu "öğrenilmişleri terk etme" süreci, birey tarafından mesleki kimliğine yönelik bir tehdit olarak algılanabilir ve direnç yol açabilir.

Eğitcinin Stratejisi: Değişimin bir gecede olmayacağını kabul etmek ve sürece saygı duymak gerekir. Eğitici, yeni yaklaşımın eskisini tamamen "yanlış" kıldığını ima etmek yerine yeni yöntemin mevcut pratiği nasıl "zenginleştirebileceğini" vurgulamalıdır. Katılımcıları, yeni fikri kendi bağlamlarında küçük adımlarla denemeye teşvik etmek bu direnci yönetmede etkilidir. Süreç, Mezirow'un (2000) tanımladığı gibi, eski bakış açılarının sorgulandığı dönüştürücü bir öğrenme anı olarak çerçevelenebilir.

9. Değerlendirme ve Yargılanma

Öğrenme sürecinin sonunda bir "sınav" veya "değerlendirme" olacağı düşüncesi, özellikle profesyonel yetişkinler için ciddi bir kaygı yaratabilir. Performanslarının ölçülecek olması, öğrenme keyfinin önüne geçerek bir baskı unsuru hâline gelebilir.

Eğitcinin Stratejisi: Değerlendirmenin amacının "not vermek" değil, "öğrenmeyi görünür kılmak" olduğu en başından vurgulanmalıdır. Süreç odaklı, biçimlendirici ve yargılayıcı olmayan yöntemler tercih edilmelidir. Öz değerlendirme formları,

akran geri bildirimleri veya bir eylem planı hazırlama gibi farklı değerlendirme araçları, katılımcıların kendi gelişimlerini takip etmelerine olanak tanır ve değerlendirme kaygısını azaltır (Cranton, 2016).

3.4. Yetişkinler Nasıl Öğrenir?

Yetişkinlerin öğrenme biçimleri, çocukların öğrenme süreçlerinden hem yapısal hem de felsefi olarak ayrılır ve bu fark, etkili bir yetişkin eğitiminin temelini oluşturur. Knowles vd.nin (2015) andragoji kuramı, bu farkı özerklik, deneyim, amaç odaklılık ve yaşamla doğrudan bağlantı kurma ihtiyacı gibi temel unsurlar üzerinden açıklar. Eğitici, öğrenme ortamlarını yalnızca bilgi aktarılan mekânlar olarak değil katılımcıların mevcut deneyimlerini gündeme getirdiği ve öğrenmeyi birlikte inşa ettiği dinamik alanlar olarak tasarlamalıdır.

Yetişkin öğrenmesinin merkezinde deneyim yer almaktadır. Merriam ve Baumgartner'ın (2020) belirttiği üzere yetişkinlerin öğrenme süreçleri, sahip oldukları zengin yaşam deneyimleri ve mesleki deneyimlerinin yeni bilgilerle girdiği etkileşimle şekillenmektedir. Örneğin bir grup öğretmenin sınıf içindeki disiplin sorunları, teknoloji kullanımıyla ilgili güçlükleri veya ailelerle iletişimde yaşadığı gerilimler, öğrenme ortamının en değerli ham maddesi hâline gelir. Bu deneyimlerin göz ardı edilmesi durumunda öğrenme soyut bir nitelik kazanır ve katılımcı açısından anlamlılığını yitirir. Bu nedenle eğitcinin temel sorumluluğu, tartışmalar, vaka analizleri ve grup çalışmaları gibi pedagojik yöntemlerle katılımcı deneyimlerini görünür kılacak etkileşimsel bir öğrenme ortamı

kurmaktır. Basit bir “Benzer bir durumla karşılaşan oldu mu?” sorusu dahi bilgiyi somutlaştırarak öğrenmeyi derinleştirir. Böylece yetişkin eğitimi, bilginin yalnızca uzmandan katılımcıya aktarıldığı bir süreç olmaktan çıkar; katılımcıların birbirlerinden öğrenmelerine olanak tanıyan zenginleştirilmiş bir etkileşim alanına dönüşür.

Yetişkin öğrenmesinin diğer bir önemli unsuru motivasyondur. Wlodkowski (2008) yetişkin motivasyonunun, öğrenmenin niteliğini, kalıcılığını ve uygulamaya dönüşme düzeyini doğrudan etkilediğini vurgular. Öğretmenlerin bir eğitime katılma nedenleri oldukça çeşitlidir: Kimi içsel bir ilgi ya da mesleki gelişim arzusu taşıırken kimi de sertifika gereklilikleri veya kariyer beklentileri gibi dışsal nedenlerle katılım sağlar. Etkili bir eğitici, bu farklı motivasyon kaynaklarını tanır ve her birini destekleyecek bir öğrenme tasarımı geliştirir. Örneğin teknoloji kullanımı eğitime katılan bir öğretmenin hem öğrenci başarısını artırma isteğiyle (içsel motivasyon) hem de zorunlu bir hizmet içi eğitim gerekliliğini yerine getirme amacıyla (dışsal motivasyon) orada olabileceğini kabul eden bir yaklaşım, içeriği hem ilham verici uygulamalarla hem de resmî beklentilerle uyumlu hâle getirir.

Yetişkinler, öğrendikleri bilginin kendi yaşam gerçeklikleriyle doğrudan ilişkili olmasını beklerler. Brookfield (2013), öğrenmenin "yaşamla ilişkili" olmadığı durumlarda hızla anlamsızlaştığını ve unutulduğunu belirtir. Nitekim öğretmenlere sunulan soyut pedagojik kavramlar, sınıf ortamına aktarılabilirliği açıklanmadığında sıklıkla “Bu yaklaşımı kendi sınıfımda nasıl

kullanabilirim?” kaygısını doğurur. Ancak aynı kuram, bir ders planı örneğine ya da sınıf içi etkinlik taslağına entegre edildiğinde uygulanabilir ve işlevsel bir öğrenme aracına dönüşür. Bu nedenle yetişkin eğitiminde "teori ve pratik" arasındaki denge hayati önem taşır, her kavram somut bir bağlama oturtulmalıdır.

Yetişkin öğrenmesinin bir diğer kritik boyutu eleştirel yansıtma sürecidir. Brookfield (1995), yetişkinlerin özellikle profesyonel bağlamlarda kendi uygulamalarının arka planındaki varsayımları sorguladıklarında daha derin ve dönüşümsel bir öğrenme yaşadıklarını ifade eder. Bu bağlamda eğiticinin rolü, yalnızca bilgi sunmak değil aynı zamanda katılımcıları kendi pedagojik uygulamalarını sorgulamaya teşvik eden yansıtıcı sorular üretmektir. Örneğin “Sınıfınızdaki uygulamalarınızdan hangileri kapsayıcılık ilkesiyle çelişiyor olabilir?” ya da “Bugüne kadar ‘başarı’ tanımınızın dışında kalan öğrenciler kimlerdi?” gibi sorular, öğrenmeyi reçete temelli bir aktarımdan çıkarıp profesyonel öz değerlendirme ve farkındalık geliştirme sürecine dönüştürür.

Amaç odaklı öğrenme de yetişkin eğitiminin temel özelliklerinden biridir. St. Clair vd. (2024), yetişkinlerin öğrenme ortamına genellikle “Bu bilgiyi neden öğrenmeliyim?” ve “Bu bana ne sağlayacak?” sorularıyla geldiklerini belirtir. Bu nedenle eğitim hedeflerinin baştan açık bir biçimde ifade edilmemesi, katılımcıların sürecin yönüne ilişkin belirsizlik yaşamasına ve motivasyon kaybına yol açabilir. Eğiticilerin her modülün başında öğrenme hedeflerini net bir şekilde tanımlamaları ve süreç

boyunca bu hedeflere ulaşıldığını gösteren geri bildirimlerde bulunmaları işletmeleri öğrenme sürecinin tutarlılığını artırır.

Özerklik, yetişkin öğrenmesinin vazgeçilmez ilkelerinden biridir. St. Clair ve K  pplinger (2021), yetişkinlerin öğrenme süreçlerinde söz sahibi olmak istediklerini, pasif bir bilgi alıcısı rolünü reddettiklerini belirtir. Özellikle öğretmenler gibi meslek yaşamında yüksek düzeyde özerklik ve karar verme sorumluluğu taşıyan gruplar için bu ihtiyaç daha da belirgindir. Bu doğrultuda eğiticinin, katılımcılara etkinlik seçenekleri sunması, tartışma konularının belirlenmesine katkıda bulunmalarına imkân tanınması veya kendi deneyimlerine dayalı kısa sunumlar yapmalarını teşvik etmesi, öğrenme sürecine bağlılığı ve sahiplenme duygusunu güçlendirir.

Mezirow'un (2000) dönüştürücü öğrenme kuramı, yetişkin öğrenmesinin yalnızca bilgi ekleme süreci değil aynı zamanda bireyin perspektifini dönüştüren derin bir bilişsel yeniden yapılandırma olabileceğini ileri sürer. Örneğin bir öğretmenin, eğitim sırasında aslında bazı öğrencilerine yönelik ön yargılarla hareket ettiğini fark etmesi, sadece yeni bir yöntem öğrenmesi anlamına gelmez; aynı zamanda adalet, eşitlik ve öğretmenlik rolüne ilişkin yerleşik varsayımlarını yeniden değerlendirmesini sağlar. Bu, yetişkin eğitiminin en güçlü ve en kalıcı öğrenme biçimidir.

Dijitalleşme ise son yıllarda yetişkin öğrenmesinin doğasını önemli ölçüde dönüştürmüştür. UNESCO (UIL, 2022), çevrim içi öğrenme olanaklarının erişimi genişlettiğini ancak dijital yeterlik

farklılıkları nedeniyle yeni eşitsizlikler ürettiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda eğiticinin görevi, teknolojiyi bir engel veya kaygı kaynağı olmaktan çıkarıp destekleyici bir araç hâline getirmektir. Teknik adımları basitleştirmek, pratik yapma imkânı tanımak ve "hata yapmanın öğrenmenin doğal bir parçası olduğunu" modellemek, teknoloji kaygısı yaşayan katılımcıların sürece dâhil olmasını sağlar.

Son olarak yetişkin öğrenmesi, yalnızca bireysel beceri gelişimiyle sınırlı değildir; aynı zamanda toplumsal katılım, öz yeterlik ve yaşam boyu öğrenme kültürüyle yakından ilişkilidir. UNESCO'nun GRALE 5 raporu (UIL, 2022), yetişkin eğitiminin demokratik yurttaşlığı güçlendirdiğini, bireylerin toplumsal katılımını artırdığını ve sosyal dayanışmayı desteklediğini ortaya koymaktadır. Bu perspektiften bakıldığında öğretmenlere yönelik mesleki gelişim programları, yalnızca pedagojik becerilerin güncellenmesi değil aynı zamanda daha adil, kapsayıcı ve demokratik bir toplumun inşasına yönelik uzun vadeli bir yatırım niteliği taşır.

3.5. Yetişkinler İçin Öğretim Yöntemleri

1. Anlatım

Sunum, yetişkin eğitiminde özellikle kısa sürede temel bilgileri sistematik bir çerçevede aktarmak için sıkça başvurulan bir yöntemdir. Ancak yetişkinlerin pasif dinleyici konumunda uzun süre kalmaları dikkatlerinin dağılmasına ve öğrenmeden kopmalarına neden olabilir. Dolayısıyla etkili bir sunumun tek yönlü bir bilgi aktarımından ziyade etkileşimli bir diyalog olarak tasarlanması gerekir

(Knowles vd., 2015). Örneğin "yetişkin öğrenme ilkeleri" konulu bir sunumda, her ilkenin ardından öğretmenlere yöneltilecek "Bu ilkenin kendi sınıfınızdaki bir yansımasını paylaşabilir misiniz?" gibi bir soru, soyut bilgiyi somut deneyimle buluşturur. Yöntemin güçlü yönü, karmaşık bir konuyu yapılandırılmış biçimde sunmasıyken en büyük riski ise tek başına kullanıldığında katılımı ve motivasyonu düşürmesidir (Brookfield, 2013). Bu riski yönetmek için eğiticiler, sunumu 15-20 dakikalık kısa bilgi bloklarına ayırmalı, görsel materyallerle zenginleştirmeli ve katılımcıların sorular yönelterek katkı sunacağı etkileşim anları yaratmalıdır (Merriam & Bierema, 2014).

2. Tartışma

Tartışma, yetişkinlerin kendi deneyimlerini paylaşmalarına, farklı bakış açılarıyla tanışmalarına ve eleştirel düşünme becerilerini harekete geçirmelerine olanak tanıdığı için en değerli öğrenme yöntemlerinden biridir. Brookfield ve Preskill (2005), tartışmayı demokratik bir öğrenme ortamının kalbi olarak tanımlar. Örneğin "Afet ve acil durumlarda çocukları korumak için nelere dikkat edilmelidir?" sorusu etrafında şekillenen bir tartışma katılımcıların hem kendi varsayımlarını sorgulamalarına hem de meslektaşlarının zengin deneyimlerinden öğrenmelerine imkân tanır. Yöntemin en güçlü yanı, öğrenenin sürece aktif katılımını sağlamasıdır. Ancak iyi yönetilmediği takdirde, sohbetin dağılması ya da birkaç baskın katılımcının tartışmaya yön vermesi gibi riskler oluşabilir. Bu nedenle, tartışmanın amacının, çerçevesinin ve temel kurallarının en başta belirlenmesi kritik öneme sahiptir (Wlodkowski, 2008).

3. Örnek Olay

Örnek olay, teori ile pratik arasındaki boşluğu dolduran, problem çözme ve karar verme becerilerini geliştiren son derece etkili bir yöntemdir. Katılımcılara gerçek veya gerçeğe yakın bir problem durumu sunulur ve bu durumu analiz ederek çözüm yolları geliştirmeleri istenir (Merriam & Bierema, 2014). Örneğin "Dijital araçları etkin kullanan öğrencilerle bu süreçte geride kalanlar arasındaki makasın açıldığı bir sınıfta öğretmen nasıl bir kapsayıcı strateji izlemelidir?" şeklinde kurgulanan bir örnek olay öğretmenlerin standart bir çözümden ziyade kendi bağlamlarına uygun, yaratıcı çözümler üretmelerini teşvik eder. Yöntemin başarısı örnek olay kurgusunun kalitesine bağlıdır. Örnek olay ne çözümün hemen belli olacağı kadar basit ne de katılımcıları yıldıracak kadar karmaşık olmalıdır. Eğitcinin rolü, analizi derinleştirecek uygun soruları yöneltmek ve grubun kolektif bilgisini etkin bir şekilde harekete geçirmektir (Brookfield, 2013).

4. Rol Oynama/Canlandırma

Rol oynama; özellikle iletişim, empati ve çatışma çözümü gibi sosyal becerilerin geliştirilmesinde etkili olan bir tekniktir. Katılımcılar, belirli bir senaryodaki rolleri üstlenerek bir durumu farklı perspektiflerden deneyimlerler. Örneğin bir öğretmen eğitimi sırasında "öğrenme güçlüğü yaşayan bir öğrencinin velisiyle görüşme" senaryosu canlandırılabilir. Yöntemin güçlü yönü katılımcılara yalnızca ne yapmaları gerektiğini söylemekle kalmayıp o anın duygusal ve ilişkisel dinamiklerini de yaşatmasıdır. Ancak bazı

yetişkinler rol yapmaktan çekinebilir. Bu nedenle eğitici, güvenli bir ortam yaratmalı, katılımın gönüllülük esasına dayandığını vurgulamalı ve senaryoların net ve amacına uygun olduğundan emin olmalıdır (Brookfield, 2013).

5. Küçük Grup Çalışması

Küçük grup çalışması, 3-6 kişilik grupların belirli bir görev üzerinde iş birliği içinde çalışarak ortak bir ürün ortaya koyduğu, katılımı ve etkileşimi en üst düzeye çıkaran bir yöntemdir. Bu yöntem, yetişkinlerin farklı deneyimlerini ve bakış açılarını bir araya getirerek daha zengin ve çok katmanlı çözümler üretilmesini sağlar (INEE, 2022). Özellikle analiz, değerlendirme ve yaratma gibi üst düzey düşünme becerilerini harekete geçirir. Ancak grup içinde herkesin eşit katılımını sağlamak için eğiticinin süreci iyi yapılandırması gerekir. Herkese belirli roller (kolaylaştırıcı, yazıcı, zaman tutucu, sözcü vb.) vermek, bu riski yönetmenin etkili bir yoludur. Brookfield ve Preskill (2005) küçük grupların, yetişkinlerin kendilerini ifade etmeleri için daha güvenli bir alan yarattığını ve öğrenme ortamını demokratikleştirdiğini savunur.

6. Etkinlikler, Oyunlar ve Oyunlaştırma

Oyunlaştırma, oyun dışı bağlamlara oyun elementlerinin (puanlar, rozetler, rekabet vb.) entegre edilerek katılım ve motivasyonun artırılmasını hedefleyen bir yaklaşımdır. "Ciddi oyunlar" ise karmaşık bir öğrenme hedefine ulaşmak için tasarlanmış, kural tabanlı deneyimlerdir. Örneğin "sınıf içi iletişim engelleri" konulu bir eğitimde grupların

kartlar çekerek karşılıklarına çıkan senaryolara en yapıcı çözümü bulmaya çalıştığı bir oyun, konunun hem eğlenceli hem de akılda kalıcı bir şekilde işlenmesini sağlar. Yöntemin başarısı, oyunun mekaniklerinin öğrenme hedefleriyle ne kadar iyi hizalandığına bağlıdır. Amaç sadece eğlenmek değil eğlenirken hedeflenen yetkinliği kazanmaktır (Kapp, 2012).

7. Akran Öğretimi ve Çapraz-Mentorluk

Akran öğretimi, katılımcıların birbirlerine öğrettiği, deneyim ve bilgi farkının öğrenme fırsatına dönüştürüldüğü bir yöntemdir. Çapraz mentorluk ise farklı deneyim seviyelerinde veya uzmanlık alanlarındaki katılımcıların birbirlerine rehberlik etmesidir. Örneğin teknoloji konusunda yetkin bir öğretmenin teknoloji alanında zorlanan bir meslektaşıyla eşleştirilmesi her iki taraf için de bir öğrenme deneyimidir. Bu yöntemler, öğrenmenin yalnızca eğitici den katılımcıya doğru hiyerarşik bir akış olmadığını, yatay ve karşılıklı bir süreç olabileceğini gösterir. Başarısı, katılımcılar arasında yapıcı bir geri bildirim kültürü oluşturulmasına ve sürecin iyi yapılandırılmasına bağlıdır (Topping, 2005).

3.6. Yetişkin Eğitiminde Eğiticinin Rolü

Yetişkin eğitimi, çocuğa yönelik eğitimden farklı olarak eğitici den yalnızca bilgi aktaran bir rol değil; öğrenme sürecini kolaylaştıran, yönlendiren, destekleyen ve katılımcıların deneyimlerinden öğrenmeyi teşvik eden bir rol bekler. Knowles'un andragoji yaklaşımına göre yetişkinler kendi öğrenmelerinde aktif sorumluluk almak, önceki deneyimlerini sürece dâhil etmek

ve eğitim içeriğini günlük yaşamlarında uygulayabilmek isterler (Knowles vd., 2015). Bu nedenle eğitici, klasik anlamda “öğreten” değil, “rehberlik eden ve kolaylaştıran” bir kişi olarak konumlanır.

3.6.1. Yetişkin Eğitimlerinde Bulunması Gereken Özellikler

Yetişkin eğitimcilerinin en temel özelliği, alan bilgisi ile yetişkin eğitimi yeterliliklerini birleştirebilmeleridir. Sadece içerik bilgisine sahip olmak yeterli değildir; öğrenme süreçlerini tasarlama, yetişkin psikolojisini anlama ve farklı öğrenme stillerine uygun yöntemler geliştirme becerisi de kritik öneme sahiptir (Merriam & Bierema, 2014). Bunun yanı sıra eğiticinin empati, sabır ve kapsayıcılık göstermesi, katılımcıların farklı hızlarda öğrenebileceğini kabul etmesi ve bireysel farklılıklara saygı duyması gerekir (Brookfield, 2013). Ayrıca kültürel duyarlılık geliştirmesi önemlidir. Özellikle çok kültürlü sınıflarda katılımcıların geçmiş deneyimleri, değerleri ve öğrenme alışkanlıkları farklılık gösterebilir. INEE (2024) standartlarına göre, kültürel farklılıkların eğitim ortamında bir zenginlik olarak görülmesi kapsayıcı eğitimin en önemli göstergelerindendir. Bir diğer önemli özellik ise sürekli öğrenmeye açıklıktır. Yetişkin eğitimcisi, alanında uzman olsa bile değişen koşullara ve güncel bilgiye açık olmalı; katılımcılardan da öğrenebileceğini kabul etmelidir (Baumgartner, 2024). Bu yaklaşım, eğiticinin hem güvenilirliğini hem de samimiyetini artırır.

3.6.2. İletişim ve Rehberlik Becerileri

Etkili iletişim, yetişkin eğitimcisinin en temellerinden biridir. Wlodkowski (2008),

yetişkinlerde öğrenme motivasyonunun büyük ölçüde eğiticinin kullandığı dil, beden dili ve geri bildirim biçimiyle şekillendiğini belirtir. Eğitimci yalnızca bilgi aktaran değil aynı zamanda aktif dinleyen, açık uçlu sorular yönelten ve katılımcıların görüşlerini değerli kılan bir kolaylaştırıcı olmalıdır. Rehberlik boyutu ise katılımcıların öğrenme hedeflerini belirlemelerine, güçlü yönlerini fark etmelerine ve gelişim alanlarında destek bulmalarına aracılık eder. Örneğin öğretmenlere yönelik bir eğitici eğitiminde, eğiticinin yalnızca yöntem tanıtmakla kalmayarak öğretmenlerin kendi sınıflarında uygulama planı hazırlamalarına rehberlik etmesi bu role somut bir örnektir (Brookfield, 2013).

Geri bildirim de iletişimin temel bir parçasıdır. Yetişkinler, çocuklardan farklı olarak kendi öğrenmelerini değerlendirme eğilimindedirler. Eğiticinin yapıcı, kanıta dayalı ve geliştirici geri bildirim vermesi katılımcıların sürece aktif katılımını pekiştirir (Jeffries, 2023).

3.6.3. Öğrenme Ortamının Yönetimi

Öğrenme ortamı, yetişkin eğitiminin başarısını doğrudan etkiler. Katılımcılar kendilerini güvende hissettikleri, görüşlerinin değer gördüğü ve iş birliğine dayalı bir ortamda öğrenmeye daha açık olurlar. INEE (2024) kılavuzu, yetişkin eğitimi ortamlarında katılımcıların deneyimlerini özgürce paylaşabilecekleri güvenli alanların oluşturulmasını önermektedir.

Eğitici, ortamı yönetirken katılımcıların aktif katılımını kolaylaştıran stratejiler kullanmalıdır. Örneğin küçük grup çalışmaları, tartışma oturumları ve senaryo

temelli alıştırmalar hem katılımcıların sürece aktif olarak katılmasını sağlar hem de farklı bakış açılarını bir araya getirir (St. Clair vd., 2024). Fiziksel düzenlemeler de önemlidir: yüz yüze oturulabilecek dairesel düzen tartışma ve etkileşimi artırır. Ayrıca öğrenme ortamında teknolojinin kullanımı da eğiticinin sorumlulukları arasındadır. Harmanlanmış öğrenme, mikro modül uygulamaları ve elektronik öğrenme araçları yetişkinlere esneklik sağlar (St. Clair & Kapplinger, 2021). Ancak teknolojinin erişilebilir, amaçla uyumlu ve katılımcıların düzeyine uygun olması gerekir.

3.6.4. Etik Sorumluluklar

Eğiticinin rolü yalnızca pedagojik değildir, aynı zamanda etik sorumluluklar içerir. Etik sorumlulukların başında tarafsızlık gelir. Eğitici farklı görüşlere açık olmalı, tek doğruyu empoze etmekten kaçınmalıdır (Brookfield, 2013). Bunun yanı sıra gizlilik ilkesi önemlidir, katılımcıların paylaştığı kişisel ya da mesleki deneyimler üçüncü kişilerle paylaşılmamalıdır. Adil katılım da etik sorumluluklardan biridir. Eğitici, oturumlarda baskın seslerin yanı sıra sessiz kalan katılımcıları da sürece dâhil edecek yöntemler kullanmalı ve herkesin kendini ifade edebilmesi için fırsatlar yaratmalıdır (INEE, 2024).

3.6.5. Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Yolları

Yetişkin eğiticileri, pratikte çeşitli güçlüklerle karşılaşabilir. Bunların başında motivasyon düşüklüğü gelir. Özellikle zorunlu katılımın olduğu eğitimlerde yetişkinler isteksiz olabilir. Bu durumda eğitici, içsel motivasyonu artıracak stratejiler

(örneğin deneyim paylaşımı) geliştirmelidir (Wlodkowski, 2008). Bir diğer güçlük dirençtir. Katılımcılar yeni bir yöntemi ya da yaklaşımı benimsemekte zorlanabilir. Eğitici bu noktada, katılımcılara önce küçük ölçekli uygulamalar yaptırarak güven inşa edebilir (Merriam & Bierema, 2014). Ayrıca farklı beklentiler ve öğrenme hızları da eğitimde zorluk çıkarabilir. Eğiticinin bireyselleştirilmiş öğrenme stratejileri ve esnek planlama ile bu çeşitliliği yönetmesi gerekir.

1. Eğiticinin Profesyonel Gelişim Süreci

Eğiticinin kendisi de yaşam boyu öğrenen bir birey olarak sürekli gelişim göstermelidir. Brookfield (2013), eğitmenin kendi uygulamalarını eleştirel bir gözle değerlendirmesini, katılımcılardan geri bildirim almasını ve bu doğrultuda kendini geliştirmesini önermektedir. Profesyonel gelişim; konferanslara katılım, güncel literatürü takip etme, akran gözlemi ve mentorluk gibi etkinliklerle desteklenebilir. Ayrıca dijital platformlar aracılığıyla uluslararası topluluklarla etkileşim kurmak eğiticinin mesleki ufkunu genişletir (Baumgartner, 2024).

2. Yetişkin Eğitiminde Sunum Yapma

Anlatım (sunum) yöntemi, yetişkin eğitiminde en yaygın kullanılan öğretim stratejilerinden biridir. Ancak sunumun yalnızca bilgi aktarma odaklı, tek yönlü bir araç olarak kullanılması, yetişkinlerin aktif katılım ve deneyim temelli öğrenme gereksinimleriyle çelişebilmektedir (Brookfield, 2013). Yetişkin öğrenenler sürece katılabilirler, deneyimlerini paylaşabilirler ve edindikleri bilgiyi kendi yaşam bağlamlarına aktarabilirler.

sunumları daha anlamlı ve değerli bulurlar (Knowles vd., 2015). Bu nedenle yetişkinlere yönelik sunumlar, klasik “anlatma” anlayışının ötesine geçerek etkileşimli, katılımcı ve deneyim merkezli biçimde tasarlanmalıdır.

Etkili bir sunumun temel boyutlarından biri amacın netliğidir. Eğitici, oturumun başında öğrenme hedeflerini ve beklenen çıktıları açıkça ifade etmeli; katılımcılara bu hedeflerin mesleki ya da kişisel yaşamlarında nasıl işlevsel olabileceğini göstermelidir (Wlodkowski, 2008). Örneğin “Bu oturumun sonunda kapsayıcı dil ilkelerini tanıyacak ve sınıf içi yönergelerinizi daha kapsayıcı hâle getirebileceksiniz.” gibi açıklamalar, sürecin katılımcılar tarafından anlamlandırılmasına yardımcı olur.

Yetişkin odaklı bir sunumda öğrenen merkezlilik esastır. Eğitici, yalnızca uzmanlığını aktaran bir anlatıcı değil katılımcı deneyimlerini harekete geçiren bir kolaylaştırıcı rolü üstlenmelidir. Jeffries (2023), yetişkin eğitimlerinde katılımcı deneyimlerinin sunuma dâhil edilmesinin öğrenmenin kalıcılığını önemli ölçüde artırdığını göstermektedir. Bu bağlamda, kapsayıcı sınıf yönetimi üzerine bir sunumda eğiticinin kendi örnekleri yerine katılımcıları sınıf deneyimlerini paylaşmaya davet etmesi hem etkileşimi hem de öğrenme derinliğini artırır.

Sunumların etkisini belirleyen bir diğer unsur görsel materyal kullanımının niteliğidir. Araştırmalar, görsel desteğin dikkat düzeyini yükselttiğini ve bilginin daha kalıcı olmasını sağladığını ortaya koymaktadır (Mayer, 2009). Bu nedenle slaytların sade, açık, gereksiz metin yükünden

arındırılmış ve öğrenme hedefiyle uyumlu görseller içermesi önemlidir. INEE (2024), yetişkin eğitimlerinde kullanılan görsel ve işitsel materyallerin kültürel bağlama uygun olmasını vurgulayarak görsellerin kapsayıcı olması gerektiğini belirtir.

Sunum sürecinin merkezinde katılımcı etkileşimi yer almalıdır. Soru-cevaplar, küçük grup tartışmaları, ikili paylaşım etkinlikleri, anlık oylamalar (Mentimeter, Kahoot vb.) gibi yöntemler, sunumu tek yönlü bilgi aktarımı olmaktan çıkararak aktif öğrenmeyi destekler. Wlodkowski (2008), yetişkinlerin dikkat süresinin 15–20 dakika ile sınırlı olduğunu belirterek, bu aralıklar içinde etkileşim sağlayacak kısa aktivitelerin kullanılmasını önermektedir.

Eğiticinin sunum becerileri de öğrenmenin niteliğini doğrudan etkiler. Etkili bir sunum; uygun ses tonu, vurgu, beden dili, göz teması ve başarılı zaman yönetimi gibi iletişim unsurlarını gerektirir. Merriam ve Bierema (2014), yetişkin eğitimcisinin “otantik iletişim” kurmasının önemini vurgulayarak içeriğin yanı sıra eğiticinin samimiyet ve güven vermesinin de sürecin niteliğini güçlendirdiğini belirtir.

Öte yandan sunum yönteminin sınırlılıkları da bulunmaktadır. Katılımcıların pasifleşme riski, farklı öğrenme stillerine yeterince hitap etmeme ve soyut bilgilerin hemen uygulanamaması bu sınırlılıklar arasındadır (Brookfield, 2013). Dolayısıyla sunumlar; tartışma, küçük grup çalışmaları, problem temelli öğrenme veya uygulamalı etkinlikler gibi yöntemlerle mutlaka desteklenmelidir. Örneğin öğretmenlere yönelik bir “dijital araçlar” eğitiminde, yalnızca

araçların özelliklerini anlatmak yerine kısa bir gösterim yapılmalı ve öğretmenlere kendi sınıflarında kullanabilecekleri bir örnek uygulama yaptırılmalıdır. Böylece sunum, öğrenmenin başlangıç noktası olmakla kalmayıp deneyimle bütünleşen bir süreç dönüşür.

Sonuç olarak yetişkin eğitiminde sunum yapmak yalnızca bilgi aktarma eylemi değil; öğrenmeyi yapılandırma, katılımcı deneyimlerini harekete geçirme ve etkileşimli öğrenme fırsatları yaratma sürecidir. Eğitcinin, hazırlık aşamasından uygulamaya kadar her adımda bu yaklaşımı benimsemesi sunum yöntemini güçlü ve etkili bir öğrenme aracına dönüştürür.

3. Zor Katılımcılarla Başa Çıkma

Yetişkin eğitiminde “zor katılımcı” kavramı, oturumun akışını sekteye uğratan, diğerlerinin söz hakkını sınırlayan, konudan sapmaya yol açan ya da açıkça karşı koyma veya geri çekilme davranışlarıyla öğrenme iklimini zayıflatan katılımcıları tanımlamak için kullanılan işlevsel bir sınıflamadır. Bu sınıflamanın amacı kişiyi “etiketlemek”

değildir, aksine eğitcinin pedagojik ve iletişimsel müdahalelerini kanıta dayalı biçimde planlamasını kolaylaştırmaktır.

Nitel kılavuzlarda zor katılımcı, “eğiticiyi zorlayan, engelleyen ya da kızdıran davranışlar sergileyen; bu yönüyle hem kendinin hem de başkalarının öğrenmesini sekteye uğratma potansiyeli taşıyan kişi” olarak tanımlanır (Silberman, 1998). Bu davranış kümesi çoğu zaman “direnç” (resistance) olgusuyla kesişir: Yetişkinler içeriğin yararlılığına ikna olmadıklarında, öğrenmekimliklerinin tehdit altında olduğunu hissettiklerinde ya da sınıf normlarını adaletsiz algıladıklarında hem pasif hem aktif direnç gösterebilirler (Brookfield, 1995). Öte yandan araştırmalar, psikolojik güvenliğin yüksek olduğu ortamlarda hataların cezalandırılmadığı, soru sormanın teşvik edildiği ve geri bildirimin yargılayıcı olmayan bir biçimde sunulduğu durumlarda hem öğrenme davranışlarının hem de ekip veriminin belirgin şekilde arttığını göstermektedir (Edmondson, 2023; Patil vd., 2023). Zor katılımcı profillerine dair bilgiler Tablo 5’te açıklanmaktadır.

NOT

Tablo 5*Zor Katılımcı Profilleri*

Zor Katılımcı Profili	Açıklama
Sürekli Konuşan ve Baskın Katılımcı	Tartışmalara başkalarının söz hakkını kısıtlayacak derecede aktiftir. Kendi deneyimlerini sürekli anlatarak grubun akışını bozabilir. Genelde iyi niyetlidir ancak dengeyi bozar.
Sessiz veya Çekingen Katılımcı	Konuşmaktan kaçınır, kendini geri çeker, çoğunlukla fark edilmez. Katılım göstermediği için öğrenme sürecinden yeterince yararlanamaz. Çekingenlik kişilikten veya öz güven eksikliğinden kaynaklanabilir.
Konudan Sapan Katılımcı	İlgisiz konular açar, uzun anekdotlarla tartışmayı dağıtır. Söyledikleri değerli olabilir ancak grubun odaklanmasını zorlaştırır.
Negatif ve İtirazcı Katılımcı	Eğiticiyi sık sık eleştirir, sürekli “ama...” diyerek karşı argüman üretir. Grup içinde olumsuz hava yaratır ve dirençli bir profil sergiler.
Bilgiç (Her Şeyi Bilen) Katılımcı	Kendini uzman gibi gösterir, eğiticiyi ve diğerlerini küçümseyebilir. Sürekli teori veya bilgi aktararak tartışmaları kendi etrafında toplar.
İlgisiz veya Pasif Katılımcı	Eğitime odaklanmaz, telefonla ilgilenir veya sessiz kalır. Katılım göstermediği için hem kendi öğrenmesi sınırlı kalır hem de diğerleri üzerinde olumsuz etki bırakır.
Mizahı Abartan Katılımcı	Sürekli espri yapar, alaycı davranır. Başta eğlenceli görünse de bir süre sonra ciddiyeti bozarak öğrenme sürecini sekteye uğratır.
Şikâyetçi Katılımcı	Eğitim süresi, içerik veya mekânla ilgili sürekli memnuniyetsizlik dile getirir. Bu durum grup motivasyonunu olumsuz etkiler.
Sessiz Direnç Gösteren Katılımcı	Açıkça itiraz etmez fakat beden diliyle veya pasif agresif tavırlarla direnç gösterir. İlgisizliği, göz devirmesi veya kollarını kavuşturmasıyla ortamda huzursuzluk yaratır.
Tartışmaları Kişiselleştiren Katılımcı	Görüşleri kişiler üzerinden algılar, fikirleri kişiselleştirir. Grup içinde gerginlik yaratır ve güven ortamını zedeler.

Örnek Senaryolar ve Çözüm Stratejileri

1. Örnek Olay: Sürekli Konuşan ve Baskın Katılımcı

Bir öğretmen eğitiminde katılımcılardan biri sürekli kendi sınıf deneyimlerini anlatır. Eğitici bir konuyu tartışmaya açtığında hemen araya girer ve 10 dakika boyunca yalnızca kendi deneyimlerinden bahseder. Diğer katılımcılar söz alamaz ve dikkatleri dağınık olur.

Çözüm Stratejileri:

- Katılımcıya teşekkür edilerek sözü nazikçe kesebilir, "Bu çok değerli bir katkı, diğer katılımcıların da görüşlerini duymak isterim." gibi bir ifade aktarılabilir.
- Konuşma süresini sınırlamak için "zaman kartları" ya da "iki dakikalık paylaşım" kuralı getirilebilir.
- Daha sonra birebir konuşularak katkılarının önemli olduğu fakat grubun eşit katılımına dikkat edilmesi gerektiği açıklanabilir.
- Bu katılımcıya kolaylaştırıcı bir görev verilebilir (örneğin küçük grupta moderatörlük yapmak). Böylece enerjisi daha yapıcı bir şekilde kanallenebilir (Brookfield, 2013; Knowles vd., 2015).

2. Örnek Olay: Negatif ve İtirazcı Katılımcı

Bir eğitim sırasında katılımcılardan biri sürekli eleştirel bir tavır sergiler. Eğitici her yeni kavramı sunduğunda "Ama bizim okulda bu işe yaramaz." veya "Bu yöntem teoride var, pratikte olmaz." gibi itirazlarla araya girer. Grup içinde olumsuz bir atmosfer oluşur.

Çözüm Stratejileri:

- Katılımcının eleştirileri tamamen reddedilmek yerine yapıcı bir tartışmaya dönüştürülebilir, "Bu kaygınızı anlıyorum, acaba başka çözüm önerisi olan var mı?" gibi bir ifade aktarılabilir.
- Negatif enerjinin olumluya dönüşmesi için küçük grup tartışmalarında katılımcı, "farklı bakış açısı getirme" göreviyle destekleyici bir role yönlendirilebilir.
- Ben merkezli itirazlar grup odaklı hâle getirilebilir, "Sizin okulunuzda bu zor olabilir, peki farklı bağlamlarda nasıl uygulanabilir sizce?" gibi bir ifade aktarılabilir.
- Eğitim sonunda birebir görüşme yapılarak bu tutumun grup dinamiğini olumsuz etkilediği nazik bir şekilde ifade edilebilir (Brookfield, 2013; Wlodkowski, 2008).

3. Örnek Olay: Sessiz veya Çekingen Katılımcı

Bir atölye çalışmasında katılımcılardan biri hiç konuşmaz. Grup etkinliklerinde kenarda kalır ve göz teması kurmaktan kaçınır. Eğitici, katılımcının aslında notlar aldığını ancak paylaşım yapmadığını fark eder.

Çözüm Stratejileri:

- Doğrudan "Sen de bir şey söyler misin?" demek yerine küçük grup tartışmalarına yönlendirilerek daha güvenli bir ortam sunulmalıdır.
- Katılımcıya basit ve kısa cevap gerektiren sorular sorularak katılım teşvik edilebilir.

- “Think–Pair–Share” gibi bireysel düşünme+eşli paylaşım+sınıf paylaşımı yöntemiyle güvenli adımlarla sürece dâhil edilmesi sağlanabilir.
- Çekingen katılımcının yazılı notları veya küçük grupta yaptığı katkılar görünür kılınarak katılımcı, topluluk önünde konuşmaya teşvik edebilir.
- Süreç boyunca olumlu pekiştirmeler yapılarak ve teşekkür edilerek özgüvenin artırılması önemlidir (Brookfield, 2013; Merriam & Bierema, 2014).

Eğiticiler İçin Zor Katılımcılarla Çalışırken Kullanılabilecek Kontrol Listesi

Grup kurallarını katılımcılarla birlikte oluşturun.

Eğitim başladığında kuralları eğitici olarak tek başınıza dikte etmek yerine katılımcıların da katkıda bulunduğu bir “öğrenme sözleşmesi” hazırlayın. Örneğin “söz kesmemek, zamanında başlamak, her görüşe saygı duymak” gibi temel ilkeler katılımcılar tarafından dile getirildiğinde sahiplenme duygusu artar (Brookfield, 2013).

Sessiz kalan katılımcıları sürece dâhil edin.

Bazı katılımcılar çekingen olabilir veya grupta kendini ifade etmekte zorlanabilir. Onlara küçük sorumluluklar verin (örneğin not tutma, sunumun özetini yapma) ya da daha küçük gruplarda konuşma fırsatı tanıyın. Böylece kendilerini daha öz güvenli hisseder ve yavaş yavaş söz almaya başlarlar (Wlodkowski & Ginsberg, 2017).

Baskın olan katılımcıları nazikçe sınırlandırın.

Çok konuşan kişiler katkılarını değerli kılmak ister ancak grup dengesini bozabilirler. Onların katkısını onayladıktan sonra sözü başka kişilere yönlendirin: “Bu konuda farklı bir bakış açısını duymak isterim.” gibi yargısız ifadeler etkili olur (Silberman, 1998).

Konudan sapmaları “otopark” listesine alın.

Katılımcının açtığı konu önemli olabilir ancak zamanı etkili kullanmak için tahtada veya flipchartta “otopark” köşesi açın. Konuyu oraya not edin ve “Bu noktayı mola sırasında ya da gün sonunda ele alacağız.” ifadesini aktararak ana akışı koruyun (Northwest Center for Public Health Practice [NWCPHP], 2012).

Tartışmaları kişiselleştirmeyin, fikre odaklanın.

Zor katılımcılar bazen doğrudan eğiticiye ya da diğer katılımcılara karşı meydan okuyabilir. Bu durumda kişiye değil dile getirilen fikre yanıt verin. “Bu konu farklı açılardan değerlendirilebilir, hadi beraber tartışalım!” gibi cümleler ortamı sakinleştirir (Brookfield, 2013).

Psikolojik güvenliği koruyun.

Katılımcıların hata yapma hakkı olduğunu hatırlatın. “Burada yanlış cevap yok, sadece farklı görüşler var.” gibi ifadeler öğrenme ortamını güvenli kılar. Araştırmalar böyle bir ortamda katılımın ve öğrenmenin arttığını göstermektedir (Edmondson, 2023; Patil vd., 2023).

Bire bir görüşmeler yapmaktan çekinmeyin.

Grup ortamında çözülmeyen bir gerginlik varsa mola sırasında ya da oturumdan sonra katılımcıyla bire bir görüşün. “Sizin katkınızı önemsiyorum ancak grubun akışını birlikte nasıl daha dengeli kılabiliriz?” gibi cümlelerle hem takdir hem çözüm önerisi sunabilirsiniz.

Zamanı dikkatle yönetin.

Uzun oturumlarda zor katılımcıların etkisi daha da artabilir. Her bölüm için net süreler belirleyin ve tartışmalar uzadığında kibarca konuyu toparlayın. Örneğin “Bu başlığa 5 dakika daha ayırabiliriz, sonra diğer konumuza geçmemiz gerekecek.” şeklinde bir ifade yapıcıdır (Wlodkowski & Ginsberg, 2017).

Enerji ve dikkat yönetimini ihmal etmeyin.

Öğle sonrası ya da uzun oturumlarda dikkat azalabilir. Bu noktada ısınma etkinlikleri ve buz kırıcı oyunlarla enerjiyi tazeleyin. Grup içinde yeniden canlanma sağlandığında “zor” davranışların azaldığı görülür (NWCPHP, 2012).

Yargısız ve kapsayıcı dil kullanın.

Katılımcıların farklı deneyim, yaş ve meslek gruplarından geldiğini unutmayın. “Siz yanlış biliyorsunuz.” yerine “Bu konuda farklı yorumlar var.” gibi cümlelerle daha kapsayıcı bir iklim oluşturun (INEE, 2024).

Akran desteğini teşvik edin.

Her soruya yalnızca eğitici cevap vermek zorunda değildir. Bazen “Bu noktada kim farklı bir deneyim paylaşmak ister?” sorusu grubu güçlendirir ve zor katılımcının yükünü dağıtır.

Kendi tutumunuzu gözden geçirin.

Eğitcinin sabrı, ses tonu ve beden dili de zor katılımcılarla başa çıkmada belirleyicidir. Kızgın ya da küçümseyici bir ifade, sorunu daha da büyütebilir. Bu nedenle kendi farkındalığınızı koruyun (Brookfield, 2013)

NOT

KAYNAKÇA

- Baumgartner, L. M. (2024). Adult learning: A multifaceted endeavor. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 2024(181), 9–22. <https://doi.org/10.1002/ace.20550>
- Brookfield, S. (1995). Adult learning: An overview. *International Encyclopedia of Education*, 10(3), 375–380. https://positiveacorn.com/wp-content/uploads/2022/11/Adult_Learning.pdf
- Brookfield, S. D. (2013). *Powerful techniques for teaching adults*. Jossey-Bass.
- Brookfield, S. D., & Preskill, S. (2005). *Discussion as a way of teaching: Tools and techniques for democratic classrooms* (2nd ed.). Jossey-Bass.
- Chia, A., & Bi, X. (2021). Promoting innovative learning in training and adult education: A Singapore story. *Studies in Continuing Education*, 43(2), 196–207.
- Clair, R. S., & K  pplinger, B. (2021). Made in Germany, matured abroad: Andragogy as token in global adult education. In G. K. Zarifis & E. M. O. Berg (Eds.), *Learning in flux: Proceedings of the 10th ESREA Triennial Research Conference* (pp. 482–490). ESREA; University of Macedonia Press.
- Clark, M. C., & Rossiter, M. (2006). Narrative learning in adulthood. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 2006(111), 61–70. <https://doi.org/10.1002/ace.222>
- Cranton, P. (2016). *Understanding and promoting transformative learning: A guide for educators of adults* (3rd ed.). Stylus Publishing.
- Dale, E. (1969). *Audiovisual methods in teaching* (3rd ed.). Dryden Press.
- Edmondson, A. C. (2023). *Right kind of wrong: The science of failing well*. Simon and Schuster.
- Garrison, D. R. (1997). Self-directed learning: Toward a comprehensive model. *Adult Education Quarterly*, 48(1), 18–33.
- Grotl  schen, A., Belzer, A., Ertner, M., et al. (2024). The role of adult learning and education in the Sustainable Development Goals. *International Review of Education*, 70, 205–221. <https://doi.org/10.1007/s11159-024-10066-w>
- Inter-Agency Network for Education in Emergencies. (2022). *INEE Minimum standards trainer’s guide: Training of Trainers (ToT)*. INEE.
- Jeffries, M. (2023). Adult learning principles in corporate diversity, equity, and inclusion training. *Human Resource Development Quarterly*, 34(3), 345–365. <https://doi.org/10.1002/hrdq.21493>
- Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2009). An educational psychology success story: Social interdependence theory and cooperative learning. *Educational Researcher*, 38(5), 365–379.

- Kapp, K. M. (2012). *The gamification of learning and instruction: Game-based methods and strategies for training and education*. Pfeiffer.
- Karge, B. D., Phillips, K. M., Jessee, T., & McCabe, M. (2011). Effective strategies for engaging adult learners. *Journal of College Teaching & Learning*, 8(12), 53–56. <https://doi.org/10.19030/tlc.v8i12.6621>
- Knowles, M. S., Holton, E. F., & Swanson, R. A. (2015). *The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development* (8th ed.). Routledge.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.
- Loeng, S. (2020). Self-directed learning: A core concept in adult education. *Education Research International*, 2020, Article 3816132. <https://doi.org/10.1155/2020/3816132>
- Mayer, K. U. (2009). New directions in life course research. *Annual Review of Sociology*, 35(1), 413–433. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.34.040507.134619>
- Merriam, S. B., & Baumgartner, L. M. (2020). *Learning in adulthood: A comprehensive guide* (4th ed.). Jossey-Bass.
- Merriam, S. B., & Bierema, L. L. (2014). *Adult learning: Linking theory and practice*. Jossey-Bass.
- Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. Jossey-Bass.
- Mezirow, J. (2000). *Learning as transformation: Critical perspectives on a theory in progress*. Jossey-Bass.
- Northwest Center for Public Health Practice (NWCPHP). (2012). *Training and facilitation toolkit*. University of Washington, School of Public Health. <https://www.nwcphp.org/training>
- Patil, A., Bhalerao, S., & Jha, R. (2023). Lifelong learning frameworks for digital literacy in adult education. *Journal of Continuing Higher Education*, 71(2), 115–130.
- Rudolph, J. W., Simon, R., Dufresne, R. L., & Raemer, D. B. (2008). There's no such thing as "nonjudgmental" debriefing: A theory and method for debriefing with good judgment. In K. Henriksen, J. B. Battles, M. A. Keyes, & M. L. Grady (Eds.), *Advances in Patient Safety: New Directions and Alternative Approaches* (Vol. 4). Agency for Healthcare Research and Quality (US).
- Rutherford-Hemming, T. (2012). Simulation methodology in nursing education and adult learning theory. *Adult Learning*, 23(3), 129–137. <https://doi.org/10.1177/1045159512452848>
- Silberman, M. (1998). *Active training: A handbook of techniques, designs, case examples, and tips* (2nd ed.). Jossey-Bass/Pfeiffer.

- St. Clair, R., & K  pplinger, B. (2021). The new imperative for andragogy: Lifelong learning for a mediatized world. *Adult Education Quarterly*, 71(4), 359–375. <https://doi.org/10.1177/07417136211029221>
- St. Clair, R., Thomas, E., & Merrill, B. (Eds.). (2024). *The Routledge handbook of adult and continuing education*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003189953>
- Topping, K. J. (2005). Trends in peer learning. *Educational Psychology*, 25(6), 631–645.
- UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2022). *Fifth Global Report on Adult Learning and Education (GRALE 5)*. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381766>
- Wlodkowski, R. J. (2008). *Enhancing adult motivation to learn: A comprehensive guide for teaching all adults* (3rd ed.). Jossey-Bass.
- Wlodkowski, R. J., & Ginsberg, M. B. (2017). *Enhancing adult motivation to learn: A comprehensive guide for teaching all adults*. John Wiley & Sons.

NOT

NOT

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

MODÜL | 4

**AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI
TEMELLİ RİSK YÖNETİMİ VE İHTİYAÇ TESPİTİ**

MODÜL PLANI

Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR

"Afet olduğunda benim de neye ihtiyaç duyduğumu sorup dinlemenizi isterim. Bana doğru ve anlaşılır bilgiler verirseniz daha az korkar ve kendimi daha güvende hissederim. Benim için önemli olan şeyleri bilmeniz, özel ihtiyaçlarımı anlamanız ve ona göre destek olmanız beni çok rahatlatır."

ocuk Görüşü*

***Afet ve Acil Durumlarda ocuk Hakları ve EĞitimi Projesi
ocuk Katılımı Etkinliği (8 Mayıs 2025)**

MODÜL 4

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI TEMELLİ RİSK YÖNETİMİ VE İHTİYAÇ TESPİTİ

MODÜL PLANI

MODÜL İZLENCESİ

1. Modül Adı: Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları Temelli Risk Yönetimi ve İhtiyaç Tespiti

2. Süresi: 120 dk.

3. Öğrenme Hedefleri:

- Afet ve acil durumlarda riski çocuk bağlamında tanımlar.
- Çocuğun afet ve acil durumlarda zarar görebilirliğini değerlendirir.
- Afet ve acil durumlarda risklerin nasıl azaltılacağını bilir ve uygular.
- Okul ortamlarında afet ve acil durumlar için risk yönetiminin uygulama süreçlerini bilir.
- Afet ve acil durumlarda çocuklar odağında risk azaltma stratejilerini tanımlar.
- İhtiyaç Tespit Formu'nu kullanır.

4. İçindekiler

1. Afet ve Acil Durumlarda Riskler ve Çocuklar

1.1. Çocukların Gelişimsel Dönemlerine Göre Özellikleri

1.2. Zarar Görebilirlik

2. Afet ve Acil Durumlarda Risk Yönetimi

2.1. Okul Ortamlarında Afet ve Acil Durumlar İçin Risk Yönetimi

2.1.1. Okul Afet ve Acil Durum Yönetim Kurulu Kurulması veya Yetkilendirilmesi

2.1.2. Tehlike, Zarar Görebilirlik ve Kapasite Değerlendirmesi

2.1.3. Fiziksel Korunma Önlemlerinin Alınması

2.1.4. Müdahale Kapasitesi ve Kaynakların Geliştirilmesi

2.1.5. Planın Duyurulması ve Test Edilmesi

2.2. Öğretmenlerin Afet ve Acil Durum Yönetim Sistemi İçerisinde Afet Öncesi, Sırası ve Sonrasındaki Başlıca Görevleri

3. Afet ve Acil Durumlarda Çocuklar Odağında Risk Azaltma Stratejileri

4. Afet ve Acil Durumlarda İhtiyaç Tespiti

4.1. Afet ve Acil Durumlarda Çocukların İhtiyaçları

4.2. İhtiyaç Tespitinde Dikkat Edilmesi Gerekenler

4.3. İhtiyaç Tespit Formu

5. Öğretim Yöntem ve Teknikleri: Sunum, soru-cevap, etkinlik, örnek olay, grup çalışması

6. Eğitim Ortamı: U düzeni yerleşim biçimi

7. Modül Materyalleri: A4 kâğıtlar, ayaklı yazı tahtası/beyaz tahta, tahta kalem, el notları

8. Etkinlik: “Hayat Merdiveni Etkinliği”

9. El Notları:

“Çocukların İhtiyaçları ve Acil Durumların Çocuklar Üzerindeki Etkileri” ve “Afet ve Acil Durumun Evrelerine Göre Çocuklara Etkileri”

10. Ek Okuma Listesi:

AFAD. (2021). Afet yönetimi terimleri sözlüğü. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>

https://tosya.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_06/26120652_okullarda_afet_ve_acil_durum_yonetimi_el_kitabi.pdf

Modül Akışı	Konu Başlığı	Öğretim Yöntem ve Tekniği	Süre	Uygulama Adımları ve Eğitici İpuçları	Materyaller ve Eğitim Ortamı
DİKKAT ÇEKME/ GÜDÜLEME	Giriş	Anlatım	5 dk.	Katılımcılar selamlanır ve <i>Modül 1 Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar</i>'da ele alınan başlıklar kısaca hatırlatılır.	
		Etkinlik	20 dk.	- Katılımcılara, yaptıkları iş veya faaliyetler aracılığıyla hayatlarında değişim yarattıkları ya da bu tür değişimlere tanık oldukları bireylerle empati kurma fırsatı sunan "<i>Hayat Merdiveni</i>" etkinliğinin uygulanacağı belirtilir. - Etkinliğin yönergeleri takip edilir ve uygulanır (Slayt 3). - Katılımcılardan, etkinliği çocuk hakları açısından değerlendirerek düşüncelerini paylaşmaları istenir.	"Hayat Merdiveni" etkinliğinde kullanılacak materyaller - Katılımcıların 20 adım atabilecekleri bir alan
GELİŞTİRME	1. Afet ve Acil Durumlarda Risk ve Çocuk Koruma 1.1. Çocukların Gelişimsel Dönemlerine Göre Özellikleri	Anlatım	10 dk.	- Modülün amacı ve çocuk haklarıyla ilişkilendirmenin yer aldığı slaytlar sunulur (Slayt 4-5). - Giriş ile "Afet ve Acil Durumlarda Risk ve Çocuk Koruma" konulu slaytlar sunulur (Slayt 6-12). Not: Bu sunum sırasında aşağıdaki ifadelerin vurgulanması önemlidir. <i>Afet ve acil durumların ardından çocuklara yönelik gelişebilecek her türlü ihmal, istismar ve kötü muameleyi önlemek ve bunlara müdahale etmek temel amaçtır.</i> <i>Ayrıca çocukların güvenlikleri ve esenlikleri için gerekli tüm insani yardımlara ulaşabilmeleri amacıyla çaba gösterilmelidir.</i> - Çocukların Gelişimsel Dönemlerine Göre Özellikleri tablosu sunulur (Slayt 13-17).	

1.2. Zarar Görebilirlik	Anlatım	10 dk.	“Zarar Görebilirlik” konulu slaytlar sunulur (Slayt 18-21). - Zarar görebilirlik sarmalı sınıfla birlikte gözden geçirilir ve sarmaldaki riskler okunur. Katılımcılara, eklemek istedikleri bir şey olup olmadığı sorulur.	
2. Afet ve Acil Durumlarda Risk Yönetimi 2.1. Okul Ortamlarında Afet ve Acil Durumlar İçin Risk Yönetimi 2.2. Öğretmenlerin Afet ve Acil Durum Yönetim Sistemi İçerisinde Afet Öncesi, Sırası ve Sonrasındaki Başlıca Görevleri	Anlatım	15 dk.	- Afet ve Acil Durumlarda Risk Yönetimi ile Okul Ortamlarında Afet ve Acil Durum İçin Risk Yönetimi başlıklı slaytlar sunulur. Ardından kapsamlı okul güvenliği konusu tartışılır (Slayt 22-24). - Okullar için afet ve acil durum planı hazırlamanın genel amacı aktarılır ve temel acil durum prosedürlerine ilişkin şema incelenir (Slayt 25-28). - Okullarda plan hazırlığının aşamaları aktarılır (Slayt 29). Not: Okul güvenliği vurgulanırken katılımcılara sorular yöneltilerek bölgesel ihtiyaçlara ve afet türlerine göre alınması gereken tedbirler ile oluşabilecek ihtiyaçlar üzerinde durulur. - Öğretmenlerin afet ve acil durum yönetim sistemi içerisinde afet öncesi, sırası ve sonrasındaki başlıca görevleri ile ilgili slaytlar paylaşılır (Slayt 30-32).	

3. Afet ve Acil Durumlarda Çocuklar Odağında Risk Azaltma Stratejileri	Anlatım	10 dk.	Afet ve Acil Durumlarda Çocuklar Odağında Risk Azaltma Stratejileri başlıklı slaytlar sunulur. Sunumda yer alan tabloların bulunduğu özet slaytlar incelenir. (Slayt 33-37). Not: Katılımcılara, tabloda özellikle çocuk koruma alanında ortaya çıkabilecek risklerin, olası risk türlerinin ve risk azaltma stratejilerinin yer aldığı; el kitabında ise bu konulara ilişkin ayrıntılı açıklamaların bulunduğu belirtilmelidir. Ayrıca bazı stratejilerin sınıfla birlikte incelenmesi sağlanmalıdır.	
4. Afet ve Acil Durumlarda İhtiyaç Tespiti	Anlatım	5 dk.	- Katılımcılara ihtiyaç tespitinin, afet ve acil durumlarda afetin etkilediği toplulukların ihtiyaçlarını belirlemek için yapılan değerlendirme süreci olduğu belirtilir. - Afet ve acil durumlarda çocukların ihtiyaçlarına ilişkin tablo sunulur ve grup çalışmasına geçilir (Slayt 38-44).	
	Grup Çalışması	15 dk.	- Çocukların ihtiyaçlarının, içinde bulundukları gelişim dönemlerine göre belirlenmesi gerektiği vurgulanır. - Bu ihtiyaçların daha iyi anlaşılabilmesi için bir grup çalışması yapılacağından bahsedilir. - Katılımcılar ikili gruplara ayrıldıktan sonra “Çocukların İhtiyaçları ve Acil Durumların Çocuklar Üzerindeki Etkileri” başlıklı el notu dağıtılır (Slayt 45 takip edilir). - Katılımcılardan tablonun bir sütununu son zamanlarda acil durum ortamında karşılaştıkları bir çocuğu düşünerek doldurmaları istenir. Bu amaçla El Notu Afet ve Acil Durumun Evrelerine Göre Çocuklara Etkileri kullanılır. “Etkinlik tamamlandıktan sonra çocukların ihtiyaçlarının gelişim dönemlerine göre planlanması gerekir.” denir.	El Notu: Çocukların İhtiyaçları ve Acil Durumların Çocuklar Üzerindeki Etkileri El Notu: Afet ve Acil Durumun Evrelerine Göre Çocuklara Etkileri

	Anlatım	10 dk.	- Çocukların gelişim dönemlerine göre ihtiyaçları planlanırken özel gereksinimleri de dikkate alınmalıdır. - İhtiyaç Tespit Formu el kitabından açılır ve sınıfla incelenir. “İhtiyaç Tespitinde Dikkat Edilmesi Gerekenler” slaytı incelenir (Slayt 47).	
	Grup Çalışması	15 dk.	- Grup çalışması için masalarda küçük gruplar oluşturulur ve örnek olay okunur. Her masanın kendi içinde aşağıdaki sorulara yanıt oluşturacak şekilde tartışması istenir. - Çocukların karşılaşılabileceği riskler nelerdir? - Çocuğun ihtiyaçlarını İhtiyaç Tespit Formu’ndaki hangi soruları sorarak belirlerdiniz? - Riskleri azaltmak için neler yapardınız? Birkaç gruptan cevap alınır (Slayt 48).	
ÖZET VE KAPANIŞ	Tartışma: Soru-cevap	5 dk.	- İçindekiler bölümünü dikkate alınarak genel bir özet yapılır (Slayt 49-50). - Risk, zarar görülebilirlik ve ihtiyaç tespiti gibi konular kısaca özetlenir. - Katılımcılardan, modül kapsamında dikkatlerini çeken konulardan kısaca bahsetmeleri istenir. - Varsa soruları cevaplanır, katılım ve katkıları için teşekkür edilerek modül sonlandırılır.	

ETKİNLİK

Hayat Merdiveni

Amaç:

Etkinlik sonunda katılımcıların;

- İnsan ve çocuk haklarıyla, haklara erişimde eşit fırsatlara sahip olma arasındaki ilişkiyi anlamaları,
- Çocukların içinde bulunduğu şartları çocuk haklarını merkeze alarak düşünmeleri hedeflenmektedir.

Süre:

20 dk.

Materyal:

- Yeterli sayıda rol kartı
- Katılımcıların düz bir çizgi şeklinde sıralanmalarını ve (yaklaşık) 20 adım atmalarını sağlayacak kadar geniş bir alan (Oda küçük ve hava koşulları uygunsa etkinlik açık havada da yapılabilir.)

Açıklama

Hayat Merdiveni Etkinliği'nde katılımcılara, çocuklarla ve çalıştıkları diğer paydaşlarla empati kurma fırsatı verilir. Bu amaçla katılımcılar düz bir çizgi hâlinde yan yana sıralandıktan sonra, karakterlerin sahip olduğu haklara ilişkin bazı ifadeler (bk. Ek) yüksek sesle okunur. Eğer katılımcıların canlandırdıkları karakterler, ifadede belirtilen duruma uygun davranabilirse ilgili katılımcı bir adım ileri çıkar.

Yaklaşık yirmi ifadeden sonra, "Evet!" veya "Hayır!" yanıtı veren katılımcılar arasındaki farklar net biçimde ortaya çıkar. Bazı katılımcılar yalnızca birkaç adım atabilirken bazıları (muhtemelen gerçek hayattaki kimliklerine benzer özelliklere sahip olanlar) diğerlerini geride bırakacaktır.

Bireyler arasındaki bu farklılıkların neden oluştuğunu araştırmak ortak oturumun temelini oluşturur. Hayat Merdiveni Etkinliği, çocuk koruma ve çocuk haklarına ilişkin farkındalık ve duyarlılık yaratma konusunda bir zemin teşkil edecektir.

Roller önceden belirlenmelidir. Size verilen rolleri kesip kullanabilirsiniz ya da aşağıdaki noktalara dikkat ederek yeni roller oluşturabilirsiniz.

- Kartların yarısı, farklı ortamlarda yaşayan çocukları temsil eden rollerden,
- Dörtte biri, çocuklar ile anne baba ya da profesyonel düzeyde bakım-gözetim ilişkisi içinde bulunan rollerden,
- Diğer dörtte biri ise aldıkları kararlar nedeniyle çocukların hayatını etkileyen kişileri temsil eden rollerden oluşabilir.

Her bir katılımcıya oynayacağı bir rol verilir.

Uygulama

1. Katılımcılara, kendilerini mümkün olduğunca ilişkilendirebilecekleri roller atayınız.
2. Katılımcılardan kendilerine verilen karakterlerin yaşamlarına ilişkin detayları birkaç dakika boyunca düşünmelerini isteyiniz (Bu kişiler günlerini nasıl ve kimlerle geçiriyor olabilir? Karşılaştıkları sorunlarla nasıl başa çıkıyorlar? Ne yapmaktan hoşlanıyor olabilirler?).
3. Katılımcılar hangi karaktere büründüklerini etkinliğin sonuna kadar kimseye söylemeyecektir.

Yirmi katılımcı için tasarlanan karakterler arasında;

- Yaş, cinsiyet, aile ortamı, beceri düzeyi ve yaşam biçimleri açısından birbirinden farklı özellikler taşıyan özel gereksinimli on çocuk. Bunların arasında hem birçok hakka erişimi ve fırsatı olan hem de haklara ve kaynaklara erişimde yoksunluk yaşayan çocukların bulunması gerekir.
 - Çocukların hayatlarını etkileyen kararları alma yetkisine sahip beş yetişkin karakter. Bu gruba katılımcıların gerçek hayatlarında var olan daire başkanı, genel müdür, belediye başkanı, polis, STK temsilcisi vb. karakterler dâhil edilebilir.
 - Çocuklarla anne baba ya da profesyonel düzeyde bakım-gözetim ilişkisi bulunan öğretmen, sosyal hizmet uzmanı, polis vb. beş karakter dâhil edilebilir.
4. Yüksek sesle okunacak ifadelerin ekonomik, toplumsal, kültürel, kamusal alanlarının genelini kapsayan haklarla bağlantılı olmasına dikkat ediniz. Bunlardan bir kısmı karakterlerin korunma haklarına, bilgiye erişmelerine ve karar alma sürecine katılmalarına yönelikken; diğerleri gıda, barınma, kıyafet, sağlık hizmeti ve eğitime erişime ilişkin olabilir.
 5. Katılımcılardan yan yana bir çizgi şeklinde durmalarını isteyiniz. İfadeleri yüksek sesle okuyunuz. Eğer kendilerine verilen karakter sizin okuduğunuz ifadedeki etkinliği yapabiliyorsa o kişi bir adım öne çıkacaktır.

İfadelerin hepsi okunduktan sonra katılımcılar birbirlerinden çok farklı yerlerde bulunacaktır. Katılımcılardan bazıları ifadelerin neredeyse tamamına "Evet!" derken diğerleri çok azıyla hemfikir olacaktır. Bu etkinliğin en dikkat çekici yönü; katılımcıları fiziksel olarak birbirinden ayırması, gerçek hayattaki farklılıkları görsel biçimde ortaya koyması ve katılımcıların karakterlerle empati kurmalarını sağlamasıdır.

İFADELER

- Hava soğuduğunda kendimi sıcak tutacak kıyafetler alabilirim.
- İhtiyacım olursa özel hastaneye gidebilecek param var.
- Çocuklara bakma yükümlülüğü bulunan resmî kuruluş temsilcileriyle toplantılara katılırım.
- Dünyada neler olup bittiğini gazete, TV, radyo, internet aracılığıyla takip edebilirim.
- Sinemaya gitme ya da arkadaşlarımla bir kafede oturup sohbet etme gibi keyifli vakit geçirme imkânlarına sahibim.
- Sıkıntılarım konusunda anne babamla bir araya gelip konuşabilirim.
- Kamu kurumlarında ya da sivil ortamlarda çocukların katılabileceği resmî toplantılarda beni ilgilendiren konular hakkında görüşlerimi ifade edebilirim.
- İhtiyacım olursa özel hastaneye gidebilecek param var.
- Belediye düzeyinde alınan ve beni ilgilendiren kararlar üzerinde etki yaratabilirim.
- Liseye gittim.
- Liseye gitmeyi planlıyorum.
- Çocuklar ve gençlerin yaşantılarını etkileyen konularda insanlar benim ne düşündüğümü gelip sorarlar.
- Fiziksel tacize maruz kalma riskim yok.
- Bazen çalıştay ya da seminerlere katılabilirim.
- Beni ilgilendiren konulardaki sağlık bilgilerine rahatlıkla ulaşabilirim.
- Gerekirse sosyal destek alabilirim.

Hayat Merdiveni Etkinliğinde Yer Alan Roller

Psikolojik danışman

Engellilere hizmet veren yerel bir derneğin başkanı

Millî eğitim uzmanı

İlkokul öğretmeni (erkek)

Polis memuru (kadın)

Dört ve altı yaşında iki çocuğu olan genç bir anne

Ailelerinden ayrı düşmüş sekiz ve on iki yaşındaki iki yeğenine bakan amca

Cinsel istismara maruz kalmış on beş yaşında genç bir kız çocuğu

Fiziksel engeli nedeniyle hareket kabiliyeti sınırlı on dört yaşında bir kız çocuğu

Ağır düzeyde serebral palsi rahatsızlığı olan on yaşında bir erkek çocuk

Bir şirket yöneticisinin kolejde okumayı planlayan on altı yaşındaki kızı

İlçe belediye başkanı (erkek)

Sosyal hizmet uzmanı (kadın)

Kurum bakımında olan on üç yaşında bir kız çocuğu

İki çocuk evlat edinmiş bir kadın

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Daire Başkanı (erkek)

Çocuk evi müdürü (erkek)

Kaza sonucu ayağını kaybetmiş sekiz yaşında bir kız çocuğu

On dokuz yaşında hamile ve aynı zamanda AIDS hastası bir kadın

Sığınmacı kampında yaşayan on iki yaşında bir erkek çocuk

Koleje giden on dört yaşında bir erkek çocuk

İş aramakta olan on altı yaşında bir genç kız

Tıp doktoru (kadın)

İki çocuk babası, işsiz ve engelli bir adam

Ayakkabı boyan iki yaşında bir çocuk

Milletvekili

El Notu: Çocukların İhtiyaçları ve Acil Durumların Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Yaş/ Ortam	Belirtilen yaş grubundaki çocukların hayatta kalmaları ve gelişmeleri için nelere ihtiyaçları vardır?	Acil bir durumun bu yaştaki çocuklar üzerinde oluşturduğu etki nedir? Hangi haklar (muhtemelen) ihlal edilebilir?	İhtiyaçları karşılanmadığında hangi risklerle karşılaşabilirler?
6 aylık			
4 yaşında			
11 yaşında			
15 yaşında			
Özel gereksinimli bir çocuk (Özel gereksinim alanını siz belirleyiniz: görme, işitme, zihinsel vb.)			

El Notu: Afet ve Acil Durumun Evrelerine Göre Çocuklara Etkileri

	Çocuklar Nasıl Etkilenir?	Çocuklar Neye İhtiyaç Duyar?
Acil Durumun İlk Evresi İlk 48 saat	<i>Yenidoğanlar</i>, alıştıkları düzenin bozulmasına ve ebeveynlerinin strese girmesine artan ağlama ya da huzursuzlukla tepki gösterirler. <i>Küçük çocuklar</i>, kafa karışıklığı yaşar ve neler olup bittiğini anlamayabilirler. <i>Büyük çocuklar</i>, yaşadıklarını reddederek şoka girebilir ve durağanlaşabilirler (istismarın hedefi hâline gelebilirler).	Kendilerini olabildiğince güvende hissetmeleri önemlidir. Bu nedenle güvenli bir çevrenin oluşturulması gerekir. Topluluklara yönelik sağlık, barınma, gıda, su ve diğer temel hizmetlerin sağlanmasından çocuklar da yararlanır.
Acil Durumun İkinci Evresi İlk İki Hafta	<i>Yenidoğanlar</i>; anne babalarının eksikliği, bunalımda olması, yaralanması vb. nedenlerden dolayı içlerine kapanabilir ya da aşırı stres yaşayabilirler. Ayrıca yetersiz beslenme sonucu hastalıklara karşı daha savunmasız hâle gelebilirler. <i>Küçük çocuklar</i>; aşırı hareketlilik ya da içe kapanıklık sergileyebilir, önceki davranışlarına (konuşmama, çişini tutamama vb.) geri dönebilir, sürekli teskin edilme isteği gösterebilirler. Ayrıca yüksek sese ya da yabancı kimselere karşı aşırı anksiyete ve beklenmedik davranışlarla tepki verebilirler. Oyun oynamakta zorlanma belirtileri de gösterebilirler. <i>Büyük çocuklar</i>; yukarıda sıralanan davranışları sergilemenin yanı sıra geri dönüşler yaşayabilir, riskli davranışlara kalkışabilir, kendilerini suçlayabilir, tutarsız hareketler yapabilir ya da kendi hayatlarının denetimini tekrar sağlamak için gayret gösterebilirler.	Çocuk dostu mekânların oluşturulması ya da eğitim verilmesi gibi çalışmalar, anne babalara soluk alma imkânı sağlarken çocukların direncini de artırır. Hangi etkinliğin yapılacağına karar verilirken çocukların bu sürece etkin biçimde katılmaları ve topluluğun geneline yönelik etkinliklere katkı sağlamaları gerekir. Savunmasız ya da dışlanmış durumdaki çocuklar belirlenmeli ve onlara destek sağlanmalıdır. Bakım verenler, çocuklara yönelik olarak yürütülen çalışmalardan faydalanabilirler. Çocuklara yönelik etkinlikler, bilgi paylaşımı ya da çocuk koruma komiteleri gibi diğer çalışmalar için temel oluşturur.

**Acil
Durumun
Sonraki
Evresi
İlk Altı Ay**

Yenidoğanların duygusal ve fiziksel gelişimlerinde, sınırlı beslenme ve sağlık imkânları ile anne babalarının başka alanlardaki meşguliyetleri nedeniyle gecikme yaşanabilir.

Küçük çocuklar, yukarıda sıralanan uzun vadeli etkilere maruz kalmazlarsa normale dönme ve acil durumun yarattığı ortama uyum sağlama eğilimi gösterirler. Eğer etki derinse yukarıda yer alan davranışları sergilemeye devam edebilirler.

Büyük çocuklar, afet nedeniyle oluşan kayıpları anlar ve geleceğe yönelik ciddi kaygılar yaşayabilirler. Kendi geleceklerinin denetimini sağlama ya da oluşturma ihtiyacı içerisinde olduklarını gösterebilirler. İlegal gruplara üye olmak ya da anne babaları veya ailelerinden ayrı düşmek gibi durumlar neticesinde acil durumdan doğrudan etkilenirlerse uzun vadede zararlı olabilecek (örneğin, erkek çocukların çetelere katılması, kız çocuklarının ise kendilerine bir erkek koruyucu bulmaya çalışmaları nedeniyle istismara maruz kalma riski yaşamaları gibi durumlar) hayatta kalma stratejileri geliştirebilirler.

Yeniden inşa ve iyileştirme çalışmalarında sivil toplum kuruluşları anahtar öneme sahiptir.

Daha İyisini Yap

Çocuklar için normalleşme geleceğe yönelik umudun korunmasını sağlar. Arkadaş desteği, yaşam becerileri kazanma, katılım ve kendini ifade etme fırsatı bulabilme sayesinde çocuklar kendilerine olan güvenlerini ve dolayısıyla geleceğe yönelik umutlarını yeniden oluştururlar.

Yetkililer, çocuk haklarının korunması ve uygulanması konularında çocuklara aktif katılım imkânı sağlamak ve geleceklerini yeniden inşa etmelerini mümkün kılmaktan sorumludur.

Acil durum sonucunda uzun vadeli desteğe ihtiyaç duyan çocuklara; cinsiyete dayalı şiddete karşı harekete geçilmesi, aile birlikteliğinin yeniden kurulması, illegal gruplarda yer alan çocukların topluma yeniden kazandırılması ve afetten etkilenenlere psikososyal destek verilmesi benzeri etkinlikler aracılığıyla yardım edilir.

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

MODÜL | 4

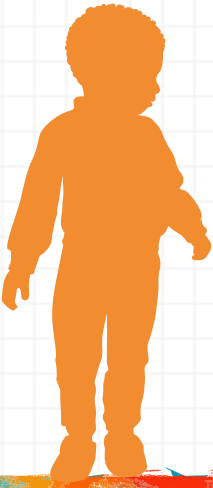
AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI
TEMELLİ RİSK YÖNETİMİ VE İHTİYAÇ TESPİTİ

MODÜL İÇERİĞİ

Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR

"Ailemle birlikte kalmak istiyorum. Eğer kaybolursam lütfen beni bulun ve aileme kavuşturun."

Çocuk Görüşü*

***Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi
Çocuk Katılımı Etkinliği (8 Mayıs 2025)**

MODÜL 4

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI TEMELLİ RİSK YÖNETİMİ VE İHTİYAÇ TESPİTİ MODÜL İÇERİĞİ

MODÜL İZLENESİ

Modül Adı: Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları Temelli Risk Yönetimi ve İhtiyaç Tespiti

Modülün Amacı:

Bu modül ile afet ve acil durumlarda çocukların karşılaşılabilecekleri risklerin ve zarar görebilirliklerinin değerlendirilmesi, yaşları ve özel gereksinimleri doğrultusunda ihtiyaçlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu risklerin azaltılmasına yönelik uygulanabilecek faaliyetler ile okul ortamında afet ve acil durumlara ilişkin risklerin nasıl yönetileceğine dair bilgiler bir arada sunulmaktadır.

Öğrenme Hedefleri:

- Afet ve acil durumlarda riski çocuk bağlamında tanımlar.
- Çocuğun afet ve acil durumlarda zarar görebilirliğini değerlendirir.
- Afet ve acil durumlarda risklerin nasıl azaltılacağını bilir ve uygular.
- Okul ortamlarında afet ve acil durumlar için risk yönetiminin uygulama süreçlerini bilir.
- Afet ve acil durumlarda çocuklar odağında risk azaltma stratejilerini tanımlar.
- İhtiyaç Tespit Formu'nu kullanır.

Özet:

Afet ve acil durumlarda çocuklar, gelişimleri için olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilecek çeşitli durumlarla daha sık karşı karşıya kalmaktadır. Etkili bir çocuk koruma sistemi afet ve acil durumlarda bütüncül bir bakış açısıyla çocukların risklerden korunmasını kapsar. Risk değerlendirmeye yönelik yürütülecek uygulamaların öncelikle amaçlarının ve hedeflerinin belirgin olması gerekir. Bunun için riskin ne olduğunun tanımlanması, değerlendirilecek risk alanlarının belirlenmesi, riskleri çevreleyen kültürel, çevresel, toplumsal faktörlerin göz önünde bulundurulması önem kazanır.

Afet ve acil durumlarda risk yönetimi çocuk odağında ele alınan bir diğer konudur. Belirli bir tehlikenin, gelecekte belirli bir süre içinde meydana gelmesi hâlinde insanlara, yerleşim birimlerine ve doğal çevreye bunların zarar veya hasar görebilirlikleri ile orantılı olarak oluşturabileceği kayıpların olasılığına afet riski denir. Afet risk yönetimi ise ülke, bölge, kent veya yerleşim birimi ölçeğinde tehlike ve riskin belirlenmesi, analizi, riskin azaltılabilmesi için imkân, kaynak ve önceliklerin belirlenmesi, politika ve stratejik plan ve eylem planlarının hazırlanması ile yaşama geçirilmesi sürecidir (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], 2021).

Risk azaltma, afetlerin etkilerini en aza indirmek için yapılan sistematik çabaların tamamıdır. Bu çabalar fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel faktörleri içerir; afetlere karşı toplumların dayanıklılığını artırmayı hedefler. Risk azaltma stratejileri, olası afet zararlarının azaltılmasına yönelik uzun vadeli önlemlerle okulların ve toplumun sürdürülebilirliğine katkıda bulunur.

Bu modülde riskle ilgili bilgilerin ardından ihtiyaç tespiti tartışılmıştır. Afet ve acil durumlarda değerlendirme; barınma, gıda, su, sağlık hizmetleri ve psikososyal destek gibi temel ihtiyaçların değerlendirilmesini kapsar. Afet ve acil durumlarda çocuk ve ailesi birçok alanda sorun yaşayabilir. Bunlardan geçici barınma, gıda, su, tıbbi malzeme, ısıtıcı ve mobil tuvalet acilen ihtiyaç duyulan yardım malzemeleri arasında yer alırken; çocuk kıyafetleri, bebek bezi ve hijyen ürünleri öncelikli ihtiyaç malzemeleri arasında yer alır. Afet ve acil durumlarda alandaki çocuk koruma risklerini ve ihtiyaçlarını saptayabilmek için risk ve ihtiyaç tarama formları kullanılabilir.

İçindekiler:

1. Afet ve Acil Durumlarda Riskler ve Çocuklar

1.1. Çocukların Gelişimsel Dönemlerine Göre Özellikleri

1.2. Zarar Görebilirlik

2. Afet ve Acil Durumlarda Risk Yönetimi

2.1. Okul Ortamlarında Afet ve Acil Durum İçin Risk Yönetimi

2.1.1. Okul Afet ve Acil Durum Yönetim Kurulu Kurulması veya Yetkilendirilmesi

2.1.2. Tehlike, Zarar Görebilirlik ve Kapasite Değerlendirmesi

2.1.3. Fiziksel Korunma Önlemlerinin Alınması

2.1.4. Müdahale Kapasitesi ve Kaynakların Geliştirilmesi

2.1.5. Planın Duyurulması ve Test Edilmesi

2.2. Afet ve Acil Durum Yönetim Sistemi İçerisinde Afet Öncesi, Sırası ve Sonrasında Öğretmenlerin Başlıca Görevleri

3. Afet ve Acil Durumlarda Çocuklar Odağında Risk Azaltma Stratejileri

4. Afet ve Acil Durumlarda İhtiyaç Tespiti

4.1. Afet ve Acil Durumlarda Çocukların İhtiyaçları

4.2. İhtiyaç Tespitinde Dikkat Edilmesi Gerekenler

4.3. İhtiyaç Tespit Formu

MODÜL NOTLARI

Giriş

Afet ve acil durumlarda çocuklar, gelişimleri için olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilecek çeşitli yaşam olaylarıyla daha sık karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, çocukların biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimini olumsuz etkileme potansiyeline işaret eden risk faktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Etkili bir çocuk koruma sistemi afet ve acil durumlarda bütüncül bir bakış açısıyla çocukların risklerden korunmasını kapsar. Afet ve acil durumlarda çocuk koruma hizmetlerinin temel amacı, ihmal ve istismar içeren eylemler nedeniyle zarar görme veya yaralanma riski altında olan çocukları tespit etmek ve onları korumak için derhal harekete geçmektir. Risklerin tespiti özellikle afet ve acil durumlarda çocuk koruma alanında önleyici mekanizmaların geliştirilmesi, afet ve acil durum yönetiminde çocukların ihtiyaçlarının dikkate alınması ve risklerin en aza indirgenmesi açısından da önemlidir.

Afet ve acil durumlarda çocukları etkileyen risklerin belirlenmesinde öne çıkan temel unsurlardan biri, risk değerlendirme sürecinin yürütülme biçimidir. Alanda çalışan öğretmenlerin ve uzmanların değerlendirme süreçlerinde yararlanabilecekleri etkin araçlara ve aynı zamanda uygun mesleki becerilere ihtiyaç duydukları açıktır. Bu modülde bazı araç önerileri de sunulmaktadır.

Risk değerlendirmeye ilişkin uygulamaların etkili olabilmesi için öncelikle amaçların ve hedeflerin net olarak ortaya konulması gerekir. Bunun için riskin ne

olduğunun tanımlanması, değerlendirilecek risk alanlarının belirlenmesi, riskleri çevreleyen kültürel, çevresel, toplumsal faktörlerin göz önünde bulundurulması önem kazanır. Bu aşamadan sonra hangi risk faktörlerinin değerlendirmeye dâhil edilmesi gerektiğine karar verilmesi gerekmektedir. Son aşamada, belirlenen riskleri en aza indirmek ve önlemek için ne gibi stratejilerin geliştirileceği, stratejilerin nasıl ve kimlerin sorumluluğunda uygulamaya konulacağı belirlenmelidir. Bu modülde afet ve acil durumlarda çocukların karşılaşılabilecekleri riskler, bu risklerin yönetimi ve ihtiyaç tespiti ele alınacaktır.

Modülden elde edilmesi hedeflenen öğrenme çıktıları ile korunması amaçlanan bazı çocuk hakları aşağıda yer almaktadır.

Madde 2 Ayrımcılığa Uğramama Hakkı:

Çocuk hakları, bütün çocuklar içindir. Doğum yerleri ve konuştukları dil ne olursa olsun, hiçbir çocuğa ayırım yapılmaz.

Madde 3 Çocuğun Yüksek Yararı: Çocuğa yönelik tüm eylemlerde çocuğun yüksek yararı önceliklidir.

Madde 6 Yaşama ve Gelişme Hakkı: Çocuk; hayatta kalma, sağlık hizmetlerine erişme, fiziksel ve ruhsal bakımdan gelişimini tamamlayabilme hakkına sahiptir.

Madde 9 Aileden Ayrı Düşmeme Hakkı: Çocuk mümkün olduğunca ailesiyle birlikte yaşamalı ve ailesinden ayrıldığında uygun bakımı almalıdır.

Madde 12 Çocuğun Görüşlerine Saygı

Hakkı: Çocuğun, görüşlerini ifade etme, kararlara katılma ve kendisini ilgilendiren konularda sesini duyurma hakkı vardır.

Madde 19 Korunma Hakkı: Çocuk ihmal, istismar, şiddet, insan ticareti ve diğer zararlı uygulamalardan korunmalıdır.

Madde 23 Engelli Çocuklar: Engelli çocuklar saygınlıklarını güvence altına alan ve eksiksiz yaşam sürmelerini kolaylaştıran tüm haklara sahiptir.

Madde 24 Sağlık Hizmetlerine Ulaşım: Devletler çocuğun sağlıklı kalması için sağlık hizmetleri, temiz su, besleyici gıda ve temiz çevre sunmalıdır.

Madde 27 Yeterli Bakım Standardı: Çocuğun bedensel, toplumsal ve zihinsel gelişim ihtiyaçlarını karşılayan yeterli hayat seviyesine sahip olma hakkı vardır.

Madde 28 Eğitim Hakkı: Her çocuğun ücretsiz ve zorunlu temel eğitime erişme hakkı vardır.

1. Afet ve Acil Durumlarda Riskler ve Çocuklar

Risk, bir olayın belirli koşul ve ortamlarda doğurabileceği değer kayıplarının (can kaybı, mal kaybı, ekonomik kayıp, çevresel kayıp vb.) gerçekleşme olasılığıdır. Diğer bir deyişle risk; potansiyel kayıplar, tehlike ve hasar görülebilirliktir. Bir tehlikenin belli bir zaman ve mekânda gerçekleşmesi durumunda, tehdit altında olan unsurların alacağı hasarın düzeyine bağlı olarak oluşacak potansiyel kayıpları ifade etmektedir (AFAD,2021; Türk Dil Kurumu [TDK] 2015).

Risk altındaki çocuk kavramı ise çocuğun yaşına uygun olmayan, tehlike ve risk içeren yaşantıları kapsamaktadır. Çocukların oyun ve eğitim yaşantılarının dışında sokaklarda yaşamaları ve çalışmaları, istismara maruz kalmaları, parçalanmış ailelere sahip olmaları, çevre ve sosyal medyanın olumsuz etkisi altında kalmaları, eğitimden uzaklaştırılmaları, bağımlılık geliştirmeleri, duygusal ve davranışsal bozukluklar yaşamaları bu risklerden bazılarıdır. Risk altındaki çocuk kavramına ilişkin kaynaklarda tanımlanan risk faktörlerinin, temelde sosyal sistemin neden olduğu sorunların bir yansıması olduğu görülmektedir. Zira her türlü sosyal sorunun etkisi çocuklar üzerinde çok daha ağır sonuçlar doğurabilmektedir. Bu bağlamda riskler, çocuğun olumsuz yönde etkilendiği çeşitli değişkenleri kapsamaktadır.

Çocuk koruma, çocukları güvende tutmak amacıyla yürürlükteki sistem ve yasalara dayanarak dünyayı onlar için daha güvenli hâle getirmeyi ifade eder. Çocuğun herhangi bir nedenle risk altında olduğuna ilişkin endişelerin bulunması hâlinde, risklerin önlenmesi, çocuk zarar gördüyse bu zararın etkilerinin azaltılması ya da ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamaları ve alınan önlemleri kapsar. Çocuk koruma kavramı, ihmal ve istismar riski bulunan ya da bu tür zararlara maruz kalmış çocukların tespit edilmesini, güvenliklerinin sağlanmasını, iyileştirilmelerini ve desteklenmelerini amaçlayan uygun tedbirleri de içerir. Özetle çocuk koruma, bir çocuğun risk altında olma durumu veya risk altında olduğunun belirlenmesinin ardından yürütülen prosedürleri kapsamaktadır (UNICEF, 2018).

1.1. Çocukların Gelişimsel Dönemlerine Göre Özellikleri

Çocukların afet ve acil durumlarda risklerden korunabilmesi, ihtiyaçlarının fark edilmesi ve zarar görübilirliklerinin azaltılabilmesi için öncelikle gelişimsel özellikleri bilinmelidir. Bu bilgiyle düzenlenen afet ve acil durum müdahaleleri, çocukların yaşama ve gelişme hakkı ile sağlık hizmetlerine ve eğitime erişimlerinin sürdürülmesini; travma, ihmal ve istismardan

korunmaları gibi temel haklarının afet ve acil durumlarda da güvence altına alınmasını sağlayacaktır (UNICEF, 2016). Öğretmenler, bu bilgiler doğrultusunda ihtiyaç tespitini çocukların gelişimsel özelliklerine duyarlı bir biçimde gerçekleştirebilecektir. 0-18 yaş aralığındaki çocukların gelişim dönemleri ve alanlarına göre özellikleri Tablo 4.1, 4.2, 4.3 ve 4.4'te özetlenmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB], 2011; Bee & Boyd, 2011; Berk, 2013).

Tablo 4.1

0-2 Yaş Dönemi Çocukların Gelişim Özellikleri

Fiziksel Gelişim	Dil Gelişimi	Sosyal-Duygusal Gelişim	Bilişsel Gelişim
• Desteksiz yürüyebilir. • Elinden tutulduğunda merdiven inip çıkabilir. • Koşabilir ve zıplayabilir. • Dengeli bir şekilde oturup kalkabilir. • Tahta küplerden üçlü kuleler yapar. • Eşyaları itebilir/ çekebilir.	• İlk aylarda agular ve seslere tepki verir. • İki kelimeli cümleler kurabilir. • Yeni nesnelerin isimlerini öğrenmek için sürekli sorular sorabilir. • İsmi tanı ve sorulduğunda adını söyleyebilir. • Sorulduğunda vücudundaki parçaları gösterebilir. • Resimlerden, tanıdığı hayvanların isimlerini söyleyebilir.	• Başta annesi olmak üzere tanıdık yetişkinlerle bağ kurar. • Tanıdık yüzlere gülümser, yabancılardan çekinebilir (özellikle 6-12 ay arası). • 2 yaş civarında bağımsızlık duygusu gelişir: "Ben yapacağım!" gibi. • Boyama ya da hikâye kitapları dikkatini çekebilir. • Akran ilişkileri kurmaya başlar. • Taklit oyunları başlar, örneğin telefonla konuşma taklidi yapar.	• Sürekli yeni şeyler dener, öğrendiklerini uygular. • Gördüğü davranışları taklit eder. • Bir nesne gözünün önünden kaybolduğunda nereye gitmiş olabileceğini arar. • Basit yönergeleri anlayabilir. • Kendi vücudunu tanıyabilir. • Neden-sonuç ilişkileri kurmaya başlar. • Büyük ve küçük nesneleri ayırt edebilir.

Tablo 4.2*3-6 Yaş Dönemi Çocukların Gelişim Özellikleri*

Fiziksel Gelişim	Dil Gelişimi	Sosyal-Duygusal Gelişim	Bilişsel Gelişim
- Yürüme, koşma becerileri gelişir. - Kalem kullanabilir, makas tutabilir. - Bir resmi sınırlarından taşırmadan boyayabilir. - Yaşına uygun bisikletlere binebilir. - Hareketleri müziğin ritmine göre uydurabilir.	- Sebeup ve sonuç ilişkisini anlamak için "Niçin?" diye sorar. - Olayları hikâye şeklinde anlatmayı sever. - Zıt kavramları daha iyi algılar. - Karmaşık cümleler kullanabilir. - Konuşurken ses tonunu ayarlayabilir. - Düzgün cümleler kurabilir.	- Cinsiyetini söyleyebilir. - Akranlarıyla ilişki geliştirebilir ve grup oyunları oynayabilir. - Telefonda konuşabilir. - Kuralları bilir. - Sorumluluk alabilir ve yerine getirebilir.	- Hayal gücü genişler. - Adresini, telefon numarasını bilir. - Bildiği eşyaları, nesneleri sınıflandırır. - Haftanın günlerini sayabilir. - Hikâye dinlemeyi sever ve kendini hikâye kahramanı olarak hayal edebilir. - Benmerkezci ve bağımsız olmaya yönelik davranışlar gözlenebilir.

Tablo 4.3*7-11 Yaş Dönemi Çocukların Gelişim Özellikleri*

Fiziksel Gelişim	Dil Gelişimi	Sosyal-Duygusal Gelişim	Bilişsel Gelişim
- Büyüme önceki dönemlere göre yavaşlar. - Sportif becerileri gelişir. - Tırmanma, koşma gibi fiziksel aktivitelerde bulunur. - Öz bakım becerileri gelişmiştir. - İnce ve kaba motor becerilerinde gelişme vardır.	- Bu dönemde dil gelişimi hızlıdır. - Kelime dağarcığı genişler. - Daha karışık cümleler kurabilir.	- Ergenliğe hazırlık dönemidir. - İç dünyaya karşı ilgi artmıştır. - Sosyalleşme hız kazanmıştır (arkadaş edinme ve ortama girme vb.). - Sorumluluk duygusu gelişmiştir.	- Zaman, mekân ve cinsiyet kavramları gelişir. - Dikkat süresi uzamıştır. - Okuma yazma becerileri gelişmiştir. - Çevresindeki olayları bütünsel olarak ele alabilir. - Soyut düşünmekte hâlâ zorlanır.

Tablo 4.4*12-18 Yaş Dönemi Çocukların Gelişim Özellikleri*

Fiziksel Gelişim	Dil Gelişimi	Sosyal-Duygusal Gelişim	Bilişsel Gelişim
- Boy ve ağırlıkta hızlı bir değişim süreci başlar. - Erkeklerde ve kızlarda tüylenmeler görülmeye başlar. - Erkeklerde omuzlar genişler, kızlarda vücut daha kıvrımlı hâle gelir. - Kızlarda ilk regl olma dönemi başlar.	- Yetişkinler gibi mantık yürütmeye başlarlar. - Somut ve soyut olan problemleri çözebilme becerileri artar. - Neden-sonuç ilişkisi kurabilirler. - Duygularını ifade edebilme becerileri gelişir.	- Kimlik arayışı içinde oldukları için fikirleri sık sık değişebilir. - Yaşıtları ile kıyaslama içerisinde olabilirler. - Ebeveynlerle çatışmalarda artış görülebilir. - Duygusal dalgalanmalar yaşayabilirler. - Arkadaş grupları ve yakın ilişkide oldukları kişiler sık sık değişebilir. - Arkadaşlık ilişkileri önem kazanır. - Risk alma davranışları artabilir.	- Kendi kararlarını kendileri vermek isterler. - Geleceğe dair isteklerinde değişimler olabilir, kararsızlık yaşarlar. - Özel yaşam alanına sahip olma isteği duyarlar. - Yetenekleri ve yaratıcılıklarında artış olur. - Kariyer fırsatlarını araştırmaya başlarlar.

1.2. Zarar Görebilirlik

Risk altındaki çocuklarla ilgili bir değerlendirme yapmak için anlaşılması gereken başka bir kavram ise zarar görebilirlik/kırılganlıktır. Zarar görebilirlik; çocuğun gelişimini tehdit eden ve istismar, ihmal, sömürü, şiddet gibi durumlara maruz kalma olasılığını artıran niteliklerdir. AFAD, zarar görebilirliği *farklı tür ve büyüklükteki tehlikeler karşısında, insanların ve yaşam çevrelerinin uğrayabileceği fiziksel, toplumsal, ekonomik veya çevresel zarar ve kayıpların ölçüsü* olarak tanımlamaktadır (AFAD, 2021). Aşağıda fiziksel, sosyal ve ekonomik zarar görebilirlik kavramları açıklanmıştır.

Fiziksel zarar görebilirlik: İnsan eliyle oluşturulmuş yapı, altyapı, çevre, tarım, sanayi, üretim gibi fiziksel unsurların zarar görebilirlikleri ile insan topluluklarının fiziksel kapasitelerini,

Sosyal zarar görebilirlik: Bireylerin ve toplumun psikolojik, sosyolojik ve demografik faktörler nedeniyle maruz kalabilecekleri, ölçülmesi güç ve hatta imkânsız olan hasar veya zarar görebilirliği,

Ekonomik zarar görebilirlik: Toplulukların ekonomik yaşamlarını nasıl düzenledikleri, geçimlerini sağlama imkânları ve mevcut kapasiteleri gibi faktörleri kapsamaktadır.

Şekil 4.1’de zarar görebilirliğin aşamaları ele alınmaktadır. Afet ve acil durumlarda her çocuk, bir yetişkinin gözetimine ihtiyaç duyar. Sarmalın her döngüsünde, riskli durumlarda olumsuz deneyimlerin artma ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle gerekli müdahalelerin her aşamada yapılması gerekmektedir ancak bazı çocuklar bu gözetimden yoksun kalmaktadır. Buna ek olarak başka yoksunlukların ve afet/acil durumların eklenmesi çocuğun durumunu daha da güçleştirmektedir. Bu riskler, çocuğu yetişkin korumasından ahrum bırakabilir; ihmal ve istismara uğrama olasılığını artırabilir (World Bank, 2002).

Şekil 4.1

Zarar Görebilirlik Sarmalı

Afet ve acil durumlardan etkilenme riski en yüksek kırılgan gruplardan biri olmasına rağmen çocuklar çoğu zaman görünür değildir. Oysa bu durumlarda çocuklar; yetersiz beslenme, aileden ayrı düşme, insan ticareti, ihmal edilme ve farklı istismar türlerine uğrama gibi birçok riskle karşı karşıya kalırlar ve bunların hepsi de acil müdahale gerektirir. Çocuklar afetlerden

aynı düzeyde etkilenmezler; yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum, sağlık durumu ve mevcut destek kaynakları gibi etmenler onların zarar görebilirlik düzeylerini belirler. Afet ve acil durumlarda çocukların karşılaşabilecekleri psikolojik, fiziksel ve eğitsel riskler Tablo 4.5'te sunulmaktadır (Peek, 2008).

Tablo 4.5*Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Kırılabilirlik Alanları*

Psikolojik Zarar Görebilirlik	• Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) • Depresyon • Anksiyete (Kaygı) • Uyku bozuklukları • Bedensel şikâyetler • Davranış problemleri
Fiziksel Zarar Görebilirlik	• Ölüm • Yaralanma • Hastalıklar • Yetersiz beslenme • Sıcak çarpması • Fiziksel veya cinsel istismar
Eğitsel Zarar Görebilirlik	• Okula gidememe • Düşük akademik başarı • Gelişimde gerilik • Eğitimi tamamlayamama

2. Afet ve Acil Durumlarda Risk Yönetimi

Afet ve acil durumlar, toplulukları ve bireyleri ani gelişen ve çoğunlukla yıkıcı etkilerle karşı karşıya bırakan olaylardır. Bu olaylar doğal afetler (deprem, sel, kasırga), insan kaynaklı felaketler (yangın, patlama, kimyasal sızıntı) veya karmaşık insani krizler (savaş, göç) şeklinde gerçekleşebilir. Benzer durumlarla başa çıkmak, etkilerini en aza indirmek ve insan hayatını korumak için etkili bir risk yönetim stratejisine sahip olmak hayati önem taşır.

Belirli bir tehlikenin gelecekte belirli bir süre içinde meydana gelmesi hâlinde, insanlara, yerleşim birimlerine ve doğal çevreye, bunların zarar veya hasar görebilirlikleri ile orantılı olarak oluşturabileceği kayıpların olasılığına *afet riski* denir (AFAD, 2021). Riskten ya da kayıp olasılığından söz edilebilmesi için, belirli

büyüklükte bir tehlike veya olayın varlığı, bu durumdan etkilenebilecek değerlerin mevcudiyeti ve söz konusu değerlerin tehlike ya da olaydan etkilenme oranları ile zarar görebilirliklerinin tahmin edilebilmesi gerekmektedir. Afet riski yönetimi; ülke, bölge, kent veya yerleşim birimi ölçeğinde tehlike ve risklerin belirlenmesi ve analiz edilmesi; risklerin azaltılabilmesi için imkânların, kaynakların ve önceliklerin saptanması; buna uygun politika, stratejik plan ve eylem planlarının hazırlanarak hayata geçirilmesi sürecidir. Afet senaryolarının hazırlanması, uygulama önceliklerinin belirlenmesi ve riskin azaltılabilmesi için genel politika ve stratejik planlarla, uygulama planlarının hazırlanması ve hayata geçirilmesi bu süreç kapsamında ele alınır (AFAD, 2021). Özetle afet ve acil durumlarda risk yönetimi; zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme

aşamalarını içerir. Bu süreç, olası bir felaketin sonuçlarını en aza indirmek ve toplumun toparlanma sürecini hızlandırmak amacıyla gerçekleştirilir (Birleşmiş Milletler Afet Risklerinin Azaltılması Uluslararası Stratejisi [United Nations International Strategy for Disaster Reduction, UNISDR], 2015).

Okullarda afet ve acil durumlarda risklerin değerlendirilmesinde aşağıdaki maddeler dikkate alınır:

- Doğal ve insan kaynaklı tehlikeler,
- Mevcut zarar görülebilirlikler (fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel, psikososyal ve eğitimsel),
- Mevcut kapasite (maddi imkânlar ve araç gereçle birlikte insan kaynakları ve becerileri).

2.1 Okul Ortamlarında Afet ve Acil Durum İçin Risk Yönetimi

Afet ve acil durumlar özellikle çocukların yoğun olarak bulunduğu okul ortamlarında ciddi sonuçlara yol açabilmektedir.

Bu bölümde, okul ortamlarında afet risklerinin azaltılması, hazırlık planlarının oluşturulması ve etkili bir risk yönetimi sürecinin yapılandırılması ele alınmaktadır.

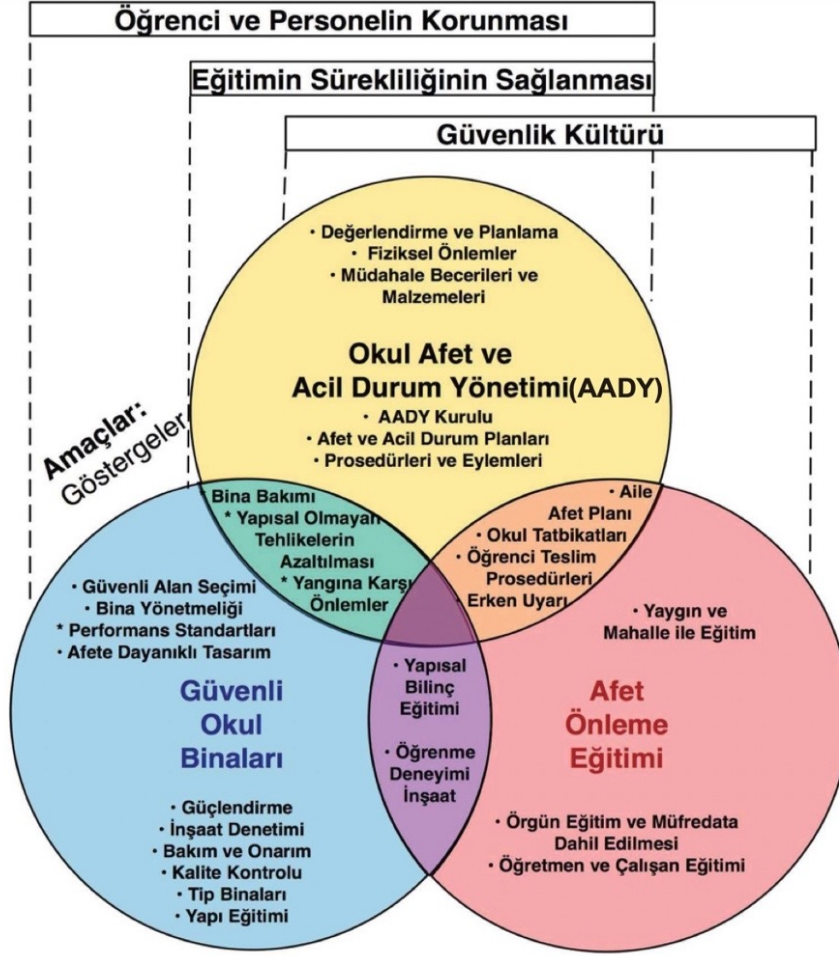
**Bu bölüm MEB ve UNICEF tarafından hazırlanmış "Okullarda Afet ve Acil Durum Yönetimi El Kitabı" ayrıca AFAD, İstanbul Valiliği Proje Koordinasyon Birimi'nin İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi (İSMEP) kapsamında hazırlanan "Eğitim Kurumları İçin Afet ve Acil Durum Yönetimi Planlama Rehberi" (Özmen, 2023) dikkate alınarak hazırlanmıştır.*

Etkili afet yönetimi; planlama, eğitim, tatbikat ve iş birliği temelli bir yaklaşımı gerektirir. Afet ve acil durumların okul ortamında meydana gelmesi hâlinde kapsamlı okul güvenliğinin sağlanması ön plana çıkmaktadır. Kapsamlı okul güvenliğinin başlıca hedefleri arasında; öğrenciler ile çalışanların fiziksel olarak korunması, muhtemel tehlikeler karşısında eğitim öğretimdeki kesintinin en aza indirilmesi ve güvenlik kültürünün oluşturulması yer almaktadır. Kapsamlı okul güvenliğinin birbirini tamamlayan ve birbirinden ayrılan bileşenleri Şekil 4.2'de sunulmaktadır (MEB & UNICEF, 2010)

NOT

Şekil 4.2

Kapsamlı Okul Güvenliği

Okullar için afet ve acil durum planlaması; zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarını kapsayan bütüncül bir süreçtir. Bu planın temel amacı; okul güvenliğini, refahı ve eğitimin sürekliliğini afetler karşısında hızlı, etkili ve koordineli biçimde korumaktır. Ayrıca aşağıda okul afet ve acil durum yönetiminin diğer hedefleri de listelenmektedir (Özmen, 2023; MEB & UNICEF, 2010).

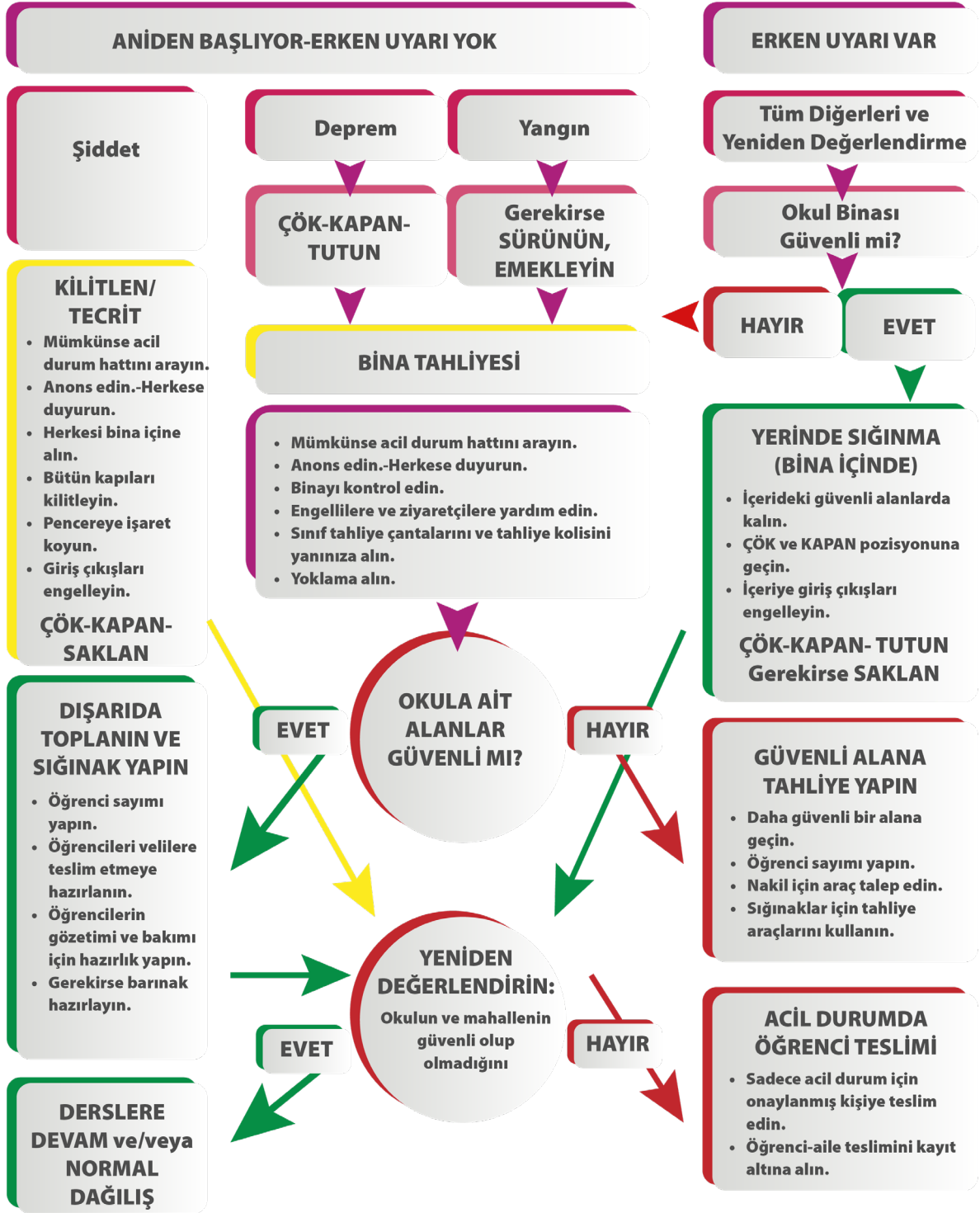
- Afete neden olabilecek tehlike ve risklerin belirlenmesi, mümkünse önlenmesi veya olası etkilerinin azaltılması,

- Eğitim ve tatbikatlarla farkındalığın ve becerinin artırılması,
- Olay anında kazanılmış doğru davranış biçimlerinin sergilenmesi,
- Hızlı tahliyenin gerçekleştirilebilmesi,
- Okulun normal faaliyetlerine en kısa zamanda dönebilmesi için gereken kurumsal yapılanmanın sağlanması.

Okullarda yaşanma olasılığı yüksek olan afet ve acil durumlar için uygulanacak temel prosedürler Şekil 4.3'te yer sunulmaktadır (Özmen, 2023).

Şekil 4.3

Temel Acil Durum Prosedürleri

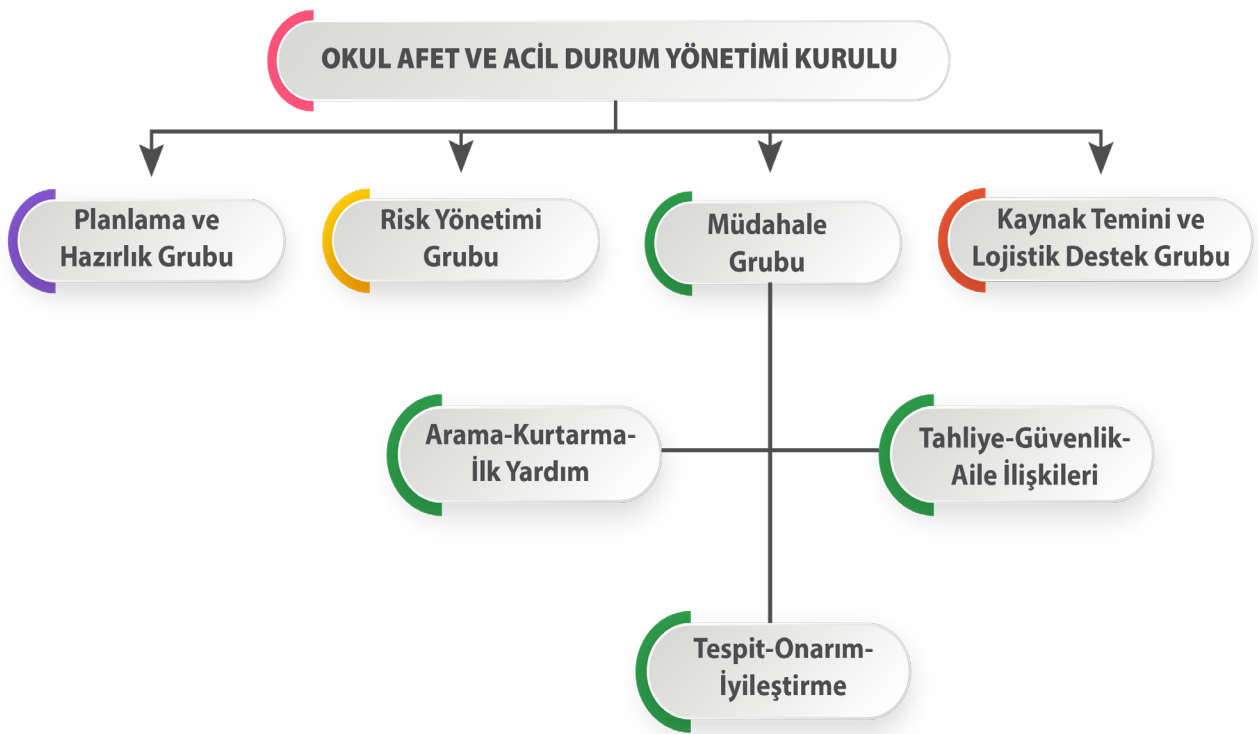
Okullarda afet ve acil durum yönetimi planının hazırlık çalışmaları aşağıdaki dört adımdan oluşur (Özmen, 2023):

Birinci Adım: Okullarda Afet ve Acil Durum Yönetim Sistemi Kurulu Oluşturulması

Kurul; afet öncesi, sırası ve sonrasında yürütülecek faaliyetlerin planlanması ve uygulanmasından sorumludur. Ayrıca afet ve acil durumlara ilişkin mevzuat doğrultusunda gerekli planların hazırlanmasını ve olası durumların etkin biçimde yönetilmesini sağlar. Şekil 4.4'te örnek bir kurul yapılanması sunulmaktadır (Özmen, 2023).

Şekil 4.4

Okul Afet ve Acil Durum Yönetimi Yapılanması Örneği

İkinci Adım: Planın Afet Yönetimi Döngüsüne Uygun Şekilde Hazırlanması

Okullarda etkili bir afet ve acil durum yönetim sistemi oluşturulabilmesi ve bu kapsamda planlama çalışmalarının yürütülebilmesi için, afet veya acil durum sürecinin hangi aşamalardan oluştuğunun bilinmesi gerekir. Diğer modüllerde de ele alınan *zarar azaltma*, *hazırlık*, *müdahale* ve *iyileştirme* aşamalarında okullarda yürütülmesi gereken çalışmalara ilişkin adımlar aşağıda verilmiştir (Özmen, 2023).

01

Zarar Azaltma Aşamasında Yapılması Gerekenler

- Okulun genel durumunu ve tehlikeleri bilirmekle
- Zarar görülebilirlikleri belirlemekle
- Riskleri belirlemekle
- Öncelikleri belirlemekle
- Mevcut imkan ve kaynakları belirlemekle
- Varsa eksiklikleri gidermekle
- Tehlike ve riskleri önlemek ve azaltmakla

02

Hazırlık Planı Aşamasında Yapılması Gerekenler

- Planın tanıtılması ve yaygınlaştırılması
- Görevlilerin eğitimi ve bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi
- Erken uyarı, tahliye, sığınak düzeni, kurtarma ve ilkyardım gibi alt planların hazırlanması
- Eğitim materyallerinin hazırlanması
- Diğer planlarla işbirliği ve koordinasyon
- Tatbikat
- Eksiklerin tespit edilmesi ve giderilmesi

Üçüncü Adım: Yıllık Faaliyetlerin Hazırlanması ve Planın Değerlendirmesi

Afet ve acil durum yönetimi planları, yaşayan ve dinamik belgelerdir. Planın ve yürütülen faaliyetlerin geliştirilebilmesi için her faaliyetin ardından ve her yılın sonunda mutlaka değerlendirme yapılmalıdır.

03

Müdahale Planı

- Olayın büyüklüğü ve okul çevresindeki etkileri hakkında bilgi toplama
- Müdahale ekiplerinin göreve sevk edilmesi
- Afet türü ve etkisine göre davranış şekli (tahliye veya yerinde koruma)
- Sorumlu kurum ve kuruluşların yardım talebi
- Yetkililerin ve velilerin bilgilendirilmesi
- Öğrenci, öğretmen ve çalışanların korunması ve acil ihtiyaçların karşılanması
- Psikososyal destek

04

İyileştirme Planı

- Bina ve tesislerin fiziksel/yapısal iyileştirilmesi
- Yönetimsel iyileştirme
- Eğitsel iyileştirme
- Psikolojik iyileştirme
- Okulun yeniden açılması

Dördüncü Adım: Planın Güncellenmesi

Afet ve acil durum planlarının edinilen deneyimler, yapılan uygulamalar, değişen koşullar ve alınan yeni önlemler doğrultusunda sürekli olarak güncellenmesi gerektiği unutulmamalıdır.

2.1.1. Okul Afet ve Acil Durum Yönetim Kurulu Kurulması veya Yetkilendirilmesi

Okul güvenliği okulla ilgisi bulunan herkesin görevidir. Bununla birlikte okul güvenliğinin sağlanması için yapılacak çalışmalara liderlik edecek bir birim/kişi gerekir. Bu kapsamda idari birimler, öğretmenler, diğer personel, öğrenciler, veliler, ilçe afete müdahale birimleri ve okul çevresindeki siviller de dâhil olmak üzere okul ile ilgili tüm birimlerin koordinasyonunun sağlanması önemlidir. Özellikle öğrencilerin sürece katkısı önemlidir.

2.1.2. Tehlike, Zarar Görebilirlik ve Kapasite Değerlendirmesi

Risklerin değerlendirilmesinde hem doğal hem insan kaynaklı tehlikeler, mevcut zarar görebilirlikler (fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel, psikososyal ve eğitimsel) ve mevcut kapasite (maddi imkânlar ve araç gereçle birlikte insan kaynakları ve becerileri) dikkate alınır.

Fiziksel ve çevresel riskleri azaltmaya yönelik bir planda aşağıdaki unsurların dikkate alınması önemlidir.

- Yapısal riskler (okul alanı içinde veya civarında bulunan binaların güvenliğine dair olası tehlikeler),
- Yapısal olmayan riskler (binaların içinde bulunan mobilya ve araç gereçle birlikte çatı, pencere, merdiven, ısıtma ve soğutma sistemleri, su depoları, tesisat boruları ve çıkış güzergâhları gibi binaya ilişkin unsurların oluşturduğu tehditler),
- Altyapısal riskler (haberleşme ve ulaşım ile birlikte su, elektrik, doğal gaz gibi yaşamsal altyapı şebekelerine dair riskler),
- Çevresel riskler (hava sıcaklığı, su taşkınları, sel, tehlikeli madde sızıntısı gibi ortam koşullarına dair riskler ve iklim değişimi etkileri).

2.1.3. Fiziksel Korunma Önlemlerinin Alınması

Okul binası veya okul alanında meydana gelebilecek hasarla ilgili durumlar için okul yönetiminin doğrudan desteği gerekir.

Yapısal güvenlik önlemlerinin alınmış olması çok önemlidir. Bu önemler, okulun fiziksel koşullarının iyileştirilmesi amacıyla yürürlükteki yapı yönetmeliklerinin uygulanması, afetlere karşı dirençli tasarımların yapılması ve mevcut yapıların güçlendirilmesiyle ilgilidir.

Yapısal olmayan güvenlik önlemleri ise aşağıdaki gibidir.

- Sınıf kapılarının dışarı açılacak şekilde tasarlanması,
- Çıkış yollarının daima açık tutulması,
- Yapısal olmayan elemanların rüzgâr ve deprem sarsıntılarına karşı binaya sabitlenmesi,
- Yangın söndürme cihazlarının durumu, yerlerinin kontrolü ve bakımlarının yapılması,
- Yangın güvenliği önlemlerinin uygulanması.

2.1.4. Müdahale Kapasitesi ve Kaynakların Geliştirilmesi

Müdahale prosedürleri, karşılaşılan tehlikeye ve içinde bulunulan özel durumlara bağlıdır. Bununla birlikte bütün uygulamalar belli prosedürlere dayanmaktadır. Bu prosedürler aşağıdaki şekildedir:

- Okul binası güvenli ise yerinizde sığın ve kilitlenin.
- Okul binası güvenli değilse binayı tahliye edin.
- Okul binası güvenli değilse ancak okul bahçesi güvenli ise dışarıda toplanın ve barınak oluşturun.
- Okul binası ve okul bahçesi güvenli değilse güvenli bir yere tahliye yapın.
- Öğrenci teslim prosedürlerini uygulayarak öğrencileri doğrudan ve sadece velilerine ya da önceden belirlenmiş, acil durumda teslim edilecek kişilere teslim edin.

2.1.5. Planın Duyurulması ve Test Edilmesi

Okul idaresi, öğretmen kadrosu ve diğer personel, öğrenciler, veliler ve STK'lerin ilk müdahalecilerin etkin biçimde çalışabilmeleri için okul afet planından haberdar olmaları önemlidir. Velilerin 2-3 gün sürse bile çocuklarının okulda güvende olduklarını bilmesi ve bundan emin olması afete hazırlıklı olma yönünden büyük önem taşımaktadır.

2.2. Afet ve Acil Durum Yönetim Sistemi İçerisinde Afet Öncesi, Sırası ve Sonrasında Öğretmenlerin Başlıca Görevleri

Afet ve acil durum yönetim sistemi içerisinde afet öncesi, sırası ve sonrasında öğretmenlerin başlıca görevleri aşağıda yer almaktadır (Özmen, 2023).

a) Afet Öncesinde:

- Okul afet ve acil durum yönetimi planı hakkında bilgi sahibi olmak, öğrencileri bu plan doğrultusunda farklı afet türleri karşısında nasıl davranmaları gerektiği konusunda bilgilendirmek ve bilinçlendirmek.
- Sınıflarında yapısal olmayan tehlike ve riskleri belirlemek, bu riskleri ortadan kaldırmak veya etkilerini azaltmak için gerekli önlemleri almak ya da durumu Okul Afet ve Acil Durum Yönetim Kurulu'na bildirmek.
- Öğrencilerde afetlere dayanıklılık ve güvenlik kültürü oluşturmak amacıyla uygulamalı afet eğitimi faaliyetlerini düzenli bir şekilde yürütmek.
- Afetlerle ilgili özel gün ve haftalarda veliler ve öğrencilerle toplantılar yaparak afete hazırlık ve afet risklerini azaltma konuları ile okul, aile ve toplum için önemli olabilecek diğer konularda bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri yürütmek.

b) Afet Sırasında:

- Farklı afet türleri karşısında Tablo 4.6'da yer alan, daha önce eğitim ve tatbikatlarla öğretilmiş doğru davranış kurallarının uygulanmasını sağlamak (Özmen, 2023).

Tablo 4.6*Afet ve Acil Durumlarda Davranış Şekilleri*

Afet ve Acil Durum	Davranış Şekli
Deprem	ÇÖK-KAPAN-TUTUN: Deprem bitince binayı tahliye edin.
Yangın	Yangın alarmı vererek binayı tahliye edin. Üzerinizdeki giysiler alev aldıysa: DUR-YAT-YUVARLAN.
Duman	Mahsur kaldıysan yerinde sığın. Değilsen binayı boşalt. Duman tabakasının altında kalabilmek için SÜRÜNEREK ilerlemen gerektiğini unutma.
Tehlikeli Madde Sızıntısı	Yerinde SİĞİNMA veya emniyetli bir yere TAHLİYE.
Bomba veya Bomba Tehdidi	ÇÖK-KAPAN-TUTUN veya emniyetli bir yere TAHLİYE.
Şiddet Olayları	KİLİTLEN/TECRİT.
Patlama	ÇÖK-KAPAN-TUTUN.
Sel	Emniyetli bir yere TAHLİYE veya yerinde SİĞİNMA (binaların üst katları).
Şüpheli veya Bilinmeyen Şahıslar	Tehdit unsurunu değerlendirerek hemen 112'yi ARA ve güvenli bir odaya girerek KİLİTLEN.
Fırtına	YERİNDE SİĞİNMA: Öğrenciler bahçesindeyse içeriye tahliye yapılır.

- Yaralı öğrencilere ilk yardım uygulamak ve yönetimi ivedilikle bilgilendirmek.
- Korku ve paniğe kapılan öğrencileri sakinleştirmek ve olay hakkında bilgi vermek.
- Okul afet ve acil durum yönetiminin tahliye veya yerinde sığınma kararı sonrasında, tahliye planına uygun şekilde öğrencileri sevk etmek ve güvenle toplanma alanına götürmek.
- Öğrenci mevcudu ve veli iletişim listelerini yanında bulundurmak.
- Öğrenciler, velilerine veya yetkililere teslim edilene kadar başlarından ayrılmamak.

c) Afet Sonrasında (Okul Yeniden Açıldığında):

- Öğrencilere anlayışlı ve destekleyici bir tutumla yaklaşmak, onları dinleyerek yaşadıkları psikolojik etkileri gözlemlemek.
- Psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğu düşünülen öğrenciler için profesyonel yardım sağlanmasını koordine etmek.

- Öğrencilere güven duygusu aşılamak; okulun yetkili teknik ekiplerce kontrol edildiğini, artçı depremler karşısında korku ve paniğe kapılmalarına gerek olmadığını, en doğru davranışın ÇÖK-KAPAN-TUTUN hareketini tekrarlamak olduğunu hatırlatmak.
- Öğrencilere güven duygusu aşılamak; örneğin okullarının yetkili teknik heyetleri tarafından kontrol edilmiş olduğunu; olabilecek artçı depremler karşısında korku ve paniğe kapılmalarına gerek olmadığını; aslında korku ve paniğin can güvenlikleri açısından çok daha tehlikeli olduğunu; yapılacak en doğru hareketin eğitim ve tatbikatlarda yapıldığı gibi ÇÖK-KAPAN-TUTUN hareketini tekrarlamak olduğunu vurgulamak (bk. Şekil 4.5).

Şekil 4.5

Çök, Kapan, Tutun

- Öğrencileri afetlerin oluşum nedenleri, ülkemizdeki afet tehlikeleri ve afetler sırasında farklı ortamlarda (sınıfta, teneffüste, yolda, evde, çarşıda vb.) nasıl davranmaları gerektiği konusunda her fırsatta bilgilendirmek.
- Öğrencileri sınıf, koridor, bahçe, laboratuvar, spor salonu, kantin ve tuvaletlerde tehlikeli olabilecek yerler ve davranışlar konusunda bilgilendirmek
- Afet ve acil durumlar sonrasında ortaya çıkan söylentiler, dedikodular veya yetkililerce doğrulanmamış medya açıklamaları hakkında öğrencileri bilgilendirmek.
- Öğrencilere afetten etkilenen kişilere yardım etmenin ve afetler sonrasında toplum olarak bütünleşmenin önemini anlatmak.
- Afetlerin önlenebileceğini, etkilerinin azaltılabileceğini ve sonuçlarının hızla giderilebileceğini örneklerle açıklayarak öğrencilerde güven ve başa çıkma becerisi geliştirmek.

NOT

UNUTMAYALIM

Deprem sırasında koridordaysanız: İç duvarların dibine çökün, kapanarak kafanızı ve ensenizi kollarınızla koruyun. Olduğunuz yerde kalın, savrulmamaya çalışarak korunun. Özellikle ÇÖK-KAPAN-TUTUN hareketini yaptığınız yerde düşerek veya kayarak size zarar verme ihtimali olan nesneler varsa onlardan uzak durun.

Deprem sırasında merdivendeyseniz: Bulunduğunuz yere oturun ve bir elinizle korkuluğa tutunun. Korkuluğa tutunan kolunuzun üzerine yüzünüzü koyarak yüzünüzü ve gözlerinizi koruyun. Diğer elinizle başınızı ve boynunuzu korumaya çalışın. Eğer merdivenin hemen başında veya sonundaysanız merdivenden hızla uzaklaşarak en yakın ve en güvenli noktada ÇÖK-KAPAN-TUTUN hareketini yapın.

Deprem sırasında okul bahçesindeyseniz: Okul binasından, enerji hatlarından, bahçe duvarından, basket potasından, ağaçlardan ve düşebilecek, devrilip size zarar verebilecek nesnelerden uzak durun. Çökün, kapanın ve başınız ile ensenizi kollarınızla koruyun. Tehlike geçene kadar aynı pozisyonda kalmaya çalışın.

Özel gereksinimli bir bireyseniz: Oturuyorsanız yerinizde kalın ve mümkünse başınızı koruyun. Ayaktaysanız oturun veya düşmeyi önlemek için vücudunuza destek verin. Tekerlekli sandalyedeyseniz kendinizi yere atmayın. Tekerlek frenlerini kilitleyin, sandalyenin hareket etmesini engellemeye çalışın ve mümkünse tutunun. Başınızı korumaya çalışın.

3. Afet ve Acil Durumlarda Çocuklar Odağında Risk Azaltma Stratejileri

Risk azaltma, afetlerin etkilerini en aza indirmek için yürütülen sistematik çabaların bütünüdür. Bu çabalar; fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel faktörleri içerir ve afetlere karşı toplumların dayanıklılığını artırmayı hedefler. Risk azaltma stratejileri, olası afet

zararlarının azaltılmasına yönelik uzun vadeli önlemlerle toplumların sürdürülebilirliğine katkıda bulunur (Alexander, 2000).

Çocuk koruma alanında oluşabilecek riskler, olası risk türleri ve risk azaltma stratejileri Tablo 4.7’te sunulmuştur (AFAD, 2019; Save The Children, 2019).

NOT

Tablo 4.7*Çocuk Koruma Alanında Oluşabilecek Riskler, Olası Risk Türleri ve Risk Azaltma Stratejileri*

Risk Oluşturabilecek Durum	Çocuklar İçin Olası Risk Türü	Risk Azaltma Stratejisi
Su noktaları, tuvalet ve hijyen tesislerine ilişkin riskler: - Yerleşim alanından uzakta yer alması - Yetersiz aydınlatma - Yeterli mahremiyet olmaması - Yerleşim alanları çevresinde ve çadırlar arasında akşam saatlerinde alkollü ve/veya madde kullanım sorunu olan bireylerin dolaşması	- Fiziksel şiddet ve zararlı eylemler - Tehlikeler ve yaralanma riski - Cinsel istismar	- Yerleşim alanlarında yaşayan bireyler ve çocukların su, tuvalet ve hijyen tesislerinin güvenli hâle getirilmesine yönelik görüşlerini alınız. - Akşam saatlerinde tesislerin iyi aydınlatıldığından emin olunuz. - Güvenlik kameraları yerleştirilmesi ve güvenlik amacıyla bekçi görevlendirilmesi konusunda AFAD ile görüşünüz (7245 sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu kapsamında).
Aile/hane ziyaretlerinin tek kişi veya sisteme kayıtlı olmayan kişilerce yapılması	- Fiziksel şiddet ve zararlı eylemler - Cinsel istismar	- Ziyaretlerin mutlaka iki kişi tarafından yapılmasını sağlayınız. - Ziyarete gitmeden önce mutlaka randevu alınız (Böylece sisteme kayıtlı olmayan kişilerin ziyaretleri önlenmiş olur.).
Çocuklar için uygun ve güvenli olmayan barınma koşulları	- Fiziksel şiddet ve zararlı eylemler - Tehlikeler ve yaralanma riski - Cinsel istismar - Psikososyal zorluk ve ruh sağlığı sorunları	Çocuk dostu barınma koşulları konusunda çocukların, gençlerin, meslek elemanlarının ve gönüllülerin görüşlerini alınız.
Çocukların bir yerden başka bir yere transferi sırasında (örneğin okul, kurs) yaralanması, kaybolması vb. riskler	- Fiziksel şiddet ve zararlı eylemler - Tehlikeler ve yaralanma riski - Cinsel istismar	- Transferi yapılan çocukların ad, soyadı ve yaş bilgileri ile çocuk sayısını kaydediniz. Varış noktasında çocuklardan sorumlu bakım verenlerin imzalarını alınız. - Ayrılma ve varış zamanını yönetici/sorumlu kişiye bildiriniz.

		Transfer sırasında meydana gelen kaza, hastalık veya kaçma gibi durumlara ilişkin acil durum prosedürü hazırlayınız ve uygulayınız.
Özel gereksinimli çocukların hizmetlere ulaşamaması nedeniyle ortaya çıkan riskler	- Risk altındaki çocuklar - Fiziksel şiddet ve zararlı eylemler	Özel gereksinimli çocukların hizmetlere erişimini sağlamak için ihtiyaçlarına özgü önlemler alınız.
Medya, ünlüler ve STK'lerin bölgede yerleşim alanlarını ziyaretleri sırasında çocukların videolarını/ fotoğraflarını çekmesi	Tüm riskler	- Tüm ziyaretçileri kayıt altına alınız. - Çocuklardan ve ebeveynlerinden bilgilendirilmiş onam alındığından emin olunuz.
Ebeveyn/bakım veren gözetiminden yoksun, sadece çocuklardan oluşan ailelerde çocukların işte çalışma, okula gitmeme riski	- Çocuk işçiliği - Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar	- Ebeveyn/bakım veren gözetiminden yoksun çocukların var olup olmadığı hakkında bilgi alınabilecek kişi ve temsilcilerle görüşme yapınız. - Ebeveyn/bakım veren gözetiminden yoksun olduğu bildirilen çocukları ilgili Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü irtibat kişisine bildiriniz.

NOT

4. Afet ve Acil Durumlarda İhtiyaç Tespiti

İhtiyaç tespiti, afet ve acil durumlarda afetin etkilediği toplulukların ihtiyaçlarını belirlemek için yapılan değerlendirme sürecidir. Bu değerlendirme; barınma, gıda, su, sağlık hizmetleri ve psikososyal destek gibi temel ihtiyaçları kapsar (Coppola, 2015). Etkili bir ihtiyaç tespiti, kaynakların doğru tahsis edilmesini ve yardımların en çok ihtiyaç duyulan bölgelere hızlı bir şekilde ulaştırılmasını sağlamaktadır (Wisner vd., 2004). Afet ve acil durumlarda çocuklar ve aileleri pek çok alanda sorun yaşayabilmektedir. Bu süreçte geçici barınma, gıda, su, tıbbi malzeme, ısıtıcı ve mobil tuvalet gibi kalemler acilen karşılanması gereken ihtiyaçlar arasında yer alırken; çocuk giysileri, bebek bezleri ve hijyen ürünleri de öncelikli yardım malzemeleri arasında bulunmaktadır. Ayrıca çok sayıda çocuğun fiziksel yaralanmalara bağlı olarak ortopedik cihaz, tekerlekli sandalye ve işitme cihazı gibi özel tıbbi donanımlara gereksinimi olabilmektedir. Yardım malzemelerinin ötesinde, çocukların normalleşme ve güvende hissetme ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için psikososyal destek alabilecekleri güvenli alanlara da ihtiyaç duyulmaktadır.

Özetle ihtiyaç değerlendirme; acil durumun başlangıç aşamasında paydaşlarla görüşmeler yapılarak ve sektörler arası kesitleralınarak geneldurumun olabildiğince doğru biçimde tespit edilmesi faaliyetini ifade etmektedir. Şekil 4.6'da ihtiyaç tespit sürecine ilişkin iş akışı bulunmaktadır. Bu süreç, aşağıdaki hususlar dikkate alınarak yürütülmelidir (Çocuk Koruma Çalışma

Grubu [Child Protection Working Group], 2012):

- Acil ihtiyaç tespiti, gerçekten acil bir durumun bulunup bulunmadığının belirlenmesi ve varsa etkilenen nüfusun öncelikli ihtiyaçlarının anlaşılmasındaki ilk adımı oluşturmaktadır.
- Acil ihtiyaç tespiti herhangi bir acil durumdan hemen sonra, mümkünse birinci hafta içerisinde gerçekleştirilmelidir.
- Değerlendirme niteliksel açıdan yapılsa da mümkün olursa niceliksel bilgiyi de içermesinde fayda vardır.
- Amaç mevcut durumu tanımlamak, etkilenen nüfusun ihtiyaçlarını belirlemek ve öncelikli müdahale alanlarını kararlaştırmaktır.
- Hızlı değerlendirmenin süresini etkilenen nüfusun büyüklüğü, coğrafi özellikler, güvenlik durumu, ulaşım, insan kaynakları ve kullanılan yöntemler belirler.
- Hızlı değerlendirmenin ardından olabildiğince kısa süre içerisinde niteliksel ve niceliksel anlamda kapsamlı bir değerlendirme yapılması gerekir.
- Hızlı değerlendirmede elde edilen veriler programın önceliklerini ve müdahalenin kapsamını belirlemede kullanılır.
- Hızlı değerlendirmenin bulguları kaynak ve malzeme planlamasının yapılması amacıyla ilgili birimlere iletilir.

Çocuk koruma alanında yapılacak ihtiyaç analizi, öne çıkan hususlarda izlenmesi gereken adımlar konusunda uzmanlara yol gösterecektir. Bu alanlar; eğitim, sağlık, gıda ve benzeri diğer sektörlerle bağlantılı olduğundan yardım faaliyetlerinin genel durumuna ilişkin değerlendirme yapılmasına olanak tanımaktadır. Standardize edilmiş ihtiyaç analizleri aracılığıyla öncelikli konulara ilişkin veriler toplanarak ilgili taraflarla paylaşılabilmektedir.

UNUTMAYALIM

- İhtiyaç analizi hızlı bir şekilde yapılacak olsa da belirli ilkelere dayalı olarak gerçekleştirilmelidir.
- Muhataplardan onay alınmasından kasıt, insanların neden kendilerine soru yöneltildiğini ve toplanan bilgilerin hangi amaçla kullanılacağını anlamalarını sağlamaktır. Paylaşacakları bilgilere kendilerinin karar vermesine izin verin ve özel alanlarına saygı gösterin.
- Sizinle konuştukları ya da size bilgi verdikleri için hiç kimsenin tehlikeye girmemesini sağlayın. Katılımcıların soruları yanıtlarken rahatsız olduklarını fark ederseniz ısrarcı davranmayın. Aynı şekilde kendi güvenliğinizi de riske atmayın.
- Elde ettiğiniz bilgileri ilgili kişi ve kurumlara aktaracağınızı ancak bu bilgiler doğrultusunda ne yapılacağına karar verme yetkisinin sizde olmadığını açıkça belirtin. Gerçekleştirilemeyecek söz veya teminatlar vermekten kaçının.
- Bilgi toplamanın amacı, çocuklara ve topluluklara yardımcı olmaktır; kimseyi suçlamak, soruşturma yürütmek veya istatistiksel veri toplamak değildir. Sorularınız yardıma en çok ihtiyacı olan savunmasız durumdaki insanları belirlemeye yönelik olmalıdır.
- Topluluğun ihtiyaçlarını belirlerken aynı zamanda onların ellerindeki mevcut kaynak ve imkânları da tespit etmeye özen gösterin.

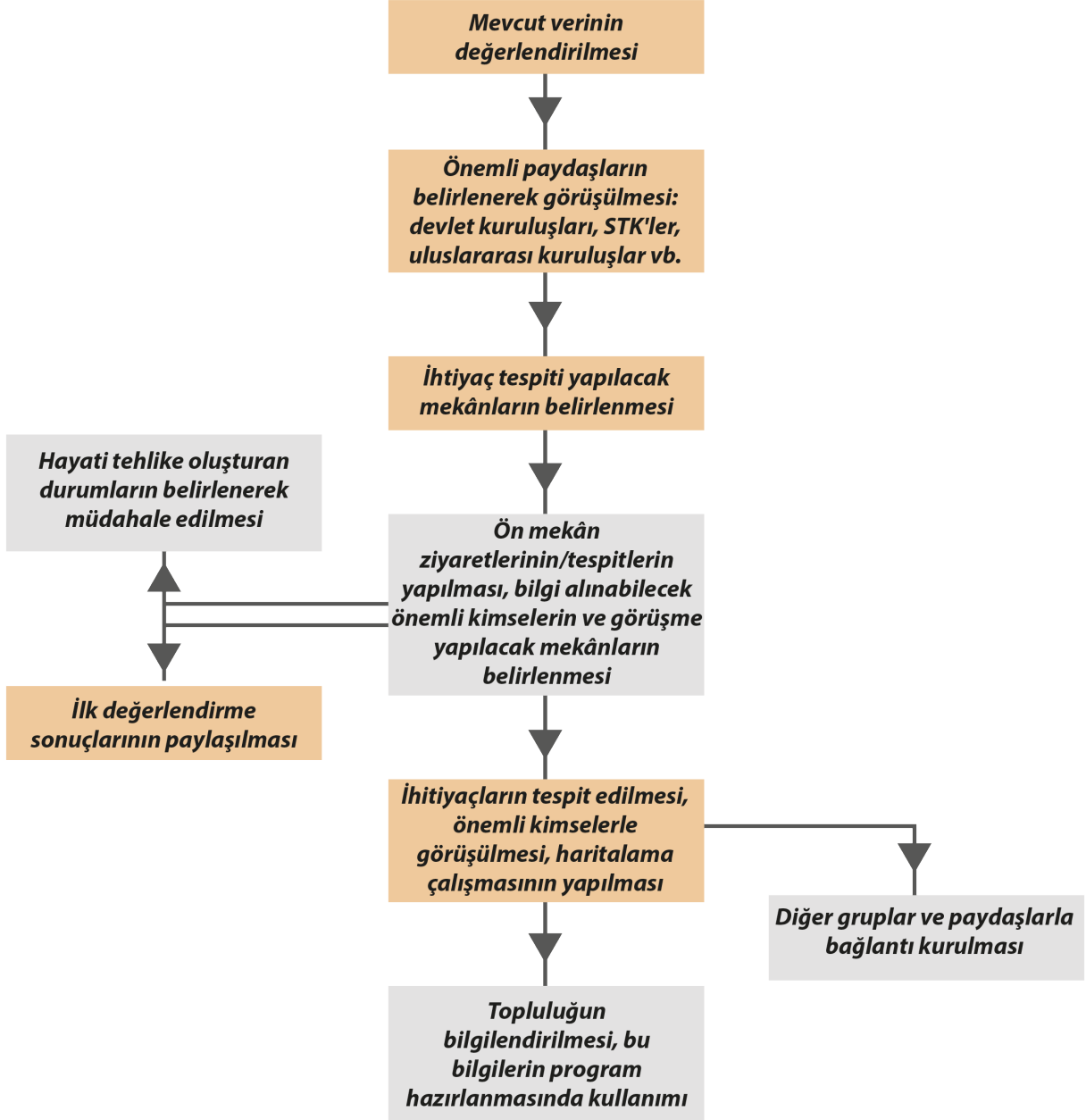

NOT

Şekil 4.6

Afet ve Acil Durumlarda İhtiyaç Tespit Süreci

İhtiyaç Tespit Süreci

ÖRNEK OLAY

Ayşe ve Çocuklarının Afet Sonrası Yaşam Mücadelesi

Konteyner kentte yaşayan Ayşe; 45 yaşında, depremde eşini kaybetmiş, 8, 14 ve 18 yaşlarında üç çocuğu olan bir kadındır. 18 yaşındaki Ersin örgün eğitimi bırakmış ve açık liseye yazılmıştır. Son zamanlarda konteyner kent yakınlarında zaman geçiren bir grup genç ile arkadaşlık etmektedir. Komşulardan bazıları bu gençlerin yasaklı madde kullandığı ile ilgili konuşmalar yapmaktadır. 14 yaşındaki Can ise liseye geçmiştir. Okulda oldukça başarılı olan Can, annesine yardımcı olabilmek için okulu bırakmayı düşünmekte; sanayide çalışabileceği işler aramaktadır. Geçen haftalarda bir kaportacı Can'a dükkânında çalışabileceğini söylemiştir. 8 yaşındaki Doruk ise hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan bir öğrencidir. Konteynerde yalnız kaldığı zamanlarda tek başına ısıtıcı açmaya ve yemek pişirmeye çalışmaktadır. Bazen arkadaşları ile yıkık binaların bulunduğu yerlerde oyun oynamaktadır.

Yukarıdaki örnek vakayı okuyunuz ve aşağıdaki sorular üzerinde düşününüz. Ayla'nın göz ardı edilen temel hakları nelerdir?

- Çocukların karşılaşılabileceği riskler neler olabilir?
- Çocukların ihtiyaçları neler olabilir?
- Risk azaltma stratejilerinden hangilerini tercih ederiniz? Bunlara birkaç örnek veriniz.

4.1. Afet ve Acil Durumlarda Çocukların İhtiyaçları

Afet ve acil durumlarda çocukların ihtiyaçları yaşlarına ve gelişimsel özelliklerine göre farklılık gösterir. Ayrıca bu ihtiyaçlar afet ve acil durum üzerinden geçen zamana göre de farklılaşır. Tablo 4.1, 4.2, 4.3 ve 4.4'te çocukların gelişimsel özellikleri özetlenmiştir. Bu gelişimsel özellikler dikkate alınarak çocukların afet ve acil durumlarda yaşlarına göre ihtiyaçları değerlendirilmelidir. Yaşlara göre ön plana çıkan ihtiyaçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- **Erken Çocukluk Dönemi:** Bu yaş grubundaki çocuklar, afet gibi olağan dışı durumları anlamlandırmakta zorlanırlar. Yüksek düzeyde güvenlik ve bakım ihtiyacı içindedirler. Ana bakım

veren kişilerin varlığı, rutinlerin (uyku, beslenme, oyun) korunması ve duygusal güvence sağlanması önceliklidir. Oyun temelli faaliyetler stresin azaltılmasına yardımcı olur (Shaw vd., 2013).

- **İlkokul Dönemi:** Bu dönemde çocuklar olayları anlamlandırmaya ve ilişkilendirmeye başlar. Ancak duygusal etkilenebilirlik yüksektir. Bilgi alma ve anlatma ihtiyaçları vardır. Afet hakkında yaşlarına uygun bilgilendirme, güvende olma hissi ve sosyal bağların korunması (arkadaş, öğretmen gibi) önem taşır. Çocuklara küçük sorumluluklar verilmesi öz güvenlerini destekler (UNICEF, 2016).
- **Ergenlik Dönemi:** Bu dönemde gençler, kimlik gelişimi ve özerklik arayışı içindedirler. Bilgiye ulaşma, karar

süreçlerine katılım ve akran ilişkileri çok önemlidir. Afet durumlarında bu yaş grubuna sosyal destek sunulmalı, mahremiyetleri korunmalı ve toplum yararına katkı sunabilecekleri roller tanımlanmalıdır (ASHB, 2022).

Çocukların afet ve acil durumlardaki ihtiyaçları sadece gelişim dönemlerine göre farklılaşmaz, aynı zamanda afet ve acil durumun üzerinden geçen süre de önemlidir (bk. Tablo 4.8).

Tablo 4.8

Çocukların Afet ve Acil Durumlardaki İhtiyaçları

	Çocuklar Neye İhtiyaç Duyar? Neler Yapılmalı?
Acil Durumun İlk Evresi İlk 48 saat	• Olabildiğince kendilerini güvende hissetmeye ve güvenli bir çevrenin oluşturulmasına ihtiyaç duyarlar. • Tüm topluluğa yönelik sağlık, barınma, gıda, su ve diğer temel hizmetlere ihtiyaç duyarlar.
Acil Durumun İkinci Evresi İlk İki Hafta	• Çocuk dostu mekânların oluşturulması ya da eğitim verilmesi benzeri çalışmaların başlaması gerekir. • Hangi etkinliklerin yapılacağına karar verilirken çocukların sürece etkin biçimde katılımı sağlanmalı ve topluluğun geneline yönelik etkinliklere katkıda bulunmaları teşvik edilmelidir. Bu yaklaşım, çocukların ihtiyaç duydukları kontrol duygusunu güçlendirmektedir. • Savunmasız ve ihmal edilmiş durumda olan çocukların korunması gerekir.
Acil Durumun Sonra-ki Evresi İlk Altı Ay	• Çocuklar için normalleşme, geleceğe yönelik umudun korunmasıyla mümkündür. Umudun korunması; arkadaş desteği, yaşam becerileri kazanma, katılım ve kendini ifade etme fırsatlarının sunulmasıyla çocukların kendilerine olan güvenlerini artırır ve böylece geleceğe yönelik umut ihtiyaçlarını karşılar. • Acil durum sonucunda uzun vadeli desteğe ihtiyaç duyan çocuklara cinsiyete dayalı şiddete karşı harekete geçilmesi, aile birlikteliğinin yeniden kurulması, suça sürüklenen çocukların topluma yeniden kazandırılması ve afetten etkilenenlere psikososyal destek verilmesi benzeri etkinlikler aracılığıyla yardım edilir.

4.3 İhtiyaç Tespitinde Dikkat Edilmesi

Gerekenler

Afet ve acil durumlarda alandaki çocuk koruma risklerini saptayabilmek için risk tarama formları kullanılır. Bu formların kullanımında benimsenmesi gereken bazı ilkeler mevcuttur. Unutmamak gerekir ki bu formlar anket formları değildir. Nitel ve nicel gözlemler bir arada kullanılarak elde edilen verilerden çocuğun risk ve ihtiyaç düzeyi belirlenir. Aşağıdaki sorular bu konuda yardımcı olabilir.

- Çocuklar şu anda ne yapıyor?
- Nasıl vakit geçiriyor?
- Çocuklara ilişkin olarak şu an en çok sizi ne endişelendiriyor?
- Bu afet/acil durum çocukları nasıl etkiledi?
- Neler değişti?
- Çocuklar/aileler bu durumla nasıl başa çıkıyor?

Böyle formları doldururken muhakeme yeteneğinizi kullanınız ve çocuğa zarar vermeyiniz, aşağıdaki hususlara dikkat ediniz:

- Doğrudan gözlem yapınız.
- Kiminle konuşacağınızı belirleyiniz.
- Çevrede olup biteni gözlemleyiniz.
- Mümkün olduğunda üçüncü taraflarla iletişim kurunuz.
- Ulusal ve uluslararası mevzuat çerçevesinde çocuklara yönelik temel taahhütleri unutmayınız.

UNUTMAYALIM

Elde ettiğiniz bilgileri farklı kaynaklarla doğrulayınız. Yalnızca bir kimsenin sözlerini bütün durumun göstergesi olarak almayınız. Korunmayı gerektiren hususların çoğu kez üzeri örtülüdür. Bu yüzden gözlemci bir tutum benimseyiniz ancak fazla ısrarcı olmayınız.

NOT

4.2. İhtiyaç Tespit Formu

Bu bölüm, afet ve acil durumlarda ihtiyaç tespitinin gerekli olduğu durumlarda öğretmenlere rehberlik edecek bilgileri içermektedir.

Tarih (gg/aa/yy):	Görüşenin Adı:
Yerleşim yapılan yer merkezî alan/arazi midir?	Merkezî Alan:
Kentsel/Kırsal alan mıdır? Kentsel Alan:	Kırsal Alan:

A. Afet ve Acil Durumlarda Çocuklarla İlgili Genel Bilgilerin Değerlendirilmesi

1. Can Güvenliğine Yönelik Tehditler

Can kaybı, yaralanma ve kayıp ile ilgili bilgileri not ediniz.

2. Temel Hizmetlere Erişim

(Ailelerinden ayrılmış çocuklar, sokakta yaşayan çocuklar, özel gereksinimli çocuklar, ailenin geçimini sağlayan çocuklar, göçmen çocuklar, bakım tedbiri altındaki çocuklar savunmasız çocuk grubu içerisinde yer almaktadır ancak savunmasız çocuk grubu bunlarla sınırlı değildir.)

Aşağıdaki hizmetlere erişimde güçlük yaşayan çocuk grupları var mı? Varsa, ilgili alanın yanına çocuk grubunun kimlik bilgilerini veya tanımlayıcı bilgilerini yazınız:"

- Gıda:
- Su:
- Barınma:
- Sağlık:
- Eğitim:

3. Refakatsiz Çocuklar

Çocuklarla ilgili hareketliliği anlayabilmek için aşağıdaki soruları değerlendiriniz.

Güvenli mekânlara gönderilen çocuklar var mı? Evet (...) Hayır (...)

Açıklayınız:

Aileler gruplar hâlinde mi hareket etmiş? Evet (...) Hayır (...)

Açıklayınız:

Ailelerinden ayrı ancak diğer çocuklarla birlikte olan çocuklar var mı? Evet (...) Hayır (...)

Açıklayınız:

Bu çocukların içerisinde 5 yaşından küçük olanlar var mı? Evet (...) Hayır (...)

Açıklayınız:

Çok sayıda çocuğun bakımını üstlenmiş yetişkin var mı? Evet (...) Hayır (...)

Açıklayınız:

Bu bölgedeki refakatsiz çocuklar ASHB'ye bildiriliyor mu? Evet (...) Hayır (...)

Açıklayınız:

Kız çocukları açısından eklemek istediğiniz bir husus var mı? Evet (...) Hayır (...)

Açıklayınız:

Erkek çocukları açısından eklemek istediğiniz bir husus var mı? Evet (...) Hayır (...)

Açıklayınız:

Bakım tedbiri altındaki çocuklar için eklemek istediğiniz bir husus var mı? Evet (...) Hayır (...)

Açıklayınız:

Özel gereksinimli çocuklar açısından eklemek istediğiniz bir husus var mı? Evet (...) Hayır (...)

Açıklayınız:

B. Bireysel Olarak Çocukların Değerlendirilmesi

Çocuğun;

1. Adı Soyadı:

2. Uyruğu:

3. Doğum yeri ve tarihi:

4. Cinsiyeti:

5. Afet esnasında bulunduğu il:

6. Anne ve babası ile ilgili durum;

1. ☐ Anne/baba sağ
2. ☐ Afetten önce anne/baba vefat etmiş
3. ☐ Afet nedeniyle anne/baba vefat etmiş
4. ☐ Anne/baba birlikte
5. ☐ Anne-baba boşanmış
6. ☐ Anne-baba ayrı
7. ☐ Afette kardeş(ler) vefat etmiş
8. ☐ Afet nedeniyle anne ve çocuklar başka bir ile/bölgeye gitmiş, baba afet bölgesinde
9. ☐ Diğer (belirtiniz). Özellikle afetle ilgili aile yapısını etkileyen bir değişiklik var mı?

7. Anne, baba veya bakımını sağlayan kişilerden ayrı düşmüş çocuk mu? Evet (....) Hayır (....)

Ayrı düşmüşse sebebi:

- a. Ebeveyn/bakım verenin bulunamaması/kaybolması
- a. Ebeveynin vefatı
- b. Yer değiştirme

8. Vesayet/velayet/vasilik ile ilgili durumu belirtiniz:

9. Çocuk, anne ve babası dışında biriyle yaşıyorsa yetkililer bu durumu biliyor mu? Bu durum afet sonrası mı gelişmiş?

10. Çocukla ilgili barınma yeri dâhil olmak üzere gerekli bakım ve koruma desteği sağlanmış mı?

11. Çocuklarını kaybeden anne, baba ve çocuklara bakım sağlayan kişiler resmî kanallarca kayda alınmış mı?

12. Afet sonrası kiminle kalıyor? Çadır, konteyner, yurt gibi barınma yerlerinde çocuğun ailesi dışında beraber kaldığı kişileri de belirtiniz. Aşağıdaki tablodan yararlanabilirsiniz.

Adı Soyadı	Yakınlığı	Afet öncesi birlikte yaşamadıkları durumları	Yaşı	Öz-Üvey	Medeni durumu	Eğitim durumu	Mesleği	Sağlık ve özel gereksinim durumu (Afet öncesi/sonrası belirtiniz.)
		☐ Afet öncesinde birlikte yaşıyorlardı. ☐ Afet sonrasında birlikte yaşamaya başladılar.						

13. Özel gereksinimli bir çocuk mu (zihinsel yetersizlik, görme yetersizliği, kronik hastalık vb.)? Evet (....) Hayır (....)

Cevabınız "Evet." ise açıklayınız:

Raporu varsa engel oranını açıklama kısmında belirtiniz.

14. Aile bireylerinin afetten sonra gelişen sağlık sorunları nedeniyle çocuğa bakamama riski oluşmuş mu? Evet (....) Hayır (....)

15. Aile bireylerinin afetten sonra gelişen sağlık sorunları nedeniyle çocuk, aile bireylerinden birine bakım veriyor mu? Evet (....) Hayır (....)

16. Afet sonrası yaşanan ağır yaşam koşulları nedeniyle çocuğun yasa dışı evlendirilmesi/başka bir ailenin yanına gönderilmesi ile ilgili bir risk var mı? Evet (....) Hayır (....)

17. Afet sonrasında çocuk, bir uzman (doktor, psikiyatrist, psikolog, fizik tedavi uzmanı vb.) desteğine ihtiyaç duymuş/duyuyor mu? Evet (....) Hayır (....)

18. Çocuğun tercümana ihtiyacı var mı? Evet (....) Hayır (....)

19. Barındığı yer: Çadır () Konteyner () Yurt () Okul () Spor salonu () Apartman, ev () Diğer (Belirtiniz)

20. Çocuğun bakım, gözetim, beslenme ve sağlık hizmetleri gibi acil ihtiyaçları karşılanıyor mu? Evet (....) Hayır (....)

Cevabınız "Hayır." ise açıklayınız:

21. Ailede yaşayan bireyler risk altında mı?

- a) Ailenin çocuk tarafından idare edilmesi
- b) Ailenin yaşlı birey tarafından idare edilmesi
- c) Hane üyelerinin tamamının on sekiz yaşından küçük olması
- d) Çocukların 2. derecede erkek akrabası tarafından bakılması
- e) Diğer (Belirtiniz)

22. Ailesinden ayrı düşmüş bir çocuksa ve koruma altında değilse şu anda çocuğun bakımını kim sağlıyor?

- a) Akraba
- b) Komşu/ebeveynin arkadaşı
- c) Diğer (Belirtiniz)

23. Afet nedeniyle oluşan durum sonrası çocuğun herhangi bir desteğe ihtiyacı var mı?

Cevabınız "Evet." ise kim destek sağlıyor?

- a) Akraba
- b) Komşu
- c) Sosyal hizmetler
- d) STK'ler (Belirtiniz.....)
- e) Kolluk görevlileri
- f) Diğer (Belirtiniz)

24. Çocuk ve bakımını sağlayan aile için çocuğun güvenliği ve refahı açısından önemli ihtiyaçlar var mı? Evet (....) Hayır (....)

25. Afet sonrası oluşan ve devam eden ihtiyaçlar düzenli takip ediliyor mu? Evet (....) Hayır (....)

26. En son ne zaman ihtiyaçlarla ilgili aile ziyaret edilmiş?

.....

27. Aileyi ziyaret eden kurum ve kuruluşlar hangileri?

28. Çocuğun mevcut durumunu belirtiniz.

.....

29. Afet öncesinde de çocuk ya da ailesi/bakım vereni için herhangi bir inceleme ve/veya sosyal hizmet müdahalesi yapılmış mı? Evet (....) Hayır (....)

Cevabınız "Evet." ise detaylandırınız:

30. Eğitim durumu (Aşağıdaki bilgilerden yararlanabilirsiniz.):

(Afet ve acil durumlarda okulların eğitime devam edip etmeme durumu değişkenlik gösterebilir, bu durumu değerlendiriniz.)

- ☐ Afet nedeniyle okullar kapalı olduğu için gitmiyor.
- ☐ Okula devam afet bölgesinde isteğe bağlı.
- ☐ Okullar açık ancak okula gitmeyi istemiyor.
- ☐ Çadır okula gidiyor.
- ☐ Okulu hasar almadı, eski okuluna devam ediyor.
- ☐ Psikososyal destek çadırına düzenli gidiyor (Hangi kurum tarafından verilen hizmet olduğunu belirtiniz:.....).
- ☐ Afet nedeniyle başka bir ile gelmiş ve okul kaydı yok.
- ☐ Zorunlu eğitim yaşı dışında okula gitmiyor (0-6 yaş).
- ☐ Afetten önce de okula gitmiyordu.
- ☐ Okul çağında ancak okuma yazma bilmiyor.
- ☐ Okul öncesi eğitime devam ediyor.
- ☐ İlkokula devam ediyor. Sınıfı:
- ☐ Ortaokula devam ediyor. Sınıfı:
- ☐ Liseye devam ediyor. Sınıfı:.....
- ☐ Mesleki eğitime devam ediyor. Bölümü:
- ☐ Açık liseye devam ediyor. Sınıfı:
- ☐ Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamasından yararlanan çocuk.
- ☐ Özel eğitim okuluna devam ediyor.
- ☐ Okulu bırakmış. Okulu bıraktığı sınıf:

31. Sağlık durumu (Kronik hastalık ve/veya özel gereksinim durumunu belirtiniz.):

32. Afet sırasında yaşadığı sağlık sorunları:

.....

33. Afet sonrası hastanede tedavi süreci oldu mu?/Ne kadar sürdü?

34. Can güvenliği riski var mı?

Evet (....) Hayır (....)

Cevabınız "Evet." ise detaylandırınız

35. Kaldığı yer güvenli mi?

Evet (...) Hayır (...)

36. Destek alabileceği/şikâyetinde bulunabileceği/yardım isteyebileceği resmî kuruluşları/yerleri biliyor mu?/Kurumlara ulaşabiliyor mu?

37. Bir yerde çalışıyor mu?:

Evet (....) Hayır (....)

Cevabınız "Evet." ise detaylandırınız (iş kolu, çalışma saati vb.):

38. Zorla çalıştırılma öyküsü (insan ticareti/dilendirme/her türlü ticari sömürü/madde satıcılığı vb.) var mı? Afet sonrası bu risk artmış mı?

Cevabınız "Evet." ise detaylandırınız:.....

NOT

KAYNAKÇA

- AFAD. (2021). *Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü*. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2011). *Hayatın ilk çeyreği*. https://www.aile.gov.tr/media/4770/01_01_hayatın-ilk-çeyreği-kitabı.pdf
- Alexander, D. (2002). *Principles of emergency planning and management*. Oxford University Press.
- Bee, H., & Boyd, D. (2011). *Çocuk gelişimi psikolojisi* (N. Kocabaşoğlu, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Berk, L. E. (2013). *Infants, children, and adolescents* (7th ed.). Pearson Education.
- Child Protection Working Group. (2012). *Child protection rapid assessment toolkit*. <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/cpra-eng.pdf/>
- Coppola, D. P. (2015). *Introduction to international disaster management*. Butterworth-Heinemann.
- Özmen, B (2023). Eğitim kurumları için afet ve acil durum yönetimi planlama rehberi. AFAD, İstanbul Valiliği Proje Koordinasyon Birimi'nin İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi (İSMEP) <https://www.ipkb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/EGITIM-KURUMLARI-ICIN-AFET-ACIL-DURUM-YONETIMI-PLANLAMA-REHBERI.pdf>
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) & UNICEF. (2010). *Okullarda afet ve acil durum yönetimi el kitabı*. https://konya.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_05/03142354_OKULLARDA_AFET_VE_ACIL_DURUM_YONETIMI_EL_KYTABI.pdf
- Peek, L. (2008). Children and disasters: Understanding vulnerability, developing capacities, and promoting resilience – An introduction. *Children, Youth and Environments*, 18(1), 1–29.
- Save the Children. (2019a). *Çocuk koruma politikası*. https://www.savethechildren.net/sites/www.savethechildren.net/files/SCI_HR_POL_Child%20Safeguarding%20External%20Policy_EN.docx.pdf
- Save the Children. (2019b). *Safeguarding in emergencies toolkit*. <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/safeguarding-emergencies-toolkit/>
- Türk Dil Kurumu. (2015). *Türkçe sözlük* (Genişletilmiş baskı). Türk Dil Kurumu.

UNICEF. (2016). *Acil durumlarda çocuk koruma eğitimi katılımcı el kitabı*. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/acil-durumlarda-çocuk-koruma-eğitimi-katılımcı-el-kitabı>

United Nations International Strategy for Disaster Reduction. (2015). *Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030*. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. <https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030>

Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T., & Davis, I. (2004). *At risk: Natural hazards, people's vulnerability and disasters*. Routledge.

World Bank. (2002). *Who are the vulnerable children? The World Bank's policy framework*. Washington, DC. <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/Who-Are-the-Vulnerable-Children-.pdf>

NOT

NOT

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

MODÜL | 5

AFET VE ACİL DURUMLARDA ETİK KURALLAR
VE MEDYADA ÇOCUKLARIN KORUNMASI

MODÜL PLANI

Doç. Dr. Mehmet Baki BİLİK

"Medya ve sosyal medyada izniniz olmadan fotoğraflarımızın paylaşılmasını istemiyoruz. Çocukken yaşadığımız kötü olayların geri kalan hayatımız boyunca karşımıza çıkması, travmamızı atlatmamızı zorlaştırıyor."

Çocuk Görüşü*

***Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi
Çocuk Katılımı Etkinliği (8 Mayıs 2025)**

MODÜL 5

AFET VE ACİL DURUMLARDA ETİK KURALLAR VE MEDYADA ÇOCUKLARIN KORUNMASI

MODÜL PLANI

MODÜL İZLENCESİ

1. Modül Adı: Afetlerde Etik Kurallar ve Medyada Çocukların Korunması

2. Süresi: 90 dk.

3. Öğrenme Hedefleri:

- Afet ve acil durumlarda çocuk haklarını korumak için etiği ve etik ikilemleri tanır.
- Yardım sağlarken karşılaşılabileceği etik ikilemler karşısında uygun etik karar verme süreçlerini uygular.
- Afet yardım çalışmalarında çocuk haklarını korumak amacıyla ulusal ve uluslararası afet etik ilkelerinin esas alınmasının önemini kavrar.
- Tüm çocuklara, "Davranış Kuralları"na uygun bir biçimde ayırım yapmadan yardım ulaştırmanın etik sorumluluğunu bilir.
- Dijital ortamlarda ve medyada çocukların korunmasına yönelik gerekli güvenlik önlemlerini dikkate alarak etik ilkelere uyar.
- Afet ve acil durumlarda, medyada çocukların korunması için yapılması ve kaçınılması gerekenlere dikkat ederek zararlı temsillerden ve etik dışı uygulamalardan kaçınır.

4. İçindekiler

1. Afet ve Acil Durumlarda Etik Kurallar

1.1. Etik Nedir?

1.2. Afet ve Acil Durumlarda Çocukları Korumak İçin Davranış Kuralları

2. Medyada Çocukları Korumak

2.1. Dijital Ortamlarda Çocukları Korumak

2.2. Medyada Çocukları Korumak İçin Genel Tedbirler

2.3. Afet ve Acil Durumlarda Medyada Çocukları Korumak

5. Öğretim Yöntem ve Teknikleri: Sunum, soru- cevap, örnek olay, grup etkinliği

6. Eğitim Ortamı: U düzeni yerleşim biçimi

7. Modül Materyalleri: El kitabı, tahta, sunum materyalleri, etkinlik materyalleri

8. Etkinlik: “Sesimi Duyar mısın?” ve “Unutulma Hakkı”

9. El Notları: “Unutulma Hakkı (Örnek Olay)” ve “Unutulma Hakkı Etkinlik Çizelgesi”

10. Ek Okuma Listesi:

Sphere Projesi <https://spherestandards.org/wp-content/uploads/Sphere-Handbook-2018-Turkish.pdf>

Çocuk hakları ve gazetecilik uygulamaları hak temelli perspektif | UNICEF Türkiye

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi. (2021). Dijital ortama ilişkin çocuk haklarına dair genel yorum 25 <https://www.unicef.org/turkiye/media/17626/file/Dijital%20Ortamlarda%20Çocuk%20Hakları%20ile%20İlgili%20Genel%20Yorum%20No:%2025.pdf>

T.C. Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Afet ve acil durumlarda kamu görevlilerince uyulması gereken etik davranış ilkeleri www.etik.gov.tr

Modül Akışı	Konu Başlığı	Öğretim Yöntem ve Tekniği	Süre	Uygulama Adımları ve Eğitici İpuçları	Materyaller ve Eğitim Ortamı
DİKKAT ÇEKME/ GÜDÜLEME	Giriş	Anlatım	5 dk.	- Katılımcılar selamlanır ve modülün tanıtımı yapılır (Slayt 2). Not: Modülün “Etik Kurallar” ve “Medyada Çocuk Haklarını Korumak” başlıklı iki bölümden oluştuğu belirtilir. - Modülün amacı ve kapsamı açıklanır (Slayt 3). - Modül içeriğinin ilişkili olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) maddeleri açıklanır (Slayt 4).	
GELİŞTİRME	1. Afet ve Acil Durumlarda Etik Kurallar 1.1. Etik Nedir?	Sunum Tartışma: Soru-cevap	10 dk.	- Katılımcılara Afet ve Acil Durumlarda Etik Kurallar bölümünde ele alınacak konuların başlıklarından bahsedilir. “Etik nedir?” sorusu katılımcılara yöneltilir ve kısaca yanıtlar alınır. - Ardından “Etik Nedir?” başlıklı slayt aktarılır (Slayt 5). Not: Etikle ilgili daha ayrıntılı bilgilerin modül içeriğinde verildiği hatırlatılır. - Etik karar vermenin öneminden bahsedilir. Özellikle afet ve acil durumlarda etik ikilemlerin yaşanabileceği belirtilir ve örnekler sunulur (Slayt 6-9). - Etik ikileme dair örneklerin ardından aşağıdaki açıklama yapılır: <i>“Aslında bu örnekler artırılabilir. Örneğin afet ve acil durumlarda önce kimler kurtarılmalı veya yardım kaynakları önce kimlere ulaştırılmalı?”</i> <i>Bu sorular çoğu zaman bizi etik ikilemlerde bırakır.”</i> ifadeleri aktarıldıktan sonra <i>Peki etik ikilem nedir?”</i> sorusu yöneltilir ve sonraki slaytta geçilir. - Etik ikilemle ilgili tanım aktarılır ve <i>“Etik ikilem yaşamamaları için yardım çalışanlarına rehberlik edecek etik ilkeler var mıdır?”</i> sorusu yöneltilir. Ardından <i>afet ve acil durumlarda Davranış Kurallarına uymanın önemi vurgulanır (Slayt 10- 11).</i>	

1.2. Afet ve Acil Durumlarda Çocukları Korumak İçin Davranış Kuralları	Sunum Tartışma: Soru-cevap	15 dk.	- Afet ve acil durumlarda karar vericilerin nasıl davranmaları gerektiği konusunda uluslararası hukuka ve sözleşmelere dayanan <i>Davranış Kuralları</i> oluşturulduğu vurgulanır. “Sphere Projesi”ne yer alan bu kuralların dayanakları belirtilir. Ardından Sphere Projesi hakkında bilgi verilir ve aşağıdaki açıklama yapılır: <i>“Bazen bu kuralların dayanıt olamadığı, etik karar vermenin zorlaştığı dönemler olur. Böyle zamanlarda etik karar verme basamaklarına göre hareket etmeliyiz. Süremiz kısıtlı olduğu için bu konuyu size sunamayacağım fakat 5. modül içeriğinden etik karar verme mekanizmasıyla ilgili basamakları mutlaka inceleyiniz.”</i> - İlgili slaytlar aracılığıyla <i>Davranış Kuralları</i> açıklanır (Slayt 12-20). Not: Kuralların çocuk haklarıyla ilişkilendirilmiş yorumları modül içeriğinde verilmiştir. Bu kuralların çocukları korumak için nasıl uygulanacağı modül içeriği üzerinden maddeler hâlinde açıklanır. Katılımcılara, 25 Mart 2025’te kabul edilen “Afet ve Acil Durumlarda Kamu Görevlilerince Uyulması Gereken Etik Davranış İlkeleri” ile ilgili dokümanın el kitabı ekinde verildiği belirtilir. “Genel olarak yukarıda sıralanan Davranış Kurallarını pekiştirecek olan bu doküman, kamu görevlilerinin görev ve sorumluluklarını hatırlatması açısından oldukça önemlidir. Söz konusu ilkeleri muhakkak okuyup görev ve sorumluluklarınızı öğreniniz.” ifadesi aktarılır (Slayt 21).	- A4 kâğıt - Senaryo kartları ve ilkeler (Slaytlardan yansıtılacak.) - Kalem
--	--	---------------	--	--

	Grup Etkinlik	15 dk.	- Katılımcılara Davranış Kurallarının sahadaki yansımalarının senaryolar aracılığıyla tartışılacağı bir etkinlik yapılacağı belirtilir ve Slayt 22 yansıtılır. “Sesimi Duyar mısın?” etkinliğinin yönergeleri takip edilir ve uygulanır (Slayt 22-31). Not: Senaryolar ilgili slaytlardan yansıtılır.	- A4 kâğıt - Senaryo kartları ve ilkeler (Slaytlardan yansıtılacak.) - Kalem
2. Medyada Çocukları Korumak 2.1. Dijital Ortamlarda Çocukları Korumak 2.2. Medyada Çocukları Korumak İçin Genel Tedbirler	Sunum Anlatım	15 dk.	- Katılımcılara, modülün başında da belirtildiği gibi ikinci bölümde “Medyada Çocuk Koruma” konusunun ele alınacağı açıklanır ve Slayt 32’nin içeriği paylaşılır. - Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi tarafından dijital ortamlarda çocukları korumaya yönelik bir kılavuz yayımlandığı söylenir. <i>“Özellikle sosyal medya ve dijital platformlarda çocukların korunmasını hedefleyen bu belge; dijital çevrelerin çocukların eğitim, ifade özgürlüğü, güvenlik ve mahremiyet haklarına uygun hâle getirilmesini vurgulamaktadır. Söz konusu kılavuz, el kitabınızda da yer almaktadır.”</i> açıklaması yapılır. <i>Katılımcılara, “Öncelikle uluslararası ve ulusal sözleşmelere dayanan ‘Medyada Çocukları Korumak İçin Etik İlkeler’ bölümünü inceleyeceğiz. Ardından ‘Afet ve Acil Durumlarda Medyada Çocukları Korumak’ başlığına odaklanacağız. Bu ilkelerin önemli bir kısmı Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) tarafından hazırlanmıştır.</i> <i>UNICEF çocuk çalışma grubunun (2012) hazırladığı bir kılavuzda medyanın izlemesi gereken ilkeler şu şekilde sıralanmıştır.”</i> denilerek ilgili slaytlar aktarılır (Slayt 34-43). Not: Slaytlardaki notlara dikkat ediniz.	

			Katılımcılara, ilkelere çocukların kimliklerinin, yaşadıkları yerlerin, dezavantajlı durumlarını ortaya çıkarabilecek görsellerin ve raporlarının paylaşılmamasına ciddiyle vurgu yapıldığı aktarılır. Aşağıdaki açıklama yapılarak devam edilir. <i>“Birçok kişi, bu bilgileri, görselleri ve/veya videoları kendi sosyal medya hesaplarında paylaşmaktadır. Oysa bunun bir hak ihlali olduğu unutulmamalıdır. Bu tür paylaşımlar, çocukları birçok açıdan zor durumda bırakmaktadır!”</i> • Katılımcılara Kişisel Verilerin Korunması Kanunu’nun incelenmesi gerektiği söylenir ve özetlenir (Slayt 44).
2.3. Afet ve Acil Durumlarda Medyada Çocukları Korumak	Sunum Tartışma: Soru- cevap	10 dk.	• Katılımcılara “Afet ve Acil Durumlarda Medyada Çocukları Koruma” konusuna geçildiği belirtilir ve başlığın altındaki görseller eşliğinde aşağıdaki açıklama yapılır: <i>“Ne yazık ki medyada çocuk haklarıyla ilgili asıl ihlaller afet ve acil durumlarda yaşanmaktadır.</i> <i>Haber kanalları hiçbir filtreye tabi tutulmadan afetzede çocukların görüntülerini paylaşmakta, yardım bekleyen veya yaşamını kaybeden birçok çocuğa ait görüntüler günlerce medya tarafından servis edilmektedir. Günümüzde medya arşivleri ve özellikle sosyal medya platformları enkaz altında yardım bekleyen, enkazdan sağ veya ölü çıkarılan çocukların görüntüleriyle doludur (Slayt 45).”</i> • Katılımcılara aşağıdaki sorular yöneltilir ve kısa bir tartışma yapılır. • <i>“Afet dönemlerinde çocukların medyadaki görüntüleri hakkında ne düşünüyorsunuz?”</i> • <i>“Sizi rahatsız eden görüntü veya paylaşımlar oldu mu?”</i> • Ardından aşağıdaki açıklama ile devam edilir (Slayt 47).

ÖZET VE KAPANIŞ				“Unutmayalım ki afet ve acil durumlarda çocukları korumak için medya organlarına, okullarda görevli öğretmen ve diğer personeller ile afet bölgelerinde görev alan yardım çalışanlarına önemli görevler düşmektedir. Afet ve acil durumların meydana geldiği dönemlerde medyada çocukları korumak için uyulması gereken ilkeler ve kaçınılması gereken uygulamalar vardır. Şimdi sırasıyla bu durumları inceleyelim.” Katılımcılara, “Neler yapmalıyız?” ve “Nelerden kaçınmalıyız?” soruları yöneltilerek ilgili slaytlar aktarılır (Slayt 48-56).	
	Grup Etkinlik	15 dk.	- Katılımcılara unutulma hakkı ile ilgili bir etkinlik yapılacağı belirtilir ve Slayt 57-61 yansıtılır. “Unutulma Hakkı” etkinliğinin yönergeleri takip edilir ve uygulanır. - Katılımcılara <i>El Notu: Unutulma Hakkı (Örnek Olay) ve Unutulma Hakkı Etkinlik Çizelgesi</i> dağıtılır. - Katılımcılardan <i>El Notu: Unutulma Hakkı’nı (Örnek Olay)</i> dikkatlice okumaları ve notta yapılan hak ihlallerinin altını çizmeleri istenir. - Katılımcıların tespitleri dinlendikten sonra <i>Unutulma Hakkı Etkinlik</i> sunumu açılır ve sunu üzerinden değerlendirmeler yapılarak etkinlik sonlandırılır.	El Notu: Unutulma Hakkı Örnek Olay ve Unutulma Hakkı Etkinlik Çizelgesi	
	Tartışma Soru-cevap	5 dk.	- İçindekiler bölümünü dikkate alınarak genel bir özet yapılır. - Katılımcılardan modül ile ilgili dikkatlerini çeken konulardan birkaç kelime ile bahsetmeleri istenir. - Katılımcılara teşekkür edilir ve modül sonlandırılır.		

ETKİNLİK

Sesimi Duyar mısın?

Amaç:

Etkinlik sonunda katılımcıların;

- İnsani yardım ilkelerini oluşturan Davranış Kurallarını sadece teorik olarak değil etkileşimli senaryolarla, sahada karşılaşılabilecekleri somut durumlarla birlikte kavramaları,
- Afet ve acil durumlarda çocukların haklarının hangi durumlarda ihlal edildiğini fark edebilme, analiz edebilme ve çözüm üretme yetkinliğini kazanmaları,
- Gerçek yaşamdan esinlenen senaryolarla afet ortamlarında karşılaşılabilecekleri etik ikilemleri tanımaları ve bu durumlarda çocuk haklarını koruyacak ilkeli kararlar alabilmeleri amaçlanır.

Süre:

15 dk.

Materyal:

- A4 kâğıt, Kalem , PPT sunumu (senaryo kartları ve ilkeler)

Açıklama

Bu etkinlik hem bireysel hem de kolektif farkındalığı artırmayı, öğretmenlerin yalnızca bilgi düzeyinde değil aynı zamanda duygu, değer ve sorumluluk düzeyinde de çocuk haklarını içselleştirmelerini hedefler. Etkinlik sırasında katılımcılar, insani yardım ilkelerinin sahadaki karşılığını temsil eden somut senaryolar aracılığıyla kendi değer yargılarını sorgulama, empati kurma ve eleştirel düşünme pratiğini kazanırlar. Etkinliğin sonunda, tüm ilkeleri temsil eden senaryoların değerlendirilmesiyle birlikte katılımcıların çocuklara yönelik tutum, duyarlılık ve hak temelli bakış açılarındaki farklılıklar görünür hâle gelir. Bu da öğretmenlerin sadece kriz anlarında değil, günlük eğitim uygulamalarında da çocuk haklarını gözetken bir anlayışla hareket etmelerine katkı sunar.

Uygulama

1. Etkinliğin amacı açıklanır:

“Bu etkinlikte Davranış Kurallarının sahadaki yansımalarını senaryolar aracılığıyla tartışacağız.”

2. Her katılımcıya birer A4 kâğıt verilir (2 dk.).

3. Sırasıyla senaryolar ekrana yansıtılır ve katılımcılardan senaryoda ihlal edilen veya uyulan davranış kuralını A4 kâğıdına yazmaları istenir (2 dk.).

DİKKAT

Katılımcıların, ihlal edilen veya yerine getirilen Davranış Kurallarını A4 kâğıdına yazmaları beklenir.

4. Her senaryodan sonra katılımcılara ilgili senaryoya göre Davranış Kuralının ihmal edilip edilmediği sorulur (1 dk.).

5. Birkaç katılımcıya söz hakkı verilir ve senaryoyla ilgili açıklama yapması beklenir (10 dk.).

6. Her senaryo sonunda yer alan slaytta ilgili davranış kuralı kısaca açıklanır ve yorumlanır (5 dk.).

NOT

ETKİNLİK

Unutulma Hakkı

Amaç:

Etkinlik sonunda katılımcıların;

- Çocukların medyada korumanın neden önemli olduğunu,
- Unutulma Hakkı'nın gerekliliğini anlamaları beklenmektedir.

Süre:

15 dk.

Materyal:

- Yeterli sayıda *El Notu: Unutulma Hakkı (Örnek Olay)* ve *Unutulma Hakkı Etkinlik Çizelgesi* nüshası, kâğıt, kalem

Açıklama

Bu etkinlik, afet ve acil durumlarda medyada çocukların maruz kaldığı hak ihlalleri konusunda katılımcıların farkındalıklarını geliştirmeyi amaçlamaktadır. Katılımcılardan afettede bir çocuğun hak ihlalleriyle dolu kurtarıma hikâyesi üzerinden medya organları, arama kurtarma çalışanları ve kamu yöneticilerinin davranışlarını çocuk hakları, medya etiği ve insani yardım ilkeleri çerçevesinde analiz etmeleri beklenmektedir. Katılımcılardan, metni dikkatle inceledikten sonra hangi kişi ya da kurumun ne tür etik ihlal ve hak ihlali yaptığını belirlemeleri ve bunları, ilgili etik ihlaller çizelgesine işlemeleri istenir.

Uygulama

1. Katılımcılara *El Notu: Unutulma Hakkı (Örnek Olay)* ve *Unutulma Hakkı Etkinlik Çizelgesi* dağıtılır.
2. Katılımcılardan *El Notu: Unutulma Hakkı'nı (Örnek Olay)* dikkatlice okumaları ve notta yapılan hak ihlallerinin altının çizmeleri istenir.
3. Tespit edilen etik ihlallerin *El Notu: Unutulma Hakkı Etkinlik Çizelgesi'*ne aktarılması söylenir.
4. Katılımcılara “Kimler hak ihlali tespit etti?” diye sorulur ve el kaldıranlara sırayla söz hakkı verilir.
5. Katılımcıların tespitleri dinlendikten sonra Unutulma Hakkı Etkinlik Analizi sunumu açılır ve slayt üzerinden değerlendirmeler yapılarak etkinlik sonlandırılır.

El Notu: Unutulma Hakkı Etkinlik Çizelgesi

Gösterge	İhlal Edilen Etik İlke	Açıklama (Ortaya Çıkabilecek Riskler)
Mert'in rızası olmadan çekilen görüntüler ve röportajlar	Madde 16-Özel yaşamın gizliliği	• Çocuk kaçırma • Organ mafyası • Çocuğun suça itilmesi

DİKKAT**UNUTULMA HAKKI**

Bireylerin, kendilerini rahatsız eden dijital geçmişlerini silme veya kontrol etme hakkıdır. Bunlar kimi zaman kişinin kendi rızasıyla verdiği bilgilerdir. Kimi zaman ise kişinin kendi rızası dışında, üçüncü taraflarca oluşturulmuş ve internet ortamında dolaşımda bulunan rahatsız edici içeriklerdir.

NOT

El Notu: Unutulma Hakkı (Örnek Olay)**UNUTULMA HAKKI**

1999 yılında meydana gelen büyük Marmara depreminde Gölcük'teki birçok ev gibi Umut Apartmanı da yıkılmış ve günlerce süren arama kurtarma çalışmalarında yalnızca 12 yaşındaki Mert sağ kurtulmuştu. Altı gün enkaz altında kalmasına rağmen hayatta tutunan "Mucize Çocuk Mert" in kurtarılmaya anı tüm gazetelerde manşet olmuş, haber bültenlerinde ilk haber olarak verilmişti. Mert'e enkaz altında ilk ulaşan ve onu kurtarıırken medyaya poz veren "kahraman" arama kurtarma çalışanı, ertesi gün kurtarma başarısıyla ilgili medyaya röportaj vermiş ve hangi zorluklarla kurtarma başarısını gerçekleştirdiklerini muhabire anlatmıştı. Anne ve babasının cansız bedenine rağmen hayatta kalmayı başaran Mert'in kurtarılrken ölen kardeşinin elini tuttuğunu muhabire anlatan arama kurtarma çalışanı bunun yalnızca kendisinin değil tüm ekibin başarısı olduğunu belirtmişti. Tüm medya günlerce Mert'in "mucizevi kurtuluşu"nu haber yapmış; enkaz altından çıkarılma anındaki endişeli yüz ifadesi yerini, hastane odasında kendisini ziyarete gelen üst düzey yöneticilerle gülümseyerek verdiği pozlara bırakmıştı. Bir defasında hastanedeki odasında kendisiyle röportaj yapan muhabir; deprem anında neler yaşadığını, anne ve babasıyla diyaloglarını, annesi ölürken neler hissettiğini ve nasıl tepki verdiğini, ölen kardeşinin elini neden tuttuğunu kendisine sormuş ve Mert hatırladıklarını ağlayarak anlatmıştı. Birkaç hafta süren tedavisinin ardından taburcu edilmiş, İstanbul'daki akrabalarının yanına yerleşmişti.

Mert bugün bir yetişkin artık. Depremi üzerinden uzunca bir zaman geçmesine rağmen Türkiye'de ne zaman bir deprem olsa Mert'in enkazdan çıkarılırken çekilen görüntüleri yeniden servis edilmekte, hem ulusal medya hem de sosyal medya platformlarında binlerce kişi tarafından paylaşılmaktadır. Bu görsellerle karşılaştığında hüzünlünen Mert, deprem anını her defasında yeniden yaşamakta ve ailesiyle birlikte yardım beklerken yaşadıkları çaresizliği hatırlamaktadır. Enkaz altında kalma travması yenilenen Mert ne yapacağını bilememektedir. Aslında görüntüleri medya tarafından her defasında servise edilmesi kötü hatıralarını nispeten unutabilecektir fakat tam unutacakken karşılaştığı o görüntülerle travması yeniden canlanmaktadır. Mert bu durumdan çok rahatsız ve kimi suçlayacağını bilememektedir. Çocukken rızası dışında alınan görüntüleri ve verdiği röportaj adeta bir kâbusa dönüşmüş bulunmaktadır. Görüntülerinin silinmesi için iletişime geçtiği bazı medya organlarından yanıt bile alamamıştır. Çocukken "unutulma hakkı"nın ihmal edildiğini yeni yeni fark eden Mert, kendisi gibi mağdurların oluşmaması için afet ve acil durumlarda medyada çocukları korumak için dernek oluşturmayı ve bu konuda sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapmayı planlamaktadır.

Örnek olaya göre sizce Mert'in atlatamadığı bu travmada medya organları, arama kurtarma çalışanları ve yöneticileri ne gibi ihlaller yapmıştır? Yapılan etik ihlalleri ilgili çizelgeye yazınız.

NOT

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

MODÜL | 5

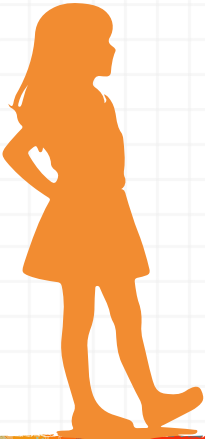
AFET VE ACİL DURUMLARDA ETİK KURALLAR
VE MEDYADA ÇOCUKLARIN KORUNMASI

MODÜL İÇERİĞİ

Doç. Dr. Mehmet Baki BİLİK

"Özel hayatımız korunsun, izniniz olmadan hiçbir paylaşım yapılmasın, unutulma hakkımız gözetilsin ve afetlerde hem fiziksel hem dijital açıdan güvende olalım."

Çocuk Görüşü*

***Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi
Çocuk Katılımı Etkinliği (8 Mayıs 2025)**

MODÜL 5

AFET VE ACİL DURUMLARDA ETİK KURALLAR VE MEDYADA ÇOCUKLARIN KORUNMASI

MODÜL İÇERİĞİ

MODÜL İZLENESİ

Modül Adı: Afet ve Acil Durumlarda Etik Kurallar ve Medyada Çocukların Korunması

Modülün Amacı:

Bu modül ile katılımcıların afet ve acil durumlarda çocukların zarar görmemeleri için etik ilkelere uygun davranmalarının önemini kavramaları hedeflenmektedir. Ayrıca ulusal ve uluslararası kuruluşlarca geliştirilmiş etik standartların tanınması, dijital ortamlar ve medyada çocukların korunmasına yönelik duyarlılığın artırılması amaçlanmaktadır.

Öğrenme Hedefleri:

Katılımcılar;

- Afet ve acil durumlarda çocuk haklarını korumak için etiği ve etik ikilemleri tanır.
- Yardım sağlarken karşılaşılabileceği etik ikilemler karşısında uygun etik karar verme süreçlerini uygular.
- Afet yardım çalışmalarında çocuk haklarını korumak amacıyla ulusal ve uluslararası afet etik ilkelerinin esas alınmasının önemini kavrar.
- Tüm çocuklara, "Davranış Kuralları"na uygun bir biçimde ayırım yapmadan yardım ulaştırmanın etik sorumluluğunu bilir.
- Dijital ortamlarda ve medyada çocukların korunmasına yönelik gerekli güvenlik önlemlerini dikkate alarak etik ilkelere uyar.
- Afet ve acil durumlarda, medyada çocukların korunması için yapılması ve kaçınılması gerekenlere dikkat ederek zararlı temsillerden ve etik dışı uygulamalardan kaçınır.

Özet:

Bu modül, afet ve acil durumlarda dikkat edilmesi gereken etik kurallar ile medyada çocukların korunmasına yönelik geliştirilmiş etik standartları konu edinen iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde etiğin tanımı yapılmakta, ardından afet ve acil durumlarda ortaya çıkan etik ikilemlerden çıkış için izlenmesi gereken çözüm basamakları ele alınmaktadır. Devamında, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca geliştirilmiş standart afet etik ilkeleri tanıtılarak afet ve acil durumlarda çocukları korumak için dikkate alınması gereken rehber ilkeler sıralanmaktadır. İkinci bölümde ise medyada çocukların korunmasının önemi ve gerekliliği üzerinde durulmakta, bu bağlamda ulusal ve uluslararası kuruluşlarca geliştirilmiş standart ilkeler aktarılmaktadır. Ayrıca dijital ortamlarda çocuk haklarının korunması ve özellikle afet ve acil durumlarda çocukların medya organlarındaki daha fazla mağdur edilmemesi için dikkat edilmesi gereken hususlar tartışılmaktadır.

İçindekiler:

1. Afet ve Acil Durumlarda Etik Kurallar

1.1. Etik Nedir?

1.1.1. Etik İkilemler

1.1.2. Etik Karar Verme Mekanizması

1.2. Afet ve Acil Durumlarda Çocukları Korumak İçin Davranış Kuralları

2. Medyada Çocukları Korumak

2.1. Dijital Ortamlarda Çocukları Korumak

2.2. Medyada Çocukları Korumak İçin Genel Tedbirler

2.3. Afet ve Acil Durumlarda Medyada Çocukları Korumak

MODÜL NOTLARI

Giriş

Afet ve acil durumlar, toplumun her kesimini zorlamakla birlikte özellikle kırılgan gruplardan biri olan çocukları derinden etkilemektedir. Bu süreçte çocuklar daha da kırılgan hâle gelebilirler. Ebeveynlerini kaybedebilir ve çeşitli nedenlerden dolayı ailelerinden kopabilirler. Arama kurtarma sürecinde çocukların yaşadıkları mağduriyetler afet sonrasında da devam edebilir. Çocukların, gelişimlerini yakından ilgilendiren eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimleri zorlaşabilir.

Afet ve acil durumlarda yaşanan bir diğer zorluk ise medyada çocuklarla ilgili yapılan hak ihlalleridir. Başta dijital platformlarda yaşanan hak ihlalleri olmak üzere özellikle afet ve acil durumlarda medyada yaşanan etik ihlaller, çocukları psikososyal açıdan olumsuz etkilemekte ve telafisi zor travmalara yol açmaktadır. Nitekim afet ve acil durumlarla ilgili medya arşivlerinde ve sosyal medya paylaşımlarında çocukların mağdur edildiği ve/veya haklarının ihlal edildiği örnekler mevcuttur.

Bu modülde öncelikle etiğin tanımı yapılmakta, ardından etik ikilemler ve bu ikilemlerden çıkış yolları tartışılmaktadır. Devamında ulusal ve uluslararası kuruluşlarca oluşturulan etik standartlar açıklanmakta, sonrasında ise gerek dijital dünyada gerekse afet ve acil durumlarda çocukların medyada korunmasına yönelik rehber ilkeler ele alınmaktadır.

Eğitim sonunda öğretmenlerin; etik kavramını, etik ikilemleri, ulusal ve uluslararası kuruluşlarca oluşturulmuş etik standartları bilmeleri hedeflenmektedir. Bu sayede öğretmenler, her tür medya ortamında özellikle afet ve acil durumlarda çocuğun yüksek yararına aykırı olabilecek, onu örseleyebilecek haber ve içerikleri fark edebilecek ve gerekli müdahalelerde bulunabileceklerdir. Bununla birlikte bu farkındalık, öğretmenlerin çocuğa zarar verme riski taşıyan içerikler üretmekten kaçınmalarına da katkı sağlayacaktır. Modülden elde edilmesi hedeflenen öğrenme çıktıları ile korunması amaçlanan bazı haklar Tablo 5.1’de sunulmaktadır.

NOT

Tablo 5.1

Modül 5'in Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Maddeleri ile ilişkilendirilmesi

Madde No.	BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Maddeleri
2	Çocuk hakları, bütün çocuklar içindir. Doğum yerleri ve konuştukları dil ne olursa olsun, fark etmez. Büyüklerinin inançları ya da görüşleri nedeniyle hiçbir çocuğa ayırım yapılmaz.
3	Çocuklarla ilgili bütün yasa ve uygulamaları oluşturanlar, önce çocukların yararını düşünmek zorundadırlar. Devlet, çocukların koruma ve bakımını üstlenenlerin sorumluluklarını yerine getirmeleri için önlemleri alır ve onların sorumluluklarını yerine getirip getirmediğine bakar.
5	Devlet, hakların uygulanması konusunda çaba gösterirken başta anne ve baba olmak üzere çocuktan sorumlu olan kişilerin haklarına karşı saygılı olur.
13	Her çocuğun, duygu ve düşüncelerini istediği şekilde açıklama hakkı vardır. Çocukların da başka kişilerin zarar görmemesi için gerekli sorumlulukları yerine getirmeleri beklenir.
17	Devlet, kitle iletişim araçlarının çocuğun gelişimi açısından önemini kabul eder. Çocuğun bunlarla çeşitli bilgi ve belgelere ulaşmasını sağlar, ayrıca kitle iletişim araçlarının verebileceği her türlü zarardan çocukları korur.
20	Her çocuğun ailesinden yoksun kaldığında ya da aile ortamı kendisi için uygun olmadığında devletten özel koruma ve yardım alma hakkı vardır. Anne babasıyla birlikte yaşayamayacak çocuklar için özenli bir araştırmayla iyi aileler bulunur.
29-30	Çocuklara verilen eğitim onların gelişimlerini en üst düzeyde destekleyecek biçimde yapılandırılmalıdır. Eğitim süreci; çocukların hoşgörüsünü, kendi kültürlerine ve farklı kültürlere saygısını, ayrımcılık karşıtlığını, doğaya saygısını artıracak biçimde düzenlenir. Çocuğun kendi kültürü, bulunduğu ülkedekinden farklıysa gelişim ve eğitim hakkının her aşamasında buna gereken özen gösterilir.

1. Afet ve Acil Durumlarda Etik Kurallar

1.1. Etik Nedir?

Etik, bireylerin ve toplumların davranışlarını yönlendiren ahlaki ilke ve kuralları inceleyen felsefi disiplindir. Etik; doğru ve yanlış, iyi ve kötü, adalet ve haksızlık gibi kavramlarla ilgilenir ve bu kavramların günlük yaşamda nasıl uygulanabileceğini araştırır. Felsefenin en eski dallarından biri olan etiğin kökeni Antik Yunan'a kadar uzanır. Antik Yunan filozofları, etik kavramları tartışarak ahlaki davranışların temelini anlamaya çalışmışlardır. Cevizci'ye göre etik; iyi ve kötü, doğru ve yanlış cevaplar üreten normatif ahlak pratiğinin kuramıdır (Cevizci, 2007). Kuçuradi ise etiği, toplulukların ve bireylerin kendi geleneklerine göre kurdukları ilişkilerin, ortaya koydukları davranışların ardındaki değer yargıları ve bunlara dair sorunları ele alan bir disiplin olarak tanımlar (Kuçuradi, 2000). Nihayetinde etik, "Doğru olan nedir?", "Nasıl davranmalıyım?", "Hangi ilkeler doğrudur?" gibi sorulara odaklanır; iyi, doğru ve adil olanın peşine düşer ve bunların hem bireyler hem de çeşitli topluluklar açısından uygulanabilirliğini sorgular.

Etik karar verme her durumda beklenen bir edim olmakla birlikte, karar vericiler bazı durumlarda nasıl hareket edecekleri konusunda tereddüt yaşayabilir veya etik ikilemlerle karşılaşabilirler. Bu durum, özellikle afet ve acil durumlar söz konusu olduğunda çok daha karmaşık bir hâl alır. Karar vermek zorunda kalan bireyler veya kurumlar yardımların nasıl dağıtılacağı, önceliğin kimlere verileceği gibi konularda etik ikilemler yaşayabilirler. Çocuklar söz konusu olduğunda bu tür kararlar daha da

büyük bir hassasiyet gerektirir. Çocuklar, afet ve acil durumlar sırasında en dezavantajlı gruplardan biridir ve temel haklarının korunması büyük bir önem taşır.

Afet ve acil durumlarda çocukların fiziksel, psikolojik ve duygusal olarak daha fazla etkilenmesi olasıdır. Bu nedenle, etik karar alma süreçlerinde çocuk hakları mutlaka gözetilmelidir. Yardım çalışanları, karar alırken çocuk haklarına uygun hareket etmeli ve onların üstün yararını gözetmelidir. Etik ikilemler karşısında çocukların korunması ve haklarının ihlal edilmemesi alınacak tüm kararların merkezinde olmalıdır.

1.1.1. Etik İkilemler

Etik ikilem, bir kişinin ya da kurumun iki ya da daha fazla ahlaki ilke ya da değer arasında seçim yapması gerektiğinde yaşadığı zorluğu ifade eder. Etik ikilemler, hangi eylemin doğru ya da en az zarar verici olduğunu belirlemenin zor olduğu karmaşık ve genellikle rahatsız edici durumlardır. Özellikle afet ve acil durumlarda karar vericilerin bu ikilemlerden hızlıca çıkmaları ve bir karar vermeleri beklenir.

Kuhlen'e (2014) göre etik ikilem; iki farklı etik ilke, kuram ya da değere dayanan çözüm yollarının birbiriyle çelişmesi nedeniyle bireyin hangi seçeneği tercih ederse etsin diğerini ihlal etmek zorunda kalacağı durumdur. Bu tür ikilemlerde her iki eylem de etik açıdan gerekçelendirilebilir ve doğru kabul edilebilir ancak aynı anda her ikisini birden uygulamak mümkün değildir. Dolayısıyla kişi, etik açıdan doğru bir seçim yapsa bile diğer etik yükümlülüğü yerine getiremediği için istemeden de olsa etik bir yanlışı da beraberinde gerçekleştirir.

Bu tür durumlar çocuklar söz konusu olduğunda daha da hassas hâle gelir. Örneğin karar vericiler afet sahasında sınırlı kaynakların öncelikle kimlere dağıtılacağına yönelik etik ikileme düşebilirler. Herkese yetişmenin mümkün olmadığı durumlarda kıt kaynakların adil bir şekilde dağıtımı konusunda kararsız kalabilen karar vericiler, “Önce kimler kurtarılmalı?”, “Gelen yardım kaynakları önce kimlere ulaştırılmalı?” soruları karşısında kafa karışıklığı yaşayabilirler. Etik karar vermenin zorlaştığı bu dönemlerde karar vericiler, etik karar verme mekanizmasına göre hareket ederek çocuk haklarını dikkate alan adil ve doğru kararlar vermelidirler.

1.1.2. Etik Karar Verme Mekanizması

Etik karar verme adına sosyal hizmet alanında geliştirilmiş çeşitli modeller bulunmaktadır. Bu modellerden özellikle Dolgoff vd. (2005) tarafından geliştirilen Genel Karar Verme Modeli, karar alıcıların izlemesi gereken belirli basamaklardan oluşmaktadır. Aşağıda bazıları sıralanan bu basamaklara ek olarak karar alıcıların, verdikleri kararların hak temelli yaklaşımın temel standartlarına uygun olmasına özen göstermeleri büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, etik karar verme süreçlerinde aşağıdaki adımların izlenmesi, karar alıcıların süreci daha sağlıklı ve sistemli bir şekilde yürütmelerine katkı sağlayacaktır.

- Etik problem veya durum açık ve net bir şekilde tanımlanmalıdır.
- Probleme ilgili tüm paydaşlar belirlenmeli ve her bir paydaşın probleme bakış açısı bilinmelidir.

- Problem hakkında mümkün olduğunca ayrıntılı bilgiler toplanmalıdır.
- İlgili yasalar, kurallar, politikalar ve geçmiş vakalar mümkün oldukça incelenmelidir.
- Problemin hukuki, tıbbi veya daha spesifik boyutu varsa ilgili uzmanlardan destek talep edilmelidir.
- Etik problemi ortadan kaldıracak en az üç yol haritası belirlenmeli ve belirlenen yol haritalarının temel etik ilkelerle çelişmemesine özen gösterilmelidir.
- Belirlenen alternatif seçenekler karşılaştırılarak etik açıdan en uygun ve doğru olanı seçilmelidir.
- Seçilen kararın ahlaki açıdan savunulabilir ve tutarlı olmasına dikkat edilmelidir.
- Karar verici, etik karar verme sürecinin tüm basamaklarını ayrıntılarıyla not etmeli ve gerektiğinde hesap verebilmek için saklamalıdır.

Bu basamakların takibi, etik karar verme sürecinin daha sistematik ve tutarlı olmasını sağlar; verilecek kararların daha adil olmasına yardımcı olur. Etik karar verme süreci yalnızca afet ve acil durumlarda değil aynı zamanda okullarda yaşanabilecek etik ikilemlerde de takip edilmelidir. Yardım çalışanları çocuğun haklarını koruyacak doğru karara ulaşmak için çaba göstermelidir.

1.2. Afet ve Acil Durumlarda Çocukları Korumak İçin Davranış Kuralları

Afet dönemleri çocuklar açısından zor ve karmaşık süreçlerdir. Arama kurtarma çalışmalarından yaralı çocukların tahliyesine, çocuk dostu geçici barınma yerlerinin kurulmasından su, yemek ve hijyen gibi temel ihtiyaçların giderilmesine kadar acil olarak yapılması gereken birçok karmaşık görev bulunmaktadır. Bu süre zarfında çalışmaların hangi ilkelere göre takip edileceği ya da yardımların hangi kriterlere göre düzenleneceğine dair kafa karışıklığı yaşanmaması adına uluslararası kurumlar tarafından geliştirilmiş bir dizi davranış kuralı bulunmaktadır. İnsani Yardım Sözleşmesi ve İnsani Yardımda Asgari Standartlar olarak da bilinen bu ilkeler; 1997 yılında, İnsani Yardım Yönlendirme Komitesi (Steering Committee for Humanitarian Response), Uluslararası Gönüllü Kuruluşlar Konseyi (International Council of Voluntary Agencies) ve Acil Durumlarda İş Birliği İçinde Gönüllü Kuruluşlar'ın (Voluntary Organisations in Cooperation in Emergencies) ortak yürüttükleri Sphere Projesi (2018) kapsamında geliştirilmiştir.

Afet ve acil durumlarda yardım bekleyen tüm insanların korunmasına yönelik geliştirilmiş olan *Davranış Kuralları* çocuk haklarını koruma adına da önemli bir çerçeve sunar. Bu kurallar yalnızca afet durumlarında değil benzer şekilde çocuklara hizmet sağlayan okul vb. kurum ve kuruluşlarda yaşanabilecek acil durumlarda da esas alınmalıdır (Sphere Projesi, 2018). İnsaniyetçilik, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, kültürel farklılıklara

saygı, yerel kapasitenin dikkate alınması, afetten etkilenen bireylerle iş birliği, zarar görebilirliğin azaltılması, sorumluluk bilinci ve afetten etkilenen bireylerin onurunun korunmasından oluşan *Davranış Kuralları* afet ve acil durumlarda çocuk haklarını korumak amacıyla aşağıda özetlenmiş ve yorumlanmıştır. İlgili kurallar Tablo 5.2'de sunulmaktadır.

İnsaniyetçilik

İnsaniyetçiliğe göre insani zorunluluklar önceliklidir. İnsani yardım alma ve sağlama hakkı, milliyet ayrımı gözetmeksizin bütün bireylerin faydalanabileceği evrensel bir insani ilkedir. Yardımlar; kişinin ırkı, dini, cinsiyeti, politik görüşü ya da aidiyetine bakılmaksızın yalnızca ihtiyaca göre verilmelidir. Bu çerçevede;

- Her çocuğun insani yardım alma hakkı vardır ve bu yardım tüm dünya çocukları için eşit şekilde sağlanmalıdır.
- Afet durumlarında çalışanlar, yardıma ihtiyaç duyan her çocuğa gerekli desteği sağlamakla yükümlüdür.
- Afet müdahalesinin temel amacı, afetlerden en çok etkilenen grup olan çocukların acılarını hafifletmek ve yaşam koşullarını iyileştirmektir.
- Sağlanan yardım, çocukların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ve tarafsız olmalı, herhangi bir siyasi amaç gütmemelidir.

Ayrım Gözetmemek

Yardım öncelikleri yalnızca ihtiyaç temelinde belirlenir. İnsanlar arasında hiçbir ayırım yapılmadan her bireyin eşit haklara sahip olduğu bir yaklaşım benimsenmelidir. Bu çerçevede;

- Yardımlar; çocukların ırkı, dini, dili ya da uyruklarına bakılmaksızın, hiçbir ayırım yapılmadan sağlanır. Çocukların yaşadıkları acılar daima hafifletilmeli, dünyanın neresinde olursa olsun, her çocuğun yaşamı aynı derecede değerli kabul edilmelidir.
- İnsani yardım, çocukların ihtiyaçları ve bu ihtiyaçları karşılayacak yerel kapasitenin detaylı bir değerlendirmesi temel alınarak planlanmalı ve uygulanmalıdır.
- Afet riskinin yüksek olduğu topluluklarda özellikle çocukların korunması ve refahı konusunda hassasiyet gösterilmelidir. Eğitim hizmetlerine erişimdeki eşitsizlikler gibi bazı durumlar kız çocuklarını erkek çocuklarına oranla daha kırılgan hâle getirebilir. Yardım programları oluşturulurken bu özel durumlara dikkat edilmelidir.
- İnsani yardım çocukların, ailelerinin ve toplulukların ihtiyaçlarına göre sağlanır.
- Yardım alma, hiçbir şekilde çocukların veya ailelerinin yardım sağlayıcıların politik ve/veya dinî görüşlerini kabul etme şartına bağlı olamaz.
- Yardım yapılacağına dair verilen sözler ile yardımların çocuklara ulaştırılması veya dağıtılması durumu, hiçbir şekilde siyasi veya dinî bir inancın desteklenmesi ya da kabul edilmesi ile ilişkilendirilemez.

Kültürel Farklılıklara Saygı

Kültürel farklılıklara ve geleneklere saygı gösterilmelidir. Yardımlar; alıcıların kültürel değerleri, gelenekleri ve inançları göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Kültürel çeşitliliğe saygı, yardımların kabul edilmesi ve etkili olması için önemlidir. Yardım verenler, yerel kültürel normlara ve toplumsal hassasiyetlere duyarlı olmalıdırlar. Bu çerçevede,

- Yardım süreci, çocukların ve ailelerin kültürel kimliklerini korumalarına ve saygı görmelerine özen gösterilerek yürütülmelidir.

Yerel Kapasitenin Dikkate Alınması

Yardım çalışanları, afet müdahalesinde yerel kapasiteyi hesaba katmalıdır. Yardım müdahaleleri; yerel toplumların mevcut kaynakları, bilgisi ve yetenekleri ile uyumlu bir şekilde planlanmalıdır. Yerel kapasiteyi güçlendirmek; sürdürülebilir yardım çözümleri yaratmak ve afet sonrası yerel toplumların kendi kendine yeterliliğini sağlamak için önemlidir. Bu ilkeden hareketle;

Tarafsızlık

Yardımlar, herhangi bir siyasi ya da dinî görüşü desteklemek amacıyla kullanılmamalıdır. Yardımlar yalnızca insani amaçlarla sağlanmalı ve herhangi bir ideolojik, siyasi ya da dinî amaç gütmemelidir. Yardım sağlayan kuruluşlar, tüm gruplara eşit mesafede durarak yalnızca ihtiyaç sahiplerinin refahını gözetmelidir. Bu ilkeden hareketle;

- Afet çalışanları, çocuklara yönelik yardım planlamasında yerel kapasiteyi göz önünde bulundurmalı ve yereldeki personellerin gözlem ve deneyimlerinden yararlanmalıdır.
- Mümkün olduğunda yerel personel istihdam edilmeli, yerel piyasadan ihtiyaçlar karşılanmalı ve yerel şirketlerle çalışarak yerel dinamikler güçlendirilmelidir. Bu süreç, çocukların yaşadığı toplulukların sürdürülebilirliğine katkı sağlamayı hedeflemelidir.
- Planlama ve uygulama aşamalarında, çocuklara yönelik yardım faaliyetlerinde yerel insani yardım kuruluşlarıyla iş birliği yapılmalı ve mümkün olduğunca yerel kurumlarla ortak çalışmalar geliştirilmelidir. Bu iş birliği, yerel toplumun çocuklara sağlanan yardımlarda daha etkin olmasını sağlar.
- Etkin bir müdahale ve kalıcı iyileştirme, çocukların ve ailelerinin, yardım programının tasarımı, yönetimi ve uygulanmasına katılımıyla sağlanabilir. Bukatılımın,yardımsürecininbaşarısında kritik olduğu unutulmamalıdır.
- Yardım ve iyileştirme programlarına, çocukların da yer aldığı toplumun tüm bireylerinin dâhil edilmesi için çaba gösterilmelidir. Böylece çocukların ihtiyaçları ve hakları en iyi şekilde gözetilmiş olacaktır.

Zarar Görebilirliğin Azaltılması

İnsani yardım sadece temel ihtiyaçları karşılamakla kalmamalı, aynı zamanda gelecekteki zarar görebilirlikleri de azaltmalıdır. İnsani yardım, afetlere karşı direnç oluşturarak toplulukların gelecekteki krizlerde daha az zarar görmesini sağlamalıdır. Yardım, toplumların daha güçlü ve dayanıklı hâle gelmesine katkı sağlayacak şekilde planlanmalıdır. En fazla ihmal edilen ilkelerden biri olan zarar görebilirliğin azaltılması ilkesi çocukların korunması bağlamında aşağıdaki şekilde yorumlanabilir:

Afetten Etkilenen Bireylerle İş Birliği

Yardımlar, afetten etkilenen bireylere dayatılmamalıdır. Afetten etkilenen bireylerin ihtiyaçları ve tercihlerine saygı gösterilerek onlarla iş birliği içinde sağlanmalıdır. Afetten etkilenen bireyler, yardım sürecine aktif bir şekilde dâhil edilmeli; onların görüş ve istekleri dikkate alınarak çözüm önerileri geliştirilmelidir. Bu ilke çocuk hakları bağlamında yorumlanacak olursa;

- Afet yardımları, çocuklara ve ailelerine hiçbir şekilde dayatılmamalıdır; onların ihtiyaçları ve talepleri dikkate alınarak hareket edilmelidir.
- İnsani yardım, yalnızca temel ihtiyaçların karşılanmasına değil aynı zamanda çocukların gelecekteki zarar görebilirliklerinin azaltılmasına da yönelik olmalıdır.
- Afetten etkilenen çocukların yaralarını sarmaya yönelik çalışmalar kadar, onların gelecekteki afet risklerine karşı savunmasızlıklarını azaltacak plan ve programlar da yürütülmelidir.

- Hazırlanan plan ve programlarda çocukların görüşlerine başvurulmalı ve talepleri sürece entegre edilmelidir.
- Dezavantajlı ve uluslararası koruma altında bulunan çocukların afet risklerine karşı hazırlanabilmesi için özel plan ve programlar geliştirilmelidir.
- Özel gereksinimli çocuklar için bireyselleştirilmiş eğitim planları hazırlanmalı; zihinsel yetersizlik, görme veya işitme yetersizliği gibi farklı ihtiyaçlar dikkate alınmalıdır.
- Afet sonrasında geçici barınma alanlarında yaşayan özel gereksinimli bireylerin karşılaştıkları zorluklar göz önünde bulundurularak konteyner kentler gibi geçici yerleşim alanları çocukların fiziksel, zihinsel ve diğer yetersizlik durumlarına uygun biçimde tasarlanmalıdır.
- Çocukların yoğun bulunduğu okul, kreş gibi kurumların deprem başta olmak üzere afetlere karşı dayanıklılığı denetlenmeli; riskli yapılar acilen dönüştürülmelidir.
- Çocukların afet risklerine karşı hazırlanması amacıyla kapsamlı farkındalık çalışmaları yürütülmeli, deprem ve yangın tatbikatları ile bu farkındalık sürekli canlı tutulmalıdır.
- Yardım çalışanları hem yardım alan bireylere hem de yardım sağlayanlara karşı sorumludur. Bu sorumluluk hem etik hem de pratik düzeyde şeffaflığı, açıklığı ve güven temelli hareket etmeyi gerektirir.
- Yardım sürecinin her aşamasında hesap verebilirlik esastır. Kimden ne alındığı, kime ne dağıtıldığı, hangi kararların nasıl alındığı gibi süreçler kayıt altına alınmalı ve gerektiğinde paylaşılabılır olmalıdır.
- Çocuklara yönelik yapılan yardımların etkisi izlenmeli, geri bildirim mekanizmaları oluşturulmalı ve çocukların sesine kulak verilmelidir. Şikâyetlerini iletebilecekleri güvenli yollar sağlanmalıdır.
- Bağışçılara yönelik bilgilendirmelerde yalnızca niceliksel veriler değil yardımın etkisi ve toplumsal faydası da paylaşılmalıdır. Bu yapılırken afetten etkilenen bireylerin özel hayatı, onuru ve güvenliği gözetilmelidir.
- Yardım sürecinde yapılan yanlışlar inkâr edilmemeli, gerekli düzeltici adımlar şeffaf biçimde atılmalıdır. Çocukların güvenini zedeleyecek tutumlar yerine, hatalardan öğrenmeyi esas alan bir yaklaşım benimsenmelidir.

Sorumluluk Bilinci

Yardım süreçlerinde görev alanlar hem ihtiyaç sahiplerine hem de kaynak sağlayan bağışçılara karşı şeffaf, dürüst ve hesap verebilir şekilde hareket etmelidir. Her iki tarafa karşı güven ve saygı esastır. Bu çerçevede;

Afetten Etkilenen Bireylerin Onurunu Koruma

Afetten etkilenen bireyler, onurlu bireyler olarak temsil edilmelidir. Bilgilendirme, tanıtım ve duyuru faaliyetlerinde afetten etkilenen bireyler; çaresiz, zavallı ya da acınası kişiler olarak değil yaşam mücadelesi veren güçlü ve onurlu insanlar olarak yansıtılmalıdır. Yardım, bireyin onurunu zedelememelidir. Aksine saygı temelinde sunulmalıdır. Dolayısıyla;

- Bilgilendirme, tanıtım ve duyuru faaliyetlerinde afetten etkilenen çocuklar umutsuz veya acınacak varlıklar olarak değil gerçekte oldukları gibi onurlu insanlar olarak gösterilmelidir.
- Afetten etkilenen çocuklara eşit ortaklardan biri olarak duyulan saygı, yapılan çalışmalarda hiçbir şekilde kaybedilmemelidir.
- Kamuoyunu bilgilendirme çalışmalarında, afetten etkilenen çocukların yalnızca zarar görebilirliklerini, hassaslıklarını ve korkularını değil kapasiteleri ve isteklerini de vurgulayan yansız bir afet durumu tasviri yapılmalıdır.
- Kamuoyunun desteğini artırmak için medya ile iş birliği yapılırken dıştan ya da içten gelen tanıtım taleplerinin insani yardım çalışmalarının önüne geçmesine izin verilmemelidir.
- Afete müdahale alanında çalışan diğer kuruluşlarla medya görünürlüğü konusunda amacı aşan tutumlardan ve afet çalışanlarının ya da afetten etkilenen bireylerin, özellikle de çocukların güvenliğini tehlikeye

atabilecek rekabetten kaçınılmalıdır (Sphere Projesi, 2018).

Sphere Projesi kapsamında geliştirilen bu ilkeler afet yardımlarında takip edilecek evrensel bir çerçeve sunmaktadır (Sphere Projesi, 2018).

Sonuç olarak gerek afet ve acil durumlarda gerekse çocuklara hizmet sunulan diğer tüm ortamlarda, Modül 1 Çocuk Hakları ve Çocuk Koruma Alanında Temel Kavramlar ile Modül 2 Afet ve Acil Durumlarda Çocukların Korunması ve Dezavantajlı Çocuklar'da da vurgulandığı üzere hak temelli bir yaklaşımın benimsenmesi esastır. Tüm çocuklar; cinsiyetleri, etnik kökenleri, dilleri, dinleri, özel gereksinime sahip olup olmama durumları veya herhangi bir farklılığı gözetilmeksizin eşit haklara sahip olmalı ve eşit şekilde yardım almalıdırlar. Çocuklar, özel olarak korunması gereken bir grup olduğundan ihtiyaçlarına uygun destek sağlanmalı ve zarar görmelerinin önüne geçilmelidir. Her türlü yardım ve müdahale, çocukların güvenliği, sağlığı ve psikososyal iyilik hâlleri gözetilerek yürütülmeli; hiçbir çocuğa fiziksel, psikolojik veya duygusal olarak kötü muamelede bulunulmamalıdır. Yardımlar, çocukların üstün yararı ilkesine uygun olarak adil ve kapsayıcı şekilde dağıtılmalı; kültürel farklılıklar dikkate alınarak uygulanmalıdır. Ayrıca çocuklar hiçbir koşulda nefret söylemine maruz bırakılmamalı, ayrımcı ifadelerden kaçınılmalı ve onurlu, saygılı bir muamele görmelidirler. Afet yönetimi süreçlerinde çocuk haklarına dayalı bir yaklaşım benimsenerek her çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım hakkı güvence altına alınmalıdır.

DİKKAT

“Afet ve Acil Durumlarda Kamu Görevlilerince Uyulması Gereken Etik Davranış İlkeleri” adlı dokümana göz atmayı unutmayınız.

Tablo 5.2

Davranış Kuralları

Etik İlke	Açıklama
İnsaniyetçilik	İnsani yardım alma ve sağlama hakkı evrenseldir. Amaç, afetten en fazla etkilenen grup olan çocukların acılarını hafifletmektir. Yardım tarafsız olmalı ve siyasi bir faaliyet olarak görülmemelidir.
Ayrımcı Gözetmemek	Yardımlar; ırk, din, uyruk gözetmeksizin sağlanır. Yardım öncelikleri yalnızca ihtiyaç temelinde belirlenir ve her çocuk eşit derecede değerlidir.
Tarafsızlık	Yardımlar, herhangi bir siyasi veya dinî görüşü desteklemek için kullanılamaz. Yardımlar çocukların ihtiyaçlarına göre dağıtılmalıdır.
Kültürel Farklılıklara Saygı	Yardımlar, kültürlere ve geleneklere saygı çerçevesinde sağlanmalıdır.
Yerel Kapasitenin Dikkate Alınması	Afet müdahalesinde yerel kapasite kullanılmalı ve güçlendirilmelidir. Yerel personel ve kaynaklar öncelikli olarak değerlendirilmeli, yerel kuruluşlarla iş birliği yapılmalıdır.
Afetten Etkilenen Bireylerle İş Birliği	Yardım programlarının tasarımı, yönetimi ve uygulanmasında çocukların katılımı sağlanmalıdır. Yardımlar çocuklara dayatılmamalıdır.
Zarar Görebilirliğin Azaltılması	Yardımlar sadece acil ihtiyaçların karşılanmasına değil, gelecekteki afet risklerinin azaltılmasına da yönelik olmalıdır.
Sorumluluk Bilinci	Yardım çalışanları hem yardım alanlara hem de yardım sağlayanlara karşı sorumludur.
Afetten Etkilenen Bireylerin Onurunu Koruma	Çocuklar; onurlu bireyler olarak görülmeli, yardımlarda eşit ortaklar olarak değerlendirilmeli ve tanıtım faaliyetlerinde onurları korunmalıdır.

2. Medyada Çocukları Korumak

Bu bölümde iki önemli konuya değinilmektedir: İlki dijital dünyanın risklerinden çocukları sakınmak, diğeri ise afet ve acil durumlarda çocukları medyada korumaktır.

Dijital dünya, çocuklar için bilgiye erişim, öğrenme ve sosyalleşme açısından büyük fırsatlar sunarken aynı zamanda çeşitli riskleri de beraberinde getirmektedir. Çevrim içi ortamda çocuklar; siber zorbalık, kişisel verilerinin kötüye kullanılması, zararlı içeriklere maruz kalma ve dijital bağımlılık gibi tehditlerle karşı karşıya kalabilirler. Bu nedenle, çocukların dijital dünyada güvenli bir şekilde var olabilmesi için ebeveynlerin, eğitimcilerin ve politika yapıcıların bilinçli hareket etmesi, çocuk dostu dijital ortamlar oluşturulması ve çocuk haklarını temel alan koruyucu mekanizmaların hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. İlgili kısımda Birleşmiş Milletler (BM) tarafından geliştirilen ilkeler sıralanmaktadır.

İkinci kısımda afet ve acil durumlarda medyada çocukları korumak konusunda hem ulusal hem de uluslararası sözleşmelerde öne çıkan etik ilkeler sıralanmaktadır. Afet ve acil durumlarda çocukların kimliklerinin ifşa edilmemesi, travmalarını derinleştirecek görüntülerin ve ifadelerin kullanılmaması, onların duygusal ve psikolojik durumlarını olumsuz etkileyecek yayınlardan kaçınılması, haber ve görsellerde çocukların üstün yararının gözetilmesi gibi etik tutumlar ele alınmaktadır. Ayrıca gerek çocuklara hizmet sunan birimlerde görev alan çalışanlara gerekse afet ve acil durumlarda yardım sağlayan bireylere uymaları gereken etik standartlar hatırlatılmaktadır.

2.1. Dijital Ortamlarda Çocukları Korumak

Gelişen dijital dünyayla birlikte çocukların medyayla olan ilişkileri de artmıştır. Çocuklara eşsiz bir bilgi kaynağı sunan dijital medya aynı zamanda çocuklara zarar verecek nitelikte birçok riski de bünyesinde taşımaktadır.

UNUTMAYALIM

Afet ve acil durumlarda çocuk haklarının en fazla ihmal edildiği platformlardan biri dijital medyadır. Afetlerden etkilenen çocuklarla ilgili onları örseleyen ve etik davranış kurallarına uymadan servis edilen fotoğraf ve görüntüler, çocukların güvenliği ve psikososyal iyilik hâlleri açısından ciddi riskler oluşturmaktadır. Özellikle sosyal medyada çocukların kimlik bilgilerinin ifşa edilmesi, travmatik anlarının izinsiz paylaşılması ve duygusal etkileri göz ardı edilen haberlerin hızla yayılması çocuk haklarını ihlal eden en yaygın sorunlardan biridir. Dijital medyada yapılan bu bilinçsiz paylaşımlar, çocukların mahremiyetini zedelerken aynı zamanda onları istismara ve yeniden travmatize olma riskine açık hâle getirmektedir. Medya kuruluşları, gazeteciler ve çocuklara hizmet sağlayan kurumlarda görev yapan veya afet bölgelerinde görevlendirilmiş bireyler; çocukların üstün yararını gözeterek etik kurallara uymalı, duyarlı ve sorumlu bir dil kullanmalı, çocukları bir haber unsuru olarak değil korunması gereken hak sahibi bireyler olarak ele almalıdırlar.

Dijital dünyada çocukları ve çocukların haklarını korumak adına BM Çocuk Hakları Komitesi'nin (BM, 2021) "Dijital Ortamlarda Çocuk Hakları ile İlgili Genel Yorum No. 25" adlı kılavuzu Türkiye'nin de içinde yer aldığı taraf devletlere, dijital hizmet sağlayıcılarına ve medyaya yol göstermektedir (BM, 2021). Özellikle sosyal medya ve dijital platformlarda çocukların korunmasını hedefleyen bu belge; dijital çevrelerin çocukların eğitim, ifade özgürlüğü, güvenlik ve mahremiyet haklarına uygun hâle getirilmesini vurgulamaktadır. Oldukça kapsamlı olan bu kılavuzda yer alan, dijital dünyada çocukları korumak için dikkat edilmesi gereken etik standartlar şunlardır:

Ayrımcılık Yasağı

- Tüm çocukların dijital ortama eşit ve güvenli erişimi sağlanmalıdır.
- Dijital dışlanmanın önlenmesi ve çocukların teknolojiyi bilinçli, güvenli ve sorumlu biçimde kullanabilmeleri için gerekli önlemler alınmalıdır.

- Çocukların, dijital teknolojilere erişimden mahrum kalmalarını önleyecek adımlar atılmalı; aynı zamanda bu teknolojiler aracılığıyla nefret içerikli iletişimler, siber zorbalık ve ayrımcılığa maruz kalmaları engellenmelidir.
- Dijital ortamlarda cinsiyet, etnik köken, sosyoekonomik durum gibi temellere dayalı ayrımcılığın önlenmesi için tedbirler alınmalı; özellikle dezavantajlı çocukların korunmasına yönelik özel mekanizmalar geliştirilmelidir.

Çocuğun Üstün Yararı

- Dijital hizmetlerin sağlanması, düzenlenmesi ve kullanımında çocukların bilgi alma, zarar görmeme ve görüşlerine saygı gösterilme hakları dikkate alınmalıdır.
- Dijital hizmetlerle ilgili süreçlere çocuk haklarını denetleyen yerel ve ulusal kurumlar dâhil edilmeli ve değerlendirmeler şeffaf bir şekilde yapılmalıdır.

UNUTMAYALIM

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 135'inci maddesinde "Hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydeden kimseye altı aydan üç yıla kadar hapis cezası verilir."; 136'ncı maddesinde "Kişisel verileri, hukuka aykırı olarak bir başkasına veren, yayan veya ele geçiren kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır." ifadeleri yer almaktadır (Türk Ceza Kanunu [TCK], 2004).

Yaşama, Gelişme ve Korunma Hakkı

- Dijital ortam çocukların gelişiminde önemli bir rol oynamakta ve kriz zamanlarında hayatta kalmaları için çocuklara birtakım olanaklar sunmaktadır. Ancak dijital ortamda şiddet, uygunsuz içerikler, kumar ve siber zorbalık gibi çeşitli risklerin de bulunduğu unutulmamalı ve bu riskler tespit edilip önlenmelidir.
- Dijital cihazların zararlarına ve bu cihazların yüz yüze etkileşimlerin yerini almasına karşı dikkatli olunmalıdır.
- Erken yaşta teknoloji kullanımının etkileri dikkatle ele alınmalı ve bu konuda ebeveynler uygun kullanım yönünde bilinçlendirilmelidir.

Çocuğun Görüşlerine Saygı Hakkı

- Dijital ortamların, çocukların seslerini duyurmaları konusunda önemli fırsatlar sunduğu unutulmamalıdır.
- Dijital teknolojilerin kullanımı; yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde çocuk katılımını artırabilir. Dolayısıyla çocukların dijital araçlara erişimleri sağlanmalı ve bu konudaki farkındalıkları artırılmalıdır.
- Gerektiğinde çocukların yetişkinlerle eşit koşullarda dijital katılımı desteklenmelidir. Böylece çocuklar birey ve bir grup olarak kendi haklarının etkin savunucuları olabilirler.
- Çocuk haklarıyla ilgili eğitim, hizmet ve politika, tüm çocukların ihtiyaçları dinlenerek ve görüşlerine önem verilerek geliştirilmelidir. Yasal önlemler, çocukların mahremiyet ve ifade özgürlüğünü ihlal etmemelidir.

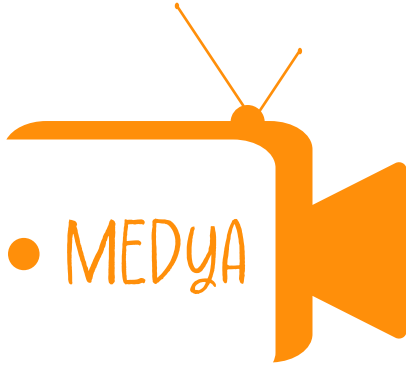
Genel Uygulama Tedbirleri

- Dijital ürün ve hizmetlerle ilgili riskler ve fırsatlar hakkındaki farkındalığın artırılması için eğitim programları düzenlenmeli, çocukların dijital okuryazarlığı geliştirilmeli ve mahremiyetlerini koruma yolları öğretilmelidir.
- Çocukların üstün yararı her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.
- Dijital ortamda çocuk hakları ihlallerine karşı etkili yargı mekanizmaları kurulmalı ve bu mekanizmaların erişilebilir olması sağlanmalıdır.
- Şikâyet sistemleri; çocuk dostu, güvenli ve gizliliğe saygılı bir şekilde yapılandırılmalıdır.
- Çocukların yaşlarına uygun, güçlendirici nitelikte dijital içerikler hazırlanmalı ve farklı bilgi kaynaklarına erişimleri güvence altına alınmalıdır.
- Siyasi veya ticari çıkarlardan bağımsız, kaliteli çevrim içi bilgilere erişimleri desteklenmeli ve otomatik bilgi filtreleme sistemlerinin çocukların bilgi edinme haklarını ihlal etmemesine dikkat edilmelidir.
- Dijital ortamda zararlı ve yanıltıcı içeriklere karşı dikkatli olunmalı; çocuklara yönelik güvenilmez içeriklerin, diğer internet kullanıcıları, içerik üreticileri, cinsel suçlular ve şiddet yanlısı gruplar tarafından üretilbileceği göz ardı edilmemelidir.

- Çocuklar zararlı içeriklerden korunmalı ve güvenli erişim sağlayan kılavuz ilkeler geliştirilmelidir.
- BMÇHS'nin 13. maddesi gereği çocukların bilgiye erişimlerini engelleyecek kısıtlamalara izin verilmemelidir.
- Çocukların kullandığı dijital hizmet sağlayıcıları, içerik etiketlemesi konusunda teşvik edilmeli; çocuklar ve ebeveynlere yönelik rehberlik ve eğitim materyalleri hazırlanmalıdır.
- İçerik kontrolü, çocukların bilgiye erişimini kısıtlamak için değil yalnızca zararlı içerikleri engellemek amacıyla kullanılmalı; bu süreçte, ifade özgürlüğü ve mahremiyet hakları gözetilmelidir.
- Çocukların verilerinin işlendiği her ortamda bu verilerin korunması için yasal ve idari tedbirler alınmalı; mevzuat şeffaflık, bağımsız denetim ve çözüm yolları sağlamalıdır.
- Çocuk verilerinin işlenmesinde rıza alınırken çocukların bilgilendirilmesi, özgür iradeleriyle karar vermeleri ve gerektiğinde ebeveyn ya da vasi onayı sağlanmalıdır.
- Çocukların ve ebeveynleri ya da vasilerinin, verilerine erişim, yanlış verileri düzeltme ve gereksiz verileri silme hakları güvence altına alınmalıdır.
- Çocukların rızalarını geri çekme ve verilerinin işlenmesine itiraz etme hakları güvence altına alınmalıdır.
- Verilere yalnızca yetkili bireyler ve kurumlar erişebilmeli, bu erişim düzenli denetim ve hukuki süreç güvenceleriyle uyumlu şekilde sağlanmalıdır.
- Veri koruma ve mahremiyet tedbirleri, çocukların ifade özgürlüğü gibi haklarını keyfi biçimde sınırlamamalı ve teknolojik gelişmelerle uyumlu olmalıdır.
- Mahremiyeti tehdit eden her işlemde en az müdahaleci yöntemler kullanılmalıdır.
- Ebeveynler ve vasiler, çocukların dijital faaliyetlerini ölçülü bir şekilde izlemeli; çocukların gelişen kapasitesine uygun davranmalıdır.
- Çocukların mahremiyetini koruyan anonimlik (kimliğinin gizli tutulması) uygulamaları teşvik edilmeli ancak bu uygulamaların hukuka aykırı davranışları gizlemek için kullanılmasına izin verilmemelidir (Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi [United Nations Committee on the Rights of the Child (UNCRC)], 2021)

Sonuç olarak dijital ortamlarda çocukların kimliklerinin ifşa edilmemesi büyük bir hassasiyetle gözetilmelidir. Çocukların görselleri, isimleri veya kimliklerini açığa çıkarabilecek içerikler paylaşılrken çocuk haklarına riayet edilmeli ve etik kurallara uygun hareket edilmelidir. Bir çocuğun görseli ya da hikâyesi kamuya sunulmadan önce çocuğun kendisi ile ebeveyninin veya vasisinin bilgilendirilmesi ve onayının alınması zorunludur. Bununla birlikte çocukların güvenlik ve refahını tehlikeye atmadan dijital platformlarda kendiselerinin duyurularını desteklenmelidir.

2.2. Medyada Çocukları Korumak İçin Genel Tedbirler

Çocukların medyada en fazla ihmal edildiği dönemler ne yazık ki afet ve acil durum süreçleridir. Bu dönemlerde medya kuruluşları, haber değerini artırma kaygısıyla çoğu zaman etik ilkelerden uzaklaşmakta ve çocukların zarar görme ihtimalini göz ardı ederek mahremiyetlerini ihlal edebilmektedir. Afetten etkilenen çocukları yoğun biçimde ekranlara yansıtma eğilimi, çarpıcı görseller ve röportajlarla haberin etkileşim değerini artırsa da çocukların temel haklarının ihlal edilmesine yol açabilmektedir.

NOT

UNUTMAYALIM

2011 Van depremlerinde enkazdan kurtarıldıktan sonra hastanede hayatını kaybeden bir çocuğun görüntüleri uzun süre medyada yer aldı. Çocuğun enkaz altında yardım beklerken çekilen fotoğrafı, uzun süre 2011 Van depremlerinin sembolü olarak medya tarafından servis edildi. Benzer şekilde 2020 İzmir depreminde enkazdan kurtarılan 3 yaşındaki bir çocuğun kurtarılma anı, hastaneye sevki ve hastane görüntüleri hiçbir filtreye tabi tutulmadan medya tarafından servis edildi. Söz konusu görüntü ve fotoğraflara günümüzde dahi internet üzerinden ulaşabilmek mümkündür. Benzer ihlaller ise 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde yaşandı. Hiçbir filtreye tabi tutulmadan yardım bekleyen veya yaşamını kaybeden birçok çocuk görüntüsü günlerce medya tarafından servis edildi.

Medyada karşılaşılan çocuk hakları ihlalleri yalnızca medya mensuplarının davranışlarından kaynaklanmamaktadır. Günümüzde internet erişiminin yaygınlaşması, bireyleri dijital içerik üreticisi olmaya teşvik eden ve bu süreci kolaylaştıran önemli bir unsur hâline gelmiştir. Bireyler, yaşanan olayların fotoğraf ve videolarını başta cep telefonları olmak üzere kişisel teknolojik araçlarla kaydederek kendi sosyal medya hesapları üzerinden paylaşmakta ve bu süreçte çoğu zaman farkında olmadan çocuk haklarını ihlal etmektedirler. Oysa medyayı sınırlayan etik ilkeler yalnızca medya çalışanlarını değil aynı zamanda afet ve acil durumlarda görev alan tüm yardım çalışanlarını da bağlamaktadır.

Ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından medyada çocuk haklarının korunması için birtakım etik ilkeler geliştirilmiştir. Bu ilkeler hem medya çalışanlarına bir çerçeve sunmakta hem de medyada çocuk haklarının ihmal edilmemesi için nispeten bir kalkan oluşturmaktadır.

Aşağıda bu ilkelerden bir kısmı sıralanmıştır (International Federation of Journalists 2002; UNICEF, 2007; 2012; Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, 1998; Türk Kızılay Derneği, 2021).

- Çocuklarla ilgili herhangi bir materyalin yayımlanmasının sonuçlarını dikkatle değerlendiriniz ve çocuklara verilebilecek zararı en aza indiriniz.
- Kamu yararına olmadığı sürece çocukların kimliklerinin açığa çıkmasına izin vermeyiniz.
- Çocuklara, mümkün olan durumlarda, herhangi bir teşvik veya yönlendirme olmaksızın kendi görüşlerini ifade edebilmeleri için medyaya erişim hakkı tanıyınız.
- Çocuklar adına konuştuğunu veya çocukların çıkarlarını temsil ettiğini iddia eden herhangi bir kurumun kimlik bilgilerini doğrulayınız.
- Yayınlarda çocuklara ait görüntü veya hikâyeleri kullanırken bunun çocuğa, ailesine ve yaşadığı topluma zarar verip vermeyeceğini mutlaka dikkatle değerlendirin.

- Çocukların herhangi bir görselini, kaydını veya ifadesini kullanmadan önce çocukların, ebeveynlerinin veya vasilerinin doğru şekilde bilgilendirilmesini ve rıza formunun imzalanmasını sağlayınız.
- Çocuklara ilişkin tüm hikâye, fotoğraf, çizim ve anlatımlar; gerçeğe uygun, saygılı, özenli ve çocuğun gözetlen bir şekilde hazırlanmalıdır.
- Çocuğun hikâyesi veya görüntüsü için daima doğru bir bağlam oluşturunuz.
- Çocukların içinde bulundukları durumu abartmaktan veya çocukları güçsüz göstermekten kaçınınız.
- Çocuklar istemedikçe ve ebeveyn veya vasileri razı olmadıkça çocukların gerçek isimlerini kullanmayınız.
- Aşağıdaki durumlarda çocuğun adını daima değiştiriniz ve görüntüsünü gizleyiniz:
 - » Cinsel istismar veya sömürü mağduru olan,
 - » Fiziksel veya cinsel istismar faili olan,
 - » HIV-pozitif, AIDS'li veya AIDS'ten hayatını kaybetmiş (çocuk, veli veya vasi bilgilendirilmiş onay vermedikçe),
 - » Suça sürüklenmiş veya hüküm giymiş,
 - » Zarar görme riski olan, kan gütme saiki ile öldürülme tehdidi altında olabilecek, zarar görmemek için yer değiştirmek zorunda kalmış çocuklar.
- Bir çocuğun damgalanmasına, ayrımcılığa uğramasına, fiziksel ve psikolojik açıdan örselenmesine neden olabilecek sınıflandırmalar, betimlemeler içeren yayınlara karşı dikkatli olunuz.
- Bazı durumlarda çocuğun kimliği, adı veya tanınabilir görüntüsünün kullanılması çocuğun yüksek yararına olabilir ancak bu tür durumlarda çocuk, olası zararlara karşı korunmalı ve çocuğa yönelik her türlü olumsuz yaklaşıma karşı koruma mekanizmaları oluşturulmalıdır. Bu özel durumlara örnek olarak aşağıdakiler verilebilir:
 - » Çocuk, bir gazeteciyle temasa geçerek ifade özgürlüğü ve görüşünün alınması hakkını kullanmak istiyorsa,
 - » Çocuk, psikososyal bir program kapsamındaysa ve isminin ve kimliğinin sağlıklı gelişmesinin bir parçası olduğunu iddia ediyorsa.
- Çocuğun söylediklerinin doğruluğunu başka çocuklardan ya da yetişkin/ ebeveynlerden teyit ediniz.
- Bir çocuğun risk altında olup olmadığından şüphe duyduğunuzda, olayın haber değeri ne kadar yüksek olursa olsun, tek bir çocukla ilgili haber yapmaktansa çocukların genel durumuyla ilgili haber yapınız.
- Çocukların özel yaşam gizliliğini gözetiniz, fotoğraf ve videolarını izinsiz olarak sosyal veya yazılı medyada paylaşmayınız.

- Özellikle faaliyetlerden yararlanan çocukların, risklere (her türlü sömürü) açık hâle gelmelerinin engellenmesi amacıyla çocukların kimlikleri, yaşadıkları yerler ve dezavantajlılık durumlarının tespit edileceği nitelikteki görselleri, bilgileri ve raporları paylaşmayınız.
- Çocukların ve içinde bulundukları toplumların, çocuklar açısından endişe verici bir durumu bildirme hakları bulunduğu ve bu durumu hangi yollarla ifade edebilecekleri konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir.
- Medya yetkilileri, çocuğun kişiliğini ve davranışlarını etkileyebilecek durumlarda bir aile büyüğünün veya çocuktan sorumlu bir başkasının izni olmaksızın çocukla röportaj yapmamalı veya görüntüsünü almamalıdır. Böyle durumlarda medya yetkilisini uyarınız.
- Çocuklarla ilgili haberlerde soruna dikkat çekerken kamuoyunda yaratacağı etki ve yararı dikkate alınız.

UNUTMAYALIM

Öğretmenler bu ilkeleri bildiklerinde, çocuklara zarar verebilecek yayınları fark edip gerekli yerlere bildirebilirler. Ayrıca bu farkındalık sayesinde, çocuklara zarar verebilecek bilgi ve görselleri paylaşmaktan kaçınırlar; çocukların olumsuz etkilenmesine neden olabilecek davranışlardan uzak dururlar.

DİKKAT

Çocuklara ait görsel, işitsel veya yazılı verilerin paylaşımı konusunda 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nu inceleyebilirsiniz.

Birbirini tamamlayan bu ilkeler, hem medya mensuplarına hem de çocuklarla ilgili hizmet sunan kurum çalışanlarına rehberlik etmektedir. Kurum çalışanları, çocukların zarar görmesine yol açabilecek içerikleri yayımlamaktan kaçınmalıdır. Çocuklarla ilgili haber hazırlanırken veya görsel kullanılırken çocuğun üstün yararı gözetilmeli, çocuklar ve ebeveynleri bilgilendirilmeli, yazılı izinleri alınmalıdır. Her koşulda çocukların güvenliği öncelikli olmalı, abartılı sunumlardan ve klişelerden uzak durularak gerçekçi ve nesnel bir yaklaşım benimsenmelidir. Ayrıca çocukların kimlik ve kişisel bilgilerinin gizliliği güvence altına alınmalıdır. Ulusal ve uluslararası mevzuatta yer alan etik ilkeler, afet ve acil durumlar için genel bir çerçeve sunmakta olup özellikle bu dönemlerde dikkat edilmesi gereken özel hususlar ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır.

2.3. Afet ve Acil Durumlarda Medyada Çocukları Korumak

Medyada çocukların korunması, özellikle afet ve acil durum dönemlerinde daha yoğun bir hassasiyet gerektirmektedir. Çocukların fiziksel, sosyal ve psikolojik açıdan kırılgan hâle geldikleri bu süreçlerde, medyada çocuk haklarının sıklıkla ihmal edildiği, yüzlerinin ve kimliklerinin herhangi bir filtre uygulanmadan kamuoyuna servis edildiği gözlenmektedir. Benzer şekilde, yardım çalışanlarının veya afet sahasında görev yapan kişilerin gerekli özeni göstermeden kendi sosyal medya hesaplarında bu tür görüntüleri paylaştıkları da sıkça rastlanan bir durumdur.

Afet ve acil durumlarda medyada çocukların korunmasına yönelik uyulması gereken ilkeler ile kaçınılması gereken uygulamalar aşağıda sıralanmıştır. Bu maddelerin bir kısmı, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinde yaşanan hak ihlallerine karşılık olarak Afet-Çocuk Sivil Koordinasyon Ekibi (2023) tarafından ortaya konulan ilkelere dayanmaktadır.

Afet ve acil durumlarda çocukları medyada korumak için;

1. Medya içerikleri, çocuk hakları gözetilerek onların kimliklerini ifşa etmeyecek şekilde hazırlanmalıdır.
2. Çocuklarla ilgili içerikler paylaşılmadan önce çocuğun ve vasilerinin rızası alınmalı ve onların bilinçli onay vermeleri sağlanmalıdır.
3. Afet ve acil durumlarda çocuk haklarını koruma konusunda tüm kurum ve bireylerin sorumlu olduğu unutulmamalı ve bu konuda hassasiyet gösterilmelidir.

4. Medyada çocuk haklarına yönelik bir ihlal tespit edildiğinde ilgili içeriğin kaldırılması veya düzeltilmesi için derhal harekete geçilmeli ve yetkililere bildirilmelidir.
5. Çocuğa ait bilgilerin paylaşılması sürecinde çocuğun güvenliği ve mahremiyeti ön planda tutulmalıdır. Bilgilerin ve görüntülerin çocuğun geleceğini nasıl etkileyebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.
6. Medya dilinin ve içeriklerin, çocukların ruh sağlığını destekleyecek ve iyileşme süreçlerine katkı sunacak şekilde hazırlanmasına özen gösterilmelidir.
7. Çocukların ve ailelerinin, paylaşılan içeriklerin kaldırılmasını talep etme hakkına saygı gösterilmelidir.
8. Çocukların isimleri, yüzleri, sesleri, görüntüleri ve özel yaşamlarına dair bilgilerin medya organlarına servis edilmesinden veya sosyal medyada paylaşılmasından kaçınılmalıdır. Bu tür paylaşımların hak ihlali olduğu ve yasal yaptırımlara yol açabileceği unutulmamalıdır.
9. Afet bölgelerinde kamu yöneticileri veya medyatik figürlerin çocukları yanlarına alarak medyaya poz vermelerine izin verilmemelidir. Bu tür görüntülerin çocuklar için kalıcı travmalara neden olabileceği unutulmamalıdır.
10. Çocuklar haberlerde dekoratif unsur olarak kullanılmamalıdır. Haber yapılacaksa çocuklar mümkün olduğunca kadrajın dışında tutulmalı veya yüzleri bulanıklaştırılarak kimlikleri korunmalıdır.

11. Afet bölgesindeki çocuklar gelişigüzel bir şekilde haberlere konu edilmemelidir. Kamu veya özel kurum çalışanlarının, STK'lerin ve medya organlarının çocukların mağduriyetleri üzerinden menfaat sağlamaları önlenmelidir.
12. Enkazdan kurtarılan veya hayatını kaybetmiş çocukların görüntüleri medya organlarına servis edilmemeli veya kişisel sosyal medya hesaplarında paylaşılmamalıdır.
13. Arama kurtarma ve ilk yardım çalışmalarında çocukların mağduriyetleri "vicdanın sesi", "umudun göstergesi" veya "arama kurtarma başarısı" olarak gösterilmemelidir.
14. Yayın organlarında çocukların hikâyeleri dramatik unsurlar olarak verilmemeli ve çocukların görselleri dikkat çekici öğeler olarak kullanılmamalıdır.
15. Çocuğun kişisel bilgilerini ve mahremiyetini ihlal edecek paylaşımlardan kaçınılmalı; yayımlanan ses, görüntü veya özel bilgilerin çocuğun ruhsal ya da fiziksel açıdan zarar görmesine yol açabileceği daima göz önünde bulundurulmalıdır.
16. Çocuklara ait fotoğrafların paylaşılması; kaçırma, insan ticareti veya suça sürüklenme gibi riskleri artırabileceğinden bu tür paylaşımlardan kaçınılmalıdır.
17. Çocuklarla ilgili yapılan bilinçsiz paylaşımların "Unutulma Hakkı"nı ihlal edebileceği unutulmamalıdır. Çocukların ileriki yıllarda söz konusu görüntüler nedeniyle mağduriyet yaşayabilecekleri daima göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç olarak afet bölgesinde görev alan birey veya kurumlar çocuğun yüksek yararını dikkate alarak hareket etmelidir. Çocuğun yüksek yararını belirleme konusunda öncelikle BMÇHS esas alınmalıdır. Risk altındaki çocukların durumu, ihtiyaçları ve dezavantajlılık durumları hesaba katılarak hareket edilmelidir. Çocukların dil, din, etnik köken, cinsiyet gibi özellikleri gözetilmeksizin hakları korunmalı ve görüşleri azami ölçüde dikkate alınmalıdır. Yukarıda belirtilen ilkelerin hem medya kuruluşları hem de afet bölgelerinde görev yapan tüm birey ve kurumlar için rehber nitelik taşıdığı unutulmamalıdır.

NOT

KAYNAKÇA

- Afet-Çocuk Sivil Koordinasyon Ekibi. (2023). *Afetlerde çocuk haklarının yaşama geçmesi için medyaya acil çağrı*. <https://afetcocukkoordinasyon.org/afetlerde-cocuk-haklarinin-yasama-gecmesi-icin-medyaya-acil-cagri/>
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2024). *Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü*. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>.
- Cevizci, A. (2007). *Felsefe*. Sentez Yayınları.
- Çınar, A. (2022). Unutulma hakkının ortaya çıkış serüveni ve kapsamının değerlendirilmesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (49), 551–584. <https://doi.org/10.54049/taad.1055709>
- Dolgoft, R., Loewenberg, F.M. & Harrington, D. (2005). *Ethical decisions for social work practice* (7th ed.). Thomson Learning.
- International Federation of Journalists (January, 2002). Putting children in the right: guidelines for journalists and media professionals. [Çocuklarla ilgili konularda haber yapmada gözetilecek yollar ve ilkeler]. <https://www.ifj.org/media-centre/reports/detail/putting-children-in-the-right-guidelines-for-journalists-and-media-professionals>
- Kuçuradi, İ. (2000). *Felsefi etik ve meslek etikleri*. In H. Tepe (Ed.), *Etik ve meslek etikleri: Tıp, çevre, iş, basın, hukuk ve siyaset*. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuhlen, R. (2014). *Ethical dilemmas in the information society: How codes of ethics help to find ethical solutions*. IFLA. <https://www.ifla.org/files/assets/faife/publications/misc/ethical-dilemmas-in-the-information-society.pdf>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (Nisan, 2019). Psikososyal koruma, önleme ve krize müdahale hizmetleri yönergesi. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 2739. <https://orgm.meb.gov.tr/www/psikososyal-koruma-onleme-ve-krize-mudahale-hizmetleri-yonergesi-yayimlandi/icerik/1176>
- Sphere Association. (2018). *The Sphere handbook: Humanitarian charter and minimum standards in humanitarian response* (4th ed.). Sphere. <https://spherestandards.org/handbook>
- Sphere Project. (2018). *Sphere el kitabı: İnsani yardım sözleşmesi ve insani müdahale için asgari standartlar*. <https://www.spherestandards.org/wp-content/uploads/Sphere-Handbook-2018-Turkish.pdf>
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. (1998). *Türkiye gazetecileri hak ve sorumluluk bildirgesi*. <https://tgc.org.tr>

Türk Kızılay Derneği. (2021). *Etik ve kurumsal çalışma ilkeleri politikası*. <https://www.kizilay.org.tr/PLT.003-Etik ve Kurumsal Calisma İlkeleri Politikasi.pdf>

UNICEF. (2007). *Çocuk hakları ve gazetecilik uygulamaları: Hak temelli perspektif*. UNICEF–Dublin Technology Institute. <https://www.unicef.org/turkiye/media/3966/file/%C3%87OCUK%20HAKLARI%20VE%20GAZETEC%C4%B0L%C4%B0K%20UYGULAMALARI%20HAK%20TEMELL%C4%B0%20PERSPEKT%C4%B0F.pdf>

UNICEF. (2012). *İnsani yardım çalışmalarında çocuk korumaya yönelik asgari standartlar*. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/insani-yardim-%C3%A7ali%C5%9Fmalarında-%C3%A7ocuk-korumaya-y%C3%B6nelik-asgari-standartlar>

United Nations Committee on the Rights of the Child. (2021). General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment. [*Dijital ortama ilişkin çocuk haklarına dair Genel Yorum 25*] <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-25-2021-childrens-rights-relation>

NOT

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

MODÜL | 6

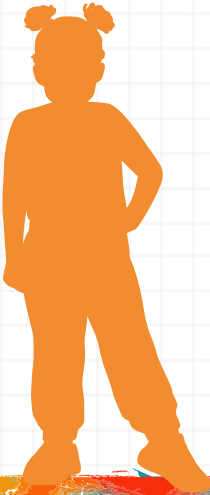
AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK KATILIMI
VE ÇOCUK DOSTU MEKÂNLAR

MODÜL PLANI

Dr. Ayşe Şule YÜKSEL

"Ne istediğimi, ne düşündüğümü, ne hissettiğimi ve nelere ihtiyacım olduğunu söyleyebileyim; büyükler de beni dinleyip doğru bilgileri paylaşsın. Böyle olunca kendimi daha güvende hissedirim."

Çocuk Görüşü*

***Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi
Çocuk Katılımı Etkinliği (8 Mayıs 2025)**

MODÜL 6

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK KATILIMI VE ÇOCUK DOSTU MEKÂNLAR

MODÜL PLANI

MODÜL İZLENCESİ

1. Modül Adı: Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı ve Çocuk Dostu Mekânlar

2. Süresi: 90 dk.

3. Öğrenme Hedefleri:

- Çocuk Katılımı ve Çocuk Dostu Mekânlar (ÇDM) kavramlarının temel ilkelerini bilir.
- Çocuk katılımı ve ÇDM'nin dayandığı ulusal ve uluslararası politika çerçevelerini bilir.
- Afet ve acil durum süreçlerinde çocuk katılımının önemini ve çocukların bu süreçlerde üstlenebileceği rolleri açıklar.
- Çocukların afet yönetiminin farklı aşamalarında (hazırlık, müdahale, iyileştirme) nasıl ve hangi yollarla aktif katılım gösterebileceğini tanımlar.
- Çocuk katılımında yaş, gelişim düzeyi ve dezavantaj durumlarına göre dikkat edilmesi gereken ilkeleri açıklar.
- ÇDM'nin afet yönetimindeki rolünü; bu mekânların amaçlarını, işlevlerini, gerekliliğini ve önemini tanımlar.
- ÇDM'nin planlanması, yer seçimi, güvenlik ve erişim ilkelerini bilir.

4. İçindekiler

Giriş

1.1. Çocuk Katılımı Tanımı ve Temelleri

1.1.1. Devlet ve Kurumların Bir Yükümlülüğü Olarak Çocuk Katılımı

1.1.2. Çocuk Katılımı Bileşenleri

1.2. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı

1.2.1. Çocuk Katılımı ve Afet Yönetimi

1.2.2. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımının Önemi

1.2.3. Afet ve Acil Durumlarda Eğitim Ortamlarında Çocuk Katılımı

1.2.4. Afet ve Acil Durumlarda Dezavantajlı Çocukların Katılımı

1.2.5. Afet ve Acil Durumlarda Gelişim Dönemlerine Göre Çocuk Katılımı

1.2.6. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımının Etik Boyutları

2. Çocuk Dostu Mekânlar (ÇDM)

2.1. Çocuk Dostu Mekân Kavramı ve Temelleri

2.1.1. Çocuk Dostu Mekân Kavramının Ulusal ve Uluslararası Politika Çerçevesi

2.1.2. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Dostu Mekânların Önemi

2.1.3. Çocuk Dostu Mekânların İlkeleri

2.2. Çocuk Dostu Mekânların Planlanması, Kurulumu ve Geliştirilmesi

2.2.1. İhtiyaç ve Risk Analizi

2.2.2. Mekân Tasarımı ve Fiziksel Düzenleme

2.2.3. Çocuk Koruma Protokolleri

2.2.4. Etkinlik Planlaması ve Psikososyal Destek

2.2.5. Toplum Katılımı, Çocuk Katılımı ve Farkındalık

2.2.6. Personel Eğitimi ve Kapasite Geliştirme

2.2.7. İzleme, Değerlendirme ve Sürdürülebilirlik

2.3. Çocuk Dostu Mekânlar ve Dezavantajlı Çocuklar

5. Öğretim Yöntem ve Teknikleri: Anlatım, soru-cevap, tartışma, etkinlik, grup çalışması

6. Eğitim Ortamı: U düzeni yerleşim biçimi

7. Modül Materyalleri: Sunum, el notu çıktıları, flipchart kâğıdı, kalemler

8. Etkinlik: “Duy Beni”, “Bu Mekân Gerçekten Çocuk Dostu mu?”

9. El Notları: “Duy Beni” Etkinlik Soruları, “Bu Mekân Gerçekten Çocuk Dostu mu?” Senaryosu ve “Bu Mekân Gerçekten Çocuk Dostu mu?” Değerlendirme Tablosu

10. Ek Okuma Listesi:

UNICEF Türkiye. (2010). Çocuk katılımı el kitabı. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF).

<https://www.unicef.org/turkiye/media/7191/file/%C3%87ocuk%20Kat%C4%B1l%C4%B1m%C4%B1%20El%20Kitab%C4%B1%20-%202009.pdf>

UNICEF. (2011). Acil durumlarda çocuk dostu ortamlar oluşturma kılavuzu. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF).

<https://www.unicef.org/turkiye/media/3466/file/AC%C4%B0L%20DURUMLARDA%20%C3%87OCUK%20DOSTU%20ORTAMLAR%20OLU%C5%9ETURMA%20KILAVUZU.pdf>

 Modül Akışı	 Konu Başlığı	 Öğretim Yöntem ve Tekniği	 Süre	 Uygulama Adımları ve Eğitici İpuçları	 Materyaller ve Eğitim Ortamı
DİKKAT ÇEKME/ GÜDÜLEME	Giriş	Anlatım Soru-Cevap	5 dk.	- Katılımcılar selamlanır (Slayt 1). “Bugünkü odak noktamız: Afetlerde çocukların sesini duyurmak ve onlara gerçekten çocuk dostu alanlar sunmak.” ifadesiyle modül tanıtılır. Not: Modülde iki konunun ele alınacağı vurgulanır. - Modülün amacı ve içeriği hakkında bilgi verilir (Slayt 2-4). - Katılımcılara yönlendirici bir soru sorulur: “Afetlerde çocukların görüşlerinin gerçekten duyulduğunu düşünüyor musunuz?” Birkaç gönüllü katılımcıdan kısa yanıtlar alınır. “Modül 6 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı ve Çocuk Dostu Mekânlar, bu soruya hep birlikte yanıt aramak için hazırlandı.” cümlesiyle geliştirme aşamasına geçiş yapılır.	

GELİŞTİRME	1.1. Çocuk Katılımı Tanımı ve Temelleri	Anlatım Soru-Cevap	6 dk.	- Katılımcılara “Çocuk katılımı sizce nedir?” sorusu yöneltilir. Kısa, birer cümlelik yanıtlar alınır (Slayt 5). - Ardından çocuk katılımının tanımı yapılır (Slayt 6). Bu tanımın, “çocuğun görüşlerinin dikkate alınması” ve “çocuğun yaşına ve gelişimine uygun yöntemlerle kendini ifade edebilme hakkı” unsurlarını içerdiği vurgulanır. - BMÇHS’nin 12. maddesi ve ilgili diğer maddeler kısaca açıklanır. “Katılım bir haktır ve sözleşmenin çekirdeğidir.” mesajı verilir (Slayt 7). - Devlet ve Kurumların Yükümlülüğü Olarak Çocuk Katılımı konusu anlatılır (Slayt 8). Kamu kurumlarının çocuk görüşünü sistematik biçimde alma sorumluluğu vurgulanır, slaytta bulunan sorumluluklar tanıtılır. - Lundy modelinin dört bileşeni (Alan, Ses, Dinlenilme, Etki) tanıtılır ve “Bu modeli birazdan etkinlikte uygulayacağız.” ifadesiyle sonraki aşamayla köprü kurulur. (Slayt 9) Not: Slayt notlarında yer alan açıklamalar gözden geçirilir.	
	1.2. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı	Anlatım Soru-Cevap	7 dk.	- Eğitici, katılım hakkına ilişkin önceki slaytlarda yaptığı genel açıklamaların ardından afet ve acil durumlarda çocuk katılımı konusuna giriş yapar (Slayt 10). - Çocukların, afetlerde hem en çok etkilenen hem de çoğu zaman göz ardı edilen, buna rağmen afet yönetiminin farklı aşamalarına aktif katkı sunabilecek bir grup olduğu vurgulanır (Slayt 11). - BMÇHS 12. maddesinin altı çizilerek çocuk katılımının hak temelli bir zorunluluk olduğu ve uluslararası çerçevelerin (UNISDR, Sendai, Çocuk Bildirgesi) çocukların afet risk azaltma süreçlerine dâhil edilmesini desteklediği kısaca açıklanır (Slayt 12).	

			- Katılımcılara afet ve acil durumlarda çocuk katılımının neden önemli olduğu sorusu sorulur ve birkaç cevap alınır. - Afet ve acil durumlarda çocuk katılımının önemi “afet bilinci ve hazırlık”, “psikososyal dayanıklılık” ve “toplumsal fayda” başlıkları altında özetlenir ve ilgili slaytlar katılımcılarla birlikte incelenir (Slayt 13–16).	
	Grup Etkinliği	20 dk.	- Katılımcılara, afet ve acil durumlarda çocukların karşılaştıkları duygusal, fiziksel ve sosyal sınırlılıkları deneyimleme fırsatı sunan “Duy Beni” etkinliğinin uygulanacağı belirtilir. - Etkinliğin yönergeleri takip edilir ve uygulanır (Slayt 17–19). - Katılımcılardan, etkinliği çocuk katılımı ve Lundy modeli açısından değerlendirerek düşüncelerini paylaşmaları istenir.	“Duy Beni” etkinliğinde kullanılacak materyaller - Flipchart kâğıdı, - Kalem, - Rol kâğıtları çıktısı El Notu: “Duy Beni” Etkinlik Soruları çıktıları

1.2. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı	Anlatım	12 dk.	- Bu bölümde, katılımcıların Lundy modelinin dört bileşeni (Alan, Ses, Dinlenilme, Etki) doğrultusunda yapabileceklerine yönelik somut öneriler sunulur (Slayt 20-23). - Katılımcılara, dezavantajlı çocuklar için erişilebilir ve güvenli katılım ortamları oluşturma ile farklı yaş gruplarına uygun katılım yöntemleri geliştirme konusunda kısa öneriler sunulur (Slayt 24-25). - Afet ve acil durumlar bağlamında katılımın etik ilkeleri kısaca açıklanır (Slayt 26).
2.1. Çocuk Dostu Mekân Kavramı ve Temelleri	Anlatım Soru-cevap	5 dk.	Katılımcılara çocuk dostu mekânların ne olduğuna ilişkin soru yöneltilir; ardından kavramın ulusal ve uluslararası çerçevesi, afet dönemlerindeki rolü ve temel ilkeleri özetlenir (Slayt 27–31).
2.2. Çocuk Dostu Mekânların Planlanması, Kurulumu ve Geliştirilmesi	Anlatım	10 dk.	- ÇDM'nin planlanması, kurulması ve geliştirilmesine ilişkin tüm aşamalar özetlenir; güvenli yer seçimi, kapsayıcı alan tasarımı, çocuk koruma protokollerinin uygulanması, psikososyal destek etkinliklerinin planlanması, çocuk ve toplum katılımının artırılması, personel eğitimi ihtiyacı ve sürdürülebilirlik için izleme-geri bildirim süreçlerinin oluşturulması konularında öneriler sunulur (Slayt 32-39). - ÇDM'lerde özel gereksinimli, göçmen ve sosyoekonomik açıdan dezavantajlı çocukların erişim, güvenlik, iletişim ve katılım ihtiyaçlarının nasıl karşılanabileceğine dair kısa ve somut öneriler sunulur (Slayt 40).

		Grup Etkinliği	20 dk.	• “Bu Mekân Gerçekten Çocuk Dostu mu?” etkinliğinin amacı ve yönergeleri özetlendikten sonra senaryonun çocuk hakları temelli bakış açısıyla değerlendirileceği belirtilir (Slayt 40). • Katılımcılar 7–8 kişilik gruplara ayrılır, her gruba senaryo ve değerlendirme tablosu verilir (Slayt 41). • Gruplardan senaryodaki uygulamaları “Güçlü Yönler-Zayıf Yönler-İyileştirme Önerileri” başlıkları altında analiz etmeleri istenir. • Her grup kısa bir sunum yapar, eğitici önemli noktaları vurgulayarak genel değerlendirmeyi slayt üzerinden tamamlar (Slayt 42).	“Bu Mekân Gerçekten Çocuk Dostu mu?” etkinliğinde kullanılacak materyaller • Flipchart kâğıdı • Kalem • El Notu: “Bu Mekân Gerçekten Çocuk Dostu mu?” Senaryosu çıktıları • El Notu: “Bu Mekân Gerçekten Çocuk Dostu mu?” Değerlendirme
ÖZET VE KAPANIŞ	Anlatım Tartışma: Soru Cevap		5 dk.	• İçindekiler bölümü dikkate alınarak genel bir özet yapılır (Slayt 43). • Katılımcılardan, modül boyunca dikkatlerini çeken konular hakkında kısaca paylaşım yapmaları istenir. • Katılımları ve katkıları için teşekkür edilerek oturum sonlandırılır.	

ETKİNLİK

Duy Beni

Amaç:

Etkinlik sonunda katılımcıların;

- Çocukların afet ve acil durumlarda yaşadıkları duygusal, fiziksel ve sosyal sınırlılıkları empati yoluyla anlamaları,
- “Alan”, “Ses”, “Dinlenilme” ve “Etki” bileşenlerini somut örnekler üzerinden tanıyıp değerlendirebilmeleri,
- Çocukların katılım hakkını destekleyecek yöntem ve ortamları planlama konusunda bilinç kazanmaları,
- Afet ve acil durumlarda çocukların görüşlerini dikkate almanın önemini açıklayabilmeleri hedeflenmektedir.

Süre:

20 dk.

Materyal:

- Flipchart kâğıdı, kalemler, rol kâğıtları çıktısı (her gruba bir çocuk rolü), “Duy Beni Etkinlik Soruları”nın çıktısı (her grup için bir tane)

Uygulama

1. Giriş ve Grup Oluşturma

- Etkinliğin amacını açıklanır ve Lundy modelinin özellikleri kısaca hatırlatılarak yönergeleri yansıtılır (Slayt 17). Katılımcılar 6-8 kişilik *küçük gruplara* ayrılır. Slayt 18’de yer alan metin okunur:

“Okulunuz, geçen yıl yaşanan depremden sonra ‘Okul Afet ve Acil Durum Planı’nı güncellemeye karar vermiştir. Okul müdürü, öğretmenler ve okul aile birliğinin katılacağı bir toplantı yapılacaktır ancak okul rehber öğretmeni çocukların da sürece katılmasını önermektedir.

Siz bu okulun öğrencilerisiniz. Müdür, sizden görüşlerinizi almak istiyor.”

- Etkinlik öncesinde çıktısı alınan çocuk rolleri gruplara dağıtılır. Her gruptan kendilerine verilen rol kâğıdında yer alan çocuk ile empati kurmaları istenir.

Rol Kâğıtları:

- » 10 yaşında ilkokul öğrencisi
- » 16 yaşında lise öğrencisi

- » Yabancı uyruklu öğrenci
- » İşitme yetersizliği olan öğrenci
- » Kırsal bölgede yaşayan sosyoekonomik durumu düşük öğrenci

2. Sorular ve Değerlendirme

Her grubun masasına etkinlik sorularının çıktısı (bk. El Notu: “Duy Beni” Etkinlik Soruları) bırakılır ve Slayt 19 yansıtılarak tüm grupların soruları görmesi sağlanır. Her grup, yalnızca kendi çocuk rolüne odaklanarak çıktıda yer alan dört bileşene ilişkin sorulara cevap verir ve yanıtlarını flipchart kâğıdına yazar. Paylaşım yapması amacıyla her gruptan bir temsilci seçilir.

3. Paylaşım

Her gruptan bir temsilci, grubunun kendi çocuk rolünü düşünerek verdiği yanıtları dört bileşen (Alan, Ses, Dinlenilme, Etki) çerçevesinde paylaşır.

4. Kapanış

Birkaç katılımcıdan çocuk katılımı konusunda çocuklarla empati kurduklarında ne hissettikleri ifade etmeleri istenir. Etkinlik, duygusal bir tonla ve modelin özü vurgulanarak sonlandırılır. İçgörü ve eylem motivasyonu kazandırmak amacıyla aşağıdaki ifadeler katılımcılara aktarılabilir:

“Bugün kısa bir süreliğine çocuk olduk. Bu deneyim, bize afet ve acil durumlarda çocukların yalnızca korunmasının değil aynı zamanda katılımının da bir hak olduğunu hatırlattı ve çocuk katılımının önemini gösterdi. Biz, çocukların bu dört aşamayı yaşamalarına alan açtığımızda onları gerçek anlamda güçlendirebiliriz.

Şimdi kendimize şu soruyu soralım:

Kendi okulumda çocukların seslerini duyurmayı nasıl sürdürebilirim?”

NOT

ETKİNLİK

Bu Mekân Gerçekten Çocuk Dostu mu?

Amaç:

Etkinlik sonunda katılımcıların; öğretmenlerin ve eğitimcilerin afet ve acil durum koşullarında oluşturulan çocuk dostu mekânları çocuk hakları temelli bir bakış açısıyla değerlendirmeleri hedeflenmektedir.

Süre:

20 dk.

Materyal:

- Flipchart kâğıdı, “El Notu: Bu Mekân Gerçekten Çocuk Dostu mu? Senaryosu” çıktıları (her katılımcı için birer kopya) ve “El Notu: Bu Mekân Gerçekten Çocuk Dostu mu? Değerlendirme Tablosu” çıktıları (her grup için birer kopya), kalem

Uygulama

1. Giriş:

Etkinliğin amacı ve yönergeleri Slayt 40 aracılığıyla açıklanır. Ardından, “Afet ve acil durumlarda oluşturulan çocuk dostu mekânlar çoğu zaman iyi niyetle kuruluyor ancak çocuk hakları temelli düşünülmediğinde bazı ihtiyaçlar gözden kaçırılabilir. Şimdi, böyle bir örneği birlikte analiz edeceğiz.” ifadeleri aktarılır.

2. Senaryonun Okunması ve Değerlendirilmesi:

Her grubun masasına katılımcı sayısı kadar senaryo çıktısı bırakılır. (bk. “El Notu: ‘Bu Mekân Gerçekten Çocuk Dostu Mu?’ Senaryosu”) ve katılımcılara, senaryoyu okuyarak “El Notu: ‘Bu Mekân Gerçekten Çocuk Dostu mu?’ Değerlendirme Tablosu”nda belirtilen yönler açısından değerlendirme yapmalarının beklendiğini açıklanır (Slayt 41). Ardından gruplara, senaryoyu okumaları ve değerlendirmelerini grup olarak flipchart kâğıdına yazmaları söylenir.

3. Paylaşım ve Genel Değerlendirme:

Her gruptan bir temsilci düşüncelerini birkaç dakika içinde tüm grupta paylaşır. Eğitici tarafından aşağıdaki senaryo analiz rehberi* çerçevesinde geri bildirimler verilir, grupların bahsetmediği uygulamalar hakkında bilgilendirme yapılır. Tüm gruplar paylaşımlarını tamamladıktan sonra en çarpıcı ve önemli analiz noktaları Slayt 42 üzerinden katılımcılarla paylaşılır ve etkinlik bitirilir.

*Eğitici İçin Senaryo Analiz Rehberi

Bu rehber, eğitimcilerin verilen senaryodaki durumları çocuk hakları, çocuk koruma ilkeleri, kapsayıcı ve güvenlime kântasarımı, çocuk katılımı ve psikososyal destek perspektifinden sistematik olarak değerlendirmesine yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır. Her bir senaryo parçası; *Güçlü Yönler*, *Zayıf Yönler* ve *İyileştirme Önerileri* olmak üzere üç başlık altında analiz edilmiştir.

“Alanın çevresi güvenlik amacıyla yüksek brandalarla çevrilmiş, giriş kapısına ise “Yalnızca kayıtlı çocuklar girebilir.” tabelası asılmıştır.”

Güçlü Yönler:

- Brandalar, dışarıdan gelebilecek fiziksel tehditleri (kalabalık, yabancı girişler vb.) sınırlayarak güvenlik sağlar.
- “Kayıtlı çocuklar” uygulaması, izlenebilirlik ve koruma açısından önemlidir; çocuk koruma prosedürlerine uygundur.

Zayıf Yönler:

- Yüksek brandalar çocukların fiziksel olarak korunmasını sağlasa da dış dünyadan tamamen yalıtılmış bir ortam yaratır.
- Bu, çocukta “hapsedilme” veya “izole edilme” hissi yaratabilir; özellikle travma sonrası dönemde kontrol duygusunu zayıflatır.
- Çadırın çevresinin tamamen kapatılması, içeride neler olduğunun toplum veya veliler tarafından görülmesini engeller. Görünürlük, güvenliğin bir parçasıdır. Ayrıca aileler ve çocuklar afet ve acil durumların ardından birbirlerini görmeye ve güvende olduklarını bilmeye ihtiyaç duyarlar.
- Çevredeki tüm çocukların ÇDM’den yararlanabilmesi amacıyla kayıt için yönlendirme yapılmalıdır.

İyileştirme Önerileri:

- Çevre güvenliği sağlanırken görsel temas ve hava akışı korunmalı; örneğin yarı geçirgen, renkli, çocuk dostu paneller veya şeffaf ağlar kullanılmalıdır.
- Tabeladaki ifade daha kapsayıcı ve bilgilendirici hâle getirilmelidir: “Çocuklar için Güvenli Alan-Lütfen girişte kayıt yaptırınız.” gibi.

“İlk haftalarda çocuklar büyük bir ilgiyle alana gelmiş, öğretmenler sabahları “Hadi, bugün de güçlü olacağız!” diyerek çocukları sıraya dizmişlerdir.”

Güçlü Yönler:

- Öğretmenler çocuklara moral vermek, onları bir araya getirip güvenli bir rutin oluşturmak istemektedir.

Zayıf Yönler:

- Sabahları sıraya dizilmek, özellikle afet yaşamış çocuklar için disiplin ve kontrol çağrışımı yapabilir; güven yerine gerginlik yaratabilir.
- “Hadi, bugün de güçlü olacağız!” gibi ifadeler iyi niyetlidir ancak çocukların yaşadığı duygusal kırılmayı inkâr eden bir ton taşıyabilir; çocukların üzülmeye, korkma veya kaygı duyma hakkını bastırabilir.

İyileşme Önerileri:

- Sabah buluşmaları çember şeklinde yapılmalı, herkes birbirini görebilmelidir.
- “Güçlü ol” gibi baskılayıcı sloganlar yerine “Bugün kendimizi nasıl hissediyoruz?”, “Birlikte neler yapabiliriz?” gibi kapsayıcı cümleler tercih edilmelidir.

“Günlük program sabittir: sabah şarkı, öğle oyun, akşam resim.”

Güçlü Yönler:

- Afet ve acil durum dönemlerinde rutin oluşturmak çocuklara güven duygusu verebilir.

Zayıf Yönler:

- Program esnek değildir; çocukların yaş, ilgi ve duygu farklılıklarına yanıt vermez.
- Katılım hakkı zayıflar, çocuklar ne yapacaklarına karar veremez.

İyileştirme Önerileri:

- Günlük akışta seçim ve değişim alanı bırakılmalı; çocuklar, “Bugün ne yapmak istiyoruz?” sorusuyla sürece dâhil edilmelidir.

“Bir gün, 9 yaşındaki Elif “Bugün resim yapmayıp dışarıda oynasak olur mu?” demiş; öğretmen ise “Şu an dışarısı güvenli değil, içeride kalmak daha iyi olur.” diyerek talebini reddetmiştir.”

Güçlü Yönler:

- Öğretmen, dış ortamın riskli olabileceğini düşünerek çocuğun güvenliğini öncelemiştir.

Zayıf Yönler:

- “Dışarısı güvenli değil.” gerekçesi açıklanmış ama çocuğa alternatif bir seçenek sunulmamıştır (örneğin “İstersen kapıya yakın sessiz köşede oyun oynayabiliriz.”).
- Elif’in ifadesi (“Bugün resim yapmayıp dışarıda oynasak olur mu?”) duygusal bir ihtiyacın göstergesidir: ortam değişikliği, ferahlama ve kendini iyi hissetme arayışı gibi. Bu fırsat değerlendirilmemiştir.

İyileştirme Önerileri:

- Eğer dış ortam riskliyse alternatif güvenli çözümler sunulmalı: “Bugün dışarı çıkamayız ama kapıya yakın oturabiliriz ya da cam kenarında oyun kurabiliriz.” gibi.
- Çocuğun önerisi daha sonra yeniden gündeme getirilmeli, güvenlik koşulları izin verdiğinde çocukların dış alan etkinliği önerileri planlamaya dâhil edilmelidir.

“Okulun küçük yaştaki çocukları, lise çağındaki gençler, göçmen öğrenciler ve özel gereksinimli iki çocuk aynı etkinliklere katılmaktadır. Farklı yaşlardaki çocukların aynı anda oyun oynaması nedeniyle bazen gürültü olmakta ve karışıklık yaşanmaktadır.”

Güçlü Yönler:

- Alan herkese açıktır, hiçbir çocuk “dışlanmış” değildir.

Zayıf Yönler:

- Yaş ve gelişim farkları gözetilmemiştir. Küçük çocuklar büyüklerden çekinebilir, ergenler ise etkinlikleri çocukça bulabilir.
- Aynı anda, aynı alanda farklı yaş gruplarıyla oyun oynanması gürültü, kargaşa ve çatışma riski yaratır.

İyileştirme Önerileri:

- Alan, yaş ve gelişim düzeylerine göre tematik bölümlere ayrılmalıdır: küçük çocuk köşesi (oyun ve sanat), ergen alanı (tartışma, görev, grup çalışması), sessiz/sakin köşe (özel gereksinimli veya dinlenmek isteyen çocuklar)
- Etkinlikler dönüşümlü olarak planlanmalı, her yaş grubu belirli zaman dilimlerinde alanı kullanmalıdır.

“Tekerlekli sandalye kullanan Yusuf, alana girebilmek için her defasında gönüllülerin yardımıyla rampa yerine kullanılan kalas üzerinden geçmektedir. Öğretmenlerden biri, “Önemli değil, birlikte aşıyoruz engelleri.” diyerek durumu normalleştirmektedir.”

Güçlü Yönler:

- Gönüllüler ve öğretmenler Yusuf’un alana katılımını desteklemeye çalışmaktadır.

Zayıf Yönler:

- Erişilebilirlik fiziksel olarak sağlanmamıştır. Rampa yerine kullanılan kalas geçici, riskli ve bağımsız erişimi engelleyicidir.

İyileştirme Önerileri:

- Mekân tasarımında kalıcı, güvenli ve uygun eğime sahip bir rampa yapılmalı; geçici çözümlerden kaçınılmalıdır.

“Etkinlikler sırasında bazı çocuklar enerjik oyunlarda yer alırken bir grup çocuk kenarda sessizce oturmakta, özellikle gürültüden rahatsız olanlar sık sık kulaklarını kapatmaktadır. Öğretmenler bunu fark ettiğinde ‘Hareket etmek moralinizi düzeltir.’ diyerek onları oyuna katılmaya teşvik etmektedir.”

Güçlü Yönler:

- Öğretmenler çocukların iyilik hâlini önemsemekte ve onları oyuna dâhil etmek istemektedir.
- “Hareket etmek” travma sonrası dönemde bazı çocuklar için rahatlatıcı bir yöntem olabilir.

Zayıf Yönler:

- Tüm çocuklara aynı yaklaşım uygulanmaktadır, duygusal ve duygusal farklılıklar dikkate alınmamaktadır.
- Gürültü ve kalabalık ortam, özellikle afet ve acil durumların ardından bazı çocuklar için kaygı ve duygusal aşırı yüklenme yaratır (özellikle hassas, otizm tanılı veya travma sonrası stres yaşayan çocuklar).
- Öğretmenlerin “moralinizi düzeltir” ifadesi, çocuklara duygularının ve düşüncelerinin önemsenmediğini hissettirerek katılımı zorunlu hâle getirir.

İyileştirme Önerileri:

- Gürültüye veya kalabalığa duyarlı çocuklar için mekânda “sakin köşe” veya “sessiz alan” oluşturulmalıdır.
- Etkinlikler arasında yüksek enerjili etkinlik-düşük enerjili etkinlik dengesi kurulmalıdır (örneğin hareketli oyun sonrası sessiz boyama veya nefes egzersizi).
- Çocuklara “Katılmak zorunda değilsin, istersen dinlenebilirsin.” ifadesi aktararak katılım özgürlüğü tanınmalıdır.

“Alanın bir köşesine ‘Çocuk Fikir Panosu’ asılmıştır. Burada genellikle birkaç çocuğun renkli notları yer almakta, göçmen öğrenciler için sadece çizim yapmaktadır. Bir öğretmen ‘Çok güzel bir resim çizmişsin.’ diyerek öğrencilerden birini takdir eder ancak resimde çocuğun yıkılmış bir ev çizdiği görülmektedir.”

Güçlü Yönler:

- “Çocuk Fikir Panosu” çocukların kendini ifade etmesi için görünür bir alan sunmaktadır.

- Öğretmenin çizimi fark etmesi ve övgüyle yaklaşması olumlu bir iletişim örneğidir, çocuk üretimi değer görmektedir.

Zayıf Yönler:

- Panoya yalnızca birkaç çocuğun not bırakması, katılımın eşit dağılmadığını gösterir.
- Göçmen çocuklar, dil yetersizliği nedeniyle fikirlerini tam ifade edememekte; bu da katılımı dolaylı dışlanma yaratmaktadır.
- Öğretmen, çocuğun travmatik içeriğe sahip çizimini fark etmiş ancak duygusal anlamını gözden kaçırmıştır. “Çok güzel bir resim çizmişsin.” demek iyi niyetli olsa da çocuğun yaşadığı kaybı veya duygusunu fark etmeme riskini taşır. Bu durum çocuk için bir yardım çağrısının görünmez kalması anlamına gelebilir.

İyileştirme Önerileri:

- Fikir panosu farklı yaş ve dil gruplarına uygun hâle getirilmeli; çizim, renk kartı, sembol veya çıkartma sistemiyle çoklu ifade biçimlerine izin verilmelidir.
- Göçmen ve küçük yaş gruplarındaki çocuklara bire bir destek sağlanmalıdır. Öğretmen veya gönüllü, çocuğun kendini ifade etmesine yardımcı olmalıdır (örneğin “Bu resmi anlatmak ister misin?”).
- Çocukların çizim veya yazılarındaki travmatik temalar (örneğin yıkım, kayıp, korku) sessizce not edilmeli ve gerekli durumlarda psikolojik ilk yardım ekibine bildirilmelidir.

“Akşamları öğretmenler, çocukların etkinliklere düzenli katılımını “başarılı gün” olarak raporlar. Müdür, sık sık herkesin mutlu olduğu güvenli bir ortam oluşturduklarını söyler. Ancak birkaç veli, çocuklarının bazen “boğuluyor gibi” hissettiklerini, zaman zaman kendi başlarına kalabilecekleri sessiz bir alan istediklerini ifade etmektedir.”

Güçlü Yönler:

- Etkinliklere düzenli katılımın izlenmesi, çocukların devamlılığı açısından faydalıdır.
- Öğretmenler ve yöneticiler, istikrar ve güven hissi oluşturmayı hedeflemektedir.

Zayıf Yönler:

- Başarı ölçütü sayısal katılım üzerinden tanımlanmış, çocukların duygusal ve psikolojik durumu göz ardı edilmiştir.
- “Herkesin mutlu olduğu ortam” ifadesi genelleştirici ve varsayımsal bir dildir, çocukların bireysel deneyimlerine yer bırakmaz.
- Velilerden gelen geri bildirim, bazı çocukların aşırı uyarıcı ortamda bunaldığını ve sessiz alana ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

İyileştirme Önerileri:

- “Başarı” ölçütü yalnızca katılım sayısına değil çocukların duygusal iyi oluşuna ve geri bildirimlerine göre tanımlanmalıdır.
- Çocuklardan ve velilerden düzenli geri bildirim alınmalıdır (örneğin “Bugün kendimi nasıl hissettim?” panosu, mini anketler).
- Alan içinde “sessiz/sakin köşe” oluşturulmalı, çocuklar burada dinlenebilme veya yalnız kalabilme hakkına sahip olmalıdır.

NOT

El Notu: “Duy Beni” Etkinlik Soruları

Bileşen	Soru Başlıkları
Alan	Fikirlerimi paylaşabileceğim güvenli ve anlamlı bir alana sahip miyim? • Toplantıda fiziksel veya duygusal olarak rahat hissetmem için neler gerekli? • Bu alanda görüldüğümü ve bana değer verildiğini hissetmem için neler olmalı?
Ses	Afet planı hakkında hangi konularda ne(ler) söylemek istiyorum? • Hangi deneyim veya gözlemlerime dayanarak konuşabilirim? • Kendimi hangi ifade yöntemiyle (sözlü, yazılı, çizim vb.) daha rahat anlatırım? • Kendimi ifade ederken ne tür tepkilerden çekinebilirim?
Dinlenilme	Beni kim(ler) duymalı ve anlamalı? • Söylediklerim kimleri ilgilendiriyor? • Yetişkinlerin beni gerçekten dinlediğini nasıl anlarım?
Etki	Fikirlerimin kararları etkileyebilmesi için neler yapılmalı? • Fikirlerimin dikkate alındığı mesajı nasıl ve hangi yollarla verilebilir? • Söylediklerimin alınan kararlara yansıdığını nasıl anlayabilirim?

NOT

El Notu: “Bu Mekân Gerçekten Çocuk Dostu mu?” Senaryosu

6 Şubat depreminin ardından bir ilkokulun bahçesine çocuk dostu alan kurulmuştur. Alanın kurulumu okul müdürü, birkaç öğretmen ve AFAD personeli tarafından gerçekleştirilmiştir. Amaç, çocuklara güvenli bir ortam sağlamak ve onların iyilik hâllerini desteklemektir. Alanın çevresi güvenlik amacıyla yüksek brandalarla çevrilmiş, giriş kapısına ise “Yalnızca kayıtlı çocuklar girebilir.” tabelası asılmıştır.

İlk haftalarda çocuklar büyük bir ilgiyle alana gelmiş, öğretmenler sabahları “Hadi, bugün de güçlü olacağız!” diyerek çocukları sıraya dizmişlerdir. Günlük program sabittir: sabah şarkı, öğle oyun, akşam resim.

Bir gün, 9 yaşındaki Elif “Bugün resim yapmayıp dışarıda oynasak olur mu?” demiş; öğretmeni ise “Şu an dışarı güvenli değil, içeride kalmak daha iyi olur.” diyerek talebini reddetmiştir.

Okulun küçük yaştaki çocukları, lise çağındaki gençler, göçmen öğrenciler ve özel gereksinimli iki çocuk aynı etkinliklere katılmaktadır. Farklı yaşlardaki çocukların aynı anda oyun oynaması nedeniyle bazen gürültü olmakta ve karışıklık yaşanmaktadır.

Tekerlekli sandalye kullanan Yusuf, alana girebilmek için her defasında gönüllülerin yardımıyla rampa yerine kullanılan kalas üzerinden geçmektedir. Öğretmenlerden biri, “Önemli değil, birlikte aşıyoruz engelleri.” diyerek durumu normalleştirmektedir.

Etkinlikler sırasında bazı çocuklar enerjik oyunlarda yer alırken bir grup çocuk kenarda sessizce oturmakta, özellikle gürültüden rahatsız olanlar sık sık kulaklarını kapatmaktadır. Öğretmenler bunu fark ettiğinde “Hareket etmek moralinizi düzeltir.” diyerek onları oyuna katılmaya teşvik etmektedir.

Alanın bir köşesine “Çocuk Fikir Panosu” asılmıştır. Burada genellikle birkaç çocuğun renkli notları yer almakta, göçmen öğrenciler için sadece çizim yapmaktadır. Bir öğretmen “Çok güzel resim bir çizmişsin.” diyerek öğrencilerden birini takdir eder ancak resimde çocuğun yıkılmış bir ev çizdiği görülmektedir.

Akşamları öğretmenler, çocukların etkinliklere düzenli katılımını “başarılı gün” olarak raporlar. Müdür, sık sık herkesin mutlu olduğu güvenli bir ortam oluşturduklarını söyler. Ancak birkaç veli, çocuklarının bazen “boğuluyor gibi” hissettiklerini, zaman zaman kendi başlarına kalabilecekleri sessiz bir alan istediklerini ifade etmektedir.

EI Notu: “Bu Mekân Gerçekten Çocuk Dostu mu?” Değerlendirme Tablosu

Uygulama	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler	İyileştirme Önerileri

NOT

unicef
her çocuk için

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİMİ EĞİTİCİ EL KİTABI

MODÜL | 6

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK KATILIMI
VE ÇOCUK DOSTU MEKÂNLAR

MODÜL İÇERİĞİ

Dr. Ayşe Şule YÜKSEL

"Afet sonrası bizim için en önemlisi güvenli bir yerde olmak. Sadece bedenimizin değil, psikolojimizin de iyi olması gerekiyor. Oyun oynayabileceğimiz, rahatlayabileceğimiz ve kendimizi ifade edebileceğimiz alanların olması bize çok iyi gelir."

Çocuk Görüşü*

***Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi
Çocuk Katılımı Etkinliği (8 Mayıs 2025)**

MODÜL 6

AFET VE ACİL DURUMLARDA ÇOCUK KATILIMI VE ÇOCUK DOSTU MEKÂNLAR

MODÜL İÇERİĞİ

MODÜL İZLENESİ

Modül Adı: Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı ve Çocuk Dostu Mekânlar

Modülün Amacı:

Bu modül ile afet ve acil durumlarda çocukların karar alma süreçlerine katılımının güçlendirilmesi ve güvenli, kapsayıcı, destekleyici ortamlar oluşturulması amaçlanmaktadır. Katılımcıların, çocuk dostu mekânların (ÇDM) planlanması, uygulanması ve geliştirilmesine ilişkin bilgi ve farkındalıklarının artırılması hedeflenmektedir.

Öğrenme Hedefleri:

- Çocuk katılımı ve ÇDM kavramlarının temel ilkelerini bilir.
- Çocuk katılımı ve ÇDM'nin dayandığı ulusal ve uluslararası politika çerçevelerini bilir.
- Afet ve acil durum süreçlerinde çocuk katılımının önemini ve çocukların bu süreçlerde üstlenebileceği rolleri açıklar.
- Çocukların afet yönetiminin farklı aşamalarında (hazırlık, müdahale, iyileştirme) nasıl ve hangi yollarla aktif katılım gösterebileceğini tanımlar.
- Çocuk katılımında yaş, gelişim düzeyi ve dezavantaj durumlarına göre dikkat edilmesi gereken ilkeleri açıklar.
- ÇDM'nin afet yönetimindeki rolünü; bu mekânların amaçlarını, işlevlerini, gerekliliğini ve önemini tanımlar.
- ÇDM'nin planlanması, yer seçimi, güvenlik ve erişim ilkelerini bilir.

Özet:

Bu modül, afet ve acil durum koşullarında çocukların aktif katılımını desteklemek ve onların güvenli, kapsayıcı ortamlarda bulunmalarını sağlamak amacıyla öğretmenlerin bilgi ve farkındalığını artırmayı hedeflemektedir. Modülün ilk bölümünde çocuk katılımının temel ilkeleri, afet yönetimi süreçlerindeki rolü, gelişimsel ve etik boyutları ile katılım sürecinde karşılaşılan engelleyici ve kolaylaştırıcı unsurlar ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise ÇDM'nin kavramsal çerçevesi, planlama ve kurulum aşamaları, çocuk katılımı, personel kapasitesi, izleme ve değerlendirme süreçleri ile dezavantajlı çocuklara özgü ihtiyaçlar üzerinde durulmaktadır. Böylece modül ile öğretmenlerin afet ve acil durumlarda çocukların güvenliğini, psikososyal iyilik hâlini ve haklarını gözetirken onların aktif katılımını destekleyen uygulamaları planlamalarına katkı sunulması hedeflenmektedir.

İçindekiler:

Giriş

1. Çocuk Katılımı

1.1. Çocuk Katılımı Tanımı ve Temelleri

1.1.1. Devlet ve Kurumların Bir Yükümlülüğü Olarak Çocuk Katılımı

1.1.2. Çocuk Katılımı Bileşenleri

1.1.3. Çocuk Katılımının Önemi

1.2. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı

1.2.1. Çocuk Katılımı ve Afet Yönetimi

1.2.2. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımının Önemi

1.2.3. Afet ve Acil Durumlarda Eğitim Ortamlarında Çocuk Katılımı

1.2.4. Afet ve Acil Durumlarda Dezavantajlı Çocukların Katılımı

1.2.5. Afet ve Acil Durumlarda Gelişim Dönemlerine Göre Çocuk Katılımı

1.2.6. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımının Etik Boyutları

1.2.7. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımının Önündeki Engelleyici ve Kolaylaştırıcı Unsurlar

2. Çocuk Dostu Mekânlar (ÇDM)

2.1. Çocuk Dostu Mekân Kavramı ve Temelleri

2.1.1. Çocuk Dostu Mekân Kavramının Ulusal ve Uluslararası Politika Çerçevesi

2.1.2. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Dostu Mekânların Önemi

2.1.3. Çocuk Dostu Mekânların İlkeleri

2.2. Çocuk Dostu Mekânların Planlanması, Kurulumu ve Geliştirilmesi**2.2.1. İhtiyaç ve Risk Analizi****2.2.2. Mekân Tasarımı ve Fiziksel Düzenleme****2.2.3. Çocuk Koruma Protokolleri****2.2.4. Etkinlik Planlaması ve Psikososyal Destek****2.2.5. Toplum Katılımı, Çocuk Katılımı ve Farkındalık****2.2.6. Personel Eğitimi ve Kapasite Geliştirme****2.2.7. İzleme, Değerlendirme ve Sürdürülebilirlik****2.3. Çocuk Dostu Mekânlar ve Dezavantajlı Çocuklar****NOT**

NOT

MODÜL NOTLARI

Giriş

Afet ve acil durumlar, çocukların yaşamlarını çok yönlü biçimde etkileyen olağanüstü süreçlerdir. Bu dönemlerde çocukların korunması, güçlendirilmesi ve karar alma süreçlerine katılımı hem insani yardım uygulamalarının hem de eğitim sisteminin temelsorumluluk alanları arasında yer alır. “Modül 6 Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı ve Çocuk Dostu Mekânlar”, öğretmenlerin bu süreçlerde çocukların hak temelli yaklaşımla desteklenmelerini sağlayacak bilgi ve farkındalığa sahip olmalarını amaçlamaktadır.

Modülün ilk bölümünde, çocuk katılımının ilke, bileşen ve etik temelleri ele alınmaktadır. Ayrıca afet ve acil durumlarda çocuk katılımı ile afet yönetimi arasındaki ilişki açıklanmakta ve çocukların seslerinin duyulmasını kolaylaştıran uygulamalara odaklanılmaktadır. İkinci bölümde ise ÇDM’nin ulusal ve uluslararası politika çerçevesi, temel ilkeleri, planlanması, kurulumu ve geliştirilmesi süreçleri açıklanmaktadır. Bu bağlamda, öğretmenlerin çocukların güvenliğini ve iyilik hâlini gözetken, onların aktif katılımını teşvik eden uygulamaları tanımaları ve kendi eğitim ortamlarına uyarlayabilmeleri hedeflenmektedir.

1. Çocuk Katılımı

Bu bölümde, çocukların afet ve acil durum süreçlerinde aktif bir özne olarak yer almaları, karar alma mekanizmalarına dâhil edilmeleri ve seslerinin duyulması konuları ele alınmaktadır. Çocuk katılımı, yalnızca

çocukların görüşlerinin alınmasıyla sınırlı değildir; bu görüşlerin uygulamalara ve politikalara yansıtılmasıyla gerçek anlamını bulmaktadır. Süreç, çocukların yalnızca tasarım ve geliştirme aşamalarında değil aynı zamanda uygulama ve izleme aşamalarında da aktif rol alacağı şekilde planlanmalıdır. Bu kapsamda, çocuk katılımının temel ilkeleri, bileşenleri ve etik boyutlarının yanı sıra özellikle afet koşullarında karşılaşılan güçlükler ve süreci kolaylaştırıcı unsurlar üzerinde durulacaktır.

1.1. Çocuk Katılımı Tanımı ve Temelleri

Çocuk katılımı; çocukların kendilerini etkileyen tüm karar, politika ve programların planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi süreçlerine anlamlı ve etkili biçimde dâhil olma hakkıdır (UNICEF, 2015). Bu hak, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin (BMÇHS) 12. maddesi ile güvence altına alınmıştır. Söz konusu madde, çocuğun kendisini ilgilendiren tüm konularda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını tanıır ve çocuğun yaşına ve olgunluk düzeyine uygun şekilde bu görüşlere gereken önemin verilmesini öngörür (Birleşmiş Milletler [BM], 1989).

BMÇHS’nin 13, 14 ve 15. maddeleri, çocuk katılımı hakkını destekleyen ve güçlendiren haklardır. 13. madde çocukların görüşlerini ifade etme hakkı ile katılım süreçlerinde kendi düşüncelerini dile getirebilmelerini güvence altına alınırken 14. madde düşünce, vicdan ve din özgürlüğü

hakkı aracılığıyla çocukların kendi değerleri ve inançları doğrultusunda katılımlarını özgürce gerçekleştirmelerine olanak sağlar. 15. madde ise çocukların toplantılara katılma ve grup kurma hakkı ile toplumsal yaşamda organize biçimde yer almalarını mümkün kılar. Bunların yanı sıra 17. madde çocukların uygun ve yeterli bilgiye erişimini güvence altına alarak katılımlarının bilinçli ve etkili olmasını destekler (BM, 1989). Bu maddeler, çocuk katılımını yalnızca bir hak olarak değil aynı zamanda çocukların toplumsal yaşamda aktif, bilinçli ve etkili rol almasını sağlayan bir dayanak olarak konumlandırır.

1.1.1. Devlet ve Kurumların Bir Yükümlülüğü Olarak Çocuk Katılımı

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, çocukların kendilerini etkileyen kararlara katılmalarını engelleyen durumların ortadan kaldırılması konusunda devletlerin bazı yükümlülükleri olduğunu hatırlatmaktadır (United Nations Committee on the Rights of the Child, 2009). Bu yükümlülükler aşağıdaki ifadeleri içermektedir:

- Çocuklarla çalışan profesyonellere 12. madde konusunda eğitim verilmesi (Bu kişiler arasında avukatlar, hâkimler, polisler, sosyal hizmet alanında çalışan uzmanlar, psikologlar, bakım verenler, yurt ve cezaevi görevlileri, “her düzeyde öğretmenler”, doktorlar, hemşireler ve diğer sağlık profesyonelleri, kamu görevlileri ve sığınma görevlileri bulunmaktadır.),
- Çocukların görüşlerini ifade etmelerini destekleyecek ve onları teşvik edecek uygun koşulların oluşturulması ve bu görüşlerin uygun şekilde dikkate alınmasının sağlanması,
- Bu yükümlülüğün yerine getirilmesi amacıyla yasalara ve kurumsal uygulamaya esaslarına sıkı sıkıya bağlı düzenlemeler ve uygulamalar oluşturulması, bunların etkinliğinin sistematik biçimde değerlendirilmesi,
- Çocukların haklarını hayata geçirebilmeleri için gerekli yasal ve idari kaynakların sağlanması,
- Katılımın çocukları dinlemeye yönelik sembolik ve tek seferlik bir etkinlik değil sürekli devam eden bir süreç olması,
- Çocukların gelişen kapasitelerinin göz önünde bulundurulması,
- Çocuk katılımına yönelik olumsuz tutumların değiştirilmesi.

Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023–2028) da bu uluslararası yükümlülüklerle doğrudan uyumlu olarak çocukların kendilerini ilgilendiren süreçlere doğrudan katılımını güçlendirmeyi öncelikli hedeflerden biri hâline getirmiştir. Belge, çocukların seslerinin duyulmasını ve karar alma süreçlerinde etkin rol almalarını sağlamak amacıyla, çocuk katılımına özel stratejik hedefler ve faaliyetler de içermektedir. Eylem planı, Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile tüm kamu kurumlarına resmî olarak duyurulmuş ve uygulanması zorunlu hâle getirilmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023; Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023).

DİKKAT

“Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Hakları ve Eğitimi Projesi” ile öğretmenler başta olmak üzere Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) personeline afet ve acil durumlarda çocukların katılım hakkı konusunda eğitimler verilerek BMÇHS’nin 12. maddesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No. 12 ve Türkiye Çocuk Hakları Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı (2023-2028) uygulanmakta ve böylece çocukların görüşlerini ifade etme ve karar süreçlerine aktif katılma haklarının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

1.1.2. Çocuk Katılımı Bileşenleri

Alan yazınında çocuk katılımının uygulanmasına yönelik kabul gören en yaygın yaklaşımlardan biri, Lundy’nin (2007) geliştirdiği dört boyutlu modeldir. Dört boyutlu çocuk katılımı modeli, BMÇHS’nin 12. maddesinde tanımlanan “çocuğun kendisini ilgilendiren konularda görüşünü ifade etme ve bu görüşlerin dikkate alınması” hakkını somut biçimde hayata geçirmek için geliştirilmiştir (Lundy, 2007). Bu model ile çocuk katılımının yalnızca çocuklara söz hakkı vermekle sınırlı olmadığı aynı zamanda sürecin adil, güvenli, erişilebilir ve etkili biçimde yapılandırılması gerektirdiği vurgulanmaktadır. Lundy Modeli dört temel bileşenden oluşmaktadır: *alan*, *ses*, *dinlenilme* ve *etki* (bk. Şekil 6.1).

- *Alan*, çocukların görüşlerini özgürce ifade edebilecekleri güvenli, kapsayıcı ve destekleyici bir ortamın yaratılması gerekliliğine işaret etmektedir. Çocuklarını yaşlarına, gelişim düzeylerine, kültürel ve bireysel farklılıklarına duyarlı bir ortam sağlanmadığında katılım yüzeysel ve temsili kalmaktadır. Bu nedenle çocukların katılımı için yetişkinler tarafından fiziksel, psikolojik ve sosyal alanlar oluşturulması esastır.
- *Ses*, çocukların görüşlerini açıkça ifade edebilmeleri için uygun araçların, becerilerin ve desteklerin sağlanmasını

kapsamaktadır. Tüm çocukların, özellikle kırılgan koşullarda yaşayan dezavantajlı çocukların, kendilerini ifade etme fırsatına sahip olmaları gerekir. Bu süreçte yetişkinlerin rolü, çocukların fikir üretme ve ifade etme becerilerini teşvik etmektir.

- *Dinlenilme*, çocukların söylediklerinin yalnızca işitilmesini değil aynı zamanda uygun kişiler tarafından ciddiyle dinlenilmesini gerektirmektedir. Çocukların görüşlerini paylaşacağı kişilerin, bu görüşleri anlamaya ve değerlendirmeye açık olmaları katılımın niteliğini belirleyen temel unsurlardandır.
- *Etki*, çocukların görüşlerinin karar süreçlerinde gerçekten dikkate alındığını ve somut sonuçlara yansıdığını ifade etmektedir. Çocuklar, görüşlerinin ne şekilde değerlendirildiği ve kararları nasıl etkilediği konusunda bilgilendirilmelidir. Bu boyut, katılımın sembolik bir düzeyde kalmayıp anlamlı ve güçlendirici bir deneyim hâline gelmesini sağlamaktadır.

Şekil 6.1’de sunulan model; özellikle eğitim, politika geliştirme ve afet yönetimi gibi çocukları doğrudan etkileyen alanlarda katılım süreçlerinin yalnızca biçimsel değil özünde anlamlı bir şekilde tasarlanmasına rehberlik etmektedir (Lundy, 2007).

Şekil 6.1

Çocuk Katılım Modeli

1.1.3. Çocuk Katılımının Önemi

Çocukların kamusal karar alma süreçlerinde söz sahibi olmaları hem çocuklar hem de devletler açısından önemli faydalar sağlar (Forde vd., 2020; Lansdown, 2011). Bu faydalar şunlardır:

- Çocuk katılımı, çocukların vatandaşlık bilincini geliştirir ve toplumsal yaşama aktif biçimde katılmalarını sağlar.
- Çocukların kendi yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olmalarını sağlayarak demokratik kültürün güçlenmesine katkıda bulunur.
- Devletlerin ve kurumların çocukların ihtiyaçlarını, görüşlerini, haklarını ve beklentilerini daha iyi anlayarak bunlara uygun politikalar geliştirmelerine katkı sağlar ve böylece çocukları etkileyen uygulamaların etkinliğini artırır.
- Katılım süreçleri çocukların kişisel, sosyal ve duygusal gelişimlerini destekler;

öz güven ve sorumluluk duygularını güçlendirir.

- Çocukların seslerini duyurabilmeleri ve görüşlerinin dikkate alınması; şiddet, istismar, adaletsizlik ve ayrımcılık gibi çocukları etkileyen sorunların önlenmesinde ve çözümünde temel bir rol oynar.

1.2. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımı

Afet ve acil durumlarda çocuk katılımı, çocukların yalnızca korunması gereken bireyler olarak değil aynı zamanda çözüm süreçlerine katkı sunabilecek aktif aktörler olarak görülmesini gerektirir. Afet öncesi hazırlık, müdahale ve iyileşme süreçlerinde çocukların görüşlerinin alınması, ihtiyaçlarının belirlenmesi ve kararlara yansıtılması hem koruyucu önlemlerin etkinliğini artırır hem de çocukların dayanıklılık ve öz yeterlik duygularını

güçlendirir. Bu bölümde, afet yönetimi sürecinde çocuk katılımının kapsamı, önemi, uygulama alanları ve karşılaşılan güçlükler ele alınmaktadır.

1.2.1. Çocuk Katılımı ve Afet Yönetimi

Çocuklar, afet ve acil durumlardan çoğu zaman en fazla etkilenen nüfus grubunu oluşturmaktadır. Buna rağmen dünya genelinde afet ve risk alan yazınında çocukların sesleri, deneyimleri, afetlere ilişkin algıları ve ARA sürecindeki rolleri nispeten sınırlı bir biçimde yer bulmaktadır (Mudavanhu vd., 2015). Çocuklar, afet ve acil durumlar karşısında psikolojik ve fiziksel açıdan savunmasız bireyler olsalar da aynı zamanda afetlere hazırlık, müdahale ve iyileşme süreçlerine aktif katkı sağlayabilecek kapasiteye sahiptirler (Peek, 2008).

Çocukların katılımı afet yönetiminin her aşamasında afetlerin etkilerinin azaltılmasında kritik bir rol oynamakta ve süreçlerin daha etkili, kapsayıcı ve sürdürülebilir hâle gelmesine katkı sunmaktadır. Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler Uluslararası Afet Risklerini Azaltma Stratejisi (United Nations International Strategy for Disaster Reduction [UNISDR], 2011), her yıl çocukları *afetlerden en çok etkilenen grup* olarak tanımlamakta ve onların afet risk azaltma (ARA) faaliyetlerine aktif katılımını teşvik etmektedir. Çocukların afetlere ilişkin bilgi edinmeleri, riskleri tanımları ve bu bilgileri aileleri ve çevreleriyle paylaşmaları afetlere karşı daha dirençli toplumların oluşmasına katkı sağlar (Anderson, 2005; Peek, 2008).

Geleneksel yaklaşımda çocuklar, afetlerde edilgen konumdaki mağdurlar

olarak görülmüş ve karar alma süreçlerinden büyük ölçüde dışlanmışlardır (Anderson, 2005; Peek, 2008). Onları pasif mağdurlar veya homojen bir grup olarak görmek, çözüm üretme kapasitelerini ve kolektif potansiyellerini göz ardı etmek anlamına gelmektedir (United Nations Office for Disaster Risk Reduction [UNDRR], 2024). Ancak günümüzde bu anlayış yerini, çocukların afet yönetimi süreçlerinde aktif aktörler olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulayan bir yaklaşıma bırakmıştır. Bu perspektif, çocukların haklarına saygı gösterilmesini, onların görüşlerinin afet politikalarına dâhil edilmesini ve karar süreçlerinde seslerinin duyulmasını gerekli kılar.

BMÇHS'nin 12. maddesi uyarınca çocukların afet yönetimi süreçlerine katılımı, yalnızca iyi bir uygulama değil aynı zamanda temel bir hak meselesidir. Ancak birçok durumda, çocukların sesine yetişkinlerinki kadar ağırlık verilmemekte; çocuklara afetlerle ilgili endişe, deneyim ve önerilerini ifade etme fırsatı yeterince tanınmamaktadır (Mudavanhu vd., 2015).

BM tarafından kabul edilen *Sendai Afet Riskinin Azaltılması Çerçevesi* (2015–2030) de afet risklerinin azaltılması için küresel bir yol haritası sunmakta ve çocukların bu süreçlerde aktif rol üstlenmesini teşvik eden mekanizmaların oluşturulmasını önermektedir (Save the Children, 2014). Bu çerçeve, *çocuk ve genç odaklı bir afet risk azaltma yaklaşımını* benimseyerek onların bilgi, enerji ve görüşlerini değerli görür; tüm çocuk ve gençlerin kimlikleri veya yaşadıkları yer fark etmeksizin güven içinde, sağlıklı ve onurlu bir yaşam sürmelerini amaçlar.

Afetler, özellikle kırılgan koşullarda yaşayan çocuk ve gençleri diğer bireylere kıyasla çok daha derinden etkiler. Afet riski doğrudan insan haklarıyla ilişkilidir. Eğitim, sağlık ve korunma gibi temel haklar afetlerle birlikte tehlikeye girerken bilgiye ve karar alma süreçlerine erişimin sınırlı olduğu durumlarda bu risk artar. Bu nedenle, hak temelli bir yaklaşım çocuk odaklı ARA çalışmalarının merkezinde yer almalıdır (UNDRR, 2020). Aksi hâlde iklim değişikliği, yoksulluk ve eşitsizlik gibi yapısal nedenler ele alınmadığında çocuklar ve gençler afetlerden orantısız biçimde etkilenmeye devam edecektir. Bu bağlamda, hem hak temelli hem de katılımcı bir anlayış üzerine kurulu olan çocuk ve genç odaklı ARA yaklaşımının temel ilkeleri aşağıda kısaca özetlenmiştir (UNDRR, 2020):

Çocuk ve Genç Odaklı Afet Risk Azaltma (ARA) Yaklaşımının Temel İlkeleri

Kız-Erkek Eşitliği İlkesi: Tüm çocuk ve gençlerin afetlerden önce, afet sırasında ve sonrasında bilgiye, hizmetlere, katılım ve karar alma süreçlerine eşit erişimini hedefler. Bu yaklaşım cinsiyetlerin özgün ihtiyaçlarını, kapasitelerini ve kırılganlıklarını dikkate alır; eşitsizlik içeren toplumsal normları ve kalıpları dönüştürmeyi amaçlar.

Çocuk ve Gençlik Hakları İlkesi: Afetlerin çocuk ve gençlerin temel haklarını (yaşam, eğitim, sağlık, korunma gibi) tehdit ettiğini kabul eder. Bu nedenle, hak temelli bir anlayışla çocuk ve gençlerin karar alma süreçlerine aktif katılımını teşvik eder. BMÇHS ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde güvence altına alınan hakların, afet öncesi hazırlık ve afet sonrası iyileşme süreçlerinde korunması ve uygulanmasını destekler.

Yaşam Döngüsü İlkesi: Çocuk ve gençlerin, yaşlarına bağlı olarak farklı biçimlerde öğrendiklerini ve katılım gösterdiklerini kabul eder. Afetlerin etkisi; yaş, sosyoekonomik durum, cinsiyet veya yaşanan çevreye göre değişir. Bu nedenle, yaşa ve bağlama duyarlı veri, politika ve programların geliştirilmesi en kırılgan gruplara zamanında ve uygun destek sağlanması açısından önem taşır.

Kapsayıcılık İlkesi: Afet risk yönetiminin tüm aşamalarında hiçbir çocuğun veya gencin dışlanmamasını esas alır. Cinsiyet, yaş, engellilik, yoksulluk, göçmenlik, etnik köken veya sosyoekonomik durum gibi faktörlerin oluşturduğu eşitsizlikleri tanıır ve bunları azaltmayı hedefler. Gerçek anlamda kapsayıcı bir yaklaşım, afet riskini artıran adaletsiz sosyal, kültürel ve politik yapıları dönüştürmek için sürekli bir çaba gerektirir.

NOT

DİKKAT

“Çocuklar Bildirgesi: Çocuklar Tarafından ve Çocuklar İçin Afet Risk Azaltma Eylem Planı”, 21 ülkeden 600’den fazla çocuğun aktif katılımı ve görüşleriyle hazırlanmıştır. Bu plan, 2011 yılında Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi (United Nations Office for Disaster Risk Reduction [UNDRR]) tarafından düzenlenen Küresel Platform’da kabul edilmiştir. Afetlere karşı çocuk merkezli bir yaklaşımın vurgulandığı ve devletler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör dâhil olmak üzere birçok paydaş tarafından imzalanan eylem planında aşağıdaki hususlara vurgu yapılmaktadır:*

- Okullar güvenli olmalı, eğitim kesintiye uğramamalı,
- Çocuk koruması her aşamada öncelikli olmalı,
- Çocukların katılım ve bilgiye erişim hakları olmalı,
- Altyapı güvenli olmalı, yeniden yapılanma riskleri azaltmalı,
- ARA, en kırılgan çocuk ve gençleri de kapsamalıdır.

**“Çocuklar Bildirgesi: Çocuklar Tarafından ve Çocuklar İçin Afet Risk Azaltma Eylem Planı”nın Türkçe metnine modül sonunda yer alan Ek 1’den ulaşılabilir.*

1.2.2. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımının Önemi

Afet ve acil durumlarda çocukların katılımı, onların riskleri anlamalarını ve hazırlıklı olmalarını sağlarken psikolojik iyi oluşlarını, kişisel ve toplumsal gelişimlerini de destekler. Aşağıda, afet ve acil durumlarda çocuk katılımının önemi bu temalar çerçevesinde açıklanmıştır:

Afet Bilinci, Hazırlık Kapasitesi ve Risk Azaltma

- Çocuklar, afetler ve olası riskler hakkında bilgi sahibi olarak farkındalık kazanırlar (Peek, 2008).
- Kendi bölgelerindeki tehlikeler ve riskler hakkında bilgi sahibi olmaları, evde bilgi paylaşımı yapma ve yetişkinleri bilgilendirme fırsatlarını artırır (Yıldız vd., 2023).
- Yaratıcı düşünceleri ve pratik zekâlarıyla risk azaltma çabalarına önemli katkı sağlayabilirler (Back vd., 2009).

- Afetler ve riskler hakkında bilgi sahibi olmaları ve aktif katılım göstermeleri kendilerini ve başkalarını koruma yetkinliklerini artırır (Peek, 2008).
- Afet hazırlığı, kurtarma, rehabilitasyon ve yardım aşamalarına katılımları, içinde bulundukları toplumun ARA programlarını sahiplenmelerini ve bu programların sürdürülebilirliğini güçlendirir. Afet yönetimi süreçlerine çocuğun katılımı, sürdürülebilir afet yönetimini mümkün kılar (Nikku vd., 2006).
- Çocukların katılımı, aile ve toplum düzeyinde afetlere hazırlığı güçlendirir ve genel dayanıklılığı artırır. (United States Department of Health and Human Services [USDHHS], 2017).
- Afet hazırlığı ve müdahale süreçlerine aktif olarak dâhil olmalarını ve tahliye planlaması gibi faaliyetlere katkı

sağlamalarını mümkün kılar (Peek, 2008).

- Çocuklar dâhil olmak üzere tüm toplum üyelerinin afet süreçlerine aktif katılımı, bir “risk azaltma kültürü” oluşturmalarını sağlar (Morris & Edwards, 2008).

Psikososyal Dayanıklılık ve Kişisel Gelişim

- Çocukların afet ve acil durum faaliyetlerine katılımı öz güvenlerinin ve benlik saygılarının gelişmesine katkı sağlar (Chawla & Heft, 2002).
- Problem çözme, stratejik planlama ve eleştirel düşünme becerilerini güçlendirir (Wong vd., 2010).
- Kişisel ve kolektif yeterlik duyguları güçlenir (Chawla & Heft, 2002; Jennings vd., 2006).
- Katılım aracılığıyla çocuklar kendilerini güçlenmiş, afetler karşısında daha öz güvenli ve daha az kaygılı hisseder (Krishna vd., 2022).
- ARA faaliyetlerine katıldıklarında empati kurma becerileri ve öz farkındalıkları gelişir (Krishna vd., 2022)
- Kendi tepkilerini anlama ve başkalarının bakış açılarını kavrama yetilerini geliştirme fırsatı bulurlar (Hart, 1997).
- Katılım, çocukların afetlere yönelik

farkındalıklarını artırır; belirsizlik ve değişim karşısında uyum sağlama ve problem çözme becerilerini güçlendirir (Pfefferbaum et al., 2018).

- Görüşlerini ifade eden ve seslerinin duyulduğunu gören çocukların eleştirel düşünme, sivil katılım ve kolektif örgütlenme kapasiteleri gelişir (UNDRR, 2024).

Sosyal ve Toplumsal Fayda

- Çocuklar, yetişkinlerle ve akranlarıyla anlamlı etkileşimler kurarak iletişim ve takım çalışması becerilerini geliştirirler (Chawla & Heft, 2002; Matthews, 2003).
- Katılım yoluyla kendilerini değerli hisseder ve topluma katkı sağladıklarını deneyimlerler (Fleming, 2013).
- Aynı zamanda katılım, çocukların toplum içinde değerli katkılar sağlayabildikleri bilincinin artmasını sağlar (Pfefferbaum vd., 2018).
- Çocuklarda sosyal değer duygusunu, toplumsal bağlılığı ve aidiyet hissini artırır (Chawla & Heft, 2002; Matthews, 2003; UNDRR, 2024).
- Akran desteği ve grup dayanışması aracılığıyla psikososyal güçlenmeyi destekler (Chawla & Heft, 2002).

NOT

DİKKAT

Kamusal karar alma; kamu görevlileri tarafından alınan kararları ifade eder. Merkezi politikalar doğrultusunda yürütülen ve okulların da dâhil olduğu tüm kamu kurumlarında alınan kararlar bu kapsamda değerlendirilir. Okulların günlük işleyişi, öğrenci etkinlikleri, disiplin uygulamaları, afet hazırlık planları ve okul meclisi gibi süreçler eğitim ortamlarında görev yapan kamu çalışanları tarafından şekillendirilir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, çocukları ilgilendiren tüm kararlarda onların görüşlerine başvurulmasını ve kararlar kesinleşmeden önce bu görüşlerin dikkate alınmasını açıkça vurgulamaktadır (Forde vd., 2020). Bu doğrultuda, öğretmenler ve okul yöneticileri dâhil tüm MEB personeli; çocukların yaşamını etkileyen kararlarda onların görüşlerini almak, seslerini duyurabilecekleri fırsatlar yaratmak ve bu görüşleri karar süreçlerine yansıtmaktan doğrudan sorumludur.

Bu nedenle, bir sonraki bölümde ele alınan “Afet ve Acil Durumlarda Eğitim Ortamlarında Çocuk Katılımı” başlığı, eğitim çalışanlarının bu sorumluluğu afet ve acil durumlar bağlamında nasıl yerine getirebileceğine ışık tutması açısından kritik öneme sahiptir.

1.2.3. Afet ve Acil Durumlarda Eğitim Ortamlarında Çocuk Katılımı

Çocukların en önemli katılım alanları arasında eğitim ortamları, medya, adalet sistemi, aile yaşamı, toplumsal yaşam ve yerel yönetimler yer almaktadır (Lundy vd., 2020). Özellikle eğitim ortamları; çocukların görüşlerini ifade etme, sorumluluk alma ve toplum içinde etkileşim geliştirme fırsatları bulduğu merkezî bir katılım alanıdır (Gottschalk vd., 2023).

Afet ve acil durum bağlamında ise eğitim ortamları; çocukların riskleri anlamaları,

hazırlıklı olmaları, kendi görüşlerini ifade etmeleri, afet planlaması ve kamusal karar alma süreçlerine katkıda bulunmaları açısından kritik bir katılım alanı hâline gelir.

Afet yönetiminin hazırlık, müdahale ve iyileşme aşamalarında çocuklar aktif roller üstlenebilir. Bu katılım hem çocukların güçlenmesini hem de toplumun afetlere karşı daha dayanıklı hâle gelmesini sağlar (UNDRR, 2020). Çocukların afet yönetimi döngüsünün tüm aşamalarında nasıl yer alabileceklerine ilişkin örnek olanaklar Tablo 6.1’de özetlenmektedir.

NOT

Tablo 6.1*Afet Yönetimi Döngüsü ve Çocuk Katılımı*

Aşama	Katılım Olanakları	Örnek Etkinlikler
<i>Hazırlık</i>	Riskleri tanıma ve önleme çalışmalarına katılım	Okul risk haritalama sürecinde görev alma, güvenli alan önerileri verme, tatbikatlara katılma ve değerlendirme
<i>Müdahale</i>	Afet sırasında iletişim ve destek süreçlerine katkı	Akran desteği gruplarına katılma, bilgilendirme zincirine katılma, güvenli davranış posterleri hazırlama
<i>İyileştirme</i>	Afet sonrası yeniden yapılanma ve dayanışma	Okul düzenine dair öneriler sunma, psikososyal etkinliklere katılma, farkındalık kampanyalarına destek olma
<i>Önleme</i>	Tehlikelerin ve risklerin etkisini azaltmaya yönelik çalışmalara katılım	Okul içinde ve çevresinde güvenli olmayan alanları belirleme, çevre koruma ve afet bilinci kampanyaları düzenleme

Afet ve Acil Durumlarda Eğitim Ortamlarında Çocuk Katılımı bölümünde, öğretmenlerin afet ve acil durumlar bağlamında çocuk katılımını eğitim ortamlarında nasıl somutlaştırabileceklerini öğrenmeleri amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda ilk bölümde genel bir şekilde ele alınan Lundy (2007) modeli afet ve acil durumlar çerçevesinde temel alınarak, çocukların görüşlerini ifade edebilecekleri güvenli, erişilebilir ve etkili alanların oluşturulması, görüşlerinin ciddiyle dinlenmesi ve karar süreçlerine yansıtılması üzerine odaklanılmıştır. Katılımın bu biçimi, çocukların afet ve acil durumlara yönelik farkındalıklarını artırmanın yanı sıra öz güvenlerini ve problem çözme becerilerini güçlendirmeyi hedeflerken aynı zamanda eğitimcilerin süreci planlama ve yönlendirme kapasitelerini geliştirmelerine de katkı sağlar. (Benson & Bugge, 2007). Aşağıda, Lundy (2007) modelindeki dört alandan hareketle afet ve acil durumlarda eğitim ortamlarında çocuk katılımı ele

alınarak okul ve öğretmenler için öneriler paylaşılmaktadır (Benson & Bugge, 2007; Cojocar v.d., 2024; Forde vd., 2020; Gottschalk vd., 2023; Lansdown, 2011; Mansell, 2022; Mudavanhu vd., 2015; Our Voices Our Schools, 2019; UNDRR, 2020; UNICEF, 2019, 2020; Yıldız vd., 2023).

1. Alan

Alan, Lundy (2007) modelinde çocukların görüşlerini özgürce ifade edebilecekleri güvenli ve kapsayıcı ortamı ifade etmektedir. Afet ve acil durumlar bağlamında, bu alan yalnızca fiziksel bir mekân değildir; aynı zamanda psikolojik ve sosyal güvenliği de kapsamaktadır. Çocukların kaygı, korku veya belirsizlik yaşadığı afet senaryolarında, kendilerini rahat ve güvende hissedebilecekleri ortamlar oluşturmak katılımın temel ön koşuludur. Çocuklar, güvenli bir alan olmadığında yalnızca pasif gözlemci konumunda kalmakta; fikirlerini paylaşma ve öneride bulunma fırsatını kaybetmektedirler.

Alan, afet ve acil durumlarda çocukların;

- Kendi güvenliklerini ve duygularını ifade edebilecekleri,
- Riskler ve acil durum önlemleri hakkında konuşabilecekleri,
- Fikirlerini paylaşıırken yanlış yapma ya da yargılanma korkusu taşımayacakları,
- Hem bireysel çalışmalarla hem de grup çalışmalarıyla katılım gösterebilecekleri ortamları kapsar.

Eğitim Ortamları ve Eğitim Personeli İçin Öneriler:

- Çocukların, afet tatbikatları veya planlama toplantılarında düşüncelerini paylaşabilecekleri güvenli bir sınıf veya grup ortamı sağlanmalıdır.
- Görüşlerini yargılanma korkusu olmadan ifade edebilecekleri bir sınıf ve okul kültürü oluşturulması sağlanmalıdır.
- Katılım alanı, çocukların gözlem ve önerilerini kolayca paylaşabilecekleri şekilde düzenlenebilir, örneğin okul afet panosu veya öneri kutuları kullanılmalıdır.
- Katılım ortamında fiziksel güvenliğin temin edilmesine özen gösterilmelidir, örneğin deprem tatbikatı öncesinde alan düzenlemeleri ve acil çıkış planları çocuklarla paylaşılabilir.

2. Ses

Ses, çocukların görüşlerini açık ve anlaşılır bir şekilde ifade edebilme hakkını ifade etmektedir (Lundy, 2007). Afet ve acil durumlarda çocukların kendi düşüncelerini, önerilerini ve endişelerini ifade edebilmeleri katılım sürecinin anlamlı ve etkili olmasının temel taşlarından biridir. Ses, yalnızca söz

hakkı verilmesi değildir; çocukların fikir üretme, çözüm önerme, sorular sorma ve kritik düşünme yetilerini kullanabilmelerini de kapsamaktadır. Çocuklar; okul deprem tatbikatı, sel risk değerlendirmesi veya acil durum planlaması yapılırken kendi bakış açılarını sunabilir, olası sorunlara çözüm önerileri geliştirebilirler.

Ses, afet ve acil durumlarda çocukların;

- Riskler ve acil durum önlemleri hakkında düşüncelerini paylaşabilmeleri,
- Duygularını ifade ederken destek alabilmeleri,
- Önerilerini farklı yöntemlerle (çizim şeklinde, sözlü veya dijital vb. biçimlerde) iletebilmeleri,
- Grup tartışmaları ve bireysel paylaşımlarda katılım gösterebilmeleri anlamına gelir.

Eğitim Ortamları ve Eğitim Personeli İçin Öneriler:

- Katılım süreci için yeterli zaman ve fırsat oluşturularak çocukların fikir üretme aşamasına aktif biçimde katılmaları sağlanmalıdır.
- Farklı yaş ve gelişim düzeyleri dikkate alınarak çocukların kendilerini ifade edebilecekleri uygun yöntemler seçilmelidir; örneğin oyun, resim, drama veya sanat etkinlikleri kullanılabilir.
- Küçük grup tartışmaları düzenlenerek ya da bireysel görüşmelerle her çocuğun söz alma fırsatı artırılmalıdır.
- Öneri panoları, çizim alanları veya çevrim içi formlar aracılığıyla çocukların düşüncelerini yazılı ya da görsel biçimde ifade etmeleri desteklenmelidir.

- İletişim sırasında çocukların kendilerini rahat hissedebilecekleri ortamlar tercih edilmelidir; örneğin yere oturmak, birlikte çizim yapmak veya basit objelerle etkileşim kurmak iletişimi kolaylaştırabilir.
- Çocuklara fikirlerini ortaya koymalarını destekleyecek açık uçlu ve teşvik edici sorular yöneltilmelidir.
- Kullanılan dil ve iletişim şekli; çocukların yaşına, gelişim düzeyine ve kültürel bağlamına uygun olacak şekilde sadeleştirilmeli ve yetişkinlerden farklı ihtiyaç ve becerilerine göre şekillendirilmelidir.

3. Dinlenilme

Dinlenilme, çocukların paylaştıkları görüşlerin ciddiyetle karşılanmasını ifade etmektedir (Lundy, 2007). Afet ve acil durumlar bağlamında, fikirlerinin dikkate alınması çocukların katılım deneyimlerini anlamlı kılmaktadır. Görüşlerinin sadece duyulması değil etkin biçimde değerlendirilmesi, çocukların kendilerini daha değerli hissetmelerini sağlarken gelecekte de katılım motivasyonlarını artırmaktadır. Ayrıca dinlenilme, çocukların güven duygusunu ve psikososyal dayanıklılığını desteklemektedir.

Dinlenilme, afet ve acil durumlarda çocukların;

- Paylaştıkları fikirlerin dikkate alındığını görmeleri,
- Önerilerinin plan ve uygulamalara yansıtılacağını bilmeleri,
- Kendi katkılarının önemli olduğunu anlamaları,

- Güvenli ve saygılı bir ortamda fikirlerini ifade edebilmeleri anlamına gelir.

Eğitim Ortamları ve Eğitim Personeli İçin Öneriler:

- Çocukların paylaştıkları düşünceler not edilerek belgelenmelidir. Böylece fikirlerin dikkate alındığı somut biçimde gösterilir.
- Dinlenen görüşler, okul panolarında, dersliklerde veya öğrenme alanlarında görünür hâle getirilmelidir.
- Çocukların fikir ve önerilerinin değerlendirildiğini gösterecek geri bildirim mekanizmaları oluşturulmalıdır; örneğin önerilen bir tedbir veya değişikliğin uygulanabilirliği hakkında bilgi paylaşarak süreç hakkında çocukları bilgilendirilmelidir.
- Tartışmalarda tüm çocukların katkılarının eşit biçimde değerlendirildiğini göstermek için yönlendirici bir tutum benimsenmelidir.
- Çocuklar fikirlerini paylaşırken saygının gözetildiği güvenli bir ortamda kendilerini ifade etmeleri desteklenmelidir.
- Olası çatışmalar, yetişkin rehberliğiyle yapıcı bir şekilde yönetilmelidir.
- Çocukların duygu ve düşünceleri aktif dinleme yöntemiyle takip ederek söyledikleri kısaca özetlenerek anlaşıldıklarını çocuklara gösterilmelidir. Örneğin "Afet sırasında yalnız kalmaktan korktuğunu söylüyorsun, doğru mu anladım?" gibi ifadeler kullanılabilir.
- Çocukların duyguları yansıtılarak, anlaşıldıklarını hissetmelerine yardımcı olunmalıdır.

- Özellikle travmatik deneyimleri olan çocukların güven duygusunu yeniden kazanabilmeleri zaman alabileceği için öğretmenler sabırlı, yargılamayan ve anlayışlı bir tutum sürdürmelidir.
- Süreç boyunca çocukların hızına saygı gösterilerek güven ilişkisi adım adım güçlendirilmelidir.
- Çocukların önerilerinin uygulanabilirliği birlikte değerlendirilmeli ve gerekli adımları çocuklarla birlikte planlanmalıdır.

4. Etki

Etki, çocukların görüşlerinin karar süreçlerini ve uygulamaları gerçekten şekillendirmesini ifade eder (Lundy, 2007). Afet ve acil durum bağlamında, çocukların önerilerinin plan ve uygulamalara yansıtılması, katılımın sembolik olmaktan çıkıp anlamlı ve güçlendirici bir deneyime dönüşmesini sağlar. Etki, çocukların kendilerini değerli hissetmelerine, öz güvenlerinin artmasına ve toplum içinde sorumluluk alabilmelerine katkıda bulunur.

Etki, afet ve acil durumlarda çocukların;

- Paylaştıkları fikirlerin okul afet planına veya tatbikat senaryolarına yansıtıldığını görebilmeleri,
- Karar alma süreçlerinde aktif olarak rol alabilmeleri,
- Katkılarının somut sonuçlara dönüştüğünü gözlemleyebilmeleri,

- Grup olarak ve bireysel katkılarıyla toplumda fark yaratabildiklerini deneyimlemeleri anlamına gelir.

Eğitim Ortamları ve Eğitim Personeli İçin Öneriler:

- Afet tatbikatları ve okul afet planlarında çocukların önerileri doğrultusunda değişiklikler yapılmalıdır. Böylece çocuklar, önerdikleri uygulamaların sonuçlarını gözlemleyebilir, değerlendirebilir ve katılımlarının somut etkilerini fark edebilirler.
- Çocukların kararlara yansıyan fikirleri, okul panolarında veya dijital platformlarda paylaşarak diğer çocukların da katılımı teşvik edilmelidir.
- Katılım etkinlikleri sonunda çocuklara, katkılarının ne şekilde değerlendirileceği ve hangi kararları etkileyebileceği hakkında bilgilendirme yapılmalıdır.
- Çocuklara teşekkür edilerek katkılarının değerli olduğu vurgulanmalıdır.
- Küçük ödüller, teşekkür belgeleri veya sembolik armağanlar aracılığıyla emekleri görünür hâle getirilmelidir.
- Sınıf veya okul genelinde yapılan paylaşımlarda fikirleri ve katkıları örnek gösterilerek katılım kültürü güçlendirilmelidir.

NOT

DİKKAT

Çocuk Katılımını Sağlarken Dikkat Edilmesi Gerekenler (Benson & Bugge, 2007):

- Çocukları katılım için zorlamayın, katılım gönüllülük esasına dayanmalıdır. Katılmayan çocukları yavaş yavaş cesaretlendirmeye çalışın.
- Sabırlı olun.
- Aynı anda çok fazla soru sormaktan kaçının.
- Çocukların düşüncelerini özgürce ifade etmelerine izin verin, ardından ek sorular sorun.
- Söylediklerini dikkatle dinleyin.
- Konuşmaları sırasında sözlerini kesmeyin.
- Bir konuyu tartışıyorlarsa aynı anda başka bir konu açmayın.
- Grup içinde konuşmayı sürekli domine eden çocukları fark edin ve süreci uygun şekilde yönetin.
- Çocuklara yönlendirici ipuçları vermekten kaçının. Kendi görüşlerinizi empoze etmeden özgürce konuşmalarına izin verin.
- Yaptığınız görüşmelerde “kim, ne, neden, nerede, nasıl” gibi açık uçlu sorular kullanın.
- Görüşmeler sırasında ilgilerini artırmak ve katılımlarını teşvik etmek için görsel araçlar kullanın.

1.2.4. Afet ve Acil Durumlarda Dezavantajlı Çocukların Katılımı

Afet ve acil durumlar, toplumun tüm kesimlerini etkiler ancak en ağır sonuçları genellikle dezavantajlı çocuklar yaşar. Özel gereksinimli çocuklar, göçmen ve uluslararası koruma altında bulunan çocuklar veya sosyoekonomik eşitsizlik içinde yaşayan çocuklar afet süreçlerinde sıklıkla karar mekanizmalarının dışında kalmaktadır. Oysa BMÇHS'nin 12. maddesi, her çocuğun görüşlerinin alınması ve bu görüşlere gereken ağırlığın verilmesini açıkça güvence altına alır (BM, 1989). Bu hak, her çocuk için eşit derecede geçerlidir.

Özel gereksinimli, göçmen, uluslararası koruma altında bulunan ve sosyoekonomik

eşitsizlik içinde yaşayan dezavantajlı çocukların katılımını destekleyecek öneriler aşağıda sıralanmıştır (Jang & Ha, 2021; UNDDR, 2020).

Özel Gereksinimli Çocukların Katılımını Destekleyecek Öneriler:

- Özel gereksinimli çocukların fiziksel, iletişimsel ve sosyal engellerinin fark edilerek afet planları buna göre düzenlenmelidir.
- Görsel ve işitsel araçların yanı sıra sade bir dil kullanımıyla herkesin katılımı mümkün kılınmalıdır.
- Özel gereksinimli çocukların tatbikatlara, güvenli alan planlarına ve sınıf kararlarına dâhil edilmesi sağlanmalıdır.

- Gerektiğinde akran desteği, yardımcı cihaz veya ulaşım desteği sağlanmalıdır.
- Katılım düzeyleri gözlemlenerek okul planları buna göre güncellenmelidir.

Göçmen ve Uluslararası Koruma Altında Bulunan Çocukların Katılımını Destekleyecek Öneriler:

- Afet planı ve okul etkinliklerinde göçmen ve uluslararası koruma altında bulunan çocukların fikirlerini paylaşmaları teşvik edilmelidir.
- Ayrımcılığa, dışlanmaya veya korkuya neden olabilecek davranışlara karşı önlem alınarak çocukların kendilerini güvende hissedebilecekleri bir sınıf iklimi sağlanmalıdır.
- Dil farkını aşmak için sade dil, görseller veya akran desteği kullanılarak gerekirse çocuklar arasında tercümanlık desteği planlanmalıdır.
- Göçmen çocukların tatbikatlara, risk haritalama ve hazırlık etkinliklerine aktif olarak katılması sağlanmalı, yaşadıkları deneyimleri paylaşabilecekleri güvenli alanlar oluşturulmalıdır.
- Afet veya göç deneyimi yaşamış çocuklar için rehberlik servisiyle iş birliği yapılarak psikososyal destek sağlanmalıdır.
- Göçmen ailelerle açık ve düzenli iletişim kurulmalı, onlara eğitimde ve okul afet hazırlık süreçlerinde çocuklarını nasıl desteklenebilecekleri konusunda bilgi verilmelidir.

Sosyoekonomik Eşitsizlik İçinde Yaşayan Çocukların Katılımını Destekleyecek Öneriler:

- Tüm çocukların afet etkinliklerine katılabilmesi için zaman, araç ve

malzeme desteği verilmesi sağlanarak ekonomik yetersizliklerin katılımlarına engel olması önlenmelidir.

- Okul afet planı ve etkinliklerinde dezavantajlı çocukların görüşlerine yer verilmelidir.
- Kırsal ve düşük gelirli bölgelerde yaşayan çocukların ihtiyaçlarına uygun yöntemler (teknoloji erişimi sınırlı çocuklar için akıllı tahta veya internet gerektirmeyen basit poster, pano, kart etkinlikleri) kullanılmalıdır.
- Sınıfta ve okulda sosyal sınıf, etnik köken veya sosyal statüye dayalı dışlayıcı tutumlara karşı duyarlılık geliştirilmesi sağlanmalıdır.
- Çocukların güçlü yönlerinin farkına varmaları sağlanarak onlara sorumluluk alma ve çözüm üretme fırsatları verilmelidir.
- Rehberlik servisi ve okul aile birliği ile iş birliği yapılarak dezavantajlı çocuklara ek destek sağlanmalıdır.

1.2.5. Afet ve Acil Durumlarda Gelişim Dönemlerine Göre Çocuk Katılımı

Gelişim dönemlerine göre çocukların katılım biçimleri farklılık gösterdiği için çocuk katılımı bu farklılıklar dikkate alınarak planlanmalıdır (Mansell, 2022). Çocukların yaşları, bilişsel kapasiteleri, duygusal olgunluk düzeyleri ve iletişim becerileri; kendilerini ifade etme biçimlerini, dikkat sürelerini ve karar alma süreçlerine dâhil olma düzeylerini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle katılım yöntemleri, afet ve acil durum eğitimlerinde gelişimsel olarak uyarlanmalı; her yaş grubuna uygun araçlar ve ortamlar oluşturulmalıdır (UNDRR, 2019; UNICEF, 2019).

Her grup, kendi gelişim özelliklerine göre farklı yöntem, süre ve araçlarla sürece dâhil edilmelidir. Gelişimsel farklılıkların çocuk katılımına yansımaları ve tavsiyeler aşağıda her yaş düzeyine uygun örneklerle özetlenmektedir (Government of Jersey [GOJ], 2024; Mansell, 2022; National Children's Bureau [NCB], 2016; Our Voices Our Schools, 2019; Pfefferbaum vd., 2018; Shah & Bassett, 2025; UNICEF, 2019; 2020)

Erken Çocukluk Dönemi:

- Bu yaş grubundaki çocukların sözel iletişim becerileri, büyük yaştaki akranlarına göre daha sınırlı olduğundan katılım süreçleri onların doğal ifade biçimlerine yani hayal gücü, drama ve oyuna dayandırılmalıdır (örneğin kukla oyunu, hikâye tamamlama veya resimle anlatma etkinlikleri).
- Oyunlarını serbestçe yönlendirmelerine, kendi seçimlerini yapmalarına ve oyun aracılığıyla kendilerini ifade etmelerine olanak tanınmalıdır.
- Cümleleri yarıda kesilmeden veya ifadeler onlar adına tamamlanmadan düşüncelerini sözlü ya da bedensel yollarla ifade etmeleri için çocuklara zaman tanınmalıdır.
- Küçük çocukların katılımı zaman, güven ve tekrarlayan fırsatlar gerektirdiğinden kendilerini ifade etmeye hazır hissetmelerini sağlayacak etkinliklerle süreç desteklenmelidir.

İlköğretim Dönemi:

- Bu dönemde çocukların, duygu ve düşüncelerini resim, drama, dans gibi sanatsal yollarla ifade etmelerine fırsat verilmelidir.

- Görsel destekler ve farklı iletişim kanalları (örneğin afiş, renkli materyaller, basit görseller) tercih edilmelidir.
- Kısa, sade sorular içeren anketler veya sınıf içi öneri kutuları kullanılmalıdır.
- Afet öncesi okul planlaması, risk değerlendirmesi, iletişim stratejileri ve güvenlik kurallarının oluşturulması süreçlerine katılımları desteklenmelidir.
- Korku, stres veya yanlış bilgiyle başa çıkma kapasitelerini artıracak etkinlikler (örneğin drama, tartışma oturumları) düzenlenmelidir.

Ortaöğretim Dönemi:

- Gençlerin karar alma ve liderlik rollerini üstlenebilecekleri etkinlikler planlanmalıdır.
- Çocukların fikir alışverişinde bulunabilecekleri küçük grup tartışmaları planlanmalıdır.
- Aktif oldukları çevrim içi alanlarda (örneğin okul platformları, dijital anketler) fikirlerini paylaşabilecekleri mekanizmalar oluşturulmalıdır.
- Birbirlerini dinleyebilecekleri, görüş alabilecekleri akran danışmanlık gruplarının dâhiledilmeleri sağlanmalıdır.
- Okul afet ekiplerinde akran liderliği, gönüllü destek veya farkındalık kampanyaları görevleriyle katılımları desteklenmelidir.
- Okul etkinlikleri veya afet hazırlık planlarının karar süreçlerine dâhil edilerek ortak sorumluluk duyguları geliştirilebilir.
- Bu dönemde görülebilen katılım farklarını dengelemek için "İki kişiden

sonra konuş!" (Tekrar söz almadan önce her çocuk iki farklı arkadaşının konuşmasını bekler.) gibi yöntemlerle eşit katılım ve aktif dinleme desteklenebilir.

Özet olarak erken çocuklukta oyun, hayal gücü ve güven ilişkisi temel araçken; ilköğretim döneminde çocukların merak ve sembolik düşünme becerilerini harekete geçiren sanatsal, görsel ve etkileşimli yöntemler ön plandadır. Ortaöğretim döneminde ise öğrenciler daha soyut düşünebildikleri ve toplumsal roller üstlenmeye başladıkları için liderlik, karar alma ve akran katılımı gibi daha aktif süreçlere dâhil edilebilirler. Her dönemde amaç, çocukların süreçte yalnızca dinleyici değil aktif özne olarak yer almalarını sağlamaktır.

1.2.6. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımının Etik Boyutları

Çocuk Hakları Komitesi, BMÇHS Madde 12'nin etkili ve etik bir şekilde uygulanmasını sağlamak için Save the Children'ın "Çocuk Katılımı Uygulama Standartları"nı (Save the Children, 2005) temel alarak dokuz temel gerekliliğin yerine getirilmesi gerektiğini belirtmiştir (United Nations Committee on the Rights of the Child, 2009). Bu gereklilikler, afet ve acil durumlar bağlamında çocuk katılımının güçlendirilmesi için yol gösterici ilkeler sunmaktadır. Aşağıda, her bir ilkeye ilişkin açıklamalar ile afet ve acil durumlar bağlamında örnek uygulamalar yer almaktadır (Forde vd., 2020, UNDRR, 2020):

- 1. Şeffaflık ve Tam Bilgilendirme:** Katılım süreçleri şeffaf olmalı; sürecin amacı, kapsamı ve olası etkileri çocukların yaşlarına uygun biçimde açıklanmalıdır.

Örnek uygulama: Afet tatbikatında önce, tatbikatın neden yapıldığını, ne kadar süreceğini, sonuçlarının nasıl değerlendirileceğini ve çocukların düşüncelerinin sürece nasıl katkı sağlayacağını açıkça anlatın.

- 2. Gönüllülük:** Katılım tüm aşamalarda tamamen gönüllülük esasına dayanmalı, hiçbir çocuk zorlanmamalıdır.

Örnek uygulama: Afet deneyimleriyle ilgili konuşmak istemeyen çocuklara saygı gösterin ve onları zorlamayın, sessiz kalmak da bir katılım biçimidir.

- 3. Saygı:** Danışma sürecinin her aşamasında çocuklara saygılı davranılmalıdır. Çocukların görüşleri, yaş veya olgunluk düzeyine bakılmaksızın ciddiyetle ele alınmalıdır.

Örnek uygulama: Çocukların fikirleri ne kadar küçük veya basit görünürse görünsün, yetişkin fikirleri kadar ciddiye alın.

- 4. İlgililik ve Alan Yaratma:** Çocuklara kendi yaşamlarıyla ilgili konularda görüşlerini ifade etme fırsatı verilmeli ve önemli konuları kendilerinin belirleyebileceği alanlar yaratılmalıdır.

Örnek uygulama: Okulda afet sonrası oyun alanlarının nasıl düzenleneceği gibi günlük hayatlarını doğrudan etkileyen konuları onlara sorun.

- 5. Çocuk Dostu Ortam ve Yöntemler:** Katılım süreçlerinde kullanılan mekânlar ve yöntemler çocuklara uygun, güvenli ve erişilebilir olmalıdır.

Örnek uygulama: Afet ve acil durum farkındalığı eğitimlerinde hikâye anlatımı, drama veya görsel materyaller kullanarak konuyu anlaşılır hâle getirin.

6. Kapsayıcılık ve Ayrımcılıktan

Kaçınma: Katılım süreçleri, hiçbir çocuğu dışlamadan kapsayıcı biçimde yürütülmelidir.

Örnek uygulama: Özel gereksinimli, göçmen ya da farklı dil konuşan çocukların da sürece dâhil olabilmesi için özel düzenlemeler yapın.

7. Eğitimle Destekleme: Süreçler hem çocuklar hem de yetişkinler için eğitimle desteklenmelidir.

Örnek uygulama: Çocuklara sadece görüş sormakla kalmayın, onlara afet risklerini değerlendirme ve çözüm üretme becerileri kazandırın.

8. Güvenlik ve Riske Duyarlılık: Katılım etkinlikleri fiziksel veya duygusal açıdan risk oluşturmamalıdır.

Örnek uygulama: Çocukların katılımı, fiziksel olarak tehlikeli (örneğin afet sonrası

yardım faaliyetlerinde güç yetiremeyecekleri sorumluluklar verilmesi) veya duygusal bakımdan travmatize edici bir duruma yol açmamalıdır. Afet senaryolarında travmatik anılarını hatırlayabilecek çocuklara yönelik psikolojik destek planı oluşturun.

9. Hesap Verebilirlik ve Takip

Mekanizması: Katılım süreçlerinde hesap verebilirlik esastır; bu nedenle geri bildirim, izleme ve değerlendirmeyi içeren bir takip mekanizması oluşturulmalıdır. Çocuklara, paylaştıkları görüşlerin nasıl değerlendirildiği ve hangi adımların atıldığı konusunda mutlaka bilgi verilmelidir.

Örnek uygulama: “Geçen hafta önerdiğiniz güvenli toplanma noktası fikrini uygulamaya koyduk.” gibi somut geri bildirimler vererek katkılarının önemsendiğini gösterin.

DİKKAT

Tokenizm ve Anamlı Katılım

Tokenizm (sembolik katılım), çocukların veya gençlerin karar alma süreçlerine yalnızca “katılmış gibi” gösterildiği ancak görüşlerinin gerçekten dikkate alınmadığı durumları ifade eder. Bu tür katılım, çocukların görünürde sürece dâhil edildiği fakat kararların yetişkinler tarafından önceden belirlendiği ve çocuk görüşlerinin yalnızca formalite olarak alındığı bir yaklaşımı temsil eder. Anamlı katılım ise çocukların görüşlerinin karar alma süreçlerini etkileyebildiği güvenli, saygılı ve anamlı biçimde ifade alanı bulunduğu durumlarda gerçekleşir (Mudavanhu vd., 2015; UNDRR, 2020).

NOT

1.2.7. Afet ve Acil Durumlarda Çocuk Katılımının Önündeki Engelleyici ve Kolaylaştırıcı Unsurlar

Afet ve acil durumlarda çocuk katılımı yalnızca gönüllü çabalarla değil kültürel, yapısal ve psikolojik koşulların uygun hâle getirilmesiyle mümkündür. Yetişkinlerin çocukları sadece korunması ve ihtiyaçlarının karşılanması gereken bireyler olarak görmesi, toplumsal normlar ve eğitsel materyal eksikliği, çocuk katılımının önündeki başlıca engellerdendir (Mudavanhu vd., 2015). Buna karşılık çocuk dostu iletişim ortamları, güvenli paylaşım alanları ve yetişkinlerin kolaylaştırıcı rol üstlenmeleri katılımı destekleyen temel unsurlardır. Çocukların bilgiye erişimi; öz güven gelişimi ve ifade becerilerinin güçlenmesini, ARA süreçlerinde daha bilinçli, dayanıklı ve sorumluluk sahibi bireyler olarak yer almalarını sağlar. Bu çerçevede, afet ve acil durumlarda çocuk katılımını etkileyen engelleyici ve kolaylaştırıcı unsurlar başlıklar hâlinde sunulmaktadır.

Katılımın Önündeki Engelleyici Unsurlar:

1. Yetişkin Tutumları ve Toplumsal Normlar

- Çocukların yeterince deneyim ve bilgi sahibi olmadıklarının düşünülmesi (Mudavanhu vd., 2015).
- Fikirlerinin önemsiz ve değersiz görülmesi (Forde vd., 2020; UNDDR, 2020).
- Kültürel olarak sessiz, itaatkâr ve bağımlı görülmeleri (UNDDR, 2020).
- Çocukların dinlenerek görüşlerinin dikkate alınmaması, yetişkinlerin etkisi

altında kalmaları veya görüşlerinin yetişkinler tarafından yönlendirilmesi (tokenistik/sembolik katılım) (Forde vd., 2020)

2. Yapısal ve Kurumsal Engeller

- Afet yönetimi süreçlerinde çocuklara özel mekanizmaların bulunmaması, yasal çerçevenin eksikliği, katılım süreçlerine çocukların dâhil edilmesi konusunda deneyimsizlik (Peek, 2008).
- Katılım için sürdürülebilir bütçe ayrılmaması, proje bazlı geçici girişimler (UNDRR, 2020).
- Çocukların temsil edildiği resmî alanların eksikliği veya erişim zorlukları (örneğin yalnızca seçme hakkı olan yetişkinlerin katılımının sağlanması) (UNDRR, 2020).

3. Kültürel ve Sosyoekonomik Faktörler

- Farklı gelir düzeylerinin bilgiye erişim ve hazırlık kapasitesini etkilemesi (Yildiz vd., 2023).
- Düşük gelirli toplumlarda önlem alma düzeyinin daha düşük olması (Fothergill & Peek, 2004).
- Kültürün çocuklara biçtiği rollerin katılımın niteliğini belirlemesi (Peek, 2008).

4. Psikolojik ve Bireysel Engeller

- Çocukların yeterince bilgi veya ifade becerisine sahip olmamaları nedeniyle oluşabilecek öz güven eksikliği (Cojocar vd., 2024).
- Gençlerin, deneyimlerinin ve görüşlerinin daha sonra profesyoneller tarafından kendilerine karşı kullanılacağından endişe etmeleri (Sinclar vd., 2019).

Çocuk Katılımının Önündeki Kolaylaştırıcı Unsurlar

1. Destekleyici Yetişkin Tutumları ve Kapasite Gelişimi

- Yetişkinlerin çocukların fikirlerine açık olmaları, danışma süreçlerinde ortak karar alma mekanizmalarının kurulması (Peek, 2008).
- Öğretmenler ve yöneticiler için çocuk dostu iletişim, kolaylaştırıcılık ve katılım pedagojisi eğitimi verilmesi (UNDRR, 2020).
- Çocuklara risk analizi, afet planlaması ve savunuculuk becerileri kazandıran eğitim programlarının uygulanması (Pfefferbaum vd., 2018).

2. Güvenli Alanlar ve Çocuk Dostu Mekanizmalar

- Çocukların özgürce konuşabildikleri fiziki ve psikolojik bakımdan güvenli alanların tasarlanması (Mudavanhu vd., 2015).
- Katılım sürecinin sürekliliğini sağlayan geri bildirim mekanizmalarının oluşturulması (UNDRR, 2020).

3. Kültürel ve Toplumsal Desteğin Güçlendirilmesi

- Kültürel değerlerle uyumlu çocuk katılım modelleri (kültüre uygun semboller ve hikâye anlatımı) geliştirilmesi (Cojocaru vd., 2024).
- Çocukların, fikirlerini ifade etmeleri konusunda aileleri tarafından desteklenmeleri (Pfefferbaum vd., 2018).

4. Yapısal Düzeyde ve Politika Düzeyinde Fırsatlar

- Devletlerin, çocuk katılımı için yasal çerçeve oluşturması ve kamu kurumlarında kalıcı mekanizmalar kurması (Peek, 2008,).
- Devletlerin ve STK'lerin çocuk liderliğinde ARA projelerini birlikte desteklemeleri (Mudavanhu vd., 2015).
- Çocukların görüşlerinin karar vericiler tarafından dikkate alınabilmesi ve katılımlarının politika süreçlerinde anlamlı hâle gelebilmesi için daha fazla araştırma yapılması (Mudavanhu vd., 2015).

NOT

2. Çocuk Dostu Mekânlar (ÇDM)

Bu bölümde, afet ve acil durumlarda çocukların korunması ve iyilik hâllerinin desteklenmesi amacıyla geliştirilen ÇDM ele alınmakta; ÇDM'nin temel dayanakları, planlama ve uygulama süreçleri ile çocukların katılımı, personel eğitimi ve sürdürülebilirlik gibi unsurlar açıklanmaktadır. Amaç, öğretmenlerin ve uygulayıcıların afet koşullarında çocuklar için güvenli, kapsayıcı ve destekleyici öğrenme ortamları oluştururken yararlanabilecekleri temel ilkeleri ortaya koymaktır.

2.1. Çocuk Dostu Mekân Kavramı ve Temelleri

ÇDM; afet veya acil durumlardan etkilenen çocuklara güvenli bir ortam sağlamak amacıyla katılımcı bir anlayışla tasarlanan alanlar olarak tanımlanmaktadır (Davis & Iltus, 2018). Bu mekânlar çocukların oyun oynayabildikleri, sosyalleşebildikleri, öğrenebildikleri ve kendilerini ifade edebildikleri koruyucu ve destekleyici bir ortam sunmakta; aynı zamanda çocukların yaşamlarını yeniden inşa ederken düzenli faaliyetlere katılmalarına olanak tanımaktadır (Save the Children, 2008). Böyle alanlarda oyun, eğitim, sağlık ve psikososyal destek gibi bütüncül programlar uygulanmakta ve çocuklara çeşitli hizmetler ile destekler hakkında bilgi verilmektedir.

1999 yılından bu yana yaygın olarak kullanılan ÇDM, genel olarak kısa veya orta vadeli bir program müdahalesi olarak kabul edilmekte; çoğu zaman çadırlar veya geçici yapılar (örneğin okul alanları) içinde

yürütülmektedir. Bu mekânlar genellikle devlet kurumları veya sivil toplum kuruluşları tarafından oluşturulmaktadır (Davis & Iltus, 2018).

ÇDM'nin hizmet ettiği temel amaçlar aşağıda sıralanmaktadır (Ager vd., 2013; Save the Children, 2008):

1. Çocuklara, afet ve acil durumlar sonrasında gelişme, öğrenme, oyun oynama ve dayanıklılıklarını güçlendirme fırsatları sunmak.
2. Çocukların psikososyal destek almasını sağlayarak duygusal, sosyal ve bilişsel iyilik hâllerini güçlendirmek.
3. Çocukları istismar, sömürü ve şiddetten koruyan bir mekanizma sunmak.
4. Afet ve acil durum sonrasında tüm çocukları ya da belirli dezavantajlı grupları etkileyen özgül riskleri belirlemek ve bu risklere uygun müdahale yolları geliştirmek.

ÇDM'nin temel amaçları, BMÇHS'nin birçok maddesiyle doğrudan uyumludur. Madde 6, çocukların yaşam ve gelişim hakkını güvence altına alırken ÇDM afet sonrası güvenli ve destekleyici ortamlar sunarak bu gelişimi güçlendirir. Madde 12, çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerini ifade etme hakkını tanıır; bu sebeple ÇDM'de çocukların karar süreçlerine katılımı önemlidir. Madde 19, çocukların şiddet ve istismardan korunmasını zorunlu kılar; ÇDM de güvenlik prosedürleriyle bu korumayı sağlar. Madde 20 ve 22, ailesinden ayrı kalan, uluslararası koruma altında bulunan veya özel olarak korunmaya ihtiyaç duyan çocuklara destek yükümlülüğünü vurgular; ÇDM bu çocukların risklerini tespit ederek uygun

yönlendirme ve destek sunar. Madde 24, sağlık ve iyilik hâli hakkını korur; ÇDM’de verilen psikososyal destek ve bilgilendirme bu maddeyi somutlaştırır. Madde 27, uygun yaşam standartlarını güvence altına alırken ÇDM’nin temiz, güvenli ve koruyucu yapısı bu standardı güçlendirir. Madde 28 ve 29, eğitim hakkını güvence altına alır. ÇDM’de sunulan öğrenme etkinlikleri, bu hakkın afet koşullarında da korunmasına ve uygulanmasına katkı sağlar. Son olarak Madde 31, oyun ve boş zaman hakkını teminat altına alır; ÇDM çocukların oyun, sosyalleşme ve yaratıcı etkinliklerle bu hakkı kullanabilmelerine olanak tanır.

2.1.1. Çocuk Dostu Mekân Kavramının Ulusal ve Uluslararası Politika Çerçevesi

ÇDM kavramı, temelde BMÇHS’ye dayanır ve çocukların korunma, katılım, gelişim ve yaşama haklarının bütüncül biçimde hayata geçirilmesini amaçlar (BM, 1989). Bu mekânlar, çocukların afet ve acil durum koşullarında da temel haklarından mahrum kalmamalarını sağlayan çocuk hakları temelli bir müdahale yaklaşımı olarak geliştirilmiştir. Uluslararası düzeyde kavramın içeriği Sphere Projesi’nin *İnsani Yardım Şartı ve Asgari Standartlar* (Sphere Association, 2018) ve Acil Durumlarda Eğitim İçin Kurumlar Arası Ağ (Inter-agency Network for Education in Emergencies [INEE]) tarafından belirlenen *Acil Durumlarda Eğitim İçin Asgari Standartlar* (INEE, 2024) ilkeleriyle güçlendirilmiştir. Bu çerçeve, insani müdahalelerde çocukların güvenliği, psikososyal iyilik hâli ve katılımı için ortak bir referans noktası sunmaktadır (Davis & Iltus, 2018; Save the Children, 2008).

Save the Children’in öncülüğünde geliştirilen *Çocuk Dostu Mekânlar El Kitabı* (Save the Children, 2008) ve UNICEF öncülüğünde geliştirilen *Çocuk Dostu Mekânların Geliştirilmesine Yönelik Pratik Rehber* (Davis & Iltus, 2018), bu yaklaşımı operasyonel düzeye taşıyarak afet ve acil durumlarda çocukların fiziksel zarar ve psikososyal sıkıntılardan korunmasını, aynı zamanda öğrenme ve gelişimlerinin sürekliliğinin sağlanmasını hedefleyen temel program müdahalesi modellerini ortaya koymuştur. Bu modeller ile çocuklara güvenli alanlar sunulmasının yanı sıra aile ve toplumların da çocukların korunması ve iyileşme süreçlerine aktif olarak dâhil edilmeleri amaçlanmaktadır.

Türkiye’de ÇDM yaklaşımı, son yıllarda afet yönetimi, eğitim ve çocuk koruma politikalarıyla bütünleştirilmektedir. TAMP (AFAD, 2022), Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023–2028) (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023) ve UNICEF-MEB iş birliğiyle yürütülen projeler afet ve acil durum süreçlerinde çocukların korunması, katılımı ve iyileşmesine yönelik ÇDM’nin oluşturulmasını teşvik etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’nin ulusal politika çerçevesi, uluslararası standartlarla uyumlu biçimde çocuk hakları temelli afet yönetimi anlayışına geçişi desteklemektedir.

2.1.2. Çocuk Dostu Mekânların Önemi

Afet ve acil durum koşullarında çocuklara yönelik çok boyutlu destek sağlayan ÇDM farklı düzeylerde pek çok yarar sunmaktadır. Bu mekânların çocukların, ailelerin ve toplumun iyilik hâline nasıl katkı sağladığı aşağıda özetlenmektedir.

Psikososyal İyilik Hâlini Güçlendirmesi

- Çocukların yaşadığı stres, korku ve travmanın olumsuz etkilerini azaltarak psikolojik iyi oluş hâllerini destekler (Hermolissa vd., 2019; Save the Children, 2008).
- Çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini destekleyerek psikolojik dayanıklılığını güçlendirir (Ager vd., 2013).
- Çocukların güven duygusunun gelişmesine ve öz saygılarını yeniden inşa etmelerine yardımcı olur (Save the Children, 2008).

Öğrenme ve Gelişim Sürekliliğini Desteklemesi

- Afet veya acil durum nedeniyle kesintiye uğrayan öğrenme süreçlerini yeniden başlatır ve okulun sağladığı gelişim fırsatlarının sürdürülmesine yardımcı olur (Ager vd., 2013).
- Yaşa uygun öğrenme ve oyun etkinlikleriyle çocukların gelişimsel görevlerini yerine getirmelerini kolaylaştırır (Davis & Iltus, 2018; Save the Children, 2019).

Güvenli ve Koruyucu Ortam Sağlaması

- Çocuklara fiziksel olarak güvenli, erişilebilir ve denetimli alanlar sunar (Save the Children, 2019; Davis & Iltus, 2018).

- Şiddet, istismar, sömürü gibi risklere karşı koruma sağlar (Davis & Iltus, 2018).
- Ailelerin günlük yaşamlarını (yiyecek temini, barınma, yeniden inşa gibi) sürdürebilmeleri için çocuklarına geçici bakım imkânı sunar (Save the Children, 2008).
- Risk altındaki çocukları tanımlama ve uygun hizmetlere yönlendirme imkânı sunar (Save the Children, 2008).
- Çocukların kişisel güvenlik konularında bilgi edinmelerini sağlar (Save the Children, 2008).

Dayanıklılığı ve Normalleşmeyi Desteklemesi

- Tanıdık ve düzenli etkinlikler yoluyla çocuklara rutine dönme duygusu kazandırır (INEE, 2024).
- Belirsizlik içinde dahi "normal" yaşamın yeniden kurulmasına katkı sağlar (Save the Children, 2008).
- Çocukların dayanıklılık kapasitelerini harekete geçirir (INEE, 2024).

Aileve Toplum Katılımını Güçlendirmesi

- Ailelerin ve bakım verenlerin çocuk koruma sürecine aktif katılımını teşvik eder (Davis & Iltus, 2018).
- Toplumun çocukların ihtiyaçlarını belirleme, hizmet sunma ve güvenli ortam oluşturma konusundaki kapasitesini artırır (Davis & Iltus, 2018).

NOT

DİKKAT

Psikososyal destek, ÇDM'nin temel odak alanlarından biri olarak görülür ve bu yaklaşım, çocukların afet ve acil durum koşullarında yaşadıkları stres, korku ve belirsizlikle başa çıkmalarını destekleyen bütüncül bir çerçeve sunar (Save the Children, 2008). Psikososyal destek uygulamaları Modül 7 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik Yas, Travma ve Çocuklar ile Modül 8 Afet ve Acil Durumlarda Psikolojik İlk Yardım'da kapsamlı biçimde ele alınmaktadır.

2.1.3. Çocuk Dostu Mekânların İlkeleri

ÇDM'nin temel ilkeleri; bu alanların planlanması, uygulanması ve sürdürülebilirliğinde yol gösterici bir çerçeve sunmaktadır (Save the Children, 2008). Bu ilkeler, afet ve acil durum koşullarında çocukların korunmasını, iyilik hâllerinin desteklenmesini ve toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesini hedeflemektedir. ÇDM'nin temel ilkeleri (bk. Şekil 6.2), eğitimcilerin afet ve acil durum koşullarında çocuklara güvenli, destekleyici ve kapsayıcı ortamlar sunabilmeleri için yol göstericidir (Save the Children, 2008)

İlke 1: Güvenli ve Korunaklı Alanlar

ÇDM, çocuklar için güvenli ve korunaklı ortamlardır. Afet ve acil durum zamanlarında çocuklara şiddet, istismar ve sömürüden uzak, güvenli bir alan sağlamaktadır. Güvenlik hem mekân tasarımında hem de işleyişte önceliklidir.

İlke 2: Teşvik Edici ve Destekleyici Ortamlar

ÇDM, çocuklar için teşvik edici ve destekleyici ortamlardır. Yaşa uygun etkinlikler, düzenli programlar ve destekleyici personel aracılığıyla çocukların rutin duygusu ve dayanıklılığı güçlendirilmekte; sosyal uyum ve psikososyal iyilik hâli desteklenmektedir.

İlke 3: Toplumun Mevcut Yapı ve Kapasiteleri Üzerine İnşa Edilmesi

ÇDM, toplumdaki mevcut yapı ve kapasiteler üzerine inşa edilmelidir. Programlar, toplumun mevcut kaynakları ve yapılarına dayanmaktadır. Bu sayede yerel bağlamla uyum sağlanmakta ve sürdürülebilirlik artırılmaktadır.

İlke 4: Katılımcı Yaklaşım Dayalı Tasarım ve Uygulama

ÇDM'nin tasarım ve uygulaması tam katılımcı bir yaklaşıma dayanmalıdır. Çocuklar, aileler ve toplum üyeleri sürece aktif biçimde dâhil edilerek programın sahiplenilme düzeyi artırılmakta; kalitesi ve eşitliği güçlendirilmektedir.

İlke 5: Entegre Hizmet ve Programlar

ÇDM; eğitim, sağlık, psikososyal destek ve çocuk koruma hizmetlerinin birbirini tamamlayacak biçimde sunulduğu veya yönlendirildiği alanlardır. Böylece çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarına bütüncül biçimde erişimleri sağlanmaktadır.

İlke 6: Kapsayıcılık ve Ayrım Gözetmeme

ÇDM kapsayıcı ve ayrım gözetmeyen alanlardır. Tüm çocukların fark gözetilmeksizin eşit erişimi hedeflenmektedir. Programlar, tüm kırılgan çocuk gruplarını kapsayacak biçimde tasarlanmaktadır.

Şekil 6.2.*Çocuk Dostu Mekânların İlkeleri*

2.2. Çocuk Dostu Mekânların Planlanması, Kurulumu ve Geliştirilmesi

ÇDM, afet ve acil durum koşullarında çocukların güvenliğini, iyilik hâlini ve gelişimini destekleyen temel müdahale alanlarıdır. Bu mekânlar, yalnızca güvenli alanlar değil aynı zamanda çocukların oyun, öğrenme ve katılım yoluyla yeniden umut ve güven duygusu kazandıkları ortamlardır. Etkili ve sürdürülebilir olması için planlama aşamasından itibaren çocukların, ailelerin ve öğretmenlerin aktif katılımı gereklidir. Aşağıda, ÇDM'nin planlanması, kurulumu ve geliştirilmesinde dikkate alınması gereken temel ilkeler, uygulama adımları ve ÇDM kuracak ekibin parçası olacak öğretmenler için öneriler sunulmaktadır (Ager vd., 2013; ChildFund International, 2021; Cojocarv vd., 2024; Davis & Iltus, 2018; INEE, 2024; Save the Children, 2008; UNICEF, 2024):

2.2.1. İhtiyaç ve Risk Analizi

ÇDM'nin planlamasındaki ilk adım; çocukların güvenliğini, fiziksel erişimini ve içinde bulundukları toplumsal bağlamı merkeze alan kapsamlı bir ihtiyaç ve risk analizinin yapılmasıdır. Bu aşamada uygun yer seçimi, toplumsal hassasiyetler, çevresel koşullar, yerel kapasite ve kurumsal koordinasyon unsurları göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye'de bu süreç, TAMP çerçevesinde yürütülen ulusal afet yönetimi sistemine entegre edilmelidir. MEB, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, AFAD ve yerel yönetimlerle iş birliği içinde planlama yapılmalıdır. ÇDM'nin, mevcut Psikososyal Destek Hizmet Grubu ve Barınma Hizmet Grubu faaliyetleriyle eş güdüm içinde kurulması gereklidir.

Okullar ve Öğretmenler için Öneriler:

- Mekân seçilirken güvenlik, görünürlük, su kaynakları, hijyen koşulları, afet riski ve erişim kriterleri birlikte değerlendirilmelidir.
- TAMP yerel bileşenleriyle (örneğin il millî eğitim müdürlüğü, AFAD, sosyal hizmet uzmanları) koordinasyon içinde hareket edilmelidir.
- Toplum liderleriyle görüşülerek olası tehditler (trafik, su baskını, çatışma, güvenlik riski vb.) belirlenmelidir.
- Mekânın kurulumu sırasında ve açılışından önce çocuklara ve ailelerine danışılarak alanın yer seçimi ve işlevine dair görüşleri alınmalıdır.
- Planlama süreci belgelenecek ve yerel koordinasyon kuruluna (örneğin okul afet planlama ekibi veya ilçe afet koordinasyon kurulu) iletilmelidir.
- Alan planlamasında aşağıdaki unsurlar kontrol edilmelidir:
 - Gölge ve hava akımı olan alanlar,
 - Güvenli zemin ve çevre çiti,
 - Temiz su, sabun ve tuvalet erişimi,
 - Görünür tahliye yönü ve ilk yardım köşesi.
- "Çocuk Dostu Mekân Kontrol Listesi"ni uygulayın (bk. Ek 2).
- Çocuklarla birlikte güvenlik kuralları afişi hazırlanmalıdır.

2.2.2. Mekân Tasarımı ve Fiziksel**Düzenleme**

Alan tasarımı çocukların hem fiziksel güvenliğini hem de gelişimsel ihtiyaçlarını desteklemelidir. Farklı yaş, cinsiyet ve beceri düzeyleri için uygun, esnek ve güvenli alanlar oluşturulmalıdır.

Okullar ve Öğretmenler için Öneriler:

- Mekân sessiz köşe, oyun alanı, öğrenme bölgesi, psikososyal destek alanı gibi tematik bölümlere ayrılmalıdır.
- Renkli, yumuşak materyaller kullanılmalı; keskin kenarlı veya ağır eşyalar tercih edilmemelidir.
- Kız ve erkek çocuklar için ayrı tuvalet alanları oluşturulmalıdır.
- Rampalar, geniş geçişler ve duysal uyarılar gözden geçirilmelidir.

2.2.3. Çocuk Koruma Protokolleri

ÇDM'de çocuk koruma ilkeleri; kimlik gizliliği, güvenli kayıt sistemleri ve bildirim mekanizmalarıyla güvence altına alınmalıdır.

Okullar ve Öğretmenler için Öneriler:

- Çocuk kayıt formları kilitli ve gizli bir dosyada tutulmalıdır.
- Çocuklara, kendilerini güvende hissetmediklerinde kime başvurabilecekleri anlatılmalıdır.
- Görünür bir "güvenli bildirim kutusu" veya "çocuk koruma köşesi" oluşturulmalıdır.

2.2.4. Etkinlik Planlaması ve Psikososyal Destek

Etkinlikler, yalnızca eğlence değil çocukların psikososyal iyilik hâlini güçlendiren bir araç olmalıdır. Oyun, sanat, hikâye anlatımı ve grup çalışmaları çocukların güven duygularını yeniden kurmalarına yardımcı olmaktadır.

Okullar ve Öğretmenler için Öneriler:

- Günlük bir etkinlik rutini (örneğin açılış çemberi, serbest oyun, yaratıcı etkinlik, kapanış paylaşımı) oluşturulmalıdır.
- Rekabet yerine iş birliği vurgusuna odaklanılmalıdır.

- Duygularını ifade etmekte zorlanan çocuklar için çizim, drama veya hikâye yöntemleri kullanılmalıdır.

2.2.5. Toplum Katılımı, Çocuk Katılımı ve Farkındalık

Toplumun sahiplenmediği ÇDM, kalıcı etki bir yaratamaz. Aileler, gençler ve çocuklar sürece dâhil olduklarında hem güven hem de aidiyet duygusu güçlenmektedir.

Okullar ve Öğretmenler için Öneriler:

- Çocuklardan oluşan “katılım grupları” kurularak mekânda hangi etkinliklerin yapılacağı çocuklarla birlikte belirlenmelidir.
- Ebeveyn toplantılarında ÇDM’nin amacı ve çocuklara sağlayacağı destek hakkında bilgi verilmelidir.
- Kız çocukları, özel gereksinimli veya göçmen çocuklar için temsil fırsatları oluşturulmalıdır.
- Alanın dekorasyonu ve kural afişleri çocuklarla birlikte hazırlanmalıdır.

2.2.6. Personel Eğitimi ve Kapasite Geliştirme

ÇDM’de görev alan her yetişkin, çocukların ihtiyaçlarını doğru değerlendirebilmeli ve güvenli iletişim kurabilmelidir.

Okullar ve Öğretmenler için Öneriler:

- Psikolojik ilk yardım, travma sonrası davranışlar ve çocuk koruma konularında hazırlanan kısa çevrim içi eğitimler tamamlanmalıdır.
- Çocukların davranışlarında değişiklik gözlemlendiğinde rehberlik servisine veya ilgili birime yönlendirilmelidir.
- Gönüllüler veya yardımcı personel ile düzenli bilgilendirme toplantıları yapılmalıdır.

- Ekip içinde haftalık değerlendirme toplantıları düzenlenmelidir.

2.2.7. İzleme, Değerlendirme ve Sürdürülebilirlik

ÇDM’nin sürdürülebilirliği, çocukların aktif katılımıyla yapılan izleme ve değerlendirme süreçlerine dayanmaktadır. Çocukların geri bildirimleri hem etkinliklerin hem de güvenlik düzenlemelerinin sürekli iyileştirilmesini sağlamaktadır.

Okullar ve Öğretmenler için Öneriler:

- Çocuklarla haftalık geri bildirim oturumları düzenlenmelidir (“Bugün kendimi nasıl hissettim?” panosu gibi).
- Güvenlik ve erişim değerlendirmesi için çocuk gözlem formları oluşturulmalıdır.
- Mekânın kapanış süreci çocuklarla birlikte planlanmalı, teşekkür töreni veya hatıra panosu oluşturulmalıdır.
- Yerel kurumlarla iletişim sürdürülerek ve mevcut katılım platformları ile temasa geçilerek ÇDM’nin devamlılığı sağlanmalıdır.

2.3. Çocuk Dostu Mekânlar ve Dezavantajlı Çocuklar

Afet ve acil durumlar tüm çocukları etkilemekte ancak bazı çocuk grupları bu süreçlerde çok daha yüksek risklerle karşılaşmaktadır. Özel gereksinimli çocuklar, göçmen çocuklar, küçük yaşta çocuklar, kız çocukları, bakım verenini kaybetmiş çocuklar ya da sosyoekonomik olarak dezavantajlı çocuklar afetlerin olumsuz etkilerini en derin yaşayan gruplar arasındadır. Dolayısıyla bu çocukların korunması, katılımı ve iyi oluşunun desteklenmesi açısından ÇDM özel öneme sahiptir (Davis & Iltus, 2018; Save the Children, 2008; UNICEF, 2024).

ÇDM yalnızca çocuklar için güvenli alanlar sağlamakla kalmayıp aynı zamanda her çocuğun bu alanlara eşit erişimini ve anlamlı katılımını da mümkün kılmalıdır. Bu bağlamda fiziksel erişilebilirlik (örneğin engelli rampaları, geniş geçiş yolları), güvenli ulaşım, dil ve kültürel duyarlılık gibi unsurlar kritik rol oynar. Etkinlikler; yaş, cinsiyet, gelişim düzeyi ve özel gereksinimlere göre uyarlanmalı ve tüm çocukların aktif biçimde katılabileceği bir ortam oluşturulmalıdır (Davis & Iltus, 2018; UNICEF, 2024).

Dezavantajlı çocuklar için kapsayıcı düzenlemelerin kalıcı hâle gelebilmesi, yalnızca mekânın fiziksel özellikleriyle değil toplumun farkındalığı ve katılımıyla da ilgilidir. Toplum liderlerinin, ebeveynlerin ve öğretmenlerin; özel gereksinimli, göçmen veya risk altındaki çocukların haklarını tanıyan ve destekleyen bir anlayış geliştirilmesi mekânların etkinliğini artırır.

Sonuç olarak ÇDM; afet koşullarında hiçbir çocuğun dışlanmadığı, her çocuğun güvenli ve destekleyici bir ortamda gelişebildiği kapsayıcı alanlardan oluşmalıdır. Bu yaklaşım, BMÇHS'nin "ayrımcılık gözetmeme" ve "çocuğun yüksek yararı" ilkeleriyle de doğrudan örtüşmektedir (BM, 1989). Aşağıda öğretmenlerin ve uygulayıcıların ÇDM'de dezavantajlı çocukları desteklemek için dikkate alabilecekleri temel öneriler yer almaktadır (UNICEF, 2024):

- Tüm çocukların ÇDM'ye katılabileceği ve aktif olarak desteklenecekleri açıkça belirtilmeli, toplumda ve okullarda "Her çocuk katılabilir." mesajı yaygınlaştırılmalıdır.

- Özel gereksinimli çocuklar ve aileleriyle iletişim kurularak hangi etkinliklerin, materyallerin veya fiziksel düzenlemelerin onlar için uygun olduğu sorulmalıdır.
- Mekâna ulaşım, giriş, hareket ve kullanım süreçlerinde hiçbir engel bulunmadığından emin olunmalıdır.
- Rampalar, geniş geçiş alanları, tutamaklar ve tekerlekli sandalye manevrası için yeterli boşluklar planlanmalıdır.
- Bilgilendirme materyalleri yazılı, görsel ve sesli biçimlerde sunulmalıdır.
- Parlak ışıklar, yüksek sesler ve aşırı görsel uyarıcılar bazı çocuklar için zorlayıcı olabileceğinden gürültü azaltılmalı ve sakın bir alan oluşturulmalıdır.
- Çocukların kendilerini güvende hissedebilecekleri, ışığı ve sesi az alan, yumuşak materyallerle donatılmış bir "sakın köşe" tasarlanmalıdır.
- Tüm oyun ve etkinliklerin rekabetten ziyade psikososyal destek ve dâhil olma üzerine kurulması sağlanmalıdır.
- Görsellerde, etkinliklerde ve materyallerde farklı engel türlerine sahip çocukların birlikte oynadığı gösterilmelidir.
- Çocuklara katılıp katılmama özgürlüğü tanınmalıdır.
- Ailelere mekânın konumu, erişim desteği ve ulaşım imkânları hakkında düzenli olarak bilgi verilmeli; gerektiğinde ulaşım veya rehberlik desteği sağlanmalıdır.
- Çocuk koruma, psikolojik ilk yardım ve özel gereksinimli çocuklarla iletişim konularında temel eğitim alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2022). *Türkiye afet müdahale planı (TAMP)*. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. <https://www.afad.gov.tr/tamp>
- Ager, A., Metzler, J., Vojta, M., & Savage, K. (2013). *Child friendly spaces: A systematic review of the current evidence base on outcomes and impact*. Child Protection Working Group.
- Anderson, W. A. (2005). Bringing children into focus on the social science disaster research agenda. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 23(3), 159–175. <https://doi.org/10.1177/028072700502300308>
- Back, E., Cameron, C., & Tanner, T. (2009). Children and disaster risk reduction: Taking stock and moving forward. *Children in a Changing Climate Research*, UNICEF, 20.
- Benson, L., & Bugge, J. (2007). *Child-led disaster risk reduction: A practical guide – Part 1*. Save the Children. <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/child-led-disaster-risk-reduction-practical-guide-part-1>
- Birleşmiş Milletler. (1989). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. New York: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu.
- Chawla, L., & Heft, H. (2002). Children's competence and the ecology of communities: A functional approach to the evaluation of participation. *Journal of Environmental Psychology*, 22(1–2), 201–216.
- ChildFund International. (2021). *Child-friendly spaces toolkit*. ChildFund International. https://childfundalliance.org/wp-content/uploads/2022/03/CFS-Toolkit_Combined_final_-29-November-2021-1.pdf
- Cojocaru, Ş., Costache, L., Cojocaru, D., Apopei, S., Ionescu, A., Pricope, D., & Sasu, A. (2024). *Child participation: A guide to encouraging child participation*. Iaşi, Romania: Expert Projects. <https://doi.org/10.33788/qie.24.10>
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2023). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı'na ilişkin genelge yayımladı*. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-cocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-planina-iliskin-genelge-yayimladi>
- Davis, K., & Iltus, S. (2018). *A practical guide for developing child friendly spaces*. UNICEF. <https://www.humanitarianlibrary.org/resource/practical-guide-developing-child-friendly-spaces>

- Fleming J. (2013). Young people's participation – Where next? *Children and Society*, 27, 484–495. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2012.00442.x>
- Forde, L., Kilkelly, U., Kelleher, D., & Lundy, L. (2020). *The right of children to participate in public decision-making processes*. London: Save the Children International. <https://resourcecentre.savethechildren.net/library/right-children-participate-public-decision-making-processes>
- Fothergill, A., & Peek, L. A. (2004). Poverty and disasters in the United States: A review of recent sociological findings. *Natural Hazards*, 32(1), 89–110. <https://doi.org/10.1023/B:NHAZ.0000026792.76181.d9>
- Gottschalk, F., & Borhan, H. (2023). Child participation in decision making: Implications for education and beyond. https://www.oecd-ilibrary.org/education/child-participation-in-decision-making_a37eba6c-en/citation
- Government of Jersey. (2024). *Early childhood participation toolkit: Engaging with and listening to babies and young children*. <https://www.gov.je/SiteCollectionDocuments/Education/EY%20Participation%20Toolkit.pdf>
- Hart R. A. (1997). Children's developing capacity to participate In Hart R. A. (Ed.), *Children's participation: The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care* (pp. 27–39). New York, NY: UNICEF/Earthscan Publications Ltd., Taylor and Francis.
- Hermosilla, S., Metzler, J., Savage, K., Musa, M., & Ager, A. (2019). *Child friendly spaces impact across five humanitarian settings: A meta-analysis*. *BMC Public Health*, 19(1), 576. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-6892-2>
- Inter-agency Network for Education in Emergencies (INEE). (2024). Minimum standards for education: preparedness, response, recovery. INEE. <https://inee.org/minimum-standards>
- Jang, J. H., & Ha, K. M. (2021). Inclusion of children with disabilities in disaster management. *Children*, 8(7), 581. <https://doi.org/10.3390/children8070581>
- Jennings, L. B., Parra-Medina, D. M., Hilfinger Messias, D. K., & McLoughlin, K. (2006). *Toward a critical social theory of youth empowerment*. *Journal of Community Practice*, 14(1–2), 31–55. https://doi.org/10.1300/J125v14n01_03
- Krishna, R. N., Spencer, C., Ronan, K., & Alisic, E. (2022). Child participation in disaster resilience education: potential impact on child mental well-being. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 31(2), 134–143. <https://doi.org/10.1108/DPM-03-2021-0110>

- Lansdown, G. (2011). *Every child's right to be heard: A resource guide on the UN Committee on the rights of the child General Comment No. 12*. London: Save the Children / UNICEF. <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/every-childs-right-be-heard-resource-guide-un-committee-rights-child-general-comment-no-12>
- Lundy, L. (2007). "Voice" is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927–942. <https://doi.org/10.1080/01411920701657033>
- Lundy, L., Kilkelly, U., Forde, L., & Kelleher, D. (2020). *The right of children to participate in public decision-making processes*. Save the Children. <https://resourcecentre.savethechildren.net/library/right-children-participate-public-decision-making-processes>
- Mansell, Lisa. (2022). *A toolkit for engaging with children and young people in Jersey*. Government of Jersey, Jersey Youth Service. <https://www.gov.je/SiteCollectionDocuments/Caring%20and%20support/Engaging%20with%20Children%20and%20Young%20People%20Toolkit.pdf>
- Matthews, H. (2003). Children and regeneration: Setting an agenda for community participation and integration. *Children & Society*, 17(4), 264–276. <https://doi.org/10.1002/CHI.745>
- Morris K. N., & Edwards M. T. (2008). Disaster risk reduction and vulnerable populations in Jamaica: Protecting children within the comprehensive disaster management framework. *Children, Youth and Environments*, 18(1), 389–407. <https://doi.org/10.7721/chilyoutenvi.18.1.0389>
- Mudavanhu, C., Manyena, S. B., Collins, A. E., Bongo, P., Mavhura, E., & Manatsa, D. (2015). Taking children's voices in disaster risk reduction a step forward. *International Journal of Disaster Risk Science*, 6(3), 267–281. <https://doi.org/10.1007/s13753-015-0060-7>
- National Children's Bureau. (2016). *Ready to listen: Why, when and how to involve young children and their families in local decisions about health and wellbeing* [PDF]. <https://www.ncb.org.uk/sites/default/files/uploads/files/Ready%2520to%2520listen%25202016.pdf>
- Nikku, B. R., Sah, N., Karkara, R., & Ahmed, S. (2006). Child rights perspective in response to natural disasters in South Asia: A retrospective study. *Save the Children Sweden, Regional Office for South and Central Asia, Nepal*. <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/child-rights-perspective-in-response-to-natural-disasters-in-south-asia-a-retrospective-study>

savethechildren.net/document/child-rights-perspective-response-natural-disasters-south-asia-retrospective-study

Our Voices Our Schools. (2019). Activating voice in your classroom: For teachers. Our Voices Our Schools. https://www.ourvoicesourschools.ie/app/uploads/2019/12/For-Teachers_Activating-voice-in-your-classroom.pdf

Peek, L. (2008). Children and disasters: Understanding vulnerability, developing capacities, and promoting resilience—An introduction. *Children, Youth and Environments*, 18(1), 1–29. <https://doi.org/10.1353/cye.2008.0052>

Pfefferbaum, B., Pfefferbaum, R. L., & Van Horn, R. L. (2018). Involving children in disaster risk reduction: The importance of participation. *European Journal of Psychotraumatology*, 9(sup2), 1425577. <https://doi.org/10.1080/20008198.2018.1425577>

Save the Children. (2005). *Practice standards in children's participation*. Save the Children UK. <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/practice-standards-childrens-participation>

Save the Children. (2008). *Child friendly spaces in emergencies: A handbook for Save the Children staff*. Save the Children. <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/child-friendly-spaces-emergencies-handbook-save-children-staff/>

Save the Children. (2014). *Sendai framework for disaster risk reduction: For children*. <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/sendai-framework-disaster-risk-reduction-children>

Shah, S., & Bassett, L. (2025, April 24). *Young children's participation: Ways to engage and what's needed to do it well*. Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/articles/young-childrens-participation-ways-to-engage-and-whats-needed-to-do-it-well/>

Sinclair, L., Vieira, M., & Zufelt, V. (2019). Youth engagement and participation in a child and youth care context. *Scottish Journal of Residential Child Care*, 18(1), 1-20. <https://doi.org/10.14324/SJRCC.18.1.08>

Sphere Association. (2018). *The Sphere handbook: Humanitarian charter and minimum standards in humanitarian response* (4th ed.). Sphere Association. <https://spherestandards.org/handbook>

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2028)*. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. <https://www.aile.gov.tr>

UN Committee on the Rights of the Child. (2009). *General Comment No. 12: The right of the child to be heard* (CRC/C/GC/12, paras. 134–135). Geneva: United Nations.

- United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2024). *Engaging children and youth in disaster risk reduction and resilience building*. <https://www.undrr.org/words-into-action/engaging-children-and-youth-disaster-risk-reduction-and-resilience-building>
- UNICEF. (2015). *Fact sheet: The right to participation*. New York, NY: UNICEF. https://capacity4dev.europa.eu/library/unicef-2015-fact-sheet-right-participation_en
- UNICEF. (2019). *Child-centred disaster risk reduction programme*. UNICEF. <https://www.unicef.org/nepal/media/5431/file/UNICEF%20Nepal:%20Child-centred%20disaster%20risk%20reduction%20.pdf>
- UNICEF. (2019). *Children's participation in the work of NHRIs [Tools to support child-friendly practices]*. https://www.unicef.org/eca/sites/unicef.org.eca/files/2019-02/NHRI_Participation.pdf
- UNICEF. (2020). *Engaged and heard! Guidelines on adolescent participation and civic engagement* [Guidance/PD/2020/002]. <https://www.unicef.org/media/73296/file/adap-guidelines-for-adolescent-participation-and-civic-engagement.pdf>
- UNICEF. (2024). *Guidance on disability inclusive and accessible child friendly spaces in humanitarian action*. UNICEF. <https://www.unicef.org/eap/media/16281/file/Disability%20Inclusive%20and%20Accessible%20Child%20Friendly%20Spaces%20in%20Humanitarian%20Action.pdf>
- United Nations Committee on the Rights of the Child. (2009). *General comment No. 12: The right of the child to be heard* (CRC/C/GC/12, para. 49). New York, NY: United Nations.
- United Nations International Strategy for Disaster Risk Reduction [UNISDR]. (2011, October 13). UNISDR says the young are the largest group affected by disasters. <https://www.unisdr.org/archive/22742>
- US Department of Health and Human Services, Office of the Assistant Secretary for Preparedness and Response (USDDHS). (2017). *NPRSB-NACCD joint youth leadership report*. Washington, DC: Author. Erişim adresi: <https://aspr.hhs.gov/Shared%20Documents/NBSB%20Files/joint-youth-ldrshp-rpt.pdf>
- Wong N. T., Zimmerman M. A., & Parker E. A. (2010). A typology of youth participation and empowerment for child and adolescent health promotion. *American Journal of Community Psychology*, 46(1–2), 100–114. <https://doi.org/10.1007/s10464-010-9330-0>
- Yildiz, A., Dickinson, J., Priego-Hernández, J., & Teeuw, R. (2023). Children's disaster knowledge, risk perceptions, and preparedness: A cross-country comparison in Nepal and Turkey. *Risk Analysis*, 43(4), 749–764. <https://doi.org/10.1111/risa.13937>

EK 1

Afet Risk Azaltma (ARA) için çocuk bildirgesi Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki 21 ülkeden 600'den fazla çocukla yapılan görüşmeler sonucunda geliştirilmiştir¹. Çocuklara, afetlerin yaşamları üzerindeki etkileri, topluluklarında afetlerle mücadele etmek için var olan ağlar ve geleceğe yönelik ARA öncelikleri hakkında sorular sorulmuştur.

Bildirgenin aşağıda yer alan kısaltılmış versiyonu ile çocukların kendilerinin belirlediği önceliklere dayanarak seçilen beş madde, en yaygın temalara göre gruplandırılmış biçimde sunulmaktadır. Bu bildirgenin amacı, afet risk azaltmada çocuk merkezli bir yaklaşıma duyulan ihtiyacı vurgulamak ve devletlerin, bağışçıların ve kurumların çocukları korumak için uygun adımlar atma; çocukların enerjisini ve bilgisini, afet risk azaltma ve iklim değişikliğine uyum süreçlerine dâhil etme konusundaki taahhütlerini güçlendirmektir.

1) Okullar güvenli olmalı ve eğitim kesintiye uğramamalıdır.

"Fırtınanın okulu yıktığını gördüğümde üzüldüm. Olay gece oldu ve sabah arkadaşım ile birlikte okula gittiğimizde okulun yıkıldığını gördük (Laos'tan bir çocuk)."

2) Afetlerden önce, afet sırasında ve sonrasında çocukların korunmasına öncelik verilmelidir.

"Toplumumuzda bizi koruyan kimse olmadığını hissediyoruz (Mozambik'ten bir çocuk)". Hindistan'da çocuklar, **"kendilerini risk ve sıkıntılardan koruyabilmelerini"** sağlayacak yaşam becerileri eğitimleri verilmesini önermişlerdir. Ayrıca afetlerden psikolojik olarak etkilendiklerinde özel bakım sağlanmasını talep etmişlerdir.

3) Çocukların katılım hakkı vardır ve ihtiyaç duydukları bilgiye erişim hakkı bulunur.

"Toplumumuzda kurulan Acil Durum Komitesi'nin bir üyesiyim. Amacımız, Toplum Acil Durum Planı'nın ilkelerini uygulayarak afet riskini azaltmaktır (Dominik Cumhuriyeti'nden bir çocuk)."

4) Toplum altyapısı güvenli olmalı, yardım ve yeniden inşa çalışmaları gelecekteki riskleri azaltmaya katkı sağlamalıdır.

"Köprüler inşa edin çünkü çocuklar her yıl yağmur mevsiminde derin vadileri, nehirleri ve boğulmalarına sebep olacak kadar büyük su kanallarını geçmek zorunda kaldıkları için okula gidemiyorlar (Lesotho'dan bir çocuk)."

5) Afet risk azaltmaya yönelik çalışmalar en savunmasız kişilere ulaşmalıdır.

"Yaşadığım bölgede 4-5 yaşlarında üç çocuk vardı. Bir gün, sokakta ıslanmamak için sel sularından kaçıp nehir setine çıktılar fakat kayıp nehre düştüler ve yüzmeye bilmedikleri için boğuldular (Filipinler'den bir çocuk)."

¹Görüşmeler şu kurumlar tarafından yürütülmüştür: Kamboçya, Çin, Dominik Cumhuriyeti, Doğu Timor, Etiyopya, Hindistan, Laos, Mozambik, Filipinler ve Vanuatu'da **Save the Children**; Bangladeş, Brezilya, Etiyopya, Gana, Kenya, Lübnan, Lesotho, Meksika, Nikaragua, Filipinler, Tanzanya ve Vietnam'da **World Vision**; ve Endonezya'da **Plan** tarafından.

1) Okullar güvenli olmalı ve eğitim kesintiye uğramamalıdır.

Eğitim, görüşmeler sırasında çocukların tamamı tarafından en sık dile getirilen ve öncelikli görülen tema olmuştur. Çocuklar, ARA konusunda bilgi ve eğitime erişim istemekte; ARA ve iklim değişikliğinin müfredata dâhil edilmesini, okullarının güvenli ve yüksek zeminlerde inşa edilmesini talep etmektedirler. **“ARA’yı açık hava etkinlikleriyle öğrenmek istiyoruz çünkü gerçeği uygulamada görebiliriz (Çin’den bir çocuk)”**. Ayrıca çocuklar, öğrenme materyallerinin korunmasını ve afet öncesinde güvenli oyun alanlarının belirlenmesini istemektedirler. Böylece yaşamlarını olabildiğince normal şekilde sürdürebileceklerdir. Çocuklar, güvenli oyun alanlarının afet öncesinde belirlenmemesi durumunda hareketlerinin kısıtlandığını ve evde kalmak ya da çöp alanları, sel suları gibi tehlikeli ortamlarda oynamak zorunda kaldıklarını bildirmişlerdir.

2) Afetlerden önce, afet sırasında ve sonrasında çocukların korunmasına öncelik verilmelidir.

Yapılan görüşmeler, çocukların güvenliği ve iyi olma hâllerini derinden etkileyen birçok çocuk koruma sorununu ortaya koymuştur. Çocuklar zararlı davranış ve uygulamalardan korunmak istediklerini; özellikle afet sonrasında evlerinden ayrılmak zorunda kaldıklarında kendilerini güvensiz, risk altında ve korunmasız hissettiklerini ifade etmişlerdir. **“Sel olduğunda evlerimizi terk edip buraya geldik. Çadırlarda yaşıyoruz burada kendimizi güvende hissetmiyoruz (Mozambik’ten bir çocuk)”**. Çocuklar ayrıca afetlerin çocuk kaçakçılığı, çocuk işçiliği ve okulu bırakma oranlarını artırdığını belirtmişlerdir. Afetlerin, çocukların yalnızca fiziksel güvenliklerini değil aynı zamanda psikososyal iyi oluşlarını da sürekli olarak olumsuz etkilediği açıkça görülmektedir. Mevcut “normal mekanizmalar” afet sürecinde çocukları korumakta yetersiz kalmaktadır.

3) Çocukların katılım ve ihtiyaç duydukları bilgiye erişim hakları vardır.

Çocuklar, afet riskleri ve iklim değişikliğiyle mücadeleyle yönelik çalışmalara katılmaya istekli ve hazır olduklarını belirtmişlerdir. Hem kendilerini hem de topluluklarını korumak ve temel mesajların yayılmasına katkıda bulunmak istemektedirler. Bazı çocuklar radyodan yapılan yayınlar, köy toplantıları veya okul ziyaretleri yoluyla farkındalık ve bilgi yayma konusunda bazı adımlar atıldığını kabul etse de büyük çoğunluğu afetlerle ilgili bilgilere yeterince erişemediklerini dile getirmiştir. Çocuklar farkındalık düzeylerini ve hazırlık kapasitelerini artırmak için destek beklemektedirler. **“Yetişkinler söylediklerimizi dinlemiyor (Mozambik’ten bir çocuk)”** duygusunu yaşamamaları için çocuklara, topluluklarındaki risk azaltma faaliyetlerine birer yurttaş olarak katılma ve katkı sunma fırsatı verilmelidir.

4) Toplum altyapısı güvenli olmalı, yardım ve yeniden inşa çalışmaları gelecekteki riskleri azaltmaya katkı sağlamalıdır.

Çocuklar, topluluklarındaki kalkınmanın sürekli olarak aşınmasına karşı duyarlıdır. Örneğin afet dönemlerinde sağlık hizmetlerine erişimin sürdürülebilmesi ve hastalıkların tedavi edilmesi için güvenli hastaneler ve sağlık merkezlerinin önemini vurgulamışlardır. Ayrıca yol ve köprülerin iyileştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir çünkü bu altyapılar zarar gördüğünde ve onarılmadığında çocuklar okula güvenli bir şekilde gidememekte ve çoğu zaman evde kalmak zorunda kalmaktadırlar. Çocuklar, afet zamanlarında birçok hizmetin kesintiye uğradığını ve yeniden inşa çabalarının genellikle bu hizmetleri makul bir seviyeye geri getirmekte yetersiz kaldığını aktarmışlardır. Çevrenin temizlenmesi ve korunması gerekliliğine ilişkin güçlü bir farkındalığa sahiptirler, güvensiz ve kirli çevrelerin kendilerini olumsuz etkilediğini açıkça görmektedirler. Ayrıca geçim kaynaklarının korunmasının “çocuk olarak kalmalarına” yardımcı olacağını anlamaktadırlar: **“Barajdaki su sulama için kullanılabilir, bu bize gıda sağlar ve daha iyi öğrenmemize yardımcı olur (Kenya’dan bir çocuk)”**.

5) Afet risk azaltma en savunmasız kişilere ulaşmalıdır.

Çocuklar, afetlerin insanları farklı biçimlerde etkilediğini ve bazı grupların diğerlerine göre daha savunmasız olduğunu belirtmişlerdir. Bu kişilerin çoğu zaman görmezden gelindiğini ve toplumdan izole edildiğini ifade etmişlerdir. Kapsayıcılık düzeylerini belirleyen etmenler arasında özel gereksinim, yaş, cinsiyet, sosyal statü ve yerleşim yeri (özellikle uzak bölgelerde yaşayan topluluklar) gibi unsurları tanımlamışlardır. “Bence büyük bir fark var çünkü birçok özel gereksinimli çocuğa gerekli bilgiler verilmediği için onlara uygun şekilde davranılmıyor, sırf özel gereksinimli oldukları için dikkate alınmıyorlar (Filipinler’den bir çocuk)” Çocuklar ayrıca yetimlerin ve beş yaş altındaki çocukların özel ilgiye ihtiyaç duyduğunu belirtmişlerdir.

EK 2

Çocuk Dostu Mekân Kontrol Listesi (UNICEF, 2019)

Bu belge, UNICEF (2021) tarafından geliştirilen “Child-Friendly Site Checklist” temel alınarak Türkçeye uyarlanmış, var olan uygulamalar ve ilgili mevzuat dikkate alınarak yeniden düzenlenmiştir. Afet ve acil durumlarda çocuk dostu mekânlar (ÇDM) oluşturulurken bu alanlarda görev yapan personelin yararlanabileceği yazılı ve resmî yönlendirmeler bulunmadığı durumlarda, geliştirilmiş olan bu kontrol listesi görevli personele destek sağlayabilir.

Aşağıda, afet ve acil durumlarda çocuk haklarının korunması, güvenliğin sağlanması ve asgari koruma standartlarının uygulanmasına yönelik olarak öğretmenlerin ve ÇDM çalışanlarının kullanabileceği bir kontrol listesi yer almaktadır. Bu kontrol listesinin amaçları şunlardır:

- ÇDM’de çocuklara yönelik hizmetlerin planlanmasına ve önceliklendirilmesine yardımcı olmak, dış destek gerektiren konuları ilgili birimlere iletmek,
- Çocukların güvenliğini sağlamaya yönelik asgari standartlara ilişkin ortak bir anlayış oluşturmak,
- Tüm alanlarda çocukların üstün yararını koruyan bir yaklaşım geliştirmek,
- ÇDM’nin tüm afet ve acil durum süreci boyunca izlenmesini sağlamak.

Kontrol listesi, ÇDM’de uygulanması gereken temel faaliyetleri aşağıdaki sekiz başlık altında toplar:

1. *Çocukların fiziksel tehdit ve risklerden korunmasını sağlayan güvenlik ve emniyet mekanizmalarına ilişkin faaliyetler,*
2. *Çocukların düzenli olarak izlenmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik faaliyetler,*
3. *Çocukların korunmasını ve temel haklarına erişimini güvence altına alan faaliyetler,*
4. *Çocukların şiddet, sömürü ve istismardan korunmasına yönelik koruma mekanizmalarına ilişkin faaliyetler,*
5. *Çocukların yaş ve ihtiyaçlarına uygun öğrenme etkinliklerine, yaratıcı çalışmalara ve sessiz çalışma alanlarına erişimini sağlayan faaliyetler,*
6. *Çocukların oyun oynayabilecekleri, arkadaşlarıyla bir araya gelebilecekleri güvenli, temiz ve yeşil alanlara erişimini destekleyen faaliyetler,*
7. *Çocukların görüşlerini ifade edebilmelerini ve mekânla ilgili kararlarda etkili olabilmelerini sağlayan katılım mekanizmalara ilişkin faaliyetler,*
8. *Çocukların güçlenmesini, sosyal yaşama katılmasını ve bulundukları çevreyle uyum içinde yaşamalarını destekleyen faaliyetler.*

ÇDM’de görev alan personel (örneğin öğretmenler ve MEB personeli), her bir faaliyeti “Evet”, “Hayır” veya “Kısmen” şeklinde derecelendirebilir. Değerlendirme sırasında ortaya çıkan dikkat gerektiren noktalar ise koordinasyon toplantılarında ele alınabilir.

Madde	Evet	Hayır	Kısmen	Yorum/Durum
1. Çocukların fiziksel tehdit ve risklerden korunmasını sağlayan güvenlik ve emniyet mekanizmalarına ilişkin faaliyetler				
a. ÇDM'de 7/24 güvenlik personeli bulunmaktadır.				
b. ÇDM'de giriş ve çıkışlar düzenlenmiştir (örneğin giriş/çıkış kontrol sistemi, sadece yetkili kişilerin girişine izin verilmesi).				
c. ÇDM'deki çocuklar, personel ve veliler için hazırlanmış bir acil durum protokolü (hazırlık ve/veya tahliye planı) mevcuttur.				
d. ÇDM kullanıcılarının (çocuklar dâhil) katılımıyla düzenli olarak "güvenlik haritalaması" çalışmaları yapılmakta, risk ve tehlikelere zamanında müdahale edilmektedir.				
e. Çocuklar ve yetişkinler polis, itfaiye ve ambulans gibi temel acil müdahale hizmetlerine 7/24 erişebilmektedir. Ayrıca acil durum planını ve acil durumlarda yapılması gerekenleri bilmektedirler (Acil durum planı, bir acil durumda izlenecek adımları içermelidir.).				
f. ÇDM içinde ve çevresinde bulunan fiziksel risk ve tehlikeler düzenli olarak tespit edilmekte, bunların kaldırılması veya riskin azaltılması için zamanında önlemler alınmaktadır (örneğin ÇDM ve çevresi moloz, açık elektrik kabloları, açık kanalizasyon, çukur ve kırık camlardan arındırılmalıdır. Otoyol yakınındaki alanlarda çocukların gözetimsiz şekilde yola çıkmasını ve buna bağlı kazaları önlemek için gerekli tedbirler uygulanmalıdır.).				

g. ÇDM’de çocuklar tarafından sık kullanılan alanlar (tuvaletler, su noktaları, sağlık ve topluluk hizmetleri) iyi aydınlatılmış, güvenli, hijyen standartlarına uygun ve tüm çocuklar için erişilebilir durumdadır (örneğin yeterli aydınlatma, tuvaletlerde kilitler, kadınlar ve erkekler için ayrı alanlar, hijyen standartlarına uygun temizlik, özel gereksinimli çocuklar için erişilebilirlik).				
h. Çocukların konaklama alanları ve diğer mekânlar güvenlidir (örneğin aydınlatma, kapı kilitleri, güvenlik görevlilerine yakınlık, sadece yetkili kişilere erişim vb.).				
i. Alanın güvenliği ve yönetimi hakkında, ÇDM içinde mevcut olabilecek risk ve tehlikeler konusunda çocuklara ve yetişkinlere bilgi verilmektedir (Bu kapsamda, acil durum telefon numaraları ve güvenlik sorumlularının isimleri görünür şekilde ilan edilmelidir.).				
j. Yetkililer (polis, belediye çalışanları vb.), alanla ilgili güvenlik olayları, riskler veya tehlikeler konusunda yetkileri çerçevesinde zamanında bilgilendirilmektedir.				
2. Çocukların düzenli olarak izlenmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik faaliyetler				
a. ÇDM’de görev alan personel, çocukların korunması için neler yapması gerektiğini bilir (Örneğin alandaki korumaya ihtiyacı olan çocukları tespit etmek, çocuk koruma sorunlarını tespit etmek, bu konulara ilişkin bildirimleri değerlendirmek ve doğru kurumlara yönlendirmek, çocukların görüş ve ihtiyaçlarını alan planlaması ile karar alma süreçlerinde temsil etmek ve çocuk odaklı, güvenli ve erişilebilir hizmetlerin savunuculuğunu yapmak).				

b. Çocukların hak ve ihtiyaçları, düzenli olarak yapılan koordinasyon toplantılarında dile getirilir.				
c. Koruma ihtiyacı olan çocuklar ve aileleri tespit edilerek ASHB'nin ilgili birimlerine bildirilir.				
d. Çocuk koruma ve izleme faaliyetleri süreklilik arz eder ve düzenli olarak yürütülür.				
e. ÇDM'deki tüm görevliler çocuğun korunması gereken her türlü ihmal, istismar ve sömürü durumunu kolluk kuvvetlerine, savcılığa ya da ASHB'ye derhal bildirmekle yükümlü olduklarının farkındadır.				
3. Çocukların korunmasını ve temel haklarına erişimini güvence altına alan faaliyetler				
a. ÇDM'de, risk altındaki çocukların tespiti, yönlendirilmesi ve gerekli durumlarda müdahale edilmesi için MEB, ASHB ve diğer paydaşlara bağlı eğitim almış uzman personel bulunmaktadır ya da bu kurumlarla iş birliği içinde çalışılmaktadır. Aşağıdaki risk gruplarına yönelik tespit, yönlendirme veya müdahale söz konusuysa işaretleyiniz.				
• Şiddet, sömürü, ihmal ve istismar mağduru çocuklar				
• Psikososyal bakımdan desteklenmesi gereken çocuklar				
• Özel gereksinimli çocuklar				
• Refakatsiz veya ailesinden ayrılmış çocuklar				
b. ÇDM'de uzman personel sayısı, çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeydedir (Uzman/çocuk oranı yeterlidir; sosyal hizmet uzmanları, tercümanlar, sağlık çalışanları vb. bulunmaktadır.)				

c. ÇDM'de, farklı yaş gruplarındaki çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilecek ya da ihtiyaçlarını tespit edip ilgili hizmetlere yönlendirebilecek düzenlemeler ve hizmetler bulunmaktadır. Farklı yaş gruplarına göre mevcut hizmetlere erişimde herhangi bir eksiklik olup olmadığını işaretleyiniz ve varsa bu durum yorum kısmında açıklayınız.				
» Bebekler (0-3 yaş)				
» Okul öncesi (4-5 yaş)				
» Okul çağındaki çocuklar (6-12 yaş)				
» Ergenler (13-18 yaş)				
• Her yaş grubuna psikososyal destek için yönlendirme ya da müdahaleler vardır.				
• Sosyal hizmetlere yönlendirme vardır.				
• Bireysel danışmanlık ve aile danışmanlığı için yönlendirme ya da müdahale bulunmaktadır.				
• Hukuki destek için yönlendirme bulunmaktadır.				
• Eğitime erişim için yönlendirme bulunmaktadır.				
• Sağlık hizmetleri için yönlendirme (müdahale ve önleme tedbirleri dâhil) bulunmaktadır.				
• Su, sanitasyon ve hijyen imkanları bulunmaktadır.				
d. ÇDM'de çocuklara yönelik temel hizmetlerin sağlanması için yeterli fiziksel alan bulunmaktadır (Uygun olanları işaretleyiniz.):				

• Eğitim alanı				
• Bireysel danışmanlık, aile danışmanlığı ve görüşmeler için gizliliğin dikkate alındığı özel alanlar ya da odalar				
e. ÇDM'deki çocuklara yönelik hizmetler birbirini tamamlayıcı nitelikte ve koordineli şekilde yürütülmektedir. (örneğin ÇDM'de kurumlar arasındaki sorumluluk paylaşımının açık olması, hizmetlerin sürekliliği, faaliyet takvimlerinin koordinasyonu)				
f. Tüm çocuklar (özel gereksinimli çocuklar dâhil) hizmetlere erişebilmektedir, erişilebilirlik izlemeleri düzenli yapılmakta ve sorunlar zamanında çözülmemektedir.				
g. Hizmetler yaşa, cinsiyete ve kültüre uygundur.				
4. Çocukların şiddet, sömürü ve istismardan korunmasına yönelik koruma mekanizmalarına ilişkin faaliyetler				
a. ÇDM'de görev alanlar (personel ve gönüllüler dâhil) güvenlik taramasından geçirilmiştir (örneğin adli sicil kaydı sorgulaması, referans kontrolleri)				
b. ÇDM'de görev alanlar (personel ve gönüllüler); çocuk koruma, çocuk güvenliği, gizlilik ve davranış kuralları konularında temel eğitim almıştır.				
c. Çocuklara yönelik her türlü ihmal ve istismar vakasında kolluk kuvvetlerine, savcılığa ya da ASHB'ye bildirimde bulunulacağı bilinir.				
d. Çocuklara ilişkin bilgiler paylaşılırken gizlilik esasına uyulur.				
e. ÇDM'deki tüm kişiler (personel, gönüllüler, çocuklar ve yetişkinler) yönlendirme hakkında bilgi sahibidir.				

f. ÇDM'de ebeveynler ve diğer yetişkinlere, çocukların korunması ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik rol ve sorumluluklarını hatırlatmak amacıyla bilgilendirme oturumları, görevliler tarafından düzenli olarak gerçekleştirilmektedir.				
5. Çocukların yaş ve ihtiyaçlarına uygun öğrenme etkinliklerine, yaratıcı çalışmalara ve sessiz çalışma alanlarına erişimini sağlayan faaliyetler				
a. ÇDM'de çocukların yaşlarına uygun, güvenli ve düzenli öğrenme alanları bulunmaktadır.				
b. Öğrenme materyalleri (kâğıt, kalem, kitap, oyun materyalleri, görseller) yeterli sayıdadır ve düzenli olarak yenilenmektedir.				
c. ÇDM, sessiz çalışma ve grup çalışması için uygun alt mekânlara ayrılmıştır.				
d. ÇDM'nin fiziksel öğrenme ortamları, tüm çocuklar için (özel gereksinimli çocuklar dâhil) erişilebilir olacak şekilde düzenlenmiştir.				
e. ÇDM'de düzenli aralıklarla planlanmış eğitimsel ve psikososyal destekleyici etkinlikler uygulanmaktadır.				
f. Okul çağındaki çocukların eğitim açığını azaltmaya yönelik destekleyici faaliyetler (tamamlama etkinlikleri, okuma yazma destek programları) yürütülür.				
g. Yürütülen eğitim etkinliklerinin çocukların gelişimsel, akademik ve sosyal ihtiyaçlarına uygunluğu düzenli olarak değerlendirilir.				

6. Çocukların oyun oynayabilecekleri, arkadaşlarıyla bir araya gelebilecekleri güvenli, temiz ve yeşil alanlara erişimini destekleyen faaliyetler

a. ÇDM içerisindeki ortak kullanım alanları temiz ve güvenlidir.				
b. ÇDM içerisinde, tüm çocukların bir araya gelip oyun oynayabileceği özel alanlar bulunmaktadır (Uygun olanları işaretleyiniz ve bu alanların mesai dışı saatlerde erişilebilir olup olmadığını veya mesai saatleri içinde kendi kendine yönetilip yönetilmediğini belirtiniz.				
• Kapalı oyun ve etkinlik alanı				
• Açık oyun ve etkinlik alanı				
c. Alan içerisinde çocuklar ve aileler tarafından kullanılacak ortak açık yeşil alanlar (örneğin çimenlik ve/veya ağaçların bulunduğu alanlar) bulunmaktadır.				

7. Çocukların görüşlerini ifade edebilmelerini ve mekânla ilgili kararlarda etkili olabilmelerini sağlayan katılım mekanizmalarına ilişkin faaliyetler

a. Çocuklar ve gençler dâhil olmak üzere bireyleri aşağıdaki konularda bilgilendirmek ve/veya farkındalıklarını artırmak için çalışmalar yürütülmektedir (Uygun olanları işaretleyiniz.):				
• Alan içinde sunulan hizmetler				
• Alan dışında sunulan hizmetler				
• Hak ve sorumluluklar				
• Şikâyet mekanizmaları				
• Güvenlik planları				
• Acil durum odak noktaları				
• Yönlendirme mekanizmaları				

b. Çocuklar ve aileler; alanlar, hizmetler ve güvenlikle ilgili koruma sorunları tespit etme ve ihtiyaçları belirleme sürecine aktif olarak dâhil edilmektedir (örneğin periyodik odak grup görüşmeleri, şikâyet/ anonim geri bildirim mekanizmaları, gençler, ebeveynler/bakım verenler ve kadınlar ile alan yönetimi arasında düzenli toplantılar yoluyla).				
c. Çocuklar ÇDM’de alınan ve alınacak kararlara katılmaktadır.				
8. Çocukların güçlenmesini, sosyal yaşama katılmasını ve bulundukları çevreyle uyum içinde yaşamalarını destekleyen faaliyetler				
a. ÇDM’de çocukların sosyal, duygusal ve toplumsal becerilerini güçlendirmeye yönelik düzenli, kapsayıcı ve yaşa uygun etkinlikler planlanır; bu etkinliklere çocukların aktif katılımı teşvik edilir.				
b. ÇDM’de çocuklar ve aileleri mekânlarda yürütülen faaliyetlerin tasarlanması, kolaylaştırılması ve yönetilmesi ile ilgili süreçlere katılım konusunda desteklenir.				
Ekleme istediğiniz başka bir yorum veya not var mı?				

Kontrol listesini tamamladıktan sonra lütfen yanıtlarınızı gözden geçirin ve “Hayır” veya “Kısmen” olarak işaretlenmiş maddeler içinden 3-5 öncelik belirleyiniz. ÇDM koordinasyon grubuyla birlikte bu öncelikleri ele almak için bir dizi eylem planı taslağı hazırlayabilirsiniz. Planda temel adımları, sorumlu kurumu, zaman çizelgesini ve diğer önemli hususları netleştirebilirsiniz.	
Lütfen hangi öncelikli eylemlerin alan düzeyinde, kurum içinde çözüleceğini ve hangilerinin dış destek gerektirdiğini belirtiniz. Eylem planında; » atılması gereken adımlar, » sorumlu kişiler, » zaman çizelgesi, » dış destek gereksinimleri (eğitim, teknik destek, rehberlik vb.) belirtilmelidir.	

Kaynak:

UNICEF Child Protection Sub-Working Group. (2021). *Child-Friendly Site Checklist*. UNICEF. <https://community.kobotoolbox.org/uploads/short-url/71dSqbHK3Qp3zqg2Q3R7oEoEYZQ.xlsx>

SÖZLÜK

Acil Durum: Toplumun normal işleyişini bozan, acil müdahale gerektiren ancak afet olarak sınıflandırılmayacak olaylardır (örneğin büyük trafik kazaları, kimyasal sızıntılar, toplu göç).

Acil Durum Eylem Planı: Kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının olası acil durumlarda izleyecekleri adımları belirleyen plandır.

Afet: Toplumda ciddi fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran; normal hayatı kesintiye uğratan ve toplumun kendi kapasitesiyle baş edemeyeceği doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olaydır.

Afet Farkındalık Eğitimi: Toplumun afetlere hazırlık düzeyini artırmak amacıyla verilen eğitimlerdir.

Afet Müdahale Aşamaları: Hazırlık, müdahale, iyileştirme ve zarar azaltma aşamalarıdır.

Afet Müdahale Hiyerarşisi: Afet yönetimindeki dikey karar ve koordinasyon yapısıdır (ilçe, il, bölge, merkez).

Afet Müdahalesi: Afet sonrasında yaşamı sürdürmek ve kayıpları önlemek için yapılan acil çalışmalardır.

Afet Risk Azaltma: Afetlerin etkilerini önlemek veya en aza indirmek için yapılan bilinçlendirme, planlama ve altyapı çalışmalarıdır.

Afet Sonrası İyileştirme: Barınma, altyapı, eğitim ve sağlık alanları ile psikososyal alanlarda yürütülen geçici ve kalıcı toparlanma faaliyetleridir.

Afet ve Acil Durum Planlaması: Afet ve acil durumlara yönelik kaynak, görev dağılımı ve müdahale mekanizmalarının önceden tanımlandığı süreçtir.

Afet ve Acil Durum Yönetimi: Afet öncesi, sırası ve sonrası süreçlerin tamamını kapsayan risk azaltma, müdahale ve iyileştirme faaliyetleridir.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı: Türkiye’de afetlere hazırlık, müdahale ve iyileştirme çalışmalarını yürüten merkezî kurumdur. Türkiye Afet Müdahale Planı’nın ana koordinatörüdür.

Anlamli Katılım: Çocukların görüşlerinin karar alma süreçlerini etkileyebildiği güvenli, saygılı ve anlamli biçimde ifade alanı bulunduğu durumlardır.

Barınma Hizmet Grubu: Afet sonrası geçici ve kalıcı barınma çözümlerini geliştiren ve yöneten hizmet grubudur.

Çocuk: On sekiz yaşından küçük bireydir.

Çocuk Dostu Mekân: Afet veya acil durumlardan etkilenen çocuklara güvenli bir ortam sağlamak amacıyla katılımcı bir anlayışla tasarlanan alandır.

Çocuk Hakları: Çocukların eğitim, sağlık, yaşama, korunma ve katılım dâhil tüm temel haklarını ifade eden evrensel kavramdır.

Çocuk Hakları Temelli Yaklaşım: Tüm çocukların hak sahibi bireyler olduğunu kabul ederek yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının uygulanmasını esas alan yaklaşımdır.

Çocuk Katılımı: Çocukların kendilerini etkileyen tüm karar, politika ve programların planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi süreçlerine anlamlı ve etkili biçimde dâhil olma hakkıdır.

Çocuk Koruma Mekanizmaları: Çocuğun güvenliğini sağlamak için aile, toplum ve devlet tarafından yürütülen tüm süreç ve yapılarıdır.

Çocuk Koruma Sistemi: Çocukları istismar, ihmal ve sömürüden korumaya yönelik kurumsal yapı, yasal ve uygulamalardan oluşan sistemdir.

Çocuğun Yüksek Yararı: Çocuğun iyi olma hâlinin her durumda öncelikli olarak gözetilmesi ilkesidir.

Depersonalizasyon: Hizmet verilen kişilere karşı duygusal uzaklaşma ve duyarsızlaşmadır.

Destek Kurumlar: Sorumlu kurumlara görevlerinde destek veren diğer kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıdır.

Dezavantajlı Çocuk: Ekonomik, kültürel, sosyal veya gelişimsel sınırlılıklar nedeniyle imkânlara erişimde güçlük yaşayan çocuklardır.

Duygusal Tükenme: Sürekli stres ve yoğun duygusal yüklenme sonucu ortaya çıkan bitkinlik hâlidir.

Etik: Toplumsal ve bireysel davranışların ardındaki değerleri ve doğruluk-yanlışlık ölçütlerini inceleyen felsefe dalıdır.

Etik İkilem: Birbirine zıt iki ahlaki değer çatıştığı ve farklı çözüm yolları gerektiren durumdur.

Geçici Koruma Altında Bulunan Kişiler: Ülkelerindeki çatışma veya yaygın şiddet nedeniyle kitlesel olarak Türkiye'ye gelen ve Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında koruma sağlanan yabancılardır.

Gevşeme Teknikleri: Stresi azaltmak amacıyla kullanılan nefes, meditasyon, imgeleme ve kas gevşetme yöntemleridir.

Hak Temelli Yaklaşım: Bireyleri yardım alıcısı değil hak sahibi olarak gören ve hizmetleri bu temelde sunan yaklaşımdır.

Hazırlık Aşaması: Afetlere karşı eğitim, tatbikat, planlama ve kaynak hazırlığı süreçleridir.

Hizmet Grubu Operasyon Planı: Her hizmet grubunun kendi alanına özgü müdahale planıdır, TAMP'ın alt bileşenidir.

İkincil Afetler: Bir afetin tetiklediği diğer afetlerdir (örneğin deprem sonrası yangın).

İlk Müdahale Ekipleri: Olay yerine ilk ulaşan arama-kurtarma, sağlık ve güvenlik ekipleridir.

İyileştirme (Rehabilitasyon): Afet sonrası normal yaşama dönüş için gerçekleştirilen yeniden yapılandırma faaliyetleridir.

İzleme ve Değerlendirme: Koruma hizmetlerinin etkililiğini ölçmeye yönelik gözlem ve analiz sürecidir.

Lojistik Yönetimi: Afet anında ihtiyaç duyulan kaynakların doğru zamanda doğru yere ulaştırılması sürecidir.

Müdahale Hizmet Grubu: Afet sonrası belirli alanlarda hizmet sağlayan kurum ve kuruluşlardan oluşan gruplardır.

Olay Komuta Sistemi: Afet alanındaki operasyonların hızlı ve koordineli yürütülmesini sağlayan sistemdir.

Psikolojik İlk Yardım: Travmatik olayların yol açtığı stresi azaltan ve bireyleri destekleyen bir ilk müdahale tekniğidir.

Psikolojik Travma: Zorlu yaşam olaylarına bağlı olarak ortaya çıkan yoğun stres tepkilerinin bütünüdür.

Psikososyal Destek Hizmet Grubu: Afet sonrası ruh sağlığının korunmasına yönelik destek faaliyetlerini yürüten gruptur.

Risk: Tehlikelerin yol açabileceği olası kayıpların gerçekleşme ihtimalidir.

Risk Altındaki Çocuk: Tehlike ve risk içeren durumlara maruz kalan çocuktur.

Sembolik Katılım (Tokenizm): Çocukların veya gençlerin karar alma süreçlerine yalnızca “katılmış gibi” gösterildiği ancak görüşlerinin gerçekten dikkate alınmadığı durumlardır.

Sphere Projesi: İnsani yardımlarda asgari standartları belirleyen uluslararası insani yardım girişimidir.

Stres: Kişinin baş etme kapasitesini aşan taleplere verilen fiziksel ve psikolojik tepkidir.

Tahliye ve Yerleştirme: Riskli bölgelerden güvenli alanlara tahliye ve geçici barınma sağlama sürecidir.

Tehlike: Yaşamı ve düzeni tehdit eden doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay veya olgudur.

Toplum Tabanlı Afet Yönetimi: Yerel halkın bilgi ve deneyimini temel alan katılımcı afet yönetimi yaklaşımıdır.

Toplum Temelli Yaklaşım: Vatandaşların bilgi ve kaynaklarını kullanarak çözüm üreten katılımcı modeldir.

Travma: Fiziksel, kimyasal veya psikolojik etkenlerle ortaya çıkan örselenme durumudur.

Travma Sonrası Stres Tepkileri: Zararlı olaylar karşısında verilen duygusal, bilişsel, davranışsal ve fiziksel tepkilerdir.

Travmatik Olay: Bireyin normal yaşantısının dışında, belirgin stres yaratan olaydır.

Travmatik Yaşam Olayları: Bireyin güvenlik algısını zedeleyen, yoğun korku ve çaresizlik yaratan olaylardır.

Türkiye Afet Müdahale Planı: Türkiye’de afet müdahalesi için görev ve sorumlulukları belirleyen ulusal plandır.

Uluslararası Koruma Altında Bulunan Kişiler: Türkiye’de 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsü verilen yabancılarıdır.

Unutulma Hakkı: Bireyin dijital ortamdaki kişisel verilerinin silinmesini talep etme hakkıdır.

Yas: Bir kayıp sonrası ortaya çıkan yoğun duygusal acı durumudur.

Yas Tepkileri: Kayıptan sonra görülen duygusal, davranışsal ve bilişsel tepkilerin bütünüdür.

Yerel Düzey Müdahale Planı: İl düzeyinde hazırlanan, yerel kurumların afet anındaki görevlerini belirleyen plandır.

Zarar Görebilirlik: Farklı tehlikeler karşısında toplumsal, ekonomik veya çevresel kayıplara açıklık düzeyidir.

NOT

NOT